

COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM,

CXXI.

PATRES QUINTI ECCLESIÆ SÆCULI.

S. AUGUSTINUS.

XIV.

PROSTAT INSUPER VENALE

MONTIS PESSULANI,

APUD VIRENQUE, BIBLIOPOLAM;

PARISIIS,

APUD BIBLIOPOLAM, CUI NOMEN GALLICE;

SOCIÉTÉ POUR LA PUBLICATION DES BONS LIVRES,

Rue des Saints-Pères, nº 16.

S.-CLODOALDI, E TYPOGRAPHEO BELIN-MANDAR.

COLLECTIO
SELECTA
SS. ECCLESIÆ PATRUM,

COMPLECTENS

EXQUISITISSIMA OPERA

TUM DOGMATICA ET MORALIA, TUM APOLOGETICA ET ORATORIA;

ACCURANTIBUS

D. A. B. CAILLAU,

CANONICO HONORARIO CENOMANENSI ET CADURCENSI,

NONNULLISQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS,

UNA CUM

D. M. N. S. GUILLON,

EPISCOPO MAROCHIENSI, IN FACULTATE THEOLOGIÆ PARISIENSI ELOQUENTIÆ SACRÆ PROFESSORE, AUCTORE LIBRI CUI TITULUS GALLICE:

BIBLIOTHÈQUE CHOISIE DES PÈRES GRECS ET LATINS.

OPUS REGI DICATUM.

TOMUS CENTESIMUS VIGESIMUS UNUS.

PARISIIS,

APUD PARENT-DESBARRES, EDITOREM,

VIA VULGO DICTA DE SEINE, 48.

M. DCCC. XXXVIII.

SANCTI AURELII
AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
OPERUM
PARS III.
OPERA EXEGETICA.

DE CONSENSU EVANGELISTARUM LIB. III et IV.
SERMO DOMINI IN MONTE LIB. II.
QUÆSTIONES EVANGELIORUM LIB. II.
IN JOANNIS EVANGELIUM TRACTATUS CXXXIV.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE CONSENSU

EVANGELISTARUM.

LIBRI IV [1].

LIBER III.

In quo Evangelistarum a coenæ narratione ad Evangelii finem concordia, collocato simul ordineque digesto singulorum contextu, demonstratur.

PROLOGUS.

1. Jam quoniam omnium quatuor narratio in eo versatur loco, in quo necesse est eos usque in finem pariter ambulare, nec multum digredi ab invicem, sicubi forte alius aliquid commemorat, quod alius prætermittit; videtur mihi expeditius nos demonstrare posse omnium Evangelistarum convenientiam, si ab hoc jam loco omnium omnia contexamus, et in unam narrationem faciemque digeramus. Sic ergo arbitror commodius faciliusque id quod suscepimus explicari, ut aggrediamur narrationem omnia commemorantes, cum eorum Evangelistarum at-

testatione, qui ex his omnibus quisque quod potuit aut quod voluit commemoravit : ut tamen ab omnibus hæc omnia dicerentur, quæ demonstrandum est in nullo sibi esse contraria.

CAPUT I.

Cœna suprema et proditoris designatio.

II. Hinc igitur incipiamus secundum Matthæum : « Cœ» nantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedi» xit, ac fregit, deditque Discipulis suis, et ait : Accipite, » et comedite, hoc est corpus meum. » Hæc et Marcus Lucasque commemorant[1]. Quod enim Lucas de calice bis commemoravit, prius antequam panem daret, deinde posteaquam panem dedit; illud quod superius dixit, præoccupavit ut solet; illud vero quod ordine suo posuit, non commemoraverat superius : utrumque autem conjunctum hanc sententiam facit, quæ et illorum est. Joannes autem de corpore et sanguine Domini hoc loco nihil dixit, sed plane alibi multo uberius hinc Dominum locutum esse testatur[2]. Nunc vero cum Dominum a cœna surrexisse et pedes Discipulorum lavisse commemorasset, reddita etiam ratione cur eis hoc fecerit, in qua Dominus adhuc clause significaverat per testimonium Scripturæ, ab eo se tradi qui manducaret ejus panem; venit ad hunc locum, quem tres cæteri pariter insinuant : « Cum » hæc dixisset, inquit, Jesus turbatus est spiritu, et pro» testatus est, et dixit : Amen, amen dico vobis quia

[1] Matth. xxvi, 20-26, Marc. xxiv, 17-22, et Luc. xxii, 14-23. — [2] Joan. vi, 32-64.

» unus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo, sicut idem » ipse Joannes subnectit, ad invicem Discipuli, hæsitan» tes de quo diceret[1]. Et contristati, sicut Matthæus » et Marcus dicunt, cœperunt ei singillatim dicere : Num» quid ego sum? At ipse respondens ait, sicut Mat» thæus sequitur, Qui intingit mecum manum in parop» side, hic me tradet[2]. » Et sequitur idem Matthæus ita subnectens : « Filius quidem hominis vadit, sicut scrip» tum est de illo : væ autem homini illi, per quem Filius » hominis tradetur : bonum erat ei si natus non fuisset » homo ille. » In his et Marcus hoc etiam ordine consonat. Deinde Matthæus subjungit : « Respondens autem » Judas, qui tradidit eum, dixit : Numquid ego sum, » Rabbi? Ait illi, Tu dixisti. » Etiam hic non expressum est, utrum ipse esset. Potest enim adhuc intelligi, tanquam, Non ego dixi : potuit etiam hoc sic dici a Juda, et a Domino responderi, ut non omnes adverterent.

III. Deinde sequitur Matthæus et inserit mysterium corporis et sanguinis a Domino Discipulis datum, sicut et Marcus et Lucas. Sed cum tradidisset calicem, rursus de traditore suo locutus est, quod Lucas persequitur dicens : « Verumtamen ecce manus tradentis me mecum » est in mensa : et quidem Filius hominis secundum quod » definitum est vadit ; verumtamen væ homini illi, per » quem tradetur[3]. » Hic jam intelligendum est illud consequi, quod Joannes narrat, isti autem prætermiserunt, sicut Joannes quædam prætermisit, quæ illi dixerunt. Cum ergo post traditum calicem dixisset Dominus, quod a Luca positum est, « Verumtamen ecce manus tradentis » me mecum est in mensa, » etc. conjungitur illud secundum Joannem : « Erat ergo recumbens unus ex Discipulis

[1] Joan. XIII, 2-32. — [2] Matth. XXVI, 22, et Marc. XIV, 19. — [3] Luc. XXII, 21, 22.

» ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus : innuit ergo » huic Simon Petrus, et dicit ei, Quis est de quo dicit? » Itaque cum recubuisset ille supra pectus Jesu, dicit » ei, Domine, quis est? Respondit Jesus, Ille cui ego in- » tinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, » dedit Judæ Simonis Scarioth. Et post buccellam, tunc » introiit in illum Satanas[1].

IV. Hic videndum est, ne non solum Lucæ, qui jam dixerat intrasse Satanam in cor Judæ, quando pactus est tunc cum Judæis, ut eum accepta pecunia traderet, sed etiam sibi ipse Joannes repugnare videatur, qui jam dixerat superius, antequam istam buccellam acciperet, « Et cœna facta cum jam diabolus immisisset in cor » ut traderet eum Judas[2]. » Quomodo enim intrat in » cor, nisi immittendo iniquas persuasiones cogitationibus iniquorum? Sed nunc intelligere debemus a diabolo Judam plenius esse possessum : sicut contra in bono, illi qui jam acceperant Spiritum sanctum, quando eis post resurrectionem insufflavit dicens, « Accipite Spi- » ritum sanctum[3], » postea cum eum desuper missus esset die Pentecostes, utique plenius acceperunt. Post buccellam ergo tunc introiit in eum Satanas : « Et, si- » cut contextim Joannes ipse commemorat, dicit ei » Jesus, Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit » discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim puta- » bant, quia loculos habebat Judas, quia dixit ei Jesus, » Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum : aut » egenis ut aliquid daret. Cum ergo accepisset ille buc- » cellam, exiit continuo. Erat autem nox. Cum ergo » exisset, dicit Jesus, Nunc clarificatus est Filius hominis, » et Deus clarificatus est in eo : etsi Deus clarificatus est

[1] Joan. XIII, 23-27. — [2] Ibid. 2. — [3] Id. XX, 27-32.

» in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum[1]. »

CAPUT II.

Prædictio negationis Petri.

V. « Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis » me, et sicut dixi Judæis, quo ego vado vos non potestis » venire : et vobis dico modo. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos » diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia mei » Discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem. » Dicit ei Simon Petrus : Domine, quo vadis? Respondit » Jesus : Quo ego vado non potes me modo sequi, sequeris » autem postea. Dicit ei Petrus, Quare non possum te » sequi modo? animam meam pro te ponam. Respondit » Jesus, Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico » tibi, non cantabit gallus donec ter me neges[2]. « Hoc de prædicta negatione sua Petro non solus Joannes, ex cujus Evangelio modo ista interposui, sed et cæteri tres commemorant. Non sane omnes ex una eademque occasione sermonis ad eam commemorandam veniunt : Nam Matthæus et Marcus pari prorsus ordine et eodem narrationis suæ loco eam subnectunt ambo[3], posteaquam Dominus egressus est ex illa domo, ubi manducaverant Pascha : Lucas vero et Joannes, antequam inde esset egressus[4]. Sed facile possemus intelligere, aut illos duos eam recapitulando posuisse, aut istos præoccupando; nisi magis

[1] Joan. xiii, 27-32. — [2] Ibid. 33-38. — [3] Matth. xxvi, 34. et Marc. xiv, 30. — [4] Luc. xxii, 34; et Joan. xiii, 38.

moveret quod tam diversa, non tantum verba, sed etiam sententias Domini præmittunt, quibus permotus Petrus illam præsumptionem proferret, vel cum Domino vel pro Domino moriendi, ut magis cogant intelligi ter eum expressisse præsumptionem suam diversis locis sermonis Christi, et ter illi a Domino responsum quod eum esset ante galli cantum ter negaturus.

VI. Neque enim incredibile est, aliquantum disjunctis intervallis temporis Petrum commotum esse ad præsumendum, sicut ad negandum; vel ei Dominum aliquid ter similiter respondisse: quandoquidem etiam contextim, nullis aliis interpositis rebus aut verbis, post resurrectionem ter illum interrogaverit utrum eum amet, et ei ter hoc idem respondenti etiam ipse mandatum de pascendis ovibus suis unum idemque ter præceperit[1]. Hoc autem esse credibilius, quod ter ostenderit præsumptionem suam Petrus, et de trina sua negatione ter a Domino audierit, ex ipsis Evangelistarum verbis, quæ a Domino dicta diverse ac diversa commemorant, sic probatur: Ecce meminerimus quod nunc interposui ex Evangelio Joannis, hoc certe dixerat: « Filioli, adhuc modicum vobiscum » sum. Quæretis me, et sicut dixi Judæis, quo ego vado » vos non potestis venire: et vobis dico modo. Mandatum » novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos, » ut et vos diligatis invicem. In hoc cognoscent om» nes, quia mei Discipuli estis, si dilectionem habueri» tis ad invicem. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo » vadis? » Nempe hic manifestum est; ex illis verbis motum esse Petrum ut diceret: « Domine, quo vadis, » quia dicentem audierat: « Quo ego vado vos non potestis » venire. » Respondit Jesus eidem Petro: « Quo ego vado » non potes me sequi modo, sequeris autem postea. »

[1] Joan. XXI, 15-17.

Tunc ille : « Quare non possum, inquit, sequi te modo? » animam meam pro te ponam[1]. » Huic præsumptioni respondit Dominus futuram ejus negationem. Lucas autem cum commemorasset dixisse Dominum : « Simon, » ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum : » ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu » aliquando conversus, confirma fratres tuos : » tunc subjecit Petrum respondisse : « Domine, tecum paratus sum » et in carcerem et in mortem ire. Et ille dixit : Dico tibi, » Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges » nosse me[2]. » Quam hoc aliud sit, aliud illud unde Petrus ad præsumendum permotus sit, quis non videat? At vero Matthæus : « Et hymno dicto, inquit, exierunt in » montem Oliveti. Tunc dicit illis Jesus : Omnes vos scan- » dalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim : » Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. Post- » quam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam[3]. » Sic prorsus et Marcus[4]. Quid habent etiam hæc verba vel sententiæ simile illis, vel quibus secundum Joannem, vel quibus secundum Lucam, Petrus retulit præsumptionem suam? Et hic ergo ita sequitur : « Respondens autem Pe- » trus, ait illi : Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego » nunquam scandalizabor. Ait illi Jesus : Amen dico tibi, » quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me ne- » gabis. Ait illi Petrus : Etiamsi oportuerit me mori te- » cum, non te negabo. Similiter et omnes Discipuli dixe- » runt[5]. »

VII. Hæc pene ipsis verbis etiam Marcus commemorat, nisi quod non generaliter, sed distinctius, quemadmodum futurum esset, expressit dictum a Domino : « Amen » dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, prius quam bis gal-

[1] Joan. XIII, 33-37. — [2] Luc. XXII, 31-34. — [3] Zac. XIII, 7, et Matth. XXVI, 30-32. — [4] Marc. XIV, 26, et seqq. — [5] Matth. XXVI, 33-35.

» lus vocem dederit, ter me es negaturus [1]. » Cum itaque omnes dicant, prædixisse Dominum quod eum Petrus esset negaturus antequam gallus cantaret, non autem omnes dicant quoties gallus cantaret, Marcus hoc solus narravit expressius. Unde nonnullis videtur non congruere cæteris, quia parum attendunt, et maxime eorum obnubilatur intentio, cum adversus Evangelium animo induuntur hostili. Tota enim Petri negatio, trina negatio est. In eadem namque permansit trepidatione animi, propositoque mendacii, donec admonitus quid ei prædictum sit, amaro fletu et cordis dolore sanaretur. Hæc autem tota, id est, trina negatio, si post primum galli cantum inciperet, falsum dixisse viderentur tres, quorum Matthæus dixit : « Amen dico tibi, quia in hac nocte ante- » quam gallus cantet, ter me negabis [2]. » Lucas autem, « Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter » abneges nosse me [3]. » Joannes autem, « Amen, amen » dico tibi, non cantabit gallus donec ter me neges [4]. » Diversis enim verbis et verborum ordine eamdem explicaverunt sententiam dixisse Dominum, quod antequam gallus cantaret, ter eum Petrus esset negaturus. Rursus si totam trinam negationem ante peregisset, quam cantare gallus inciperet, superfluo dixisse Marcus deprehenderetur ex persona Domini : « Amen dico tibi, quia tu hodie » in nocte hac, prius quam gallus bis vocem dederit, ter » me negaturus es [5]. » Quid enim attinebat dicere : « Prius » quam bis, » quando, si ante primum galli cantum tota illa trina negatio compleretur, simul et ante secundum, et ante tertium, et ante omnes galli cantus ejusdem noctis completa inveniretur, quæ ante ipsum primum completa probaretur? Sed quia ante primum galli cantum

[1] Marc. xiv, 30. — [2] Matth. xxvi, 34. — [3] Luc. xxii, 34. — [4] Joan. xiii, 38. — [5] Marc. xiv, 30.

cœpta est illa trina negatio, attenderunt illi tres, non quando eam completurus esset Petrus, sed quanta futura esset, et quando cœptura; id est, quia trina, et quia ante galli cantum : quanquam in animo ejus, et ante primum galli cantum tota possit intelligi. Quamvis enim verbis negantis ante primum cœpta, ante secundum autem galli cantum peracta sit tota illa trina negatio : tamen affectione animi et timore Petri ante primum tota concepta est. Nec interest quantis morarum intervallis trina voce enuntiata sit, cum cor ejus etiam ante primum galli cantum tota possederit, tam magna scilicet formidine imbibita, ut posset Dominum, non solum semel, sed iterum et tertio interrogatus negare, ut rectius diligentiusque attendentibus, quomodo jam mœchatus est mulierem in corde suo qui eam viderit ad concupiscendum [1]; sic Petrus quandocumque verbis ederet timorem, quem tam vehementem animo conceperat, ut perdurare posset usque ad tertiam Domini negationem, tota trina negatio ei tempori deputanda est, quando eum trinæ negationi sufficiens timor invasit : ex quo etiam si post primum galli cantum inciperent pulsato interrogationibus pectore verba illa negationis erumpere, nec sic absurde atque mendaciter ante galli cantum ter negasse diceretur, quando ante galli cantum tantus timor obsederat mentem, qui eum posset usque ad tertiam negationem perducere. Multo minus igitur movere debet, quia trina negatio etiam trinis negantis vocibus ante galli cantum cœpta, etsi non ante primum galli cantum peracta est. Tanquam si alicui diceretur : Hac nocte antequam gallus cantet, ad me scribes epistolam, in qua mihi ter conviciaberis: non utique si eam ante omnem galli cantum scribere inciperet, et post primum galli cantum finiret, ideo dicendum erat falsum fuisse

[1] Matth. v, 28.

prædictum. Marcus ergo de ipsarum vocum intervallis planius elocutus est, qui dixit ex persona Domini : « Prius » quam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus[1].» Ita gestum esse apparebit, cum ad eumdem locum narrationis evangelicæ venerimus, ut etiam illic ostendatur Evangelista sibi congruere.

VIII. Si autem quæruntur ipsa omnino verba, quæ Petro Dominus dixerit; neque inveniri possunt, et superfluo quæruntur; cum sententia ejus, propter quam cognoscendam verba proferuntur, etiam in diversis Evangelistarum verbis possit esse notissima. Sive ergo diversis sermonum Domini locis commotus Petrus singillatim ter enuntiaverit præsumptionem suam, et ter ei Dominus suam negationem prædixerit, sicut probabilius indagatur ; sive aliquo narrandi ordine possint omnium Evangelistarum commemorationes in unum redigi, quibus demonstretur semel Dominum prædixisse Petro præsumenti quod eum negaturus esset; nulla hic Evangelistarum repugnantia deprehendi poterit, sicut nulla est.

CAPUT III.

Quæ post cœnam dicta in cœnaculo.

IX. Nunc ergo quantum possumus, ipsum ex omnibus ordinem jam sequamur. Cum itaque secundum Joannem hoc Petro prædictum esset, sequitur idem Joannes, et conserit Domini sermonem, dicentis: « Non turbetur cor » vestrum. Creditis in Deum, et in me credite : in domo » Patris mei mansiones multæ sunt[2], etc. » Sermonis

[1] Marc. XIV, 30. — [2] Joan. XIV, 1.

ejus præclara maximeque sublimia diu narrat, donec contextim veniat ad illum locum, ubi ait Dominus : « Pa-
» ter juste, et mundus te non cognovit, ego autem te
» cognovi ; et ii cognoverunt, quia tu me misisti : et no-
» tum eis feci nomen tuum, et notum faciam, ut dilec-
» tio qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis [1]. Cum
» autem facta esset contentio inter eos, quis eorum vi-
» deretur esse major, sicut Lucas commemorat, dixit
» eis : Reges gentium dominantur eorum, et qui potes-
» tatem habent super eos, benefici vocantur : vos autem
» non sic, sed qui major est in vobis, fiat sicut junior, et
» qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major
» est, qui recumbit, an qui ministrat ? nonne qui recum-
» bit ? Ego autem in medio vestrum sum sicut qui mi-
» nistrat : vos autem estis qui permansistis mecum in
» tentationibus meis. Et ego dispono vobis, sicut dispo-
» suit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis su-
» per mensam meam in regno meo, et sedeatis super
» thronos judicantes duodecim tribus Israël. Ait au-
» tem Dominus Simoni, sicut Lucas ipse subjungit, Si-
» mon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut
» triticum : ego autem rogavi pro te, ut non deficiat
» fides tua : et tu aliquando conversus, confirma fratres
» tuos. Qui dixit ei : Domine, tecum paratus sum et in
» carcerem et in mortem ire. Et ille dixit : Dico tibi, Pe-
» tre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse
» me. Et dixit eis : Quando misi vos sine sacculo et pera
» et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis ? At illi
» dixerunt : Nihil. Dixit ergo eis : Sed nunc qui habet
» sacculum, tollat similiter et peram ; et qui non habet,
» vendat tunicam suam, et emat gladium. Dico enim vo-
» bis quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet im-

[1] Joan. XVII, 25, 26.

» pleri in me, Et cum injustis deputatus est[1]. Etenim ea » quæ sunt de me finem habent. At illi dixerunt : Do- » mine, ecce gladii duo hic. At ille dixit eis : Satis est[2]. » Et hymno dicto, sicut Matthæus Marcusque comme- » morant, exierunt in montem Oliveti. Tunc dicit illis » Jesus : Omnes vos scandalum patiemini in me in ista » nocte. Scriptum est enim : Percutiam pastorem, et » dispergentur oves gregis[3]. Postquam autem resurrexero, » præcedam vos in Galilæam. Respondens autem Petrus, » ait illi : Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nun- » quam scandalizabor. Ait illi Jesus : Amen dico tibi, » quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me nega- » bis. Ait illi petrus : Etiamsi oportuerit me mori tecum, » non te negabo. Similiter et omnes Discipuli dixerunt[4].» Hæc secundum Matthæum inseruimus : sed et Marci pene ipsa et totidem verba sunt, nisi quia distat illud quod de galli cantu jam supra enodavimus.

CAPUT IV.

Quæ in horto gesta.

X. Contexit ergo narrationem Matthæus, et dicit : « Tunc venit Jesus cum illis in villam, quæ dicitur » Gethsemani. Hoc dicit et Marcus; hoc et Lucas non expresse nominato prædio, cum ait : « Et egressus ibat » secundum consuetudinem in montem Olivarum : se- » cuti sunt autem illum et Discipuli. Et cum pervenisset » ad locum dixit illis : Orate, ne intretis in tentatio-

[1] Isaï. LIII, 12. — [2] Luc. XXII, 25-38. — [3] Zach. XIII, 7. — [4] Matth. XXVI, 30-35

» nem[1]. » Iste locus est, cujus nomen illi dixerunt Gethsemani. Ibi fuisse intelligimus hortum, quem commemorat Joannes, ita narrans : « Hæc cum dixisset Jesus, » egressus est cum Discipulis suis, trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse et Discipuli ejus[2]. » Deinde, secundum Matthæum, « Dixit » discipulis : Sedete hic, donec vadam illuc et orem. Et » assumpto Petro et duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari et mœstus esse. Tunc ait illis : Tristis est anima » mea usque ad mortem : sustinete hic et vigilate mecum. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, » orans et dicens : Mi pater, si possibile est, transeat a » me calix iste : verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et venit ad Discipulos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro : Sic non potuistis una hora vigilare » mecum? Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem : Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Iterum secundo abiit et oravit, dicens : Pater » mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, » fiat voluntas tua. Et venit iterum, et invenit eos dormientes : erant enim oculi eorum gravati. Et relictis » illis, iterum abiit, et oravit tertio, eumdem sermonem » dicens. Tunc venit ad Discipulos suos, et dicit illis : » Dormite jam, et requiescite : ecce appropinquavit hora, » et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus, ecce appropinquavit qui me tradet[3].

XI. Hæc etiam Marcus, eoque prorsus modo atque ordine conserit, aliquanto brevius quasdam constringens sententias, et aliquid magis aperiens[4]. Nam videtur hic sermo secundum Matthæum tanquam sibi ipsi contrarius, quod post tertiam orationem venit ad Discipulos suos, et

[1] Matth. XXVI, 36-40, Marc. XIV, 32, et Luc. XXII, 39, 40. — [2] Joan. XVIII, 1. — [3] Matth. XXVI, 36-46. — [4] Marc. XIV, 32, et seqq.

dicit illis : « Dormite jam, et requiescite : ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus, ecce appropinquavit qui me tradet. » Quomodo enim supra, « Dormite jam, et requiescite, » cum connectat, « Ecce appropinquavit hora ; » et ideo dicat : « Surgite, eamus. » Qua velut repugnantia commoti qui legunt, conantur ita pronuntiare quod dictum est : « Dormite jam et requiescite, » tanquam ab exprobrante, non a permittente sit dictum. Quod recte fieret, si esset necesse : cum vero Marcus ita hoc commemoraverit, ut cum dixisset : « Dormite jam, » et requiescite, » adjungeret, « Sufficit ; » et deinde inferret : « Venit hora : ecce tradetur Filius hominis[1] : » utique intelligitur post illud quod eis dictum est : « Dormite jam, et requiescite, » siluisse Dominum aliquantum, ut hoc fieret quod permiserat ; et tunc intulisse : « Ecce appropinquavit hora. » Ideo post illa verba secundum Marcum positum est, « Sufficit, » id est, quod requievistis jam sufficit. Sed quia commemorata non est ipsa interpositio silentii Domini, propterea coarctat intellectum, ut in illis verbis alia pronuntiatio requiratur.

XII. Lucas autem prætermisit quoties oraverit[2] : dixit sane quod isti tacuerunt, et orantem ab Angelo confortatum, et prolixius orantis sudorem fuisse sanguineum, et guttas decurrentes in terram. Cum ergo dicit : « Et cum » surrexisset ab oratione, et venisset ad Discipulos suos[3], » non expressit quota oratione : nihilo tamen illis duobus repugnat. Joannes vero posteaquam in hortum ingressum dicit cum Discipulis suis[4], non commemorat quid illic egerit, donec ejus traditor cum Judæis ad eum comprehendendum veniret.

XIII. Tres igitur isti eamdem rem ita narraverunt, si-

[1] Marc. xiv. 41. — [2] Luc. xxii, 41. — [3] Ibid. 45. — [4] Joan. xviii, 1.

cut etiam unus homo ter posset cum aliquanta varietate, nulla tamen adversitate. Lucas enim quantum ab eis progressus, id est, avulsus fuerit ut oraret, manifestius aperuit, dicens: « Quantum jactus est lapidis. » Porro autem Marcus primo ex verbis suis idem narravit rogasse Dominum, « Ut si fieri posset, transiret ab eo illa hora, » id est, passionis, quam calicis nomine mox significavit. Deinde verba ipsa Domini sic enuntiavit. « Abba Pater, omnia » tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me. » Quibus verbis si adjungas quod illi duo dixerunt, et quod ipse etiam Marcus ex persona sua pariter supra posuit, ita sententia manifestatur : « Pater, si fieri potest, omnia » enim tibi possibilia sunt, transfer calicem istum a me[1] : » ne quis eum putaret Patris minuisse potestatem, cum ait : « Si fieri potest ; » non enim dixit, Si facere potes ; sed, « Si fieri potest ; » fieri autem potest quod ille voluerit. Sic itaque dictum est : « Si fieri potest, » ac si diceretur : « Si vis. » Manifestavit enim Marcus quo intellectu accipiendum sit, « Si fieri potest ; » quando ait : « Omnia tibi » possibilia sunt. » Et quod commemoraverunt eum dixisse : « Verum non quod ego volo, sed quod tu : » (quod tantumdem valet, quantum si et ita dicatur : « Verumta- » men non mea voluntas, sed tua fiat : ») satis otendit non ex impossibilitate, sed ex voluntate Patris dictum esse : « Si fieri potest ; præsertim quia Lucas et hoc ipsum planius intimavit : non enim ait : « Si fieri potest ; » sed, « Si vis. » Cui apertiori sententiæ apertius jungitur quod Marcus posuit, ut ita dicatur : « Si vis, omnia enim tibi » possibilia sunt, transfer a me calicem istum.

XIV. Quod autem ipse Marcus, non solum « Pater, » sed, « Abba Pater » eum dixisse commemorat, hoc est, « Abba » hebraïce, quod est latine « Pater » Et fortasse

[1] Marc. XIV, 35, 36.

Dominus propter aliquod sacramentum utrumque dixerit, volens ostendere illam se tristitiam in persona sui corporis, id est, Ecclesiæ suscepisse, cui factus est angularis lapis[1], venienti ad eum partim ex Hebræis, ad quos pertinet quod ait « Abba ; » partim ex Gentibus, ad quas pertinet quod ait « Pater. » Etiam Paulus apostolus non prætermittens hoc sacramentum, « In quo clamamus, in» quit, Abba Pater. » Et iterum ait : « Misit Deus Spi» ritum suum in corda vestra, clamantem Abba Pater[2]. » Oportuit enim ut bonus magister et verus salvator infirmioribus compatiens, in se ipso demonstraret non debere suos Martyres desperare, si qua forte cordibus eorum irreperet sub tempus passionis ex humana fragilitate tristitia, cum eam vincerent voluntati suæ præponendo voluntatem Dei, quia ille scit quid expediat quibus consulit. De qua tota re non nunc tempus est ut uberius disseratur : agitur enim modo de convenientia Evangelistarum, in quorum diversitate verborum salubriter discimus, non aliud in verbis ad audiendam veritatem, quam sententiam loquentis esse requirendam. Hoc est enim « Pa» ter, » quod « Abba Pater : » sed ad sacramentum intimandum, planius est « Abba Pater ; » ad unitatem significandam, sufficit « Pater. » Et Dominum quidem « Abba » Pater » dixisse credendum est : sed tamen non eluceret sententia, nisi aliis dicentibus « Pater, » demonstraretur sic esse illas duas Ecclesias ex Judæis et Græcis, ut etiam una sit. Ex illo ergo intellectu dictum est : « Abba » Pater, » quo idem Dominus alibi ait : « Habeo alias » oves quæ non sunt de hoc ovili[3] : » gentes utique significans, cum haberet oves etiam in populo Israël. Sed quia secutus adjecit : « Oportet me et eas adducere, ut sit » unus grex et unus pastor : » quantum valet ad Israëlitas et

[1] Ephes. II, 20. — [2] Rom. IV, 15, et Gal. IV, 6. — [3] Joan. X, 16.

Gentes, « Abba Pater, » tantum ad unum gregem, solum « Pater. »

CAPUT V.

Apprehensio Jesu.

XV. Adhuc ergo « Ipso loquente, sicut dicunt Matthæus et Marcus : ecce Judas unus de duodecim venit, » et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus, a principibus sacerdotum et senioribus populi. Qui autem » tradidit eum, dedit illis signum, dicens : Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum, dixit : Ave, Rabbi. Et osculatus » est eum[1]. Dixitque illi primo, quod ait Lucas : Juda, » osculo Filium hominis tradis[2]? » Deinde quod Matthæus : « Amice, ad quid venisti? » Deinde dixit, quod Joannes commemorat, « Quem quæritis? Responderunt » ei, Jesum Nazarenum. Dicit ei Jesus : Ego sum. Stabat » autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis : ut ergo » dixit eis : Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt » in terram. Iterum ergo eos interrogavit, Quem quæritis? Illi autem dixerunt : Jesum Nazarenum. Respondit » Jesus : Dixi vobis quia ego sum : si ergo me quæritis, » sinite hos abire. Ut impleretur sermo quem dixit : Quia » quos dedisti mihi, non perdidi ex ipsis quemquam[3]. »

XVI. « Videntes autem, sicut Lucas dicit, ii qui circa » ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei : Domine, » si percutimus in gladio? Et percussit unus ex ipsis[4], » quod omnes quatuor dicunt : « Servum principis sacer-

[1] Matth. xxvi, 47-49. — [2] Luc. xxii, 48. — [3] Joan. xviii, 2-11. — [4] Luc. xxii, 49.

» dotum et amputavit auriculam ejus, » sicut Lucas et Joannes dicunt : « Dexteram[1], » Qui autem percussit, secundum Joannem Petrus erat : quem percussit autem, Malchus vocabatur. Deinde quod Lucas dicit : « Respon» dens Jesus ait : Sinite usque huc[2] : » et adjunxit quod Matthæus commemorat : « Converte gladium tuum in lo» cum suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gla» dio peribunt. An putas quia non possum rogare Patrem » meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim » legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scrip» turæ, quia sic oportet fieri[3]? » His verbis adjungi potest, quod illum eo loco dixisse Joannes commemorat : « Calicem quem dedit mihi Pater, non vis bibam illum[4]? » Tunc, sicut Lucas dicit, tetigit auriculam illius qui percussus erat, et sanavit eum[5].

XVII. Nec moveat quasi contrarium sit, quod Lucas dixit, interrogantibus Discipulis si percuterent in gladio, Dominum respondisse, « Sinite usque huc : » quasi post illam percussionem ita dictum fuerit, ut placuerit ei usque huc factum, sed amplius fieri noluerit : cum in verbis quæ Matthæus posuit, intelligatur potius totum factum, quo usus est gladio Petrus, Domino displicuisse. Illud enim verius est, quod cum eum interrogassent, dicentes, « Domine, si percutimus in gladio? » tunc respondit, « Sinite usque huc, » id est, non vos moveat quod futurum est, permittendi sunt huc usque progredi, hoc est, ut me apprehendant, et impleantur quæ de me scripta sunt. Sed inter moras verborum interrogantium Dominum et illius respondentis, Petrus defensionis aviditate et majori pro Domino commotione percussit : sed non potuerunt etiam simul dici, quæ simul fieri potue-

[1] Joan. XVIII, 10. — [2] Luc. XXII, 51. — [3] Matth. XXVI, 52-54. — [4] Joan. XVIII, 11. — [5] Luc. XXII, 51.

runt. Non enim diceret, « Respondens autem Jesus, » nisi illorum interrogationi responderet, non facto Petri. Nam de facto Petri quid judicaverit, Matthæus solus dixit. Ubi etiam non dixit Matthæus, respondit Jesus Petro, Converte gladium tuum : sed dixit : « Tunc ait » illi Jesus, Converte gladium tuum ; » quod post factum apparet dixisse Dominum. Illud vero quod Lucas posuit, « Respondens autem Jesus ait : Sinite usque » huc, » illis qui interrogaverant responsum esse accipiendum est : sed quia, ut diximus, inter verba interrogantium et respondentis Domini, facta est uno ictu percussio, hoc ordine judicavit esse narrandum, ut etiam inter verba interrogationis et responsionis eam insereret. Non est ergo contrarium hoc ei quod dixit Matthæus : « Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt, » id est, qui usi fuerint gladio. Videri autem posset contrarium, si Dominus ex illa responsione, saltem usque ad unum, nec ipsum letale vulnus, usum tamen gladii spontaneum approbasse demonstraretur. Quanquam etiam Petro dictum totum congruenter intelligi possit, ut sic connectatur et quod Lucas et quod Matthæus retulit, quemadmodum supra commemoravi, Sinite usque huc, » et converte gladium tuum in locum suum. Omnes enim » qui acceperint gladium, gladio peribunt, » etc. Quomodo autem sit intelligendum, « Sinite usque huc, » jam exposui : et si aliter melius potest, ita sit, dum tamen Evangelistarum veritas constet.

XVIII. Postea sequitur Matthæus, et commemorat eum in illa hora dixisse turbis, « Tanquam ad latronem existis » cum gladiis et fustibus comprehendere me. Quotidie » apud vos sedebam docens in templo, et non me te» nuistis [1]. » Tunc addidit etiam verba, quæ Lucas po-

[1] Matth. xxvi, 55.

nit, « Sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum[1]. » Hoc autem totum factum est, sicut Matthæus dicit : » ut implerentur Scripturæ Prophetarum. Tunc Discipuli » omnes relicto eo fugerunt[1]. » sicut et Marcus dicit. « Sequebatur autem illum unus adolescens amictus sin- » done, » sicut idem Marcus commemorat, « Et cum te- » nuissent eum, rejecta sindone nudus profugit ab eis[2]. »

CAPUT VI.

Quæ gesta apud pontifices.

XIX. At illi tenentes Jesum duxerunt ad Caïpham prin- » cipem sacerdotum, ubi Scribæ et seniores convenerant, » sicut Matthæus dicit[3]. Sed primo ad Annam ductus est, socerum Caïphæ, sicut Joannes dicit[4]. Marcus autem et Lucas nomen non dicunt pontificis[5]. Ductus est autem ligatus, cum adessent in illa turba tribunus et cohors et ministri Judæorum, sicut Joannes commemorat. « Petrus » autem sequebatur eum a longe usque in atrium princi- » pis sacerdotum : et ingressus intro sedebat cum minis- » tris, ut videret finem, » sicut dicit Matthæus. « Et cale- » faciebat se ad ignem, » sicut in eo loco narrationis di- cit Marcus. Hoc et lucas commemorat, quod « Petrus » sequebatur a longe : accenso autem igne in medio atrio, » et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum[6]. » Et Joannes dicit, quod « Sequebatur Jesum Simon Pe- » trus, et alius Discipulus. Discipulus autem ille alius

[1] Luc. XXII, 53. — [2] Matth. XXVI, 56. — [3] Marc. XIV, 50-52. — [4] Matth. XXVI, 57-75. — [5] Joan. XVIII, 12-27. — [6] Marc. XIV, 53-72, et Luc. XXII, 54-62.

» erat notus pontifici, et introiit cum Jesu in atrium » pontificis, » sicut Joannes dicit: « Petrus autem stabat » ad ostium foris, » secundum eumdem Joannem. « Exiit » ergo Discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit » ostiariæ, et introduxit Petrum, » Sicut idem Joannes dicit. Sic enim factum est, ut intus esset et Petrus in atrio, sicut et alii dicunt.

XX. « Principes autem sacerdotum et omne concilium, » sicut Matthæus dicit, quærebant falsum testimonium » contra Jesum, ut eum morti traderent: et non invene- » runt, cum multi falsi testes accessissent. Convenientia » enim testimonia non erant, sicut Marcus dicit, cum » eumdem locum commemoraret. Novissime autem vene- » runt duo falsi testes, sicut dicit Matthæus, et di- » xerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et » post triduum reædificare illud. » Alios etiam Marcus commemorat dixisse, « Nos audivimus eum dicentem: » Ego dissolvam templum hoc manu factum, et post tri- » duum aliud non manu factum ædificabo: et ideo » non erat conveniens testimonium illorum, » sicut idem Marcus ibidem dicit. « Et surgens princeps sacerdo- » tum, at illi: Nihil respondes ad ea, quæ isti adversum » te testificantur? Jesus autem tacebat. Et princeps sa- » cerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas » nobis, si tu es Christus filius Dei. Dicit illi Jesus: Tu » dixisti: » hæc Matthæus. Marcus autem eadem aliis verbis dicit, nisi quod tacet quod eum adjuraverit princeps sacerdotum: sed tantum valere ostendit, quod ei dicit Jesus, « Tu dixisti, » quantum si diceret, « Ego » sum. » Sequitur enim, ut ait idem Marcus: « Jesus » autem dixit illi, Ego sum. Et videbitis Filium hominis a » dextris sedentem Virtutis, et venientem cum nubibus » cœli. » Hoc dicit etiam Matthæus, sed non dicit res-

pondisse Jesum, « Ego sum. Tunc princeps sacerdotum » scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit, quid ad» huc egemus testibus? » quod Matthæus commemorat, et sequitur, « Ecce nunc audistis blasphemiam. Quid » vobis videtur? At illi respondentes dixerunt, Reus est » mortis. » Hoc etiam testatur et Marcus. Et sequitur Matthæus, « Tunc expuerunt in faciem ejus, et cola» phis eum ceciderunt. Alii autem palmas in faciem ei » dederunt dicentes : Prophetiza nobis, Christe, quis est » qui te percussit? » Hoc dicit et Marcus : commemorat etiam quod ei faciem velaverunt. De his quoque Lucas attestatur.

XXI. Hæc intelligitur passus Dominus usque ad mane in domo principis sacerdotum, quo prius adductus est, ubi etiam Petrus tentatus est. Sed de Petri tentatione, quæ inter has Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes narrant : nam ipsas primo commemorant Matthæus et Marcus, deinde Petri tentationem : Lucas vero explicat prius tentationem Petri, tum demum has Domini contumelias : Joannes autem incipit Petri tentationem dicere, et interponit quædam de contumeliis Domini, et adjungit quod inde missus est ad Caïpham pontificem; et inde recapitulat, ut explicet quam cœperat tentationem Petri in domo, quo primo adductus est, et redit ad ordinem, ubi ostendat quemadmodum ductus sit Dominus ad Caïpham.

XXII. Sic ergo Matthæus sequitur : « Petrus vero se» debat foris in atrio, et accessit ad eum una ancilla di» cens : Et tu cum Jesu Galilæo eras? At ille negavit » coram omnibus dicens : Nescio quid dicis. Exeunte » autem illo januam, vidit illum alia ancilla, et ait his » qui erant ibi : Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum » negavit cum juramento : Quia non novi hominem. Et

» post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Pe-
» tro : Vere et tu ex illis es, nam et loquela tua manifes-
» tum te facit. Tunc cœpit detestari et jurare, quia non
» novisset hominem : et continuo gallus cantavit : » hæc dicit Matthæus. Intelligitur autem quod posteaquam exiit foras, cum jam semel negasset, gallus cantavit primus, quod Matthæus tacet, et Marcus dicit.

XXIII. Non autem foris ante januam iterum negavit, sed cum rediisset ad focum : quando autem redierit, non opus erat commemorare. Marcus ergo sic illud narrat : « Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. Rursus
» autem cum vidissset illum ancilla, cœpit dicere circum-
» stantibus, Quia hic ex illis est. At ille iterum negavit. » Hæc vero ancilla non eadem, sed alia est, sicut dicit Matthæus. Sane hoc quoque intelligitur, quia in secunda negatione a duobus compellatus est, et ab ancilla scilicet, quam commemorant Matthæus et Marcus, et ab alio, quem commemorat Lucas. Sic enim hoc narrat Lucas : « Petrus
» vero sequebatur a longe. Accenso autem igne in medio
» atrio, et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio
» eorum. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem
» ad lumen, et cum fuisset intuita, dixit : Et hic cum
» illo erat. At ille negavit eum, dicens : Mulier, non novi
» illum. Et post pusillum alius videns eum, dixit : Et tu
» de illis es? » Hoc ergo quod Lucas ait : « Et post pu-
» sillum, » jam egressus erat Petrus januam, et primus gallus cantaverat : jamque redierat, ut quemadmodum dicit Joannes, ad focum stans iterum negaret. Joannes enim in prima negatione Petri, non solum de primo galli cantu tacet, sicut cæteri, excepto Marco; sed etiam quod sedentem ad ignem cognoverit ancilla, non commemorat. Hoc enim tantum ait : « Dicit ergo Petro ancilla ostiaria,
» Numquid et tu de Discipulis es hominis istius? Dicit

» ille, Non sum. » Deinde interponit quæ gesta sunt cum Jesu in eadem domo, quæ commemoranda arbitratus est, ita narrans : « Stabant autem servi et ministri ad prunas, » quia frigus erat ; et calefaciebant se : erat autem cum » eis et Petrus stans, et calefaciens se. » Hic ergo jam intelligitur exiisse foras Petrum, et rediisse : primo enim sedebat ad ignem ; postea jam rediens, stare cœperat.

XXIV. Sed forte ait aliquis : Nondum exierat, surrexerat autem exiturus. Hoc potest dicere, qui putat foris ante januam secundo interrogatum negasse. Videamus ergo Joannis sequentia : « Pontifex ergo, inquit, interrogavit » Jesum de Discipulis suis, et de doctrina ejus. Respon- » dit ei Jesus : Ego palam locutus sum mundo, ego sem- » per docui in synagoga, et in templo, quo omnes Judæi » conveniunt, et in occulto locutus sum nihil : quid me » interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus » sum ipsis : ecce ii sciunt quæ dixerim ego. Hæc au- » tem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit » alapam Jesu, dicens : Sic respondes pontifici? Respon- » dit ei Jesus : Si male locutus sum, testimonium perhibe » de malo : si autem bene, quid me cædis? Et misit eum » Annas ligatum ad Caïpham pontificem. » Hic sane ostenditur quod Annas pontifex erat : nondum enim missus erat ad Caïpham, cum jam illi diceretur, « Sic respondes » pontifici ? » Et hos duos, Annam et Caïpham pontifices, commemorat etiam Lucas in initio Evangelii sui [1]. His dictis Joannes redit ad quod cœperat de negatione Petri, id est, ad eamdem domum, ubi gesta sunt quæ narravit, et unde ad Caïpham missus est Jesus, ad quem ab initio ducebatur, sicut dixit Matthæus. Commemoravit autem ista Joannes quæ interposuit recapitulans de Petro, et ad eam narrationem rediens, ita dicit, ut compleat tri-

[1] Luc. III, 2.

nam negationem : « Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se : dixerunt ergo ei : Numquid et tu ex Discipulis ejus es? Negavit ille, et dixit : Non sum. » Hoc igitur loco invenimus, et non ante januam, sed focum stantem, secundo negasse Petrum : quod fieri non posset, nisi jam rediisset, posteaquam foras exierat. Neque enim jam exierat, et foris eum vidit altera ancilla ; sed cum exierat, eum vidit, id est, cum surgeret ut exiret, animadvertit eum, et dixit his qui erant ibi, id est, simul erant ad ignem intus in atrio, « Et hic erat cum Jesu Nazareno. » Ille autem qui foras exierat, hoc audito, rediens juravit illis contra nitentibus, « Quia non novi hominem. » Nam et Marcus sic ait de eadem ancilla : « Et cœpit dicere circumstantibus, Quia » hic ex illis est. » Dicebat enim non illi, sed his qui illo exeunte ibi remanserant, sic tamen ut ille audiret : unde rediens, et rursus ad ignem stans, resistebat negando verbis eorum. Deinde in eo quod Joannes ait : « Dixerunt, » Numquid et tu ex Discipulis ejus es? » quod redeunti et stanti dictum intelligimus, hoc quoque confirmatur, non illam tantum alteram ancillam, quam commemorant in hac secunda negatione Matthæus et Marcus, sed et alium quem commemorat Lucas, cum Petro id egisse ; unde Joannes dicit, « Dixerunt ergo ei. » Quapropter sive posteaquam illo exeunte dixit ancilla his, qui secum erant in atrio, « Quia hic ex illis est, » hoc audito ille regressus est, ut se quasi purgaret negando ; sive, quod est credibilius, non audivit quid de illo dictum fuerit, cum foras exiret, et posteaquam rediit, dixerunt ei ancilla et ille alius, quem Lucas commemorat, « Numquid » et tu ex Discipulis ejus es? et dixit : Non sum : » pertinacius insistente illo, de quo Lucas ait, atque dicente : « Et tu de illis es? » cui Petrus ait : « O homo, non sum. » Liquido tamen colligitur, collatis de hac re omnibus

Evangelistarum testimoniis, non ante januam secundo Petrum negasse, sed intus in atrio ad ignem. Matthæum autem et Marcum, qui commemoraverunt exiisse eum foras, regressum ejus brevitatis causa tacuisse.

XXV. Nunc jam de tertia negatione inspiciamus eorum congruentiam, quam Matthæum solum jam explicasse meminerimus. Sequitur ergo Marcus et dicit : « Et post » pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro : Vere ex » illis es, nam et Galilæus es. Ille autem cœpit anathe- » matizare et jurare, Quia nescio hominem istum quem » dicitis. Et statim iterum gallus cantavit. » Lucas autem ita secutus hoc idem narrat : « Et intervallo facto quasi » horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens : Vere et » hic cum illo erat, nam et Galilæus est. Et ait Petrus : » Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente, » cantavit gallus. Joannes secutus de tertia Petri negatione, ita explicat : « Dicit unus ex servis pontificis, cog- » natus ejus cujus abscidit Petrus auriculam : Nonne ego » te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negavit Petrus, » et statim gallus cantavit. » Quod igitur Matthæus et Marcus dicunt, « Post pusillum, » quantum esset hoc temporis, manifestat Lucas dicendo, « Et intervallo facto » quasi horæ unius : » de hoc autem intervallo tacet Joannes. Item quod Matthæus et Marcus non singulari, sed plurali numero enuntians eos, qui cum Petro agebant, cum Lucas unum dicat, Joannes quoque unum, eumque cognatum ejus, cujus abscidit Petrus auriculam; facile est intelligere, aut pluralem numerum pro singulari, usitata locutione usurpasse Matthæum et Marcum; aut quod unus maxime tanquam sciens, et qui eum viderat, affirmabat, cæteri autem secuti ejus fidem, Petrum simul urgebant : unde duos Evangelistas compendio pluralem numerum posuisse; alios autem duos eum solum signifi-

care voluisse, qui præcipuus in hoc erat. Jamvero illud quod Matthæus ipsi Petro dictum fuisse asserit : « Vere et » tu ex illis es, nam et loquela tua manifestum te facit ; » sicut Joannes eidem Petro dictum asseverat : « Nonne ego » te vidi in horto cum illo ; » Marcus autem inter se illos de Petro locutos dicit : « Vere ex illis est, nam et Galilæus » est[1] ; » sicut et Lucas non Petro, sed de Petro dicit : « Alius » quidam affirmabat dicens, Vere et hic cum illo erat, » nam et Galilæus est : » aut sententiam intelligimus tenuisse eos, qui compellatum dicunt Petrum : tantumdem enim valuit quod de illo coram illo dicebatur, quantum si illi diceretur, aut utroque modo actum, et alios illum, alios alium modum commemorasse. Galli autem cantum post tertiam negationem secundum intelligimus, sicut Marcus expressit.

XXVI. Sequitur ergo Matthæus, ita dicens : « Et recor- » datus est Petrus verbi Jesu quod dixerat : Prius quam » gallus cantet, ter me negabis : et egressus foras, flevit » amare. » Marcus autem ita dicit : « Recordatus est Pe- » trus verbi quod dixerat ei Jesus : Prius quam gallus » cantet bis, ter me negabis : et cœpit flere. » Lucas autem sic ait : « Et conversus Dominus respexit Petrum : » et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat : » Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis : et » egressus foras Petrus flevit amare. » Joannes de recordatione et fletu Petri tacet. Sane in eo quod ait Lucas, quod « Conversus Dominus respexit Petrum : » quomodo accipiendum sit, diligentius considerandum est. Quamvis enim dicantur etiam interiora atria, tamen in exteriore atrio

[1] Forte legendum, *Marcus autem in quibusdam codicibus inter se illos*, etc. Nam paulo supra non secus ac in sacris Bibliis habetur hunc ipsum Marci locum retulit Aug. in hæc verba : *dicebant Petro : Vere ex illis es*, etc. quibus illi non de Petro inter se, sed ipsi Petro locuti narrantur.

fuit Petrus inter servos, qui simul se ad ignem calefaciebant : non est autem credibile, quod ibi audiebatur Dominus a Judæis, ut corporalis fieret illa respectio. Namque cum dixisset Matthæus, « Tunc expuerunt in faciem » ejus, et colaphis eum cæciderunt, alii autem palmas in » faciem ei dederunt, dicentes : Prophetiza nobis, Christe, » quis est qui te percussit? » secutus est dicens : « Petrus » vero sedebat foris in atrio : » quod non diceret, nisi illa cum Domino intus agerentur : et quantum colligitur in narratione Marci, non solum in interioribus, sed etiam in superioribus domus agebantur. Nam posteaquam Marcus talia narravit, secutus ait : « Et cum esset Petrus in » atrio deorsum. » Sicut ergo eo quod Matthæus ait : « Petrus vero sedebat foris in atrio, » ostendit quod illa intus agerentur : sic eo quod dixit Marcus : « Et cum esset » Petrus in atrio deorsum, » ostendit non solum in interioribus, sed etiam in superioribus gesta quæ dixerat. Quomodo ergo respexit Petrum Dominus facie corporali? Quapropter mihi videtur illa respectio divinitus facta, ut ei veniret in mentem quoties jam negasset, et quid ei Dominus prædixisset, atque ita misericorditer Domino respiciente pœniteret eum, et salubriter fleret : sicut quotidie dicimus : Domine, respice me : et, Respexit eum Dominus, qui de aliquo periculo vel labore divina misericordia liberatus est : et sicut dictum est : « Respice, et » exaudi me [1] ; et « Convertere, Domine, et libera ani- » mam meam [2] : » ita dictum arbitror, « Conversus Do- » minus respexit Petrum, et recordatus est Petrus verbi » Domini. » Denique cum frequentius soleant in narrationibus suis ponere Jesum quam Dominum, modo Lucas Dominum posuit dicens : « Conversus Dominus respexit » Petrum, et recordatus est Petrus verbi Domini : » Mat-

[1] Psal. XII, 4. — [2] Id. VI, 5.

thæus autem et Marcus, quia de ista respectione tacuerunt, non verbi Domini, sed verbi Jesu eum recordatum esse dixerunt : ut etiam ex hoc intelligamus illam respectionem a Jesu, non humanis oculis, sed divinitus factam.

CAPUT VII.

De iis quæ mane gesta sunt apud Caïpham, prius quam Jesus Pilato traderetur : et de testimonio Jeremiæ quod Matthæus propter Domini prætium interposuit, cum hoc in ejusdem Prophetæ Scriptura non inveniatur.

XXVII. Sequitur ergo Matthæus, et dicit : « Mane » autem facto, consilium inierunt omnes principes sacer- » dotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti » traderent : et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt » Pontio Pilato præsidi[1]. » Marcus similiter : « Et confestim » mane, inquit, consilium facientes summi sacerdotes » cum senioribus et Scribis et universo concilio vincien- » tes Jesum duxerunt et tradiderunt Pilato[2]. » Lucas autem posteaquam complevit narrando Petri negationem, recapitulavit quæ cum Domino gesta sunt, jam ut apparet, circa mane, atque ita contexuit narrationem : « Et » viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes, et » velaverunt eum, et percutiebant faciem ejus, et inter- » rogabant eum, dicentes : Prophetiza quis est qui te » percussit ? Et alia multa blasphemantes dicebant in » eum. Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis » et principes sacerdotum et Scribæ; et duxerunt illum » in concilium suum, dicentes : Si tu es Christus, dic no-

[1] Matth. XXVII, 1-10. — [2] Marc. XV, 1.

» bis. Et ait illis : Si vobis dixero, non credetis mihi : si » autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque » dimittetis : ex hoc autem erit Filius hominis sedens a » dextris Virtutis Dei. Dixerunt autem omnes : Tu ergo es » Filius Dei? Qui ait : Vos dicitis, quia ego sum. At illi » dixerunt : Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi » enim audivimus de ore ejus. Et surgens omnis multi- » tudo eorum duxerunt eum ad Pilatum[1]. » Hæc omnia narravit Lucas, ubi intelligitur quod etiam Matthæus et Marcus narraverunt, quod interrogatus sit Dominus, utrum ipse esset Filius Dei, et quod dixerit : « Dico vo- » bis, A modo videbitis Filium hominis sedentem a dex- » tris Virtutis, et venientem in nubibus cœli, » jam lucescente die gestum, quando Lucas dicit : « Et ut factus » est dies : » atque ita narrat similia, etsi quid etiam ipse commemorat quod illi tacuerunt. Nocte autem intelligimus per falsos testes actum esse cum Domino, quod breviter commemoraverunt Matthæus et Marcus, Lucas tacuit, qui enarravit quæ circa mane sunt gesta. Nam et illi, id est, Matthæus et Marcus, contexuerunt narrationem in iis quæ cum Domino acta sunt usque ad mane : sed postea redierunt ad narrandam Petri negationem ; qua terminata redierunt ad mane, ut inde cætera contexerent, quousque perducerent quæ cum Domino acta erant, sed nondum commemoraverant quod mane factum esset[2]. Joannes quoque, cum ea quæ cum Domino gesta sunt ex quanta parte visum est, et Petri negationem totam commemorasset, « Adducunt ergo, inquit, Jesum ad Caïpham » in prætorium (1); erat autem mane[3] : » ubi intelligimus aut aliquam fuisse causam, quæ coëgerit Caïpham esse in prætorio, nec esse præsentem cum alii principes sacerdo-

1 Luc. XXII, 63-71, et XXIII, 1. — 2 Matth. XXVI, 59-75, et Marc. XIV, 55-72. — 3 Joan. XVIII, 28.

tum haberent de Domino quæstionem ; aut in domo ejus fuisse prætorium : tamen ad ipsum ab initio ducebatur, ad quem in extremo perductus est. Sed quia jam tanquam convictum reum adducebant, Caïphæ autem jam antea visum fuerat ut Jesus moreretur, nulla mora interposita est, quin occidendus Pilato traderetur. Quæ igitur per Pilatum cum Domino gesta sunt, ita Matthæus narrat.

XXVIII. Ac primum excurrit inde, ut commemoret exitum Judæ traditoris, quem solus narravit, ita dicens : « Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quia damnatus » esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos prin- » cipibus sacerdotum et senioribus dicens : Peccavi tra- » dens sanguinem justum. At illi dixerunt : Quid ad nos? » tu videris. Et projectis argenteis in templo, recessit ; et » abiens, laqueo se suspendit. Principes autem sacerdo- » tum, acceptis argenteis, dixerunt : Non licet eos mit- » tere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio » autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepul- » turam peregrinorum : propter hoc vocatus est ager ille » Acheldemach, hoc est, Ager sanguinis, usque in ho- » diernum diem. Tunc impletum est quod dictum est » per Jeremiam prophetam dicentem : Et acceperunt tri- » ginta argenteos pretium appretiati, quem appretiave- » runt filii Israël [1], et dederunt eos in agrum figuli, sicut » constituit mihi Dominus. »

XXIX. Si quis autem movetur, quod hoc testimonium non invenitur in Scriptura Jeremiæ prophetæ, et ideo putat fidei Evangelistæ aliquid derogandum, primo noverit non omnes codices Evangeliorum habere, quod per Jeremiam dictum sit, sed tantummodo per Prophetam. Possemus ergo dicere his potius codicibus esse credendum, qui Jeremiæ nomen non habent : dictum est enim hoc

[1] Zach. XI, 12.

per Prophetam, sed Zachariam : unde putatur codices esse mendosos qui habent nomen Jeremiæ, quia vel Zachariæ habere debuerunt, vel nullius, sicut quidam, sed tantum « Per Prophetam dicentem, » qui utique intelligitur Zacharias. Sed utatur ista defensione, cui placet : mihi autem cur non placeat, hæc causa est, quia et plures codices habent Jeremiæ nomen; et qui diligentius in græcis exemplaribus Evangelium consideraverunt, in antiquioribus græcis ita se perhibent invenisse : et nulla fuit causa cur adderetur hoc nomen, ut mendositas fieret : cur autem de nonnullis codicibus tolleretur, fuit utique causa, ut hoc audax imperitia faceret, cum turbaretur quæstione, quod hoc testimonium apud Jeremiam non inveniretur.

XXX. Quid ergo intelligendum est, nisi hoc actum esse secretiore consilio providentiæ Dei, qua mentes Evangelistarum sunt gubernatæ? Potuit enim fieri, ut animo Matthæi Evangelium conscribentis pro Zacharia Jeremias occurreret, ut fieri solet, quod tamen sine ulla dubitatione emendaret, saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne vivente hoc legere potuerunt, nisi cogitaret recordationi suæ, quæ sancto Spiritu regebatur, non frustra occurrisse aliud pro alio nomen Prophetæ, nisi quia ita Dominus hoc scribi constituit. Cur autem ita constituerit Dominus, prima illa causa utilissima debet facillime cogitari, etiam sic esse insinuatum, ita omnes sanctos Prophetas uno Spiritu locutos mirabili inter se consensione constare, ut hoc multo amplius sit, quam si omnium omnia Prophetarum uno unius hominis ore dicerentur : et ideo indubitanter accipi debere quæcumque per eos Spiritus sanctus dixit, et singula esse omnium, et omnia singulorum. Cum igitur, et quæ dicta sunt per Jeremiam tam sint Zachariæ quam Jeremiæ, et

quæ dicta sunt per Zachariam tam sint Jeremiæ quam Zachariæ; quid opus erat ut emendaret Matthæus, cum aliud pro alio sibi nomen occurrens a se scriptum relegisset; ac non potius sequens auctoritatem Spiritus sancti, a quo mentem suam regi plus nobis ille utique sentiebat, ita hoc scriptum relinqueret, sicut eum admonendo constituerat ei Dominus, ad informandos nos tantum verborum suorum inter Prophetas esse concordiam, ut non absurde, imo congruentissime etiam Jeremiæ deputaremus quod per Zachariam dictum reperiremus? Si enim hodie quisquam volens alicujus verba indicare, dicat nomen alterius a quo dicta non sint, qui tamen sit amicissimus et familiaritate conjunctissimus illi cujus verba dicere voluit; et continuo recordatus alium pro alio se dixisse, ita se colligat atque corrigat, ut tamen dicat, Bene dixi; quid aliud intuens nisi tantam inter ambos esse concordiam, inter illum scilicet cujus verba dicere voluit, et alium cujus ei nomen pro illius nomine occurrit, ut tale sit hoc istum dixisse, quale si ille dixisset? quanto magis hoc de Prophetis sanctis intelligendum et maxime commendandum fuit, ut omnium libros tanquam unius unum librum acciperemus, in quo nulla rerum discrepantia crederetur, sicut nulla inveniretur, et in quo major esset constantia veritatis, quam si omnia illa unus homo quamlibet doctissimus loqueretur? Quod ergo hinc argumentum sumere conantur vel infideles vel imperiti homines, quasi ad ostendendam dissonantiam sanctorum Evangelistarum, hoc potius debent assumere fideles et docti ad ostendendam unitatem sanctorum etiam Prophetarum.

XXXI. Est et alia causa, quæ mihi videtur alio tempore diligentius pertractanda, ne amplius sermonem protendamus, quam hujus operis terminandi necessitas flagitat, cur hoc nomen Jeremiæ in testimonio Zachariæ sic manere

permissum, vel potius sancti Spiritus auctoritate præceptum sit. Est apud Jeremiam, quod emerit agrum a filio fratris sui, et dederit ei argentum; non quidem sub hoc nomine pretii quod positum est apud Zachariam, triginta argenteis; verumtamen agri emptio non est apud Zachariam : quod autem prophetiam de triginta argenteis ad hoc interpretatus sit Evangelista, quod modo de Domino completum est, ut hoc esset pretium ejus, manifestum est; sed ad hoc pertinere etiam illud de agro empto quod Jeremias dixit, hinc potuit mystice significari, ut non hic Zachariæ nomen poneretur, qui dixit triginta argenteis; sed Jeremiæ, qui dixit de agro empto; ut lecto Evangelio atque invento nomine Jeremiæ, lecto autem Jeremia et non invento testimonio de triginta argenteis, invento tamen agro empto, admoneatur lector utrumque conferre, et inde sensum enucleare prophetiæ, quomodo pertineat ad hoc quod in Domino impletum est. Nam illud quod subjecit huic testimonio Matthæus, cum ait : « Quem appretiaverunt filii Israël, et dederunt eos in agrum figuli, » sicut constituit mihi Dominus, » nec apud Zachariam, nec apud Jeremiam reperitur. Unde magis ex persona ipsius Evangelistæ accipiendum est eleganter et mystice insertum, quia hoc ex Domini revelatione cognoverit, ad hanc rem quæ de Christi pretio facta est hujusmodi pertinere prophetiam. Liber quippe empti agri apud Jeremiam jubetur mitti in vas fictile[1], et emitur hic de pretio Domini ager figuli, et hoc ad sepulturam peregrinorum, tanquam ad permansionem quietis eorum, qui in hoc sæculo peregrinantes consepeliuntur Christo per baptismum. Nam et illam emptionem agri hoc significare Jeremiæ dixit Dominus, quia erit permansio de captivitate liberatorum in illa terra. Hæc tanquam delineanda arbitratus

[1] Jerem. XXXII, 9-44.

sum, cum admonerem quid in his propheticis testimoniis in unum redactis et evangelicæ narrationi collatis, diligentius attentiusque requiratur. Hæc interposuit Matthæus de Juda traditore.

CAPUT VIII.

Quæ apud Pilatum gesta.

XXXII. Deinde sequitur, et dicit : « Jesus autem stetit » ante præsidem, et interrogavit eum præses, dicens : Tu » es rex Judæorum ? Dicit ei Jesus : Tu dicis. Et cum ac- » cusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil » respondit. Tunc dicit illi Pilatus : Non audis quanta » adversum te dicunt testimonia ? Et non respondit ei » ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer. » Per diem autem solemnem consueverat præses dimit- » tere populo unum vinctum quem voluissent : habebat » autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas : » congregatis ergo illis dixit Pilatus : Quem vultis dimit- » tam vobis, Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus ? » Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. Se- » dente autem illo pro tribunali, misit ad illum uxor ejus » dicens : Nihil tibi et justo illi, multa enim passa sum » hodie per visum propter eum. Principes autem sacer- » dotum et seniores persuaserunt populis ut peterent » Barabbam, Jesum vero perderent. Respondens autem » præses ait illis : Quem vultis vobis de duobus dimitti ? At » illi dixerunt : Barabbam. Dicit illis Pilatus : Quid igitur » faciam de Jesu, qui dicitur Christus ? Dicunt omnes : » Crucificatur. Ait illis præses : Quid enim mali fecit ? At illi » magis clamabant, dicentes : Crucifigatur ? Videns autem

» Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret
» accepta aqua lavit manus coram populo, dicens : Inno-
» cens ego sum a sanguine justi hujus, vos videritis. Et
» respondens universus populus dixit : Sanguis ejus super
» nos et super filios nostros. Tunc dimisit illis Barabbam,
» Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur[1] : »
hæc narravit Matthæus per Pilatum gesta de Domino.

XXXIII. Marcus quoque pene iisdem verbis et rebus concinit. Verba autem Pilati, quibus respondit populo petenti ut solemniter unus vinctus dimitteretur, ita refert : « Pilatus autem respondit eis, et dixit : Vultis di-
» mittam vobis regem Judæorum ? » Matthæus autem sic ait : « Congregatis ergo illis, dixit Pilatus : Quem vultis
» dimittam vobis : Barabbam, an Jesum qui dicitur Chris-
» tus ? » Nulla quæstio est, quod tacet ipsos petiisse ut aliquis eis dimitteretur : sed quæri potest quæ verba Pilatus dixerit, utrum quæ a Matthæo, an quæ a Marco referuntur ? Aliud enim videtur esse : « Quem vultis dimit-
» tam vobis : Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus ? » aliud, « Vultis dimittam vobis regem Judæorum ? » Sed quia Christos reges dicebant, et qui dixit illum an illum, manifestum est eum quæsisse an vellent sibi dimitti regem Judæorum, id est, Christum, nihil interest sententiæ, quod hic tacuit Marcus de Barabba, hoc solum volens dicere quod ad Dominum pertinebat ; quandoquidem in eorum responsione satis et ipse ostendit quem sibi dimitti voluerint : « Pontifices, inquit, concitaverunt turbam,
» ut magis Barabbam dimitteret eis : » sequitur autem, et dicit : « Pilatus autem iterum respondens, ait illis : Quid
» ergo vultis faciam regi Judæorum ? » Unde jam satis apparet, quod id Marcus velit ostendere, dicendo « Regem
» Judæorum, » quod Matthæus dicendo « Christum. »

1 Matth. XXVII, 11-26.

Non enim dicebantur Christi reges, nisi Judæorum : namque in eo etiam loco Matthæus ait : « Dicit illis Pilatus, » Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? » Ergo sequitur Marcus : « At illi iterum clamaverunt : Cru- » cifige eum : » quod ille ait : « Dicunt omnes : Crucifi- » gatur. » Et sequitur Marcus : « Pilatus vero dicebat » eis : Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, » Crucifige eum. » Hoc Matthæus non dixit : sed quoniam dixit : « Videns autm Pilatus quia nihil profice- » ret, sed magis tumultus fieret : » dixit etiam eum lavisse manus coram populo, ut innocentem se a sanguine Justi significaret; quod item et Marcus et alii tacent : satis ostendit etiam Matthæus egisse præsidem cum populo, ut dimitteretur. Quod breviter significavit Marcus in eo, quod refert Pilatum dixisse : « Quid enim » mali fecit? » Deinde sic etiam ipse concludit, quæ per Pilatum cum Domino gesta sunt : « Pilatus autem, inquit, » volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, et » tradidit Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur : hæc apud præsidem gesta narravit Marcus[1].

XXXIV. Lucas apud Pilatum gesta sic narrat : « Cœ- » perunt autem accusare illum, dicentes : Hunc invenimus » subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa » dari Cæsari, et dicentem se Christum regem esse. » Hoc illi duo Evangelistæ non dixerunt, cum tamen dicerent quod eum accusabant. Ergo iste etiam ipsa crimina quæ falsa objecerunt, aperuit. Tacuit autem quod ei dixit Pilatus : « Non respondes quidquam? Vide in quantis te accusant : » sed plane sequitur, et dicit quod etiam illi dixerunt : « Pi- » latus autem interrogavit eum, dicens : Tu es rex Ju- » dæorum? At ille respondens ait : Tu dicis. » Hoc autem Matthæus et Marcus commemoraverunt antequam

[1] Marc. xv, 2-15.

dicerent compellatum Jesum, quod eis accusantibus non responderet. Nihil autem interest veritatis, quo ordine Lucas ista retulerit : quemadmodum nihil interest si alius aliquid tacet, quod alius commemorat : quemadmodum in consequentibus dicit : » Ait autem Pilatus ad principes » sacerdotum et turbas : Nihil invenio causæ in hoc ho-» mine. At illi invalescebant, dicentes : Commovet po-» pulum docens per universam Judæam, et incipiens a » Galilæa usque huc. Pilatus autem, audiens Galilæam, » interrogavit si homo Galilæus esset : et ut cognovit quod » de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, » qui et ipse Jerosolymis erat in illis diebus. Herodes au-» tem viso Jesu, gavisus est valde : erat enim cupiens ex » multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de » illo; et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. » Interrogabat autem illum multis sermonibus : at ipse » illi nihil respondebat : stabant etiam principes sacerdo-» tum et Scribæ, constanter accusantes eum. Sprevit au-» tem illum Herodes cum exercitu suo, et illusit indutum » veste alba, et remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici He-» rodes et Pilatus in ipsa die; nam antea inimici erant ad » invicem. » Hæc omnia, id est, quod a Pilato ad Herodem Dominus missus est, et quæ ibi gesta sunt, Lucas solus indicat; etiamsi aliquid ibi ait simile, quod in aliis narrationum locis apud alios possit inveniri : cæteri autem ea tantum dicere voluerunt quæ apud Pilatum gesta sunt, quousque Dominus crucifigendus traderetur. Rediens ergo Lucas ad ea quæ apud præsidem gerebantur, unde digressus erat, ut narraret quod apud Herodem actum est, ita sequitur : « Pilatus autem convocatis principibus sacer-» dotum et magistratibus et plebe, dixit ad illos, Obtu-» listis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, » et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam

» inveni in homine isto ex his in quibus eum accusatis. » Hic intelligimus eum prætermisisse quemadmodum a Domino quæsierit, quid accusatoribus responderet. « Sed » neque Herodes, inquit : Nam remisi vos ad illum, et » ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum » ergo illum dimittam. Necesse autem habebat dimittere » eis per diem festum unum. Exclamavit autem simul » universa turba dicens : Tolle hunc, et dimitte nobis » Barabbam : qui erat propter seditionem quamdam fac- » tam in civitate et homicidium missus in carcerem. Ite- » rum autem Pilatus locutus est ad illos, volens dimittere » Jesum. At illi succlamabant dicentes : Crucifige, crucifige » eum. Ille autem tertio dixit ad illos : Quid enim mali » fecit iste? nullam causam mortis invenio in eo : corripiam » ergo illum, et dimittam. At illi instabant vocibus mag- » nis, postulantes ut crucifigeretur, et invalescebant voces » eorum. » Matthæus huic conatui Pilati, quo sæpius cum eis egit, volens ut dimitteretur Jesus, paucissimis verbis satis attestatus est, ubi ait : « Videns autem Pilatus quia » nihil proficeret, sed magis tumultus fieret[1] : » quod non diceret nisi multum ille nisus esset : quamvis tacuerit, quoties hoc efficere tentaverit, ut erueret Jesum furori eorum. Et Lucas itaque ita concludit quod actum est apud præsidem : « Et Pilatus, inquit, adjudicavit fieri peti- » tionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter » homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem, » quem petebant : Jesum vero tradidit voluntati eorum[2]. »

XXXV. Nunc eadem secundum Joannem consideremus, id est, quæ per Pilatum facta sunt. « Et ipsi, inquit, non » introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed » manducarent Pascha. Exiit ergo Pilatus ad eos foras, » et dixit : Quam accusationem affertis adversus hominem

[1] Matth. XXVII, 24. — [2] Luc. XXIII, 2-25.

» hunc ? Responderunt et dixerunt ei : Si non esset hic » malefactor, non tibi tradidissemus eum. » Hoc videndum est, ne contrarium sit ei, quod Lucas dicit, certa in eum dicta esse crimina ; et dicit quæ dicta sint : » Cœperunt autem, inquit, accusare illum, dicentes : » Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et » prohibentem tributa dari Cæsari, et dicentem se Chris» tum regem esse. » Quod vero nunc secundum Joannem commemoravi, videntur Judæi noluisse dicere crimina, cum dixisset eis Pilatus : « Quam accusationem affertis » adversus hominem hunc ? » Responderunt enim : « Si » non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum : » videlicet ut eorum auctoritatem secutus, quid ei objiceretur desineret quærere; sed ob hoc tantum nocentem crederet, quod sibi ab eis tradi meruisset. Ergo intelligere debemus, et hoc dictum esse, et illud quod Lucas commemoravit. Multa enim dicta, et multa responsa sunt, unde cuique eorum quantum visum est decerpsit, et in narratione sua posuit quod satis esse judicavit. Nam et ipse Joannes dicit quædam quæ objecta sunt ; quæ suis locis videbimus. Itaque sequitur : « Dixit » ergo eis Pilatus : Accipite eum vos, et secundum legem » vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Judæi : Nobis » non licet interficere quemquam : ut sermo Jesu imple» retur, quem dixit, significans qua esset morte moritu» rus. Introiit ergo iterum in prætorium Pilatus, et vocavit » Jesum, et dixit ei : Tu es rex Judæorum ? Et respondit » Jesus : A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me ? » Et hoc videretur non convenire illi quod ab aliis commemoratum est : « Respondit Jesus : Tu dicis : » nisi in consequentibus ostenderet et illud dictum esse. Unde ostendit ea quæ nunc dicit : a cæteris potius Evangelistis tacita quam a Domino dicta non esse. Attende ergo cætera :

» Respondit, inquit, Pilatus : Numquid ego Judæus sum ?
» Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi : Quid fecisti ?
» Respondit Jesus : Regnum meum non est de mundo hoc ;
» si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique
» decertarent ut non traderer Judæis ; nunc autem regnum
» meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus : Ergo rex es
» tu ? Respondit Jesus : Tu dicis, quia rex sum ego. » Ecce
quando ventum est ad id, quod alii Evangelistæ commemoraverunt. Sequitur ergo, item dicente adhuc Domino, quod cæteri tacuerunt : « Ego in hoc natus sum, et ad hoc
» veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.
» Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei
» Pilatus : Quid est veritas ? Et cum hoc dixisset : iterum
» exiit ad Judæos, et dicit eis : Ego nullam invenio in eo
» causam. Est autem consuetudo vobis, ut unum dimit-
» tam vobis in Pascha : vultis ergo dimittam vobis regem
» Judæorum ? Clamaverunt rursum omnes, dicentes : Non
» hunc, sed Barabbam : erat autem Barabbas latro.
» Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit. Et
» milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti
» ejus, et veste purpurea circumdederunt eum : et venie-
» bant ad eum, et dicebant : Ave, rex Judæorum ; et dabant
» ei alapas. Exiit iterum Pilatus foras, et dicit eis : Ecce
» adduco eum vobis foras, ut cognoscatis quia in eo nul-
» lam causam invenio. Exiit ergo Jesus portans coronam
» spineam, et purpureum vestimentum, et dicit eis : Ecce
» homo. Cum ergo vidissent eum pontifices et ministri,
» clamabant dicentes : Crucifige, crucifige. Dicit eis Pila-
» tus : Accipite eum vos, et crucifigite : ego enim non
» invenio in eo causam : Responderunt ei Judæi : Nos le-
» gem habemus, et secundum legem debet mori, quia
» Filium Dei se fecit. » Hoc potest congruere ei, quod Lucas commemorat in accusatione Judæorum dictum : « Hunc

» invenimus subvertentem gentem nostram, » ut adjungatur : « Quia Filium Dei se fecit. » Sequitur itaque Joannes, et dicit : « Cum ergo audisset Pilatus hunc sermo-
» nem, magis timuit : et ingressus est prætorium iterum,
» et dicit ad Jesum : Unde es tu? Jesus autem responsum
» non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus : Mihi non loqueris?
» Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potes-
» tatem habeo dimittere te? Respondit Jesus, non haberes
» potestatem adversus me ullam, nisi tibi datum esset de-
» super : propterea qui tradidit me tibi, majus peccatum
» habet. Exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Judæi
» autem clamabant dicentes : Si hunc dimittis, non es
» amicus Cæsaris : omnis qui se regem facit, contradicit
» Cæsari. » Huic potest congruere quod Lucas in eadem accusatione Judæorum ita narrat, cum dixissent : « Inve-
» nimus eum subvertentem gentem nostram; » adjecit,
« Et prohibentem tributa dari Cæsari, et dicentem se
» Christum regem esse. » Ex quo solvitur illa quæstio, qua putari poterat Joannes dixisse, nullum a Judæis Domino crimen objectum, quando responderunt et dixerunt ei : « Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus
» eum. » Sequitur ergo Joannes, et dicit : « Pilatus ergo cum
» audivisset hos sermones, adduxit foras Jesum, et sedit
» pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotos, hebraïce
» autem Gabbatha. Erat autem Parasceve Paschæ hora
» quasi sexta, et dicit Judæis : Ecce rex vester. Illi autem
» clamabant : Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus :
» Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices :
» Non habemus regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradi-
» dit eis illum ut crucifigeretur[1] : » hæc narravit Joannes per Pilatum gesta.

[1] Luc. XVIII, 28-40, et XIX, 1-16.

CAPUT IX.

Illusio Domini apud Pilatum.

XXXVI. Consequens est jam, ut ipsam Domini passionem secundum quatuor Evangelistarum testimonia videamus, quam Matthæus sic incipit : « Tunc milites præ- » sidis suscipientes Jesum in prætorium, congregaverunt » ad eum universam cohortem ; et exuentes eum, chla- » mydem coccineam circumdederunt ei, et plectentes » coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et » arundinem in dextera ejus : et genu flexo ante eum, » illudebant, dicentes : Ave rex Judæorum[1]. » Hoc Marcus in eodem loco narrationis ita dicit : « Milites autem duxe- » runt eum intro in atrium prætorii, et convocant totam » cohortem ; et induunt eum purpuram, et imponunt ei » plectentes spineam coronam : et cœperunt salutare » eum : Ave rex Judæorum : et percutiebant caput ejus » arundine, et conspuebant eum ; et ponentes genua, » adorabant eum[2]. » Intelligitur itaque quod Matthæus ait : « Chlamydem coccineam circumdederunt ei, » hoc Marcum dixisse, « Indutum purpuram. » Pro regia enim purpura, chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat : et est rubra quædam purpura cocco simillima. Potest etiam fieri, ut purpuram etiam Marcus commemoraverit, quam chlamys habebat, quamvis esset coccinea. Lucas hoc prætermisit. Joannes autem antequam diceret, quod eum Pilatus crucifigendum tradiderit, comme-

[1] Matth. xxvii, 27-31. — [2] Marc. xv, 16-20.

moravit hoc dicens. « Tunc ergo apprehendit Pilatus » Jesum, et flagellavit : et milites plectentes coronam de » spinis, imposuerunt capiti ejus, et veste purpurea cir- » cumdederunt eum : et veniebant ad eum, et dicebant : » Ave rex Judæorum; et dabant ei alapas[1]. » Unde apparet Matthæum et Marcum recapitulando istud commemorasse, non quod tunc factum sit, cum eum Pilatus jam crucifigendum tradidisset : Joannes enim apud Pilatum dicit hæc gesta satis evidenter, unde isti quod præterierant recoluerunt. Ad hoc pertinet etiam quod consequenter dicit Matthæus, « Et expuentes in eum acceperunt » arundinem, et percutiebant caput ejus. Et postquam » illuserunt ei, exuerunt eum chlamydem, et induerunt » eum vestimentis ejus, et duxerunt eum ut crucifige- » rent. » Hoc quod exuerunt chlamydem, et induerunt eum vestimentis ejus, in fine factum intelligitur, cum jam duceretur. Marcus hoc ita dicit : « Et postquam illuse- » runt ei, exuerunt illum purpuram et induerunt eum » vestimentis suis. »

CAPUT X.

Simon Cyrenæus.

XXXVII. Sequitur ergo Matthæus : « Exeuntes autem » invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem; » hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus[2]. » Marcus quoque, « Et educunt illum, inquit, ut crucifigerent » eum. Et angariaverunt prætereuntem quempiam Simo- » nem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri

[1] Joan. xix, 1-3. — [2] Matth. xxvii, 32.

» et Rufi, ut tolleret crucem ejus[1]. » Hoc Lucas ita dicit : « Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quem» dam Cyrenensem venientem de villa, et imposuerunt » illi crucem portare post Jesum[2]. » Joannes autem sic narrat : « Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt : et » bajulans sibi crucem exiit in eum qui dicitur Calvariæ » locum, hebraïce Golgotha, ubi eum crucifixerunt[3]. » Unde intelligitur quod ipse sibi portabat crucem, cum exiret in locum memoratum. Simon autem ille in itinere angariatus est, de quo tres commemorant, cui postea data est crux portanda usque ad locum. Ita utrumque factum invenimus, primo id quod Joannes dixit, deinde quod cæteri tres.

CAPUT XI.

Vinum myrrhatum.

XXXVIII. Sequitur itaque Matthæus : « Et venerunt, » inquit, in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calva» riæ locus : » de hoc loco apertissime consentiunt. Deinde adjungit idem Matthæus : « Et dederunt ei vinum » bibere cum felle mixtum : et cum gustasset, noluit bi» bere. » Hoc Marcus ita narrat : « Et dabant ei bibere » vinum myrrhatum ; et non accepit[4]. » Hoc intelligendum est Matthæum dixisse, « Cum felle mixtum : » fel quippe pro amaritudine posuit; myrrhatum enim vinum amarissimum est : quanquam fieri possit ut et fel et myrrha vinum amarissimum redderent. Quod ergo ait

[1] Marc. xv, 20, 21.— [2] Luc. xxiii, 26.— [3] Joan. xix, 16-18.— [4] Matth. xxvii, 33, 34, et Marc. xv, 23.

Marcus, « Non accepit : » intelligitur, non accepit ut biberet. Gustavit autem, sicut Matthæus testis est : ut quod idem Matthæus ait : « Noluit libere, » hoc Marcus dixerit, « Non accepit ; » tacuerit autem quod gustaverit.

CAPUT XII.

Vestium partitio.

XXXIX. Sequitur Matthæus : « Postquam autem cru-» cifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mit-» tentes ; et sedentes, servabant eum[1]. » Hoc idem Marcus sic : « Et crucifigentes eum diviserunt vestimenta ejus, » mittentes sortem super eis quis quid tolleret[2]. » Hoc Lucas sic ait : « Dividentes vero vestimenta ejus, mise-» runt sortes, et stabat populus spectans[3]. » Breviter a tribus dictum est : Joannes autem distinctius hoc explicat quemadmodum gestum sit : « Milites ergo, inquit, cum » crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, et fece-» runt quatuor partes, unicuique militi partem, et tuni-» cam. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta » per totum. Dixerunt ergo ad invicem : Non scindamus » eam, sed sortiamur de illa cujus sit : ut Scriptura im-» pleretur dicens : Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in » vestem meam miserunt sortem[4]. »

[1] Matth. XXVII, 35, 36. — [2] Marc. XV, 24. — [3] Luc. XXIII, 34, 35. — [4] Joan. XIX, 23, 24, et Psal. XXI, 19.

CAPUT XIII.

Hora passionis.

XL. Sequitur Matthæus : « Et imposuerunt super » caput ejus causam ipsius scriptam : Hic est Jesus rex » Judæorum[1]. » Marcus autem prius quam hoc dixisset, « Erat autem, inquit, hora tertia, et crucifixerunt eum[2]. » Hoc enim subjungit cum de vestium divisione dixisset : quæ res diligentissime consideranda est, ne magnum faciat errorem. Sunt enim qui arbitrentur hora quidem tertia Dominum crucifixum ; a sexta autem hora tenebras factas usque ad nonam, ut consumptæ intelligantur tres horæ ex quo crucifixus est, usque ad tenebras factas. Et posset quidem hoc rectissime intelligi, nisi Joannes diceret, hora quasi sexta Pilatum sedisse pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotos, hebraïce autem Gabbatha. Sequitur enim, « Erat autem Parasceve Paschæ hora quasi sexta, » et dicit Judæis : Ecce rex vester. Illi autem clamabant : » Tolle, tolle : crucifige eum. Dixit eis Pilatus : Regem » vestrum crucifigam? Responderunt pontifices : Non ha- » bemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis » illum ut crucifigeretur[3]. » Si igitur hora quasi sexta Pilato sedente pro tribunali traditus est crucifigendus Judæis, quomodo hora tertia crucifixus est, sicut verba Marci non intelligentes quidam putaverunt?

XLI. Prius enim qua hora crucifigi potuerit videamus. Deinde videbimus cur hora tertia crucifixum dixerit

[1] Matth. xxvii, 37. — [2] Marc. xv, 25. — [3] Joan. xix, 13-16.

Marcus. Hora erat quasi sexta cum traditus est crucifigendus a Pilato sedente, ut dictum est, pro tribunali. Non enim jam plena sexta erat, sed quasi sexta : id est, peracta quinta aliquid etiam de sexta esse cœperat. Nunquam autem isti dicerent quinta et quadrans, aut quinta et triens, aut quinta et semis, aut aliquid hujusmodi. Habent enim istum morem Scripturæ, ut a parte totum ponant, maxime in temporibus : sicut de octo illis diebus, post quos eum dicunt ascendisse in montem [1], quorum medios intuentes Matthæus et Marcus dixerunt, « Post dies sex[2]. » Præsertim quia tam moderate idem Joannes locutus est, ut non diceret sexta, sed « Quasi sexta : » quod si ita non diceret, sed tantummodo sextam diceret; possemus nos ita intelligere, quemadmodum loqui solent Scripturæ, sicut dixi, a parte totum, ut peracta quinta et inchoata sexta gererentur hæc quæ narrata sunt in crucifixione Domini nostri, donec completa sexta illo pendente fierent tenebræ, quibus tres Evangelistæ attestantur, Matthæus, Marcus et Lucas[3].

XLII. Quæramus jam consequenter, cur dixerit Marcus, cum commemorasset quod crucifigentes eum diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortes super eis quis quid tolleret, et secutus adjunxerit, « Erat autem hora » tertia, et crucifixerunt eum. » Jam certe dixerat, « Et » crucifigentes eum diviserunt vestimenta ejus[4]. » Sic etiam cæteri attestantur, quod eo crucifixo vestimenta divisa sunt. Si ejus rei gestæ tempus voluit commemorare Marcus, sufficeret dicere : « Erat autem hora tertia : » ut quid adjunxit, « Et crucifixerunt eum, » nisi quia voluit aliquid recapitulando significare, quod quæsitum inveniretur, cum Scriptura ipsa illis temporibus legeretur,

[1] Luc. IX, 28. — [2] Matth. XVII, 1, et Marc. IX, 1. — [3] Matth. XXVII, 45, Marc. XV, 33, et Luc. XXIII, 44. — [4] Marc. XV, 25.

quibus universæ Ecclesiæ notum erat qua hora Dominus ligno suspensus sit, unde posset hujus vel error corrigi vel mendacium refutari? Sed quia sciebat a militibus suspensum Dominum, non a Judæis, sicut Joannes apertissime dicit[1], occulte ostendere voluit eos magis crucifixisse qui clamaverunt ut crucifigeretur, quam illos qui ministerium principi suo secundum suum officium præbuerunt. Intelligitur ergo fuisse hora tertia cum clamaverunt Judæi ut Dominus crucifigeretur, et veracissime demonstratur tunc eos crucifixisse quando clamaverunt : maxime quia nolebant videri se hoc fecisse, et propterea eum Pilato tradiderant, quod eorum verba satis indicant, secundum Joannem. Cum enim dixisset eis Pilatus : « Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? Responderunt et dixerunt ei : Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus : Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Judæi : Nobis non licet interficere quemquam[2]. » Quod ergo maxime videri fecisse nolebant, hoc eos hora fecisse tertia Marcus ostendit, verissime judicans magis fuisse Domini necatricem linguam Judæorum, quam militum manus.

XLIII. Quisquis autem dixerit, non fuisse horam tertiam, cum hoc Judæi primitus clamaverunt, insanissime se ostendit inimicum Evangelii ; nisi forte aliter potuerit eamdem dissolvere quæstionem : non enim habet unde convincat non fuisse tunc horam tertiam ; et ideo veridico Evangelistæ potius credendum quam contentiosis suspicionibus hominum. Unde, inquis, probas horam tertiam fuisse? Respondeo, quia credo Evangelistis, quibus et tu si credis ostende quemadmodum et hora sexta et hora tertia potuerit Dominus crucifigi? De sexta enim ut fatea-

[1] Joan. XIX, 23. — [2] Id. XVIII, 29-31.

mur, narratione Joannis urgemur : tertiam Marcus commemorat, quibus si uterque nostrum credit, ostende tu aliter quemadmodum fieri utrumque potuerit, libentissime acquiescam. Non enim sententiam meam, sed Evangelii diligo veritatem. Atque utinam etiam plures ab aliis inveniantur hujus exitus quæstionis : quod donec fiat, utere mecum isto si placet. Si enim nullus alius exitus potuerit inveniri, solus iste sufficiet : si autem potuerit, cum demonstratus fuerit, eligemus. Tantum non putes consequens esse, ut quilibet omnium quatuor Evangelistarum mentitus sit, aut in tanto et tam sancto culmine auctoritatis erraverit.

XLIV. Si autem quis dixerit, se inde convincere non fuisse horam tertiam, cum illud Judæi clamaverunt, quia posteaquam dixit idem Marcus. « Pilatus autem iterum » respondens ait illis : Quid ergo vultis faciam regi Ju- » dæorum ? At illi iterum clamaverunt : Crucifige eum : » non interponitur aliquid morarum ab eodem Marco in ejus narratione, et continuo ad id pervenitur, ut traderetur ad crucem Dominus a Pilato, quod Joannes hora quasi sexta factum esse commemorat. Intelligat qui hoc dicit, multa prætermissa esse, quæ in medio gesta sunt, cum Pilatus ageret quærens quomodo eum a Judæis eriperet, et adversus eorum insanissimam voluntatem quibuscumque modis potuit instantissime niteretur. Matthæus enim ait : « Dicit illis Pilatus : Quid igitur faciam de Jesu » qui dicitur Christus ? Dicunt omnes : Crucifigatur ; » tunc fuisse dicimus horam tertiam. Quod autem Matthæus sequitur et narrat : « Videns autem Pilatus, quia nihil » proficeret, sed magis tumultus fieret : » et in conatibus Pilati ad eripiendum Dominum, et in tumultu Judæorum contra nitentium, consumptum tempus duarum horarum intelligimus, et cœptam fuisse sextam, qua nondum ter-

minata gesta sunt quæ ab eo tempore, quo Pilatus Dominum tradidit, usque ad tenebras factas narrantur. Quod autem Matthæus supra commemorat, « Sedente autem illo » pro tribunali misit ad illum uxor ejus dicens : Nihil tibi » et justo illi, multa enim passa sum hodie per visum » propter eum[1] : » Postea sederat pro tribunali Pilatus, sed inter illa quæ prius gesta narrabat, recordatus Matthæus quod de Pilati uxore dixit, voluit hoc ibi interponere, ut præstrueret qua maxime causa Pilatus nec novissime volebat eum tradere Judæis.

XLV. Lucas autem narrat, cum dixisset Pilatus : « Emendatum ergo illum dimittam, » exclamasse universam turbam : « Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam ; » sed fortasse nondum dixerant : « Crucifige. Iterum autem Pi» latus, secundum eumdem Lucam, Locutus est ad illos » volens dimittere Jesum : at illi succlamabant dicentes : » Crucifige, crucifige illum. » Tunc intelligitur fuisse hora tertia. Quod ergo sequitur Lucas et dicit : « Ille autem ter» tio dixit ad illos : Quid enim mali fecit iste? nullam cau» sam mortis invenio in eo ; corripiam ergo illum et di» mittam. At illi instabant vocibus magnis, postulantes ut » crucifigeretur ; et invalescebant voces eorum[2] : » satis etiam ipse significat magnum tumultum fuisse ; et post quantum morarum illis tertio dixerit : « Quid enim mali » fecit, » licet intelligere quantum indagandæ veritati satis est : et postea quod ait : « Instabant vocibus mag» nis, et invalescebant voces eorum, » quis non videat ideo factum, quia videbant Pilatum nolle eis tradere Dominum? Et quia hoc magnopere nolebat, non utique in momento temporis cessit, sed vel duæ horæ et aliquid amplius in illa cunctatione transierunt.

XLVI. Joannem quoque interroga, et vide quanta fue-

[1] Matth. XXVII, 19-24. — [2] Luc. XXIII, 16-23.

rit Pilati illa cunctatio et recusatio tam fœdi ministerii : idem namque multo explicatius ea narrat, quamvis nec ipse utique dicat omnia, in quibus duæ horæ et de sexta aliquid præterfluxit. Tunc cum flagellasset Jesum, et a militibus veste illusoria, multisque illusionibus male tractari permisisset, (credo ut hoc modo saltem eorum furorem mitigaret, ne usque ad mortem sævire pertenderent, (Exiit iterum Pilatus foras, et dicit eis: Ecce adduco eum » vobis foras, ut cognoscatis quia in eo nullam causam » invenio. Exiit ergo Jesus portans spineam coronam et » purpureum vestimentum. Et dicit eis : Ecce homo; » Ut illa velut ignominiosa specie visa placarentur. Sed adjungit, et dicit : « Cum ergo vidissent eum pontifices et » ministri, clamabant dicentes : Crucifige, crucifige : » tunc horam tertiam fuisse dicimus. Attende quæ sequantur : « Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, et crucifigite; » ego enim non invenio in eo causam. Responderunt ei » Judæi : Nos legem habemus, et secundum legem debet » mori; quia Filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pi» latus hunc sermonem, magis timuit: et ingressus est » prætorium iterum, et dicit ad Jesum : Unde es tu? Je» sus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pila» tus : Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo » crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te? Res» pondit Jesus: Non haberes potestatem adversus me ul» lam, nisi tibi datum esset desuper : propterea qui tra» didit me tibi, majus peccatum habet. Exinde Pilatus » quærebat dimittere eum.» In hoc igitur quod quærebat Pilatus dimittere eum, quantum temporis putamus fuisse consumptum, quanta prætermissa quæ vel a Pilato dicebantur, vel a Judæis contradicebantur, quousque dicerent Judæi unde ille commoveretur, et cederet? Ita enim sequitur : « Judæi autem clamabant dicentes : Si hunc di-

» mittis, non es amicus Cæsaris : omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus ergo cum audisset hos » sermones, adduxit foras Jesum, et sedit pro tribunali » in loco qui dicitur Lithostrotos, hebraïce autem Gab» batha. Erat autem Parasceve Paschæ hora quasi sexta.» Ab illa ergo voce Judæorum qua primo dixerunt : « Cru» cifige, » cum esset hora tertia, usque ad hoc quo sedit pro tribunali, per medias moras cunctationis Pilati et tumultuantium Judæorum, duæ horæ præterierant, et peracta quinta jam de sexta aliquid cœperat. « Dicit ergo » Judæis : Ecce rex vester. Illi autem clamabant : Tolle, » tolle, crucifige eum. Sed neque jam commotus Pilatus timore calumniæ facile cedebat. Tunc enim uxor ejus ad eum miserat sedentem pro tribunali : quod præoccupavit Matthæus, qui hoc solus commemoravit antequam ad eum locum narrationis veniret, ut ibi hoc poneret, ubi opportunum judicavit. Tentans itaque adhuc Pilatus, ne quid proficeret dixit eis : « Regem vestrum crucifigam? Res» ponderunt pontifices : Non habemus regem nisi Cæsa» rem. Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur[1]. » Et dum pergit, et dum crucifigitur cum duobus latronibus, dum vestes ejus dividuntur, et in sortem illa tunica mittitur, atque inter hæc variis conviciis illuditur: (simul enim cum illa gererentur, etiam convicia jaciebantur :) completa est hora sexta, et factæ sunt tenebræ, quas Matthæus, Marcus et Lucas commemorant.

XLVII. Jam itaque corruat impia pertinacia, et credat Dominum Jesum Christum, et tertia hora crucifixum lingua Judæorum, et sexta manibus militum : quia in tumultu Judæorum et Pilati æstibus, duæ atque amplius horæ præterierunt a voce qua dixerunt : « Crucifige. » Sed ipse Marcus, qui maxime brevitatis sectator est, bre-

[1] Joan. XIX, 4-16.

viter voluit intimare Pilati voluntatem et conatum pro Domini vita. Cum enim dixisset : « At illi iterum clama- » verunt : Crucifige eum : » ubi ostendit quod jam clamaverant, cum vellent sibi dimitti Barabbam : adjunxit : « Pilatus vero dicebat eis : Quid enim mali fecit[1] ? » Hoc modo breviter insinuavit quid diu gestum est. Memor tamen etiam ipse quid vellet intelligi, non ait : Pilatus vero dixit eis ; sed ait : « Pilatus vero dicebat eis : Quid enim » mali fecit ? » Quia si diceret, dixit ; quasi semel dictum intelligeremus : quia vero ait : « Dicebat ; » satis intimavit intelligentibus, multis modis et sæpe dictum esse, quousque inciperet hora sexta. Cogitemus ergo quam breviter hoc dixerit Marcus in comparatione Matthæi, quam breviter Matthæus in comparatione Lucæ, quam breviter Lucas in comparatione Joannis, cum tamen alia atque alia quisque commemoraret ; quam denique breviter ipse Joannes in comparatione rerum quæ gestæ sunt, et morarum cum illa gererentur : et sine insania resistendi credamus duas horas, et quiddam in illo intervallo transire potuisse.

XLVIII. Quisquis autem dixerit, potuisse Marcum, si ita esset, eo tempore dicere fuisse horam tertiam, quo erat hora tertia, cum vox Judæorum de crucifigendo Domino sonuisset, dicere etiam quod eum tunc ipsi crucifixerint ; nimis superbe leges narratoribus veritatis imponit. Sic enim potest dicere, si hæc ipse narraret, eo modo eodemque ordine ab omnibus debuisse narrari, quo ipse narravit. Dignetur ergo consilio Marci Evangelistæ superari consilium suum, qui eo loco id ponendo judicavit, quo loco divina inspiratione suggestum est. Recordationes enim eorum ejus manu gubernatæ sunt, qui gubernat aquam, sicut scriptum est, qualiter illi placuerit. Fluitat

[1] Marc. xv, 3, 14.

enim humana memoria per varias cogitationes, nec in cujusquam potestate est quid et quando ei veniat in mentem. Cum ergo illi sancti et veraces viri quasi fortuita recordationum suarum propter narrationis ordinem occultæ Dei potestati, cui nihil fortuitum est, commisissent, non oportet quemquam hominum dicere longe abjectum ab oculis Dei et longe peregrinantem, hoc loco poni debuit, quod valde ignorat, cur eo loco Deus poni voluerit. « Quia et si obvelatum est Evangelium nostrum, ait » Apostolus, in iis qui pereunt obvelatum est [1]. » Et cum dixisset : « Aliis quidem sumus odor vitæ in vitam, aliis » odor mortis in mortem : subjecit statim : Et ad hæc quis » idoneus [2] ? » id ets, quis idoneus intelligere quam juste fiat. Quod idem Dominus dicit : « Ego veni, ut qui non » vident videant, et qui vident cæci fiant [3]. » Ipsa est enim altitudo divitiarum scientiæ et sapientiæ Dei [4], qua fit ex eadem massa, aliud vas in honorem, aliud in contumeliam : et dicitur carni et sanguini, « O homo, tu quis » es, qui respondeas Deo [5] ? » Quis ergo et in hac re cognoscit intellectum Domini, aut quis consiliarius illi fuit [6], ubi sic gubernavit corda reminiscentium Evangelistarum, et in Ecclesiæ fastigio tanto auctoritatis culmine sublimavit, ut per hæc ipsa quæ in eis contraria videri possunt, multi excæcarentur, digne traditi in concupiscentias cordis sui, et in reprobum sensum [7] ; et multi exercerentur ad elimandum pium intellectum secundum occultam Omnipotentis justitiam ? Dicit enim Propheta Domino : « Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ, vir imprudens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc [8]. »

XLIX. Peto autem et admoneo eos, qui hæc legunt per nos adjuvante Domino elaborata, ut hujus sermonis

[1] 2 Cor. IV, 3. — [2] Id. II, 16. — [3] Joan. IX, 39. — [4] Rom. XI, 13. — [5] Id. IX, 20, 21. — [6] Id. XI, 33, 34. — [7] Id. I, 24 et 28. — [8] Psal. XCI, 6, 7.

quem hoc loco interponendum arbitratus sum, in omni simili quæstionum difficultate meminerint, ne sæpius eadem repetenda sint. Facile autem videbit qui sine impietatis duritia voluerit attendere quam opportuno loco Marcus hoc de tertia hora posuerit; ut ibi quisque recordetur qua hora Judæi crucifixerint Dominum, qui volebant in Romanos vel principes vel milites transferre ipsum facinus, ubi factum ministrorum militum commemoratum est. Ait enim : « Et crucifigentes eum diviserunt vesti» menta ejus, mittentes sortem super eis quis quid tolle» ret. » Qui hoc, nisi milites, sicut Joannes manifestat? Ergo ne quisquam cogitationem tanti criminis, aversus a Judæis, in milites illos converteret : « Erat autem, in» quit, hora tertia, et crucifixerunt eum : » ut illi eum potius crucifixisse inveniantur, quos hora tertia ut crucifigeretur clamare potuisse, diligens inquisitor inveniet, cum adverterit hoc quod a militibus factum est, hora sexta factum esse.

L. Quanquam non desint qui Parasceves, quam Joannes commemoravit dicens : « Erat autem Parasceve Pas» chæ, hora fere sexta, » horam diei tertiam velint intelligi, qua sedit Pilatus pro tribunali : ut eadem tertia completa videatur, quando crucifixus est; atque illo jam pendente in ligno, aliæ tres horæ peractæ sint, et reddiderit spiritum : ut ab ea hora qua defunctus est, id est, diei sexta, tenebræ fierent usque ad nonam. Dicunt enim, die quidem illo quem dies sabbati sequebatur, Parasceven fuisse Paschæ Judæorum, quod ab eodem sabbato jam inciperent azyma : sed tamen verum Pascha quod jam in passione Domini gerebatur, non Judæorum, sed Christianorum, cœpisse præparari, id est, parasceven habere, ab hora noctis nona, in eo quod Dominus a Judæis occidendus præparabatur. Parasceve quippe interpretatur

Præparatio. Ab illa ergo nona noctis hora usque ad ejus crucifixionem occurrit hora parasceves sexta secundum Joannem, et hora diei tertia secundum Marcum : ut non Marcus horam illam recordatam recapitulando commemoraverit, qua clamaverunt Judæi : « Crucifige, crucifige, » sed eam prorsus horam tertiam dixerit, qua Dominus est fixus in ligno. Quis fidelis non huic faveat solutioni quæstionis, si modo possit aliquis articulus conjici ab hora nona noctis, unde cœpisse Parasceven Paschæ nostri, id est, præparationem mortis Christi, congruenter intelligamus? Si enim dicamus eam cœpisse quando a Judæis apprehensus est Dominus; adhuc noctis primæ partes erant : si quando ad domum perductus est soceri Caïphæ, ubi et auditus est a principibus sacerdotum; adhuc gallus non cantaverat, quod ex Petri negatione colligimus, quæ cum jam audiretur facta est : si autem quando Pilato traditus est; jam mane fuisse apertissime scriptum est. Restat ergo ut intelligamus tunc cœpisse istam Parasceven Paschæ, id est, præparationem mortis Domini, quando responderunt omnes principes sacerdotum apud quos primo audiebatur, et dixerunt : « Reus est mortis; » quod apud Matthæum et Marcum invenitur [1]; ut recapitulando intelligantur de Petri negatione postea dixisse quod antea factum erat. Non enim absurde conjicitur, tempore eo, quando, ut dixi, reum mortis pronuntiaverunt, horam nonam noctis esse potuisse : ex qua hora usque ad horam qua sedit Pilatus pro tribunali, quasi hora sexta fuit, non diei, sed Parasceves, id est, præparationis immolationis Domini, quod verum Pas» cha est : ut plena sexta ejusdem Parasceves, quæ plena diei tertia occurrebat, Dominus suspenderetur in ligno. Sive ergo hoc potius intelligendum eligatur, sive Marcus

[1] Matth. XVI. 66. et Marc. XIV. 64.

tertiam horam recoluerit, eamque maxime ad condemnationem Judæorum in Domini crucifixione commemorare voluerit, qua intelliguntur clamare potuisse ut crucifigeretur, ut ipsos potius crucifixisse acciperemus, quam eos quorum manibus in ligno suspensus est; sicut ille Centurio magis accessit ad Dominum, quam illi amici quos misit[1]; procul dubio quæstio soluta est de hora dominicæ passionis, quæ maxime solet et contentiosorum concitare impudentiam, et infirmorum imperitiam perturbare.

CAPUT XIV.

De duobus latronibus cum illo crucifixis, in hoc omnes Evangelistæ concordant.

LI. Sequitur Matthæus, et dicit : « Tunc crucifixi sunt » cum eo duo latrones, unus a dextris, et unus a sinis» tris[2]. » Et Marcus similiter et Lucas[3]. Nec Joannes aliquam facit quæstionem, quamvis latrones eos non dixerit : ait enim : « Et cum eo alios duos, hinc et hinc, medium » autem Jesum[4]. » Esset autem contrarium, si cum illi dixissent latrones, iste diceret innocentes.

[1] Vide supra, lib. II. Cap. 20 — [2] Matth. XXVII. 38. — [3] Marc. XV. 27 et Lucæ XXIII. 33. — [4] Joan XIX, 18.

CAPUT XV.

Insultatio Judæorum adversus Jesum crucifixum.

LII. Sequitur Matthæus et dicit: « Prætereuntes autem » blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: » Qui destruis templum, et in triduo illud reædificas, » salva temetipsum; si Filius Dei es, descende de cruce[1]. » Huic Marcus pene ad eadem verba consonat. Sequitur deinde Matthæus, et dicit: « Similiter et principes sacer» dotum illudentes cum Scribis et senioribus dicebant: » Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere: » si rex Israël est, descendat nunc de cruce, et credimus » ei: confidit in Deum, liberet nunc eum si vult: dixit » enim, quia Filius Dei sum. » Marcus et Lucas quamvis alia verba dicant, ad eamdem tamen sententiam concinunt, cum alius prætermittit, quod alius commemorat[2]. De principibus enim sacerdotum quod insultaverit Domino crucifixo pariter non tacent; quamvis seniores tacuit Marcus: Lucas autem quia principes dixit, nec addidit sacerdotum, magis nomine generali omnes primates complexus est, ut ibi possint intelligi et Scribæ et seniores.

[1] Matth. XXVII. 39-43 — [2] Marc. XV, 29-32. et Luc. XXIII, 35-37.

CAPUT XVI.

Latronum insultatio.

LIII. SEQUITUR Matthæus, et dicit : « Idipsum autem » et latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant » ei[1]. » Nec Marcus discrepat, hoc idem dicens aliis verbis[2]. Lucas autem potest putari repugnare, nisi genus locutionis satis usitatum non obliviscamur. Ait enim Lucas : « Unus autem de iis qui pendebant latroni» bus blasphemabat eum dicens : Si tu es Christus, sal» vum fac temetipsum et nos. » Et sequitur idem ipse, atque ita contexit : « Respondens autem alter, increpabat » illum, dicens : Neque tu times Deum, quod in ea» dem damnatione es : et nos quidem juste, nam digna » factis recepimus; hic vero nihil mali gessit. Et dicebat » ad Jesum : Domine, memento mei cum veneris in regnum » tuum. Et dixit illi Jesus : Amen dico tibi, hodie mecum » eris in paradiso[3]. » Quomodo ergo, sicut Matthæus dicit : « Latrones qui crucifixi erant cum eo, impropera» bant ei : » vel sicut Marcus dicit : « Et qui cum eo » crucifixi erant, conviciabatur ei : » quandoquidem unus eorum conviciatus est, secundum Lucæ testimonium, alter et compescuit eum, et in Dominum credidit? nisi intelligamus Matthæum et Marcum breviter perstringentes hunc locum, pluralem numerum pro singulari posuisse : sicut in Epistola ad Hebræos legimus pluraliter dictum : « Clauserunt ora leonum, » cum solus Daniel significari

[1] Matth. XXVII, 44. — [2] Marc. XV, 32. — [3] Luc. XXIII, 39-43.

intelligatur : et pluraliter dictum, « Secti sunt[1]. » cum de solo Isaïa tradatur. In Psalmo etiam quod dictum est : « Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in » unum[2], » etc. pluralem numerum pro singulari positum, in Actibus Apostolorum exponitur : nam reges propter Herodem, principes propter Pilatum intellexerunt, qui testimonium ejusdem Psalmi adhibuerunt[3]. Sed quia et pagani solent calumniari Evangelio, videant quemadmodum locuti sint auctores eorum, Phædras, Medeas et Clytemnestras, cum singulæ fuerint. Quid autem usitatius, verbi gratia, quam ut dicat aliquis : Et rustici mihi insultant : etiam si unus insultet? Tunc enim esset contrarium quod Lucas de uno manifestavit, si illi dixissent ambos latrones conviciatos Domino; ita enim non posset sub numero plurali unus intelligi : cum vero dictum est : Latro- » nes, vel qui cum eo crucifixi erant, » nec additum est ambo, non solum si ambo fecissent, posset hoc dici, sed etiam quia unus hoc fecit, potuit usitato locutionis modo per pluralem numerum significari.

CAPUT XVIII.

Potus aceti.

LIV. Sequitur Matthæus, et dicit : « A sexta autem » hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque » ad horam nonam[4]. » Hoc et duo alii contestantur[5] : addidit autem Lucas etiam unde factæ sint tenebræ, id est, solem obscuratum : Sequitur Matthæus : « Et circa ho-

[1] Hebr. xi, 33 et 37. — [2] Psal. ii, 2. — [3] Act. iv, 26, 27. — [4] Matth. xxvii, 45-49. — [5] Marc. xv, 33-36, et Luc. xxiii, 44, 45.

» ram nonam clamavit Jesus voce magna dicens : Eli, Eli » Lama Sabactani, hoc est, Deus meus, Deus meus, ut-» quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes et au-» dientes dicebant : Eliam vocat iste. » Marcus pene ad eadem verba, ad eamdem tamen sententiam non pene, sed omnino consentit. Sequitur Matthæus : « Et continuo » currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, » et imposuit arundini, et dabat ei bibere. » Sic et Marcus dicit : « Currens autem unus, et implens spongiam » aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei di-» cens : Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum » eum. » Quod quidem de Elia, non ipsum qui obtulit spongiam cum aceto, sed cæteros dixisse Matthæus narravit : ait enim : « Cæteri vero dicebant : Sine videamus » an veniat Elias liberans eum : » unde intelligimus et illum et cæteros hoc dixisse. Lucas autem antequam de latronis insultatione narraret, hoc de aceto ita commemoravit : « Illudebant autem ei et milites, accedentes, et » acetum offerentes illi, et dicentes : Si tu es rex Judæo-» rum, salvum te fac[1]. » Semel complecti voluit quod a militibus factum et dictum est. Ubi movere non debet, quod non unum eorum dixit acetum obtulisse : genus enim locutionis tenuit, de quo supra tractavimus, pluralem pro singulari ponens[2]. Hoc autem de aceto etiam Joannes commemoravit, ubi ait : « Postea sciens Jesus » quia jam omnia consummata sunt, ut consummaretur » Scriptura, dixit : Sitio. Vas autem positum erat aceto » plenum : illi autem spongiam plenam aceto hyssopo » circumponentes obtulerunt ori ejus[3]. » Sed quod apud eumdem Joannem invenitur dixisse : « Sitio, » et quia vas ibi erat aceto plenum, non mirum est si cæteri tacuerunt.

[1] Luc. XXIII, 36-37. — [2] Vide sup. cap. XVI. — [3] Joan. XIX, 28, 29.

CAPUT XVIII.

Extremæ voces Domini.

LV. SEQUITUR Matthæus : « Jesus autem iterum clamans » voce magna emisit spiritum [1]. » Marcus similiter : « Jesus autem emissa voce magna expiravit [2]. » Lucas autem quid ipsa voce magna dixerit, declaravit : dixit enim : « Et » clamans voce magna Jesus ait : Pater, in manus tuas » commendo spiritum meum : et hæc dicens expiravit [3]. » Joannes vero sicut tacuit, illam vocem primam, « Eli, » Eli, » quam Matthæus et Marcus retulerunt, tacuit etiam istam quam Lucas solus indicavit; illi autem duo nomine vocis magnæ significaverunt, id est : « Pater, in manus » tuas commendo spiritum meum : » quod eum voce magna dixisse et ipse Lucas similiter attestatus est, ut intelligeremus hanc fuisse vocem magnam, quam Matthæus et Marcus commemoraverunt. Sed dixit Joannes quod nullus illorum trium, eum dixisse : « Consummatum est, » cum acetum accepisset : quod eum ante ipsam vocem magnam dixisse intelligimus. Hæc sunt enim verba Joannis : « Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit : Consum- » matum est; et inclinato capite tradidit spiritum [4]. » Inter illud quod ait : « Consummatum est : » et illud quod ait : « Et inclinato capite tradidit spiritum : » emissa est illa vox magna quam tacuit iste, cæteri autem tres commemoraverunt. Hoc enim apparet esse ordinis, ut ante

[1] Matth. XXVII, 50. — [2] Marc. XV, 37. — [3] Luc. XXIII, 46. — [4] Joan. XIX, 30.

diceret: « Consummatum est, » cum perfectum in illo esset quod de illo prophetatum erat, et tanquam ad hoc expectaret, qui utique cum vellet moreretur, deinde commendans tradidit spiritum. Sed quovis ordine quilibet arbitretur dici potuisse, hoc magnopere cavendum est, ne cui videatur quisquam Evangelistarum alteri repugnare, si vel tacuit quod alius dixit, vel dixit quod alius tacuit.

CAPUT XIX.

Velum templi scissum.

LVI. Sequitur Matthæus: « Et ecce velum templi scissum » est in duas partes, a summo usque deorsum[1]. » Et Marcus sic : « Et velum templi scissum est in duo, a sursum » usque deorsum[2]. » Lucas autem similiter hoc ait: « Et » velum templi scissum est medium[3] : » sed non eodem ordine. Volens enim miraculum miraculo adjungere, cum dixisset : « Sol obscuratus est, » continuo subjungendum existimavit : « Et velum templi scissum est medium : » præoccupans videlicet quod expirante Domino factum est, ut deinde recapitulans exequeretur et de potu aceti, et de illa voce magna, et de ipsa morte, quæ ante scissionem veli post tenebras facta intelliguntur. Matthæus enim, qui cum dixisset : « Jesus autem iterum clamans voce magna » emisit spiritum, » continuo subjecit: « Et ecce velum » templi scissum est, » satis expressit tunc esse scissum, cum Jesus emisisset spiritum. Si autem non addidisset : « Et ecce, » sed simpliciter dixisset. « Et velum templi » scissum est; » incertum esset utrum ipse et Marcus hoc

[1] Matth. xxvii, 51. — [2] Marc. xv, 38. — [3] Luc. xii, xxiii, 45.

recapitulando commemorassent, Lucas autem ordinem tenuisset; an Lucas recapitulasset quod illi ordine posuissent.

CAPUT XX.

Centurio mirans et ii qui cum illo erant.

LVII. Sequitur Matthæus : « Et terra mota est et petræ » scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora » sanctorum qui dormierant, surrexerunt et exeuntes de » monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam » civitatem, et apparuerunt multis. » Hæc quæ solus dixit, non est metuendum ne cuiquam cæterorum repugnare videantur. Sequitur idem ipse : « Centurio autem et qui » cum eo erant custodientes Jesum, viso terræ motu et iis » quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes : Vere Filius » Dei erat iste[1]. » Marcus sic : « Videns autem Centurio, » qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait : » Vere homo hic Filius Dei erat[2]. » Lucas sic : « Videns » autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum » dicens : Vere hic homo justus erat[3]. » Non est contrarium quod Matthæus viso terræ motu dicit admiratum Centurionem, et eos qui cum illo erant, cum Lucas dicat hoc eum admiratum, quod emissa illa voce expirasset, ostendens quam in potestate habuerit quando moreretur; in eo quippe quod idem Matthæus non solum dixit; « Viso » terræ motu, » sed etiam addidit : « Et iis quæ facta » erant; » integrum locum fuisse demonstravit Lucæ, ut diceret Centurionem ipsam Domini mortem fuisse mira-

[1] Matth. xxvii, 52-54. — [2] Marc. xxxvii, 39. — [3] Luc. xxvii, 47.

tum; quia et hæc inter illa est, quæ tunc mirabiliter facta erant. Quanquam etsi Matthæus illud non addidisset, intelligendum erat, cum multa miranda facta fuerint, et omnia Centurio et qui cum eo erant, mirari potuerint, liberum fuisse narrantibus quid quisque illum miratum commemorare voluisset: nec eos sibi repugnare, cum alius illud, alius illud diceret fuisse miratum: quando omnia fuerat ille miratus. Quod autem alius ait: Centurionem dixisse: « Vere Filius Dei erat iste, « alius autem: « Vere » homo hic Filius erat; » non movebit eum cui non exciderunt tam multa superius similiter dicta et exposita: ad unam quippe sententiam utraque verba concurrunt; nec quod alius tacuit: « Homo, » alius dixit, ullo modo contrarium est. Magis quod Lucas non ait: Centurionem dixisse: « Filius Dei erat, » sed, « Justus erat: » potest putari diversum: sed vel utrumque dictum a Centurione intelligere debemus, et aliud illos, aliud istum commemorasse; vel fortasse Lucam exprimere voluisse sententiam Centurionis, quomodo dixerit Jesum Filium Dei. Forte enim non eum Unigenitum æqualem Patri Centurio intellexerat, sed ideo Filium Dei dixerat, quia justum crediderat, sicut multi justi dicti sunt filii Dei. Quod autem etiam ipse Lucas dixit: « Videns autem Centurio quod factum erat, » in eo genere inclusit omnia, quæ in illa hora mirabiliter facta erant, tanquam unum mirabile factum commemorans, cujus quasi membra et partes erant omnia illa miracula. Jamvero quod Matthæus addidit: « Eos qui cum Centurione » erant, » alii autem hoc tacuerunt; cui non apparet ex notissima regula non esse contrarium, cum alius dicit quod alius tacet? Et quod Matthæus dixit: « Timuerunt » valde; » Lucas autem non dixit, Timuit, sed, « Glorificavit » Deum; » quis non eum intelligat timendo glorificasse?

CAPUT XXI.

De mulieribus quæ ibi stabant, quomodo Matthæus, Marcus et Lucas, qui dixerunt eas a longe stetisse, non repugnent Joanni qui nominavit unam earum juxta crucem stetisse.

LVIII. Sequitur Matthæus : « Erant autem ibi mulieres » multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa mi- » nistrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, et Ma- » ria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi[1]. » Marcus sic : « Erant autem et mulieres de longe aspicien- » tes inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi » minoris et Joseph mater, et Salome, et cum esset in » Galilæa sequebantur eum, et ministrabant ei, et aliæ » multæ quæ simul cum eo ascenderant Jerosolymam[2]. » Inter hos nihil video quod contrarium possit putari : quid enim interest ad veritatem, quod quasdam mulieres pariter, quasdam singuli nominaverunt ? Lucas quoque ita narrationem contexit. « Et omnis turba eorum qui simul » aderant ad spectaculum istud, et videbant quæ fiebant, » percutientes pectora sua revertebantur. Stabant autem » omnes noti ejus a longe, et mulieres quæ secutæ fue- » rant eum a Galilæa, hæc videntes[3]. » Unde superioribus duobus de mulierum præsentia satis consentit, quamvis nullam earum nominatim exprimat : de turba etiam quæ simul aderat, et videntes quæ fiebant tundebant pectora sua, et revertebantur, consentit Matthæo, quamvis seor-

[1] Matth. XXVII, 55, 56. — [2] Marc. XV, 40, 41. — [3] Luc. XXIII, 48, 49.

sum annexuerit, « Centurio autem et qui cum eo erant : » quapropter tantummodo de notis ejus qui stabant a longe solus invenitur dixisse. Nam et Joannes commemoravit de præsentia fœminarum antequam Dominus emisisset spiritum, ita narrans. « Stabant autem juxta crucem Jesu ma-
» ter ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria
» Magdalene : cum vidisset ergo Jesus Matrem et Disci-
» pulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ : Mu-
» lier, ecce filius tuus : deinde dicit Discipulo : Ecce mater
» tua. Et ex illa hora accepit eam Discipulus in sua [1]. »
Qua in re nisi apertissime Matthæus quoque et Marcus Mariam Magdalenam nominassent, possemus dicere, alias a longe, alias juxta crucem fuisse; nullus enim eorum præter Joannem matrem Domini commemoravit : nunc ergo quomodo intelligitur eadem Maria Magdalene, et a longe stetisse cum aliis mulieribus, sicut Matthæus et Marcus dicunt, et juxta crucem fuisse, sicut Joannes dicit; nisi quia in tanto intervallo erant, ut et juxta dici possent, quia in conspectu ejus præsto aderant, et a longe in comparatione turbæ propinquius circumstantis cum Centurione et militibus. Possemus etiam intelligere, quod illæ quæ simul aderant cum matre Domini, postquam eam Discipulo commendavit, abire jam cœperant, ut a densitate turbæ se exuerent, et cætera quæ facta sunt longius intuerentur; ut cæteri Evangelistæ qui post mortem Domini eas commemoraverunt, jam longe stantes commemorarent.

[1] Joan. xix, 25-27.

CAPUT XXII.

Joseph petit a Pilato corpus Domini.

LIX. Sequitur Matthæus : « Cum sero autem factum » esset, venit quidam homo dives ab Arimathia nomine » Joseph, qui et ipse Discipulus erat Jesu; hic accessit » ad Pilatum, et petiit corpus Jesu : tunc Pilatus jussit » reddi corpus[1]. » Marcus sic : « Et cum jam sero esset » factum, quia erat Parasceve, quod est ante sabbatum, » venit Joseph ab Arimathia nobilis decurio, qui et ipse » erat expectans regnum Dei; et audacter introiit ad Pi- » latum, et petiit corpus Jesu. Pilatus autem mirabatur » si jam obiisset : et accersito Centurione interrogavit » eum si jam mortuus esset : Et cum cognovisset a Cen- » turione, donavit corpus Joseph[2]. » Lucas sic : « Et » ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus et » justus, hic non consenserat consilio et actibus eorum, » ab Arimathia civitate Judææ, qui expectabat et ipse » regnum Dei; hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus » Jesu[3]. » Joannes autem posteaquam narravit de cruribus fractis eorum, qui cum Domino crucifixi erant, et de latere Domini lancea percusso : quod totum solus dixit, subjungit consentiens cæteris, ita narrans : « Post hæc » autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathia, eo quod » esset Discipulus Jesu, occultus autem propter metum » Judæorum, ut tolleret corpus Jesu : et permisit Pilatus. » Venit ergo, et tulit corpus Jesu[4]. » In hoc nihil extat,

[1] Matth. XXVII, 57, 58. — [2] Marc. XV, 42-45. — [3] Luc. XXIII, 50-52. — [4] Joan. XIX, 38.

in quo aliquis eorum alicui repugnare videatur. Sed aliquis forsitan quærat, quomodo a semetipso Joannes ipse non discrepet, contestans cum cæteris quod Joseph petiverit corpus Jesu, et solus dicens quod occultus fuisset Discipulus Domini propter metum Judæorum : merito enim movet, cur ille qui propter timorem occultus Discipulus erat, ausus sit petere corpus ejus, quod nullus eorum qui eum palam sequebantur, auderet. Sed intelligendum est, istum fiducia dignitatis hoc fecisse, qua præditus poterat familiariter intrare ad Pilatum. In extremo autem illo officio funeri exhibendo minus curasse de Judæis, quamvis soleret in Domino audiendo eorum inimicitias devitare.

CAPUT XXIII.

Sepultura Domini.

LX. Sequitur Matthæus : « Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda, et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra : et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit[1]. » Marcus sic : « Joseph autem mercatus sindonem, et deponens eum involvit sindone, et posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, et advolvit lapidem ad ostium monumenti[2]. » Lucas sic : « Et depositum involvit in sindone, et posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat[3]. » Ex his tribus nulla quæstio dissensionis oriri potest : Joannes autem sepulturam Domini,

[1] Matth. xxvii, 59, 60. — [2] Marc. xv, 46. — [3] Luc. xxiii, 53.

non a solo Joseph, sed a Nicodemo quoque curatam fuisse commemorat. Consequenter enim a Nicodemo incipiens, ita narrat : « Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad » Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ et aloës » quasi libras centum. » Deinde sequitur adjungens ipsum Joseph, et dicit : « Acceperunt ergo corpus Jesu, et liga- » verunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos Judæis » est sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est hor- » tus, et in horto monumentum novum, in quo nondum » quisquam positus erat : ibi ergo propter Parasceven Ju- » dæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Je- » sum [1]. » Neque hic aliquid repugnat recte intelligentibus. Neque enim illi qui de Nicodemo tacuerunt, affirmaverunt a solo Joseph Dominum sepultum, quamvis solius commemorationem fecerint; aut quia illi una sindone a Joseph involutum dixerunt, propterea prohibuerunt intelligi et alia lintea potuisse afferri a Nicodemo et superaddi, ut verum narraret Joannes, quod non uno linteo, sed linteis involutus sit : quamvis et propter sudarium quod capiti adhibebatur, et institas quibus corpus totum alligatum est, quia omnia de lino erant, etiamsi una sindon ibi fuit, verissime Dici potuit : « Ligaverunt eum linteis. » Lintea quippe generaliter dicuntur quæ lino texuntur.

[1] Joan. XIX, 39-42.

CAPUT XXIV.

Gesta circa tempus resurrectionis Domini.

LXI. Sequitur Matthæus : « Erat autem ibi Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulcrum[1]. » Quod Marcus ita dicit : « Maria autem Magdalene et Maria Joseph aspiciebant ubi poneretur[2]. » Unde nihil eos ex hoc dissentire manifestum est.

LXII. Deinde sequitur Matthæus : « Altera autem die » quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum, dicentes : Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens : » Post tres dies resurgam : jube ergo custodiri sepulcrum » usque in diem tertium ; ne forte veniant Discipuli ejus et » furentur eum, et dicant plebi : Surrexit a mortuis ; et erit » novissimus error pejor priore. Ait illis Pilatus : Habetis » custodiam, ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes » munierunt sepulcrum signantes lapidem cum custodibus[3]. » Hoc solus Matthæus narrat, nullo aliorum narrante aliquid quod huic videatur esse contrarium.

LXIII. Deinde sequitur idem Matthæus, et dicit : « Vespere autem sabbati quæ lucessit in primam sabbati, venit » Maria Magdalene et altera Maria videre sepulcrum. Et » ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim » Domini descendit de cœlo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum. Erat autem aspectus ejus » sicut fulgur, et vestimenta ejus sicut nix. Præ ti-

[1] Matth. XXVII, 61. — [2] Marc. XV, 47. — [3] Matth. XXVII, 62-66.

» more autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt » velut mortui. Respondens autem Angelus dixit mulie- » ribus : Nolite timere vos : scio enim quod Jesum qui » crucifixus est, quæritis : non est hic, surrexit enim » sicut dixit : venite, et videte locum ubi positus erat » Dominus; et cito euntes, dicite Discipulis ejus, quia surre- » xit; et ecce præcedit vos in Galilæam, ibi eum videbitis; » ecce dixi vobis[1]. » Huic Marcus consonat[2]. Sed potest movere, quomodo secundum Matthæum Angelus super lapidem sedebat revolutum a monumento : Marcus enim introeuntes eas in monumentum dicit vidisse juvenem sedentem in dextris coopertum stola candida, et obstupuisse : nisi intelligamus aut Matthæum tacuisse de illo Angelo, quem intrantes viderunt; Marcum vero de illo tacuisse, quem foris viderunt sedentem super lapidem, ut duos viderint, et a duobus singillatim audierint quæ dixerunt Angeli de Jesu, prius ab illo quem foris viderunt sedentem super lapidem, deinde ab illo quem viderunt intrantes in monumentum sedentem a dextris, quo ut intrarent, illius qui foris sedebat verbis exhortatæ sunt dicentis : « Venite, » et videte locum ubi positus erat Dominus : » quo venientes, ut dictum est, et intrantes viderunt eum, de quo Matthæus tacet, Marcus autem loquitur sedentem a dextris, a quo talia similiter audierunt. Aut certe intrantes in monumentum in aliqua septa maceriæ debemus accipere, qua communitum locum tunc fuisse credibile est in aliquo spatio ante petram, qua excisa locus factus fuerat sepulturæ : ut ipsum viderint in eodem spatio sedentem a dextris, quem dicit Matthæus sedentem super lapidem, quem terræ motu ab ostio monumenti revolverat, id est, a loco sepulcri, quod effossum erat in petra.

LXIV. Item quæri potest quemadmodum Marcus dicat :

[1] Matth. XXVIII, 1-15. — [2] Marc. XVI, 1-11.

« At illæ exeuntes fugerunt de monumento, invaserat » enim eas tremor et pavor; et nemini quidquam dixerunt, » timebant enim : » cum dicat Matthæus, « Et exierunt » cito de monumento cum timore et gaudio magno, cur» rentes nuntiare Discipulis ejus : » nisi intelligamus ipsorum Angelorum nemini ausas fuisse aliquid dicere, id est, respondere ad ea quæ ab illis audierant, aut certe custodibus quos jacentes viderunt. Nam illud gaudium quod Matthæus commemorat, non repugnat timori de quo Marcus dicit : debuimus enim utrumque in illarum animo factum intelligere, etiamsi ipse Matthæus de timore non diceret : cum vero et ipse dicat : « Exierunt cito de mo» numento cum timore et gaudio magno, » nihil ex hac re quæstionis remanere permittit.

LXV. De hora quoque ipsa, qua venerunt mulieres ad monumentum, non contemnenda exoritur quæstio. Cum enim Matthæus dicat : « Vespere autem sabbati, quæ lu» cescit in primam sabbati, venit Maria Magdalene et al» tera Maria videre sepulcrum : » quid est quod dicit Marcus : « Et valde mane una sabbatorum veniunt ad » monumentum oriente jam sole ? » In quo quidem a cæteris duobus, id est, Luca et Joanne non discrepat. Quod enim dicit Lucas : « Valde diluculo; » et Joannes, « Mane cum adhuc tenebræ essent : » hoc intelligitur Marcus dicere : « Valde mane oriente jam sole, » id est, cum cœlum ab orientis parte jam albesceret; quod non fit utique nisi solis orientis vicinitate : ejus enim est ille fulgor, qui nominæ auroræ appellari solet. Ideo non repugnat illi qui ait : « Cum adhuc tenebræ essent. » Die quippe surgente, aliquæ reliquiæ tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Nec sic accipiendum est quod ait : « Valde mane, » tanquam sol ipse videretur jam super terras : sed potius sicut dicere solemus

eis, quibus volumus significare temperius aliquid faciendum. Cum enim dixerimus, mane, ne putent jam sole supra terram conspicuo nos dicere, ad hoc plerumque addimus, Valde mane, ut illud quod etiam albescente vocatur, intelligant : quanquam et hoc usitatum sit, ut post galli cantum sæpe repetitum cum conjectare homines cœperint diem jam propinquare; dicant, Jam mane est; et cum post hoc verbum attenderint, et jam oriente; id est, jam de proximo adveniente in has partes sole, cœlum rubescere vel albescere viderint, addant qui dicebant : Mane est, et dicant : Valde mane est. Quid autem interest dum sive illo sive isto modo nihil aliud intelligamus a Marco appellatum « Mane, » nisi quod Lucas appellavit « Diluculo; » et hoc, « Valde mane, » quod ille, « Valde diluculo, » et quod Joannes, « Mane cum adhuc tenebræ essent? Sole » autem jam oriente, » id est, ortu suo jam cœlum illuminare incipiente. Quomodo ergo his tribus congruat Matthæus, qui nec diluculo, nec mane, sed, « Vespere, » ait, sabbati quæ lucescit in primam sabbati : » attentius indagandum est. A parte quippe prima noctis, quod est vesper, ipsam noctem voluit significare Matthæus, cujus noctis fine venerunt mulieres ad monumentum. Ea vero causa intelligitur eamdem noctem sic appellasse, quia jam a vespere licebat afferre aromata, transacto utique sabbato. Ergo quoniam sabbato impediebantur, ut non ante facerent, ab eo tempore nominavit noctem, ex quo eis licere cœpit ut facerent, quocumque vellent tempore ejusdem noctis. Sic itaque dictum est : « Vespere sabbati, » ac si diceretur, Nocte sabbati, id est, nocte quæ sequitur diem sabbati : quod ipsa verba ejus satis indicant. Sic enim ait : « Vespere autem sabbati quæ lucessit in primam sab» bati; » quod fieri non potest, si tantummodo primam noctis particulam, id est, solum initium noctis

intellexerimus dicto vespere significatam : neque enim ipsum initium lucessit in primam sabbati, sed ipsa nox quæ luce incipit terminari. Nam terminus primæ partis noctis, secundæ partis initium est; lux autem terminus totius noctis est : unde non potest dici vesper lucescens in primam sabbati, nisi nomine vesperi nox ipsa intelligatur quam lux terminat. Et usitatus loquendi modus divinæ Scripturæ est a parte totum significare : a vespere ergo noctem significavit, cujus extremum est diluculum. Diluculo enim venerunt illæ mulieres ad monumentum; ac per hoc ea nocte venerunt, quæ significata est nomine vesperi. Tota enim significata est eo nomine, ut dixi; et ideo quacumque ejus noctis parte venissent, ea utique nocte venissent : cum ergo venerunt parte ejus noctis extrema, ea procul dubio nocte venerunt. Vespere autem quæ lucescit in primam sabbati, non potest nisi tota ipsa nox intelligi : eo igitur vespere venerunt, quæ ipsa nocte venerunt : ipsa autem nocte venerunt, quæ noctis ipsius quamvis extrema parte venerunt.

LXVI. Nam et ipsum triduum, quo Dominus mortuus est et resurrexit, nisi isto loquendi modo, quo a parte totum dici solet, recte intelligi non potest. Ipse quippe ait : « Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus » et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ » tribus diebus et tribus noctibus [1]. » Computantur autem tempora, sive ex quo tradidit spiritum, sive ex quo sepultus est, et non occurrit ad liquidum; nisi medium diem, hoc est, sabbatum totum diem accipiamus, id est, cum sua nocte, illos autem qui eum in medio posuerunt, id est, Parasceven et primam sabbati, quem diem Dominicum dicimus, a parte totum intelligamus. Quid enim juvat quod quidam his angustiis coarctati, et istum locu-

[1] Matth. XII, 40.

tionis modum, id est, a parte totum, in sanctarum Scripturarum solvendis quæstionibus plurimum valere nescientes, noctem voluerunt annumerare tres illas horas a sexta usque ad nonam quibus sol obscuratus est, et diem tres horas alias quibus iterum terris est redditus, id est, a nona usque ad ejus occasum. Sequitur enim nox futuri sabbati, qua cum suo die computata, erunt jam duæ noctes et duo dies : porro autem post sabbatum sequitur nox primæ sabbati, id est, illucescentis diei Dominici, in qua tunc Dominus resurrexit : erunt ergo duæ noctes et duo dies, et una nox, etiamsi tota posset intelligi, nec ostenderemus quod illud diluculum pars ejus extrema sit : quapropter nec annumeratis illis sex horis, quarum tribus sol contenebratus est, et tribus eluxit, constabit ratio trium dierum et trium noctium. Restat ergo ut illo Scripturarum usitatissimo loquendi modo, quo a parte totum intelligitur, inveniamus extremum diem tempus Parasceves, quo crucifixus et sepultus est Dominus, et ex ipsa extrema parte totum diem cum sua nocte, qui jam peractus fuerat, accipiamus : medium vero, id est, sabbati diem, non a parte, sed integre totum : tertium rursus e parte sua prima, id est, a nocte totum cum suo diurno tempore; ac sic erit triduum : quemadmodum illi octo dies post quos ascendit in montem, quorum medios integros attendentes Matthæus et Marcus dixerunt : « Post sex dies : » quod Lucas dixit : « Post octo dies [1]. »

LXVII. Nunc jam cætera videamus, quemadmodum Matthæo congruant. Lucas enim apertissime duos Angelos dicit visos fuisse a mulieribus, quæ venerunt ad monumentum, quorum singulos intellexeramus commemoratos a duobus, unum a Matthæo, id est, illum qui extra monumentum sedebat in lapide; alterum a Marco, id est,

[1] Vide supra lib. II, cap. LVI, n. 113.

illum qui intra monumentum sedebat a dextris. Sed Lucas ita narrat : « Et dies erat Parasceves, et sabbatum illu- » cescebat. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum ipso » venerant de Galilæa, viderunt monumentum, et quem- » admodum positum erat corpus ejus, et revertentes » paraverunt aromata et unguenta : et sabbato quidem » siluerunt secundum mandatum : una autem sabbati » valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes » quæ paraverant aromata; et invenerunt lapidem revo- » lutum a monumento; et ingressæ non invenerunt cor- » pus Domini Jesu : et factum est dum mente conster- » natæ essent de isto, et ecce duo viri steterunt secus » illas in veste fulgenti : cum timerent autem et declina- » rent vultum in terram, dixerunt ad illas : Quid quæ- » ritis viventem cum mortuis? non est hic, sed surrexit : » recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in » Galilæa esset, dicens : Quia oportet Filium hominis tradi » in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die » tertia resurgere. Et recordatæ sunt verborum ejus, et » regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis » undecim, et cæteris omnibus [1]. Quomodo ergo singuli visi sunt sedentes, unus secundum Matthæum foris super lapidem; et alter secundum Marcum intus a dextris; cum secundum Lucam duo steterint secus illas quamvis similia dixerint? Possumus quidem adhuc intelligere unum Angelum visum a mulieribus, et secundum Matthæum, et secundum Marcum, sicut supra diximus : ut eas ingressas in monumentum sic accipiamus, in aliquod scilicet spatium quod erat aliqua maceria communitum, ut intrari posset ante illum saxeum sepulcri locum, atque ibi vidisse Angelum sedentem supra lapidem revolutum a monumento, sicut dicit Matthæus : ut hoc sit sedentem a dex-

[1] Luc. XXIII, 54-56, et XXIV, 1-12.

tris, quod dicit Marcus : deinde intus ab eis dum inspicerent locum in quo jacebat corpus Domini, visos alios duos Angelos stantes, sicut dicit Lucas, similia locutos ad earum exhortandum animum et ædificandam fidem.

LXVIII. Sed videamus et illa quæ Joannes dicit : utrum vel quemadmodum his congruant. Sic ergo narrat Joannes : « Una autem sabbati Maria Magdalene venit mane, » cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, et vidit » lapidem sublatum a monumento. Cucurrit ergo, et » venit ad Simonem Petrum, et ad alium Discipulum » quem amabat Jesus, et dicit eis : Tulerunt Dominum » de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum. Exiit » ergo Petrus et ille alius Discipulus et venerunt ad mo» numentum. Currebant autem duo simul; et ille alius » Discipulus præcurrit citius Petro, et venit primus ad » monumentum. Et cum se inclinasset, vidit posita lin» teamina, non tamen introiit. Venit ergo Simon Pe» trus sequens eum, et introiit in monumentum ; et vidit » linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput » ejus non cum linteaminibus positum, sed separatim in» volutum in unum locum. Tunc ergo introiit et ille » Discipulus, qui venerat primus ad monumentum, et » vidit, et credidit. Nondum enim sciebant Scripturam, » quia oporteret eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo » iterum ad semetipsos Discipuli : Maria autem stabat ad » monumentum foris plorans : dum ergo fleret, inclina» vit se, et prospexit in monumentum : et vidit duos An» gelos in albis sedentes, unum ad caput et unum ad pe» des, ubi positum fuerat corpus Jesu. Dicunt ei illi : » Mulier, quid ploras ? Dicit eis : Quia tulerunt Dominum » meum, et nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, » conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem, et non » sciebat quia Jesus est. Dicit ei Jesus : Mulier, quid plo-

» ras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus est, » dicit ei : Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi » posuisti eum, et ego eum tollam. Dicit ei Jesus, Maria. » Conversa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur Magister. » Dicit ei Jesus : Noli me tangere, nondum enim ascendi » ad Patrem meum : vade autem ad fratres meos, et dic » eis, Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, et » Deum meum et Deum vestrum. Venit Maria Magda- » lene annuntians Discipulis, Quia vidi Dominum, et hæc » dixit mihi [1]. » In hac Joannis narratione dies vel tempus quo ventum est ad monumentum, cum cæteris convenit : illud etiam quod duo Angeli visi sunt, concordat cum Luca : sed quod ille stantes dicit Angelos visos, iste autem sedentes, et cætera quæ illi non dicunt, quomodo hic possint intelligi non discrepare a cæteris, et quo ordine gesta sint, nisi diligenter considerenter, repugnantia, possunt videri.

LXIX. Quapropter hæc omnia quæ circa tempus resurrectionis Domini facta sunt, secundum omnium Evangelistarum testimonia in una quadam narratione, quantum nos Dominus adjuverit, quemadmodum geri potuerint, ordinemus. Prima sabbati diluculo, sicut omnes consentiunt, ventum est ad monumentum. Jam factum erat quod solus Matthæus commemorat de terræ motu et lapide revoluto conterritisque custodibus, ita ut in parte aliqua velut mortui jacerent. Venit autem, sicut Joannes dicit : Maria Magdalene, sine dubio cæteris mulieribus, quæ Domino ministraverant, plurimum dilectione ferventior ut non immerito Joannes solam commemoraret, tacitis eis quæ cum illa fuerunt, sicut alii testantur. Venit ergo, et ut vidit lapidem sublatum a monumento, antequam aliquid diligentius inspiceret, non dubitans abla-

[1] Joan. xx, 1-18.

tum inde esse corpus Jesu, cucurrit, sicut dicit idem Joannes, et nuntiavit Petro atque ipsi Joanni. Ipse est enim Discipulus quem amabat Jesus. At illi currere cœperunt ad monumentum, et præveniens Joannes inclinavit se, et vidit posita linteamina, nec intravit : Petrus autem consecutus intravit in monumentum, et vidit linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum. Deinde et Joannes intravit, et vidit similiter et credidit quod Maria dixerat, sublatum esse Dominum de monumento. « Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum » ad semetipsos Discipuli : Maria autem stabat ad monu» mentum foris plorans, » id est, ante illum saxei sepulcri locum, sed tamen intra illud spatium quo jam ingressæ fuerant : hortus quippe illic erat, sicut idem Joannes commemorat[1]. Tunc viderunt Angelum sedentem a dextris super lapidem revolutum a monumento, de quo Angelo narrant Matthæus et Marcus. « Tunc eis dixit : Nolite timere vos ; scio enim quod Jesum qui crucifixus est » quæritis : non es hic ; surrexit enim sicut dixit : Venite » et videte locum ubi positus erat Dominus : et cito eun» tes dicite Discipulis ejus, quia surrexit ; et ecce præcedit » vos in Galilæam, ibi eum videbitis, ecce dixi vobis : » quibus similia Marcus quoque non tacuit. Ad hæc verba Maria dum fleret inclinavit se, et prospexit in monumentum, et vidit duos Angelos, sicut dicit Joannes, in albis sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu. « Dicunt ei illi : Mulier, quid » ploras ? Dicit eis : Quia tulerunt Dominum meum, et » nescio ubi posuerunt eum. » Hic intelligendi sunt surrexisse Angeli, ut etiam stantes viderentur, sicut eos Lu-

[1] Joan. XIX, 41.

cas visos fuisse commemorat, et dixisse secundum eumdem Lucam timentibus mulieribus et vultum in terram declinantibus, « Quid quæritis viventem cum mortuis ? » non est hic, sed surrexit : recordamini qualiter locutus » est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens : Quia » oportet Filium hominis tradi in manus hominum pec- » catorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. Et recor- » datæ sunt verborum ejus. » Post hæc conversa est retrorsum Maria, et vidit Jesum stantem, sicut dicit Joannes, et non sciebat quia Jesus est. « Dicit ei Jesus : Mu- » lier, qnid ploras ? quem quæris ? Illa existimans quia » hortulanus est, dicit ei : Domine, si tu sustulisti eum » dicito mihi ubi posuisti eum, et ego eum tollam. Dicit » ei Jesus, Maria. Conversa illa dicit ei : Rabboni, quod » dicitur magister. Dicit ei Jesus : Noli me tangere, non- » dum enim ascendi ad Patrem meum : vade autem ad » fratres meos, et dic eis : Ascendo ad Patrem meum et » Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum. » Tunc egressa est a monumento, hoc est, ab illo loco ubi erat horti spatium ante lapidem effossum : et cum illa aliæ, quas secundum Marcum invaserat tremor et pavor, et nemini quidquam dicebant. Tunc jam secundum Matthæum, « Ecce Jesus occurrit illis, dicens : Avete. Illæ » autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus, et adorave- » runt eum. » Sic enim colligimus, et Angelorum allocutionem bis numero eas habuisse venientes ad monumentum, et ipsius Domini : semel scilicet illic quando Maria hortulanum putavit; et nunc iterum cum eis occurrit in via, ut eas ipsa repetitione firmaret, atque a timore recrearet. « Tunc ergo ait illis : Nolite timere; ite, nuntiate » fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. » Venit ergo Maria Magdalene annuntians Discipulis, » quia vidit Dominum, » et hæc ei dixit : Non solum

ipsa, sed et aliæ, quas Lucas commemorat, quæ nuntiaverunt hæc Discipulis undecim, et cæteris omnibus. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, et non credebant illis. His et Marcus attestatur. Nam posteaquam commemoravit eas trementes et paventes exiisse a monumento, et nemini quidquam dixisse, adjunxit quod resurgens Dominus apparuerit mane prima sabbati, primo Mariæ Magdalenæ, de qua ejecerat septem dæmonia; et quia illa vadens nuntiavit iis qui cum eo fuerant lugentibus et flentibus; et quia illi audientes quod viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt. Sane Matthæus etiam illud inseruit, abscedentibus mulieribus quæ illa omnia viderant et audierant, venisse etiam quosdam in civitatem de illis custodibus, qui jacuerant velut mortui, et nuntiasse principibus sacerdotum omnia quæ facta erant, hoc est, quæ etiam illi sentire potuerunt : illos vero congregatos cum senioribus consilio accepto, pecuniam copiosam dedisse militibus, ut dicerent quod Discipuli ejus venissent, eumque furati essent illis dormientibus; pollicentes etiam securitatem a præside qui eos custodes dederat : et illos accepta pecunia fecisse sicut erant edocti, divulgatumque esse verbum istud apud Judæos usque in hordiernum diem.

CAPUT XXV.

Pauli de Christi apparitione testimonia cum Evangeliis conferuntur.

LXX. Jam post resurrectionem quemadmodum apparuerit Dominus Discipulis, considerandum est, non solum ut elucescat etiam ex hac re convenientia quatuor Evangelistarum[1], verumetiam ut cum Paulo apostolo consonent, qui de hac re in prima ad Corinthios Epistola ita loquitur : « Tradidi enim vobis imprimis quod et accepi, » quia Christus mortuus est pro peccatis nostris, secun- » dum Scripturas, et quia sepultus est, et quia resur- » rexit tertia die secundum Scripturas, et quia apparuit » Cephæ, postea duodecim, deinde apparuit plus quam » quingentis fratribus simul, ex quibus plures manent » usque adhuc, quidam autem dormierunt; postea ap- » paruit Jacobo, deinde Apostolis omnibus : novissime » autem omnium quasi abortivo apparuit et mihi[2]. » Hunc autem ordinem nullus Evangelistarum tenuit : unde considerandum est utrum ordo quem illi tenuerunt, huic non adversetur : nam nec ille omnia, nec isti omnia dixerunt; quæ autem dixerunt omnes, utrum nihil inter se repugnent tantum videndum est. Lucas enim solus quatuor Evangelistarum, non dicit a mulieribus visum Dominum, sed tantummodo Angelos : Matthæus autem dicit quod eis occurrerit redeuntibus a monumento : Marcus quoque dicit primo visum esse Mariæ Magdalenæ, sicut et Joan-

[1] Matth. xxviii, Marc. xvi, Luc. xxiv, et Joan. xx et xxi. — [2] i Cor. xv, 3-8.

nes, sed quomodo sit ei visus non dicit quod explicatur a Joanne. Lucas autem non solum tacet, ut dixi, eum apparuisse mulieribus, sed etiam duos, quorum unus fuit Cleophas, talia dicit locutos cum illo antequam agnoscerent eum, tanquam mulieres nihil se aliud quam Angelos vidisse nuntiaverint, qui dicebant eum vivere. Ita enim narrat : « Ecce duo ex illis ibant ipsa die in castel-
» lum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jeru-
» salem, nomine Emaüs; et ipsi loquebantur ad invicem
» de his omnibus quæ acciderant : Et factum est dum lo-
» querentur, et secum quærerent, et ipse Jesus appro-
» pinquans ibat cum illis : oculi autem illorum teneban-
» tur ne eum agnoscerent. Et ait ad illos : Qui sunt hi
» sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et
» estis tristes. Et respondens unus cui nomen Cleophas,
» dixit ei : Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non
» cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus
» ille dixit : Quæ? Et dixerunt : De Jesu Nazareno, qui
» fuit vir propheta, potens in opere et sermone coram
» Deo et omni populo : et quomodo eum tradiderunt
» summi sacerdotes et principes nostri in damnationem
» mortis, et crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus,
» quia ipse esset redempturus Israël : et nunc super hæc
» omnia, tertia dies est hodie quo hæc facta sunt. Sed et
» mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante
» lucem fuerunt ad monumentum, et non invento cor-
» pore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem Ange-
» lorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt
» quidam ex nostris ad monumentum, et ita invenerunt
» sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non viderunt[1]. »
Hæc secundum Lucam ita narrant, ut meminisse ac recolere potuerunt quod a mulieribus dictum erat, vel a Dis

[1] Luc. XXIV, 14-24.

cipulis qui cucurrerant ad monumentum, quando eis nuntiatum est quod ablatum inde sit corpus ejus. Et ipse quidem Lucas Petrum tantum dicit cucurrisse ad monumentum, et procumbentem vidisse linteamina sola posita, et abiisse secum mirantem quod factum fuerat. Hoc autem de Petro commemorat, prius quam narret de his duobus quos invenit in via, posteaquam narravit de mulieribus quæ viderant Angelos, et ab eis audierant quod resurrexisset Jesus, tanquam tunc Petrus ad monumentum cucurrerit. Sed intelligitur hoc Lucas recapitulando posuisse de Petro. Tunc enim cucurrit Petrus ad monumentum quando et Joannes, cum tantummodo a mulieribus, præcipue a Maria Magdalene nuntiatum eis fuerat de corpore ablato : tunc autem illa nuntiaverat, quando vidit lapidem avulsum a monumento : et postea facta sunt hæc de visione Angelorum, atque ipsius Domini, qui bis numero apparuerat mulieribus, semel ad monumentum, et iterum occurrens revertentibus a monumento. Hoc autem antequam duobus illis in via visus fuisset, quorum erat unus Cleophas. Namque et Cleophas loquens cum Domino quem nondum agnoscebat, non Petrum dixit isse ad monumentum : sed, « Abierunt quidam ex nostris, » inquit, ad monumentum, et ita invenerunt sicut mu» lieres dixerunt : » quod et ipse recapitulando intelligitur dixisse, illud scilicet quod primo mulieres nuntiaverant Petro et Joanni de ablato corpore Domini. Ac per hoc cum ipse Lucas Petrum dixerit cucurrisse ad monumentum, et Cleopham dixisse ipse retulerit quod quidam eorum ierant ad monumentum, intelligitur attestari Joanni, quod duo ierint ad monumentum ; sed Petrum solum primo commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat. Item potest movere quod Petrum non intrantem, sed procumbentem dicit idem Lucas vidisse sola lintea-

mina, et discessisse mirantem; cum Joannes dicat se potius ita vidisse, hoc est, Discipulum illum quem diligebat Jesus, non intrasse in monumentum, quo prior venerat, sed cum se inclinasset vidisse posita linteamina : sed et seipsum postea dicit intrasse. Ita et Petrus intelligendus est primo procumbens vidisse, quod Lucas commemorat, Joannes tacet; post autem ingressus, sed ingressus tamen antequam Joannes intraret, ut omnes verum dixisse sine ulla repugnantia reperiantur.

LXXI. Ordo ergo rerum qui esse potuit, quemadmodum Dominus, excepto quod jam mulieribus locutus erat, etiam maribus Discipulis visus fuerit, secundum testimonia non solum quatuor Evangelistarum, sed etiam Pauli apostoli, contexendus et demonstrandus est. Omnium ergo virorum primo apparuisse intelligitur Petro, ex his duntaxat omnibus quos Evangelistæ quatuor et Paulus apostolus commemoraverunt. Cæterum si apparuit alicui eorum prius quam Petro, quod omnes tacuerunt, quis vel dicere audeat vel negare? Neque enim et Paulus dixit : Apparuit primo Cephæ, sed, « Apparuit, inquit, Cephæ » postea duodecim, deinde apparuit plus quam quingen» tis fratribus simul[1]. » Sic autem non apparet quibus duodecim, quemadmodum nec quibus quingentis. Fieri enim potest ut de turba Discipulorum fuerint isti duodecim nescio qui. Nam illos quos Apostolos nominavit, non jam duodecim, sed undecim diceret, sicut nonnulli etiam codices habent; quod credo perturbatos homines emendasse, putantes de illis duodecim Apostolis dictum, qui jam Juda extincto undecim erant. Sed sive illi codices verius habeant qui undecim habent, sive alios quosdam duodecim Discipulos Paulus velit intelligi, sive sacratum illum numerum etiam in undecim stare voluerit, quia

[1] I Cor. xv, 5.

duodenarius in eis numerus ita mysticus erat, ut non posset in locum Judæ nisi alius, id est, Matthias ad conservandum sacramentum ejusdem numeri subrogari [1]; quodlibet ergo eorum sit, nihil inde existit, quod veritati vel istorum alicui veracissimo narratori repugnare videatur : probabiliter tamen creditur posteaquam Petro apparuit, deinde apparuisse istis duobus, quorum erat unus Cleophas, de quibus Lucas totum narrat, Marcus autem breviter ita perstringit : « Post hæc autem, inquit, » duobus ex eis ambulantibus ostensus est in alia effigie, » euntibus in villam [2]. » Castellum quippe illud non absurde accipimus etiam villam potuisse appellari; quod nunc jam appellatur ipsa Bethlehem, quæ civitas antea vocitata est; quamvis nunc sit honoris amplioris, nomine Domini, in qui illa natus est, sic per Ecclesias omnium gentium diffamato. Et in codicibus quidem grecis magis agrum invenimus, Εἰς ἀγρόν, quam villam : agri autem nomine non castella tantum, verumetiam municipia et coloniæ solent vocari extra civitatem, quæ caput et quasi mater est cæterarum, unde metropolis appellatur.

LXXII. Quod autem ait Marcus, eis in alia effigie Dominum apparuisse, hoc Lucas dicit, quod eorum oculi tenebantur ne agnoscerent eum. Oculis quippe eorum acciderat aliquid, quod ita manere permissum est usque ad fractionem panis, certi mysterii causa, ut eis in illo alia ostenderetur effigies, et sic eum nonnisi in fractione panis agnoscerent, sicut Luca narrante monstratur. Pro merito quippe mentis eorum, adhuc ignorantis quod oportebat Christum mori et resurgere, simile aliquid eorum oculi passi sunt, non veritate fallente, sed ipsis veritatem percipere non valentibus, et aliud quam res est opinantibus : ne quisquam se Christum agnovisse arbitre-

[1] Act. I, 26. — [2] Luc. XXIV, 15, et Marc. XVI, 12.

tur, si ejus corporis particeps non est, id est, Ecclesiæ, cujus unitatem in sacramento panis commendat Apostolus, dicens : « Unus panis, unum corpus multi sumus[1] : » ut cum eis benedictum panem porrigeret, aperirentur oculi eorum, et agnoscerent eum ; aperirentur utique ad ejus cognitionem, remoto scilicet impedimento, quo tenebantur ne eum agnoscerent. Neque enim clausis oculis ambulabant ; sed inerat aliquid, quo non sinerentur agnoscere quod videbant : quod scilicet et caligo et aliquis humor efficere solet. Non quia Dominus non poterat transformare carnem suam, ut alia revera esset effigies, non quam solebant illi contueri ; quandoquidem et ante passionem suam transformatus est in monte, ut facies ejus claresceret sicut sol[2] : quale vult enim corpus de qualicumque corpore verum de vero facit, qui de aqua vera verum vinum fecit[3] : sed non ita fecerat, cum apparuit illis duobus in alia effigie. Non enim sicut erat apparuit eis, quorum oculi tenebantur ne agnoscerent eum. Non autem incongruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorum a Satana fuisse, ne agnosceretur Jesus : sed tamen a Christo est facta permissio usque ad sacramentum panis : ut unitate corporis ejus participata, removeri intelligatur impedimentum inimici, ut Christus possit agnosci.

LXXIII. Nam ipsos esse istos de quibus et Marcus narrat, credendum est : quia dicit ipsos euntes nuntiasse cæteris : sicut Lucas dicit eos surgentes eadem hora, regressos esse Jerusalem, et invenisse congregatos undecim, et eos qui cum ipsis erant, dicentes quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni ; et tunc etiam ipsos narrasse quæ gesta erant in via, et quomodo eum cognoverint in fractione panis. Jam ergo erat fama quod resur-

[1] I Cor. x, 17. — [2] Matth. xvii, 2. — [3] Joan. ii, 7-11.

rexerat Jesus, ab illis mulieribus facta, et a Simone Petro, cui jam apparuerat : hoc enim isti duo invenerunt loquentes ad quos in Jerusalem venerunt. Fieri itaque potest ut timore prius in via noluerint dicere, quod eum audierant resurrexisse, quando tantummodo Angelos dixerunt visos esse mulieribus : ignorantes enim cum quo loquerentur, merito possent esse solliciti, ne quid passim de Christi resurrectione jactantes in manus inciderent Judæorum. Quod autem ait Marcus : « Annuntiaverunt cæ» teris, nec illis crediderunt ; » cum Lucas dicat, quod jam inde loquebantur vere resurrexisse Dominum, et Simoni apparuisse : quid intelligendum est, nisi aliquos ibi fuisse qui hoc nollent credere ? Cui autem non eluceat prætermisisse Marcum quæ Lucas narrando explicavit, hoc est, quæ cum illis locutus fuerit Jesus antequam agnoscerent eum, et quomodo eum in fractione panis agnoverint ? Quandoquidem mox ut dixit eis apparuisse in alia effigie euntibus in villam, continuo conjunxit : « Et illi » euntes nuntiaverunt cæteris, nec illis crediderunt : » quasi possent nuntiare quem non agnoverant ; aut possent agnoscere, quibus alia effigies ejus apparuerat. Quomodo ergo eum agnoverint, ut nuntiare possent, Marcus sine dubio prætermisit. Quod ideo memoriæ commendandum est, ut assuescamus advertere Evangelistarum morem ita prætermittentium quæ non commemorant, et conjungentium quæ commemorant, ut eis qui usum in hac consideratione non habent, non aliunde maxime error oriatur, quo putent eos non sibi congruere.

LXXIV. Lucas ergo sequitur, et dicit : « Dum hæc autem loquuntur ; Jesus stetit in medio eorum, et dicit » eis : Pax vobis, ego sum, nolite timere. Conturbati » vero et conterriti existimabant se spiritum videre. Et » dixit eis : Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt

» in corda vestra? Videte manus meas et pedes meos, » quia ipse ego sum : palpate et videte, quia spiritus » carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et » cum hoc dixisset, ostendit eis manus et pedes [1]. » Hanc ostensionem Domini post resurrectionem intelligitur et Joannes commemorare, sic loquens : « Cum esset ergo sero » die illo una sabbatorum, et fores essent clausæ ubi erant » Discipuli congregati propter metum Judæorum, venit » Jesus et stetit in medio, et dicit eis : Pax vobis. Et hoc » cum dixisset, ostendit eis manus et latus [2].» Ac per hoc his verbis Joannis possunt conjungi ea quæ Lucas dicit, idem autem Joannes prætermittit. Ita enim Lucas sequitur : « Adhuc autem illis non credentibus et mirantibus » præ gaudio, dixit : Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi et favum » mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reli- » quias dedit eis [3]. » His item verbis possunt adjungi quæ Lucas tacet, dicit autem Joannes : « Gavisi sunt ergo Dis- » cipuli viso Domino. Dixit ergo eis iterum : Pax vobis, » sicut misit me Pater et ego mitto vos. Hoc cum dixis- » set, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanc- » tum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et » quorum detinueritis, detenta sunt. [4]» His rursus adjungamus quæ Joannes prætermisit, Lucas commemorat : « Et dixit ad eos : Hæc sunt verba quæ locutus sum ad » vos cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est » impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Moysi et Pro- » phetis et Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut » intelligerent Scripturas, et dixit eis : Quoniam sic scrip- » tum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a » mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus poeni-

[1] Luc. XXIV, 36-40. — [2] Joan. XX, 19, 20. — [3] Luc. XXIV, 41-43. — [4] Joan. XX, 20-23.

» tentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, » incipientibus ab Jerusalem : vos autem estis testes ho- » rum. Et ego mitto promissum Patris mei in vos : vos » autem sedete in civitate quoadusque induamini virtu- » tem ex alto[1]. » Ecce quomodo commemoravit et Lucas promissionem Spiritus sancti, quam non invenimus a Domino factam, nisi in Evangelio Joannis[2]. Quod non prætereunter advertendum est, ut meminerimus quemadmodum sibi Evangelistæ invicem attestantur de quibusdam etiam quæ ipsi non dicunt, et tamen dicta noverunt. Post hæc Lucas quæ gesta sunt omnia prætermittit, nec omnino commemorat, nisi quando Jesus ascendit in cœlum; atque id tamen ita conjungit quasi hoc sequatur hæc verba quæ dixit; cum hoc gestum sit una sabbatorum, quo die Dominus resurrexit; illud autem quadragesimo die, sicut idem ipse Lucas in Apostolorum Actibus narrat[3]. Quod autem dicit Joannes, non cum illis fuisse tunc apostolum Thomam, cum secundum Lucam duo illi, quorum erat unus Cleophas, regressi Jerusalem invenerint congregatos undecim, et eos qui cum ipsis erant; procul dubio intelligendum est quod inde Thomas exierit antequam eis Dominus hæc loquentibus appareret.

LXXV. Hinc jam Joannes aliam commemorat sui demonstrationem a Domino Discipulis factam post dies octo, ubi erat et Thomas qui prius eum non viderat. « Et post dies » octo, inquit, iterum erant Discipuli ejus intus, et Tho- » mas cum eis : venit Jesus januis clausis, et stetit in me- » dio, et dixit : Pax vobis. Deinde dicit Thomæ : Infer » digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer ma- » num tuam, et mitte in latus meum et noli esse incre- » dulus, sed fidelis. Respondit Thomas, et dixit ei : Do-

[1] Luc. XXIV, 44-49. — [2] Joan. XIV, 26, et XV, 26. — [3] Act. I, 9, et Joan. XX, 24.

» minus meus et Deus meus. Dicit ei Jesus : Quia vidisti » me, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt[1]. » Hanc secundam Domini visionem erga discipulos factam, id est, quam secundo loco Joannes commemorat, apud Marcum possemus agnoscere, breviter eam sicuti assolet perstringentem, nisi moveret quod ibi ait : « Novissime recumbentibus illis undecim apparuit[2] : » non ideo quia Joannes tacuit recumbentes, potuit enim hoc prætermittere; sed quia iste dixit : « Novissime, » quasi ultra jam non eis apparuerit; cum adhuc Joannes tertiam sit ejus narraturus demonstrationem ad mare Tiberiadis[3]. Deinde quod dicit idem Marcus : « Exprobrans » illis incredulitatem illorum : et duritiam cordis, quia his » qui viderant eum surrexisse non crediderant[4] : illis videlicet duobus, quibus in villam euntibus apparuit, posteaquam resurrexit; et Petro, cui primitus eum apparuisse apqd Lucam investigatum est[5]; fortasse et Mariæ Magdalenæ, et aliis mulieribus quæ cum illa erant, quando eis et ad monumentum apparuit, et inde redeuntibus in itinere occurrit. Nam ita contexit narrationem idem Marcus, cum commemorasset breviter de duobus illis, quibus apparuit in villam euntibus, quod nuntiassent cæteris, nec illis creditum esset : « Novissime, inquit, » recumbentibus illis undecim apparuit, et exprobravit » incredulitatem eorum et duritiam cordis, quia his qui » viderant eum resurrexisse non crediderant[6]. » Quomodo ergo novissime quasi jam ultra eum non viderint? Novissimum quippe illud est, quo Dominum Apostoli in terra viderunt, quando ascendit in cœlum; quod factum est quadragesimo die post ejus resurrectionem. Numquidnam tunc exprobraturus erat quod non credidissent eis, qui

[1] Joan. xx, 26-29. — [2] Marc. xvi, 14. — [3] Joan. xxi, 1. — [4] Marc. xvi, 14. — [5] Luc. xxiv, 34. — [6] Marc. xvi, 14.

eum viderant resurrexisse, quando jam et ipsi post resurrectionem toties eum viderant, et maxime ipso die resurrectionis ejus, id est, una sabbati jam circa noctem, sicut Lucas Joannesque commemorant [1]? Remanet igitur ut intelligamus eumdem diem resurrectionis ejus, id est, unam sabbati, quando eum post diluculum vidit Maria et aliæ cum illa mulieres, quando etiam Petrus, quando et illi duo quorum unus erat Cleophas, quos videtur etiam idem Marcus commemorare, quando jam circa noctem illi undecim (præter Thomam) et qui cum eis erant, quando eis et isti [2] quod viderant narraverunt, nunc etiam Marcum more suo breviter commemorare voluisse ; et ideo dixisse : « Novissime, » quia ipso die hoc novissimum fuit, jam incipiente nocturno tempore, posteaquam illi de castello, ubi eum in fractione panis agnoverant, redierunt in Jerusalem, et invenerunt, sicut dicit Lucas, illos undecim, et eos qui cum illis erant, jam colloquentes de resurrectione Domini, et quod visus fuerit Petro : quibus et ipsi narraverunt quod in via gestum erat, et quomodo eum cognoverint in fractione panis. Sed erant ibi utique non credentes : unde verum est quod Marcus dicit : « Nec illis crediderunt. » His ergo jam, sicut Marcus dicit, discumbentibus, et adhuc inde, sicut Lucas dicit, loquentibus, stetit in medio eorum Dominus, et ait illis : « Pax vobis, » sicut Lucas et Joannes : fores autem clausæ erant, cum ad eos intravit, quod solus Joannes commemorat. Verbis itaque Domini quæ tunc eum locutum esse Discipulis Lucas Joannesque dixerunt [3], interponitur et illa exprobratio de qua Marcus dicit, quod non crediderint eis qui eum resurrexisse viderant.

LXXVI. Sed hoc rursus movet, quomodo discumben-

[1] Luc. XXIV, 1, et Joan. XX, 19. — [2] Cleophas et alius discipulus. — [3] Luc. XXIV, 37, et Joan. XX, 19.

tibus undecim dicit Dominum apparuisse Marcus, si illud tempus est diei Dominici jam noctis initio, quod Lucas Joannesque meminerunt. Aperte quippe Joannes dicit, non cum eis tunc fuisse apostolum Thomam, quem credimus exiisse inde antequam Dominus ad eos intraret, posteaquam illi duo redeuntes de castello cum ipsis undecim collocuti sunt, sicut apud Lucam invenitur. Sed Lucas in sua narratione dat locum, quo possit intelligi dum hæc loquerentur, prius inde exiisse Thomam, et postea Dominum intrasse. Marcus autem qui dicit : « Novissime recumbentibus illis undecim apparuit, » etiam Thomam illic fuisse cogit fateri. Nisi forte, quamvis uno absente, undecim tamen voluit appellare, quia eadem tunc apostolica societas hoc numero nuncupabatur, antequam Matthias in locum Judæ subrogaretur. Aut si hoc durum est sic accipere, illud ergo accipiamus, post multas demonstrationes ejus, quibus per dies quadraginta Discipulis præsentatus est, eum etiam novissime recumbentibus illis undecim apparuisse, id est, ipso quadragesimo die : et quoniam jam erat ab eis ascensurus in cœlum, hoc eis illo die maxime exprobrare voluisse, quia his qui viderant eum resurrexisse non crediderant, antequam ipsi eum viderent; cum utique post ascensionem suam prædicantibus illis Evangelium, etiam gentes quod non viderunt fuerant credituræ. Post illam quippe exprobrationem, secutus ait idem Marcus : « Et dixit eis : Euntes in » mundum universum, prædicate Evangelium omni crea» turæ; qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; » qui vero non crediderit, condemnabitur [1]. » Hoc ergo prædicaturi, quoniam qui non crediderit condemnabitur, cum id utique non crediderit quod non vidit; nonne

[1] Marc. XVI, 15, 16.

ipsi primitus fuerant objurgandi, quod antequam Dominum vidissent, non crediderunt eis quibus prius apparuisset.

LXXVII. Hanc autem novissimam fuisse corporaliter in terra repræsentationem Domini Apostolis, etiam illud admonet ut credamus, quod ita sequitur idem Marcus : « Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur : In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis : » serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non » eis nocebit : super ægrotos manus imponent, et bene » habebunt. » Deinde subjungit : « Et Dominus quidem » postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et » sedit a dextris Dei. Illi autem profecti, prædicaverunt » ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante » sequentibus signis[1]. » Cum ergo dicit : « Et Dominus » quidem postquam locutus est eis, assumptus est in cœ» lum ; » satis videtur ostendere novissimum cum illis in terra hunc eum habuisse sermonem : quamvis non omnimodo ad id coarctare videatur. Non enim ait : Postquam hæc locutus est eis ; sed, « Postquam locutus est eis : » unde admittit, si necessitas cogeret, non istam fuisse novissimam locutionem, nec istum fuisse novissimum diem, quo eis in terra præsens fuit, sed ad omnia quæ cum eis omnibus illis diebus locutus est, posse pertinere quod dictum est : « Postquam locutus est eis, assumptus est in » cœlum. » Sed quia ea quæ supra diximus, magis suadent hunc novissimum diem fuisse, quam ut intelligantur undecim qui Thoma absente decem fuerunt : ideo post hanc locutionem quam Marcus commemorat, adjunctis etiam consequenter illis verbis, vel Discipulorum vel ipsius, quæ commemorantur in Actibus Apostolorum[2], credendum est assumptum Dominum in cœlum, qua-

[1] Marc. XVI, 17-20. — [2] Act. I, 4.

dragesimo scilicet die post diem resurrectionis ejus.

LXXVIII. Joannes autem, quamvis fateatur multa se prætermisisse quæ fecit Jesus [1], voluit tamen etiam tertiam ejus repræsentationem Discipulis post resurrectionem factam commemorare ad mare Tiberiadis, septem scilicet Discipulis, Petro, Thomæ, Nathanaëli, filiis Zebedæi, et aliis duobus quos nominatim non expressit, cum piscarentur; quando jussu ejus retia mittentes in dextram partem, extraxerunt magnos pisces centum quinquagintatres; quando etiam Petrum ter interrogavit utrum ab illo amaretur, et ei pascendas commendavit oves suas, et de ejus ipsius passione prædixit, et de ipso Joanne ait: « Sic » eum volo manere donec veniam. » Ad hoc Joannes Evangelium suum terminavit.

LXXIX. Jam nunc quærendum est, quando primum visus sit a Discipulis in Galilæa; quia et hoc quod tertio narrat Joannes, in Galilæa factum est ad mare Tiberiadis: quod facile videt qui recolit illud miraculum de quinque panibus, quod ita narrare incipit idem Joannes: « Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ quod est » Tiberiadis [2]. » Ubi autem putari potest primum a Discipulis post resurrectionem videri debuisse, nisi in Galilæa? si recolantur verba illius Angeli, qui secundum Matthæum venientibus ad monumentum mulieribus ita loquitur: « Nolite timere vos, scio enim quod Jesum qui crucifixus » est quæritis : non est hic, surrexit enim sicut dixit : ve» nite, et videte locum ubi positus erat Dominus : et cito » euntes dicite Discipulis ejus quia surrexit : et ecce præ» cedit vos in Galilæam, ubi eum videbitis, ecce dixi vo» bis [3]. » Item secundum Marcum sive ipse sit Angelus sive alius, « Nolite, inquit, expavescere, Jesum quæritis » Nazarenum crucifixum, surrexit : non est hic : ecce lo-

[1] Joan. XXI, 25. — [2] Id. VI, 1. — [3] Matth. XXVIII, 5-7.

» cus ubi posuerunt eum : sed ite, dicite Discipulis ejus
» et Petro, quia præcedit vos in Galilæam : ibi eum vi-
» debitis, sicut dixit vobis[1]. » Hæc verba ita videntur
sonare, quod Jesus non erat se demonstraturus post resurrectionem Discipulis, nisi in Galilæa. Quam demonstrationem nec ipse Marcus commemoravit, qui eum dixit mane prima sabbati apparuisse primo Mariæ Magdalenæ, et illam nuntiasse Discipulis, his qui cum eo fuerant lugentibus et flentibus, illos autem non credidisse : post hæc deinde duobus ex his apparuisse euntibus in villam, et illos cæteris nuntiasse; quod factum est, sicut Lucas et Joannes co-attestantur, in Jerusalem[2], eodem ipso die resurrectionis, jam noctis initio : deinde venit ad illam ejus manifestationem, quam novissimam dicit, recumbentibus illis undecim : post hanc dicit eum assumptum in cœlum; quod factum scimus in monte Oliveti, non longe ab Jerusalem : nusquam igitur commemorat Marcus completum, quod ab Angelo prænuntiatum esse testatur. Matthæus vero nihil aliud dicit, nec ullum alium locum omnino commemorat, vel ante vel postea, ubi Discipuli posteaquam resurrexit, viderint Dominum, nisi in Galilæa secundum Angeli prædictionem. Denique cum insinuasset quid ab Angelo mulieribus dictum sit, et illis abeuntibus subjecisset quid de corruptis ad mentiendum custodibus gestum sit; continuo tanquam nihil aliud sequeretur, (quia et revera sic erat dictum ab Angelo :
« Surrexit, et ecce præcedit vos in Galilæam, ibi eum
» videbitis, » ut nihil aliud sequi debuisse videatur,)
« Undecim autem, inquit, Discipuli abierunt in Gali-
» læam, in montem ubi constituerat illis Jesus : et vi-
» dentes eum, adoraverunt; quidam autem dubitaverunt.
» Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi

[1] Marc. XVI, 6, 7, — [2] Luc. XXIV, 23, et Joan. XX, 19.

» omnis potestas in cœlo et in terra : euntes ergo docete
» omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Fi-
» lii et Spiritus sancti ; docentes eos servare omnia quæ-
» cumque mandavi vobis : Et ecce ego vobiscum sum
» omnibus diebus usque ad consummationem sæculi[1] : »
ita Matthæus clausit Evangelium suum.

LXXX. Ac per hoc si aliorum consideratæ narrationes ad diligentiorem inquisitionem non compellerent, nihil aliud arbitraremur nisi Dominum post resurrectionem nusquam præter in Galilæa primum esse a Discipulis visum. Item, si Marcus de illa prænuntiatione Angeli tacuisset, posset cuiquam putari Matthæus ideo dixisse Discipulos abiisse in Galilæam in montem, atque ibi adorasse Dominum, ut impletum videretur quod ipse per Angelum mandatum ac prænuntiatum esse narraverat. Nunc autem et Lucas et Joannes satis dilucide manifestantes ipso die resurrectionis ejus visum esse Dominum in Jerusalem a Discipulis suis[2], unde ita longe est Galilæa, ut uno die ab eis utroque loco videri non posset ; et Marcus illam quidem prædictionem Angeli similiter narrans, in Galilæa vero visum a Discipulis Dominum post resurrectionem nusquam commemorans : vehementer cogunt quærere quemadmodum dictum sit : « Ecce præcedit vos in » Galilæam, ibi eum videbitis. » Nam et ipse Matthæus si omnino non diceret, undecim Discipulos abiisse in montem in Galilæam, ubi constituerat eis Jesus, et illic eum vidisse atque adorasse, nihil ex hac prædictione completum ad litteram putaremus, sed totum figurata significatione prædictum : sicut illud secundum Lucam : « Ecce » hodie et cras ejicio dæmonia, et sanitates perficio, et » tertia consummor[3] ; » quod ad litteram certum est non

[1] Matth. XXVIII, 16-20. — [2] Luc. XXIV, 33, et Joan. XX, 19. — [3] Luc. XIII, 32 ; vide supra lib. II, cap. LXXV, n. 145.

esse completum. Item si Angelus dixisset : Præcedit vos in Galilæam, ibi primum eum videbitis ; aut, ibi tantum eum videbitis ; aut, nonnisi ibi eum videbitis : cæteris Evangelistis Matthæus sine dubio repugnaret : cum vero dictum est : « Ecce præcedit vos in Galilæam, ibi eum » videbitis ; » nec expressum est quando id futurum esset, utrum quam primum antequam alibi ab eis visus esset ; an posteaquam eum alicubi etiam præterquam in Galilæa vidissent : idque ipsum quod Discipulos Matthæus dicit isse in Galilæam in montem, non exprimit diem, nec narrandi ordinem ita contexit, ut necessitatem ingerat nihil aliud intelligendi, quam hoc primitus factum : non adversatur quidem narrationibus cæterorum, et dat eis intelligendis atque accipiendis locum ; verumtamen quod Dominus non ubi primum se demonstraturus erat, sed in Galilæa, ubi necessario postea visus est, se videndum mandavit, et per Angelum dicentem : « Ecce præcedit » vos in Galilæam, ibi eum videbitis ; » et per se ipsum dicens : « Ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt : » quemvis fidelem facit intentum ad quærendum in quo mysterio dictum intelligatur.

LXXXI. Sed prius considerandum est quando etiam corporaliter in Galilæa videri potuerit, dicente Matthæo, « Undecim autem Discipuli abierunt in Galilæam, in » montem ubi constituerat illis Jesus ; et videntes eum » adoraverunt ; quidam autem dubitaverunt [1]. » Quia enim non ipso die quo resurrexit manifestum est : nam in Jerusalem visum esse eo die initio noctis Lucas et Joannes apertissime consonant [2] ; Marcus autem non aperte. Quando ergo viderunt Dominum in Galilæa ? non secundum id quod dicit Joannes ad mare Tiberiadis ; tunc enim

[1] Matth. xxviii, 16, 17. — [2] Luc. xxiv, 33, et Joan. xx, 19.

septem fuerunt, et piscantes inventi sunt[1] : sed secundum id quod dicit Matthæus, ubi erant undecim in monte, quo eos secundum prædictionem Angeli Jesus præcesserat. Nam ita narrare apparet, quod illic eum repererint, quia utique secundum constitutum præcesserat. Non ergo ipso die quo resurrexit, neque in consequentibus octo diebus, post quos dicit Joannes Discipulis apparuisse Dominum, ubi eum primo vidit Thomas, qui eum non viderat die resurrectionis ejus. Nam utique si intra eosdem octo dies eum in monte Galilææ jam illi undecim viderant, quomodo post octo dies eum primum vidit Thomas, qui in illis undecim fuerat? Nisi quis dicat, non illos undecim qui jam tunc Apostoli vocabantur, sed Discipulos illic undecim fuisse, ex multo numero Discipulorum? Soli quippe adhuc vocabantur Apostoli illi undecim, sed non soli erant Discipuli. Potest ergo fieri ut non omnes, sed aliqui eorum ibi fuerint; alii vero Discipuli cum eis, ita ut undecim complerentur : ac sic non ibi fuisse Thomam, qui potest illos dies octo primo Dominum vidit. Marcus quippe quando illos undecim memoravit, non utcumque undecim, sed « Illis, inquit, undecim apparuit. » Lucas etiam, « Regressi sunt, inquit, Jerusalem, et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum ipsis erant[2]. » Et iste ostendit illos undecim, hoc est, Apostolos fuisse. Nam cum adjunxit : « Et eos qui cum ipsis erant : » satis utique declaravit eminentius illos undecim appellatos cum quibus erant cæteri : ac per hoc illi intelliguntur qui jam vocabantur Apostoli. Hoc proinde fieri potuit, ut ex numero Apostolorum et aliorum Discipulorum, undecim Discipuli complerentur, qui viderint intra illos octo dies in Galilææ monte Jesum.

[1] Joan. XXI, I. — [2] Marc. XVI, 14, et Luc. XXIV, 33.

LXXXII. Sed occurrit aliud quod obsistat : Joannes enim quando commemoravit non in monte ab undecim, sed ad mare Tiberiadis a septem piscantibus visum esse Dominum : « Hoc jam tertio, inquit, manifestatus est » Jesus Discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis[1]. » Si autem acceperimus intra illos octo dies, antequam Thomas eum vidisset, ab undecim quibusque Discipulis Dominum visum, non erit hoc ad mare Tiberiadis tertio manifestatum esse, sed quarto. Quod quidem cavendum est, ne quis existimet tertio Joannem dixisse, tanquam tres solæ factæ fuerint manifestationes ejus : sed hoc intelligendus est ad numerum dierum retulisse, non ad numerum ipsarum manifestationum; nec continuorum dierum, sed per intervalla, sicut idem ipse testatur. Nam primo ipso die resurrectionis suæ, excepto quod a mulieribus visus est, id est, quod in Evangelio claret, ter se manifestavit, semel Petro, iterum duobus illis quorum unus erat Cleophas, tertio plurimis jam inde colloquentibus noctis exordio : sed hoc totum Joannes ad unum diem referens semel computat; iterum autem, hoc est, alio die, quando eum vidit et Thomas; tertio vero ad mare Tiberiadis, hoc est, tertio die manifestationis ejus non tertia manifestatione. Ac per hoc post hæc omnia cogimur intelligere factum esse, quod eum in monte Galilææ secundum Matthæum Discipuli undecim viderunt, quo eos secundum constitutum præcesserat, ut impleretur etiam ad litteram quod et per Angelum et per se ipsum prædixerat.

LXXXIII. Invenimus itaque apud quatuor Evangelistas decies commemoratum Dominum visum esse ab hominibus post resurrectionem. Semel ad monumentum

[1] Joan. XXI, 14.

mulieribus[1]. Iterum eisdem regredientibus a monumento in itinere[2]. Tertio Petro. Quarto duobus enuntientibus in castellum[3]. Quinto pluribus in Jerusalem ubi non erat Thomas[4]. Sexto ubi eum vidit Thomas[5]. Septimo ad mare Tiberiadis[6]. Octavo in monte Galilææ secundum Matthæum[7]. Nono quod dicit Marcus, « Novissime recum- » bentibus, » quia jam non erant in terra cum illo convivaturi[8]. Decimo in ipso die, non jam in terra, sed elevatum in nube, cum in cœlum ascenderet; quod Marcus et Lucas commemorant : Marcus quidem post illud, quod eis discumbentibus apparuit, ita continuans ut diceret : « Et Dominus quidem postquam locutus est eis, assump- » tus est in cœlum[9] : » Lucas autem prætermissis omnibus quæ per quadraginta dies agi ab illo cum Discipulis potuerunt, illi primo diei resurrectionis ejus quando in Jerusalem pluribus apparuit, conjungit tacite novissimum diem quo ascendit in cœlum, ita narrans : « Eduxit au- » tem illos foras in Bethaniam, et elevatis manibus suis » benedixit eis : et factum est, cum benediceret eis, » recessit ab eis, et ferebatur in cœlum[10]. » Viderunt ergo eum præter quod in terra viderant, etiam dum ferretur in cœlum. Toties ergo in evangelicis libris commemoratus est ab hominibus visus antequam ascendisset in cœlum, in terra scilicet novies, et in aëre semel ascendens.

LXXXIV. Sed non omnia scripta sunt, sicut Joannes fatetur[11]. Crebra enim erat ejus cum illis conversatio per dies quadraginta prius quam ascendisset in cœlum[12] : non tamen eis per omnes quadraginta dies continuos apparue-

[1] Joan. xx, 14.— [2] Matth. xxviii, 9. — [3] Luc xxiv, 35 et 15. — [4] Joan. xx, 24. — [5] Ibid. 26.— [6] Id. xxi, 1.— [7] Matth. xxviii, 16, 17. — [8] Marc. xvi, 14. — [9] Ibid. 19. — [10] Luc. xxiv, 50, 51. — [11] Joan. xxi, 25. — [12] Act. i, 3.

rat. Nam post diem primum resurrectionis ejus, alios octo dies intervenisse dicit Joannes, post quos eis rursus apparuit. Tertio autem ad mare Tiberiadis, fortassis continuo consequenti die; nihil enim repugnat: et deinde quando voluit constituens eis, quod et ante prædixerat, ut eos in Galilææ montem præcederet : atque omnino per illos quadraginta dies quoties voluit, quibus voluit, quemadmodum voluit: sicut Petrus dicit, quando eum Cornelio, et iis qui cum illo fuerant, prædicabat, « Qui simul, » inquit, manducavimus et bibimus cum illo, postea-» quam resurrexit a mortuis, per dies quadraginta[2] : » non quod quotidie per dies quadraginta cum illo manducassent et bibissent : nam erit contrarium Joanni, qui octo illos dies interposuit quibus eis visus non est, ut tertio manifestaretur ad mare Tiberiadis. Inde jam etiamsi quotidie illis visus et cum illis convivatus est, nihil repugnat. Et fortasse ideo dictum est, per quadraginta dies qui quaterdeni sunt in mysterio vel totius mundi vel totius temporalis sæculi, quia et illi primi decem dies in quibus erant illi octo dies, a parte totum possunt, more Scripturarum, non dissone computari.

LXXXV. Conferatur ergo, et quod ait apostolus Paulus, utrum nihil afferat quæstionis : « Resurrexit, inquit, » tertio die secundum Scripturas, et apparuit Cephæ. » Non dixit, Primo apparuit Cephæ; nam esset contrarium, quod primo mulieribus apparuisse in Evangelio legitur. « Postea, inquit, duodecim : » quibuslibet, qua hora libet, ipso tamen resurrectionis die. « Deinde apparuit » plusquam quingentis fratribus simul : » sive isti cum illis undecim erant congregati clausis ostiis propter metum Judæorum, unde cum exiisset Thomas venit ad eos Jesus;

[1] Act. x, 41.

sive post octo illos dies quando libet; nihil habet adversi. « Postea, inquit, apparuit Jacobo : » non tunc autem primum accipere debemus visum esse Jacobo, sed aliqua propria manifestatione singulariter. « Deinde Apostolis » omnibus : » nec illis tunc primum, sed jam ut familiarius conversaretur cum eis usque ad diem ascensionis suæ. « Novissime autem omnium, inquit, quasi abortivo appa- » ruit et mihi [1] : » sed hoc jam de cœlo post non parvum tempus ascensionis suæ.

LXXXVI. Nunc jam videamus quod distuleramus, cujus mysterii gratia secundum Matthæum et Marcum resurgens ita mandaverit : « Præcedam vos in Galilæam, ibi » me videbitis [2] : » quod etsi completum est, tamen post multa completum est, cum sic mandatum sit, (quanquam sine præjudicio necessitatis,) ut aut hoc solum, aut hoc primum expectaretur fieri debuisse. Procul dubio ergo quoniam vox est ista non Evangelistæ narrantis quod ita factum sit, sed Angeli ex mandato Domini et ipsius postea Domini, Evangelistæ autem narrantis, sed quod ita ab Angelo et a Domino dictum sit, prophetice dictum accipiendum est. Galilæa namque interpretatur vel Transmigratio, vel Revelatio. Prius itaque secundum transmigrationis significationem, quid aliud occurrit intelligendum : « Præce- » dit vos in Galilæam, ibi eum videbitis, » nisi quia Christi gratia de populo Israël transmigratura erat ad gentes? Quibus Apostoli prædicantes Evangelium nullo modo crederentur, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet : et hoc intelligitur : « Præcedit vos in » Galilæam. » Quod autem gaudentes mirarentur disruptis et evictis difficultatibus, aperiri sibi ostium in Domino per illuminationem fidelium, hoc intelligitur : « Ibi eum

[1] I Cor. xv, 3-8. — [2] Matth. xxvi, 32, xxviii, 7, et Marc. xiv, 28, et xvi, 7.

» videbitis, » id est, ibi ejus membra invenietis, ibi vivum corpus ejus in iis qui vos susceperint agnoscetis. Secundum illud autem quod Galilæa interpretatur Revelatio, non jam in forma servi intelligendum est, sed in illa in qua æqualis est Patri[1] : quam promisit apud Joannem dilectoribus suis, cum diceret : « Et ego diligam eum, et ostendam me ipsum illi[2]. » Non utique secundum id quod jam videbant, et quod etiam resurgens cum cicatricibus, non solum videndum, sed etiam tangendum postmodum ostendit[3] : sed secundum illam ineffabilem lucem, qua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, secundum quam lucet in tenebris, et tenebræ eum non comprehendunt[4]. Illuc nos præcessit, unde ad nos veniens non recessit, et quo nos præcedens non deseruit. Illa erit revelatio tanquam vera Galilæa, cum similes ei erimus, ibi eum videbimus sicuti est[5]. Ipsa erit etiam beatior transmigratio ex isto sæculo in illam æternitatem, si ejus præcepta sic amplectamur, ut ad ejus dexteram segregari mereamus. Tunc enim ibunt sinistri in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam[6]. Hinc illuc transmigrabunt, et ibi eum videbunt, quomodo non vident impii. Tolletur enim impius, ut non videat claritatem Domini[7] : et impii lumen non videbunt : « Hæc est autem, inquit, vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, et quem misisti Jesum » Christum[8] : » sicut in illa æternitate cognoscetur, quo servos perducet per formam servi, ut liberi contemplentur formam Domini.

[1] Philip. II, 6, 7. — [2] Joan. XIV, 21. — [3] Luc. XXIV, 39. — [4] Joan. I, 5 et 9. — [5] I Joan. III, 2. — [6] Matth. XXV, 33 et 46. — [7] Isaï. XXVI, 10. — [8] Joan. XVII, 3.

LIBER IV.

De iis quæ peculiaria sunt Marci, Lucæ et Joannis.

PROLOGUS.

I. Nunc quoniam Matthæi narrationem contextim considerantes, et ei tres alios conferentes usque in finem, in nullo eos vel sibi vel inter se repugnare docuimus, Marcum similiter videamus, ut exceptis iis quæ cum Matthæo dixit: de quibus jam quod disserendam videbatur absolvimus, cætera ejus inspecta atque collata, nulli eorum repugnare monstrentur usque ad cœnam Domini. Nam inde jam omnia omnium quatuor quemadmodum sibi conveniant usque in finem considerata tractavimus.

CAPUT I.

In Evangelio Marci, exceptis his quæ cum Matthæo dixit, quomodo nulla repugnantia demonstretur ab initio usque ad illud ubi ait : Et ingrediuntur Capharnaum, et statim sabbatis docebat eos : *quod cum Luca dicit.*

II. Sic ergo incipit Marcus : « Initium Evangelii Jesu » Christi filii Dei, sicut scriptum est in Isaïa propheta, »etc.

usque ad illud ubi ait : « Et ingrediuntur Capharnaum, » et statim sabbatis ingressus synagogam docebat eos [1]. » In hac tota contextione omnia superiora cum Matthæo considerata sunt : hoc autem Marcus, quia ingressus Capharnaum in synagogam eorum docebat eos sabbatis, cum Luca dixit [2]; sed nihil habet quæstionis.

CAPUT II.

De homine a quo spiritus immundus ejectus est convexans eum, quomodo Lucæ qui hoc cum eo dixit, non repugnet.

III. Sequitur Marcus, et dicit : « Et stupebant super » doctrina ejus; erat enim docens eos quasi potestatem ha- » bens, et non sicut scribæ. Et erat in synagoga eorum » homo in spiritu immundo, et exclamavit, dicens : Quid » nobis et tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos, » etc. usque ad eum locum ubi ait : « Et erat prædicans in syna- » gogis eorum, et in omni Galilæa, et dæmonia ejiciens [3]. » Et in hoc toto loco quamvis sint quædam, quæ cum solo Luca dixit, tamen jam tractata sunt, cum Matthæi narrationem continuam teneremus : quia in ipsum ordinem sic incurrerant, ut ea prætermittenda non arbitrarer. Sed Lucas de spiritu immundo ait quod sic exierit ab homine, ut nihil ei noceret : Marcus autem : « Et discerpens eum, » inquit, spiritus immundus; exclamans voce magna » exiit ab eo. » Potest ergo videri contrarium : quomodo enim « Discerpens, » vel, sicut aliqui codices habent : « Convexans eum, » cui nihil nocuit secundum Lucam ?

[1] Marc. I, 1-21. — [2] Luc. IV, 31. — [3] Marc. I, 22-39

Sed et ipse Lucas : « Et cum projecisset illum, inquit, » dæmonium in medium, exivit ab illo, nihilque ei no- » cuit [1]. » Unde intelligitur hoc dixisse Marcum, « Con- » vexans eum, » quod Lucas dixit : « Cum projecisset » eum in medium : » ut quod secutus ait : « Nihilque ei » nocuit, » hoc intelligatur, quia illa jactatio membro- rum atque vexatio non eum debilitavit, sicut solent exire demonia etiam quibusdam membris amota vexatione elisis.

CAPUT III.

Petro nomen impositum.

IV. Sequitur idem Marcus : « Et venit ad eum lepro- » sus deprecans eum ; et genu flexo dixit : Si vis, potes » me mundare, » etc. usque ad illud ubi ait, « Et cla- » mabant dicentes : Tu es Filius Dei : et vehementer com- » minabatur eis ne manifestarent illum [2]. » Huic quod ultimum posuimus simile aliquid et Lucas dicit, sed sine aliqua repugnantiæ quæstione [3]. Sequitur Marcus : « Et » ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse, et » venerunt ad eum : et fecit ut essent duodecim cum illo, » et ut mitteret eos prædicare : et dedit illis potestatem » curandi infirmitates, et ejiciendi dæmonia. Et imposuit » Simoni nomen Petrus, » etc. usque ad illud ubi ait : « Et abiit, et cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi » fecisset Jesus, et omnes mirabantur [4]. » De nominibus Discipulorum jam et antea me locum scio, cum Matthæi sequerer ordinem [5] : et hic rursus admoneo, ne quisquam

[1] Luc. IV, 33-35. — [2] Marc. I, 40, et III, 11, 12. — [3] Luc. IV, 41. — [4] Marc. III, 13-16, et V, 20. — [5] Vide supra lib. II, cap. XVII et LIII.

putet nunc accepisse nomen Simonem, ut Petrus vocaretur, et sit contrarium Joanni qui longe ante illi dictum esse commemorat : « Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus [1] : » ipsa enim verba Domini commemoravit, quibus ei nomen imposuit : Marcus autem hoc loco id recapitulando commemoravit, cum ait : « Et imposuit Simoni nomen Petrus. » Cum enim vellet nomina duodecim Apostolorum enumerare, et necesse haberet Petrum dicere, breviter insinuare voluit quod non hoc antea vocaretur, sed hoc ei Dominus nomen imposuerit, non tunc, sed quando Joannes ipsa verba Domini posuit. Cætera nihil cuiquam repugnant, et antea jam pertractata sunt.

CAPUT IV.

Jussi tacere qui magis erant prædicaturi.

V. Sequitur Marcus : « Et cum transcendisset Jesus » in navi rursus transfretum, convenit turba multa ad » illum, et erat circa mare, » etc. usque ad illud ubi ait : « Et convenientes Apostoli ad Jesum renuntiaverunt » illi omnia, quæ egerant, et docuerant [2]. » Hoc ultimum dixit cum Luca, nihilo discordans [3] : cætera jam ante tractata sunt. Sequitur Marcus : « Et ait illis : Venite seorsum » in desertum locum, et requiescite pusillum, » etc. usque ad illud ubi ait : « Quanto autem eis præcipiebat, » tanto magis plus prædicabant, et eo amplius admira» bantur, dicentes : « Bene omnia fecit, et surdos fecit

[1] Joan. I, 42. — [2] Marc. V, 21, et VI, 30. — [3] Luc. IX, 10.

» audire, et mutos loqui[1]. » In his cum Luca Marcus nihil est quod repugnare videatur : et superiora omnia jam consideravimus, quando eos Matthæo conferebamus. Sed cavendum est ne quisquam arbitretur, hoc quod in ultimo ex Evangelio Marci posui, repugnare omnibus qui eum aliis ejus plerisque factis et dictis ostendunt scisse quid ageretur in hominibus, id est, quod eum cogitationes et voluntates eorum latere non poterant : sicut apertissime Joannes dicit : « Ipse autem Jesus non credebat semetip» sum eis, eo quod ipse nosset omnes, et quia opus ei » non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine ; » ipse enim sciebat quid esset in homine[2]. » Sed quid mirum si præsentes hominum voluntates videbat, qui etiam futuram Petro prænuntiavit, quam tunc utique non habebat, quando pro illo vel cum illo paratum se mori præsumebat[3]? Quæ cum ita sint, quomodo huic ejus tantæ scientiæ et præscientiæ non est contrarium quod Marcus dicit : « Præcepit illis ne cui dicerent : quanto au» tem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant? » Si enim sciebat eos, sicut ille qui notas habebat et præsentes et futuras hominum voluntates, tanto magis prædicaturos, quanto magis ne prædicarent eis præcipiebat, ut quid hoc præcipiebat? nisi quia pigris volebat ostendere, quanto studiosius quantoque ferventius eum prædicare debeant, quibus jubet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur, tacere non poterant.

[1] Marc. VI, 31, et VII, 37. — [2] Joan. II, 24, 25. — [3] Matth. XXVI, 33-35.

CAPUT V.

Domini sententiæ duæ invicem conciliare.

VI. Sequitur Marcus : « In illis diebus iterum cum turba » multa esset, nec haberent quod manducarent, » etc. usque ad illud ubi ait : « Respondit illi Joannes dicens : » Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem » dæmonia qui non sequitur nobiscum, et prohibuimus eum. Jesus autem ait : Nolite prohibere eum : nemo est » enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito » male loqui de me : qui enim non est adversum vos, » pro vobis est [1]. » Hoc Lucas similiter narrat [2], nisi quod ipse non dicit : « Nemo est enim qui faciat virtutem in » nomine meo, et possit cito male loqui de me : » nulla est ergo inter eos quæstio cujusquam repugnantiæ. Sed videndum est ne hoc illi sententiæ Domini putetur contrarium ubi ait : « Qui mecum non est, adversus me est : » et qui mecum non colligit, spargit [3]. » Quomodo enim iste non erat adversus eum, qui cum illo non erat, de quo Joannes suggessit, quod cum illis eum non sequebatur, si adversus illum est qui non est cum illo : aut si adversus illum erat, quomodo dicit Discipulis : « Nolite prohibere; qui enim non est adversus vos, pro vobis est? » An hoc interesse aliquis dicet, quia hic Discipulis ait : « Qui » non est adversus vos, pro vobis est : » ibi autem de se ipso locutus est : « Qui mecum non est, adversus me est. » Quasi vero possit cum illo non esse qui Discipulis ejus tan-

[1] Marc. VIII, 1 : et IX, 37-39. — [2] Luc. IX, 49, 50. — [3] Matth. XII, 30, et Luc. XI, 23.

quam membris ejus sociatur : alioquin quomodo verum erit : « Qui vos recipit, me recipit [1] : » et, « Quando » uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis [2] : » aut potest etiam non esse adversus eum, qui fuerit adversus « Disci- » pulos ejus ? Nam ubi erit illud, Qui vos spernit, me » spernit [3] : » et « Quando uni ex minimis meis non fe- » cistis, neque mihi fecistis [4] : » et, « Saule, Saule quid » me persequeris [5] ? » cum Discipulos ejus persequeretur? Sed nimirum hoc vult intelligi, in tantum cum illo non esse aliquem, in quantum est adversus illum; et in tantum adversus illum non esse, in quantum cum illo est. Exempli gratia, sicut iste ipse qui in nomine Christi virtutes faciebat et in societate Discipulorum Christi non erat, in quantum operabatur virtutes in illius nomine, in tantum cum ipsis erat, et adversus eos non erat; in quantum vero eorum societati non adhærebat, in tantum cum ipsis non erat, et adversus eos erat. Sed quia illi hoc eum facere prohibuerant, in quo cum ipsis erat, dixit eis Dominus : « Nolite prohibere. » Illud enim prohibere debuerunt, quod extra eorum erat societatem, ut illi unitatem Ecclesiæ suaderent; non illud in quo cum illis erat, nomen scilicet Magistri et Domini eorum in dæmoniorum expulsione commendans. Sicut catholica Ecclesia facit, non improbans in hæreticis sacramenta communia; in his enim nobiscum sunt, et adversus nos non sunt : sed improbat et prohibet divisionem ac separationem, vel aliquam adversam paci veritatique sententiam; in hoc enim adversus nos sunt, quia in hoc nobiscum non sunt, et nobiscum non colligunt, et ideo spargunt.

[1] Matth. x, 40. — [2] Id. xxv, 40. — [3] Luc. x, 16. — [4] Matth. xxv, 44. — [5] Act. ix, 4.

CAPUT VI.

Quod in occasione hujus qui in nomine Christi ejiciebat dæmonia, quamvis cum Discipulis non sequeretur, Marcus amplius quam Lucas Dominum dixisse narravit, quomodo ostendatur ad hoc ipsum pertinere quod illum in nomine suo virtutem facientem vetuit prohiberi.

VII. Sequitur Marcus, et dicit : « Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia » Christi estis, amen dico vobis, non perdet mercedem » suam : et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis » credentibus in me, bonum est ei magis si circumdare» tur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur : et » si scandalizaverit te manus tua, abscide illam : bonum » est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus » habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, » ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extingui» tur, » et cætera, usque ad illud ubi ait : « Habete in » vobis salem, et pacem habete inter vos [1]. » Hæc Marcus Dominum locutum, posteaquam illum qui in nomine ejus ejiciebat dæmonia, et cum Discipulis non eum sequebatur, vetuit prohiberi, contextim commemorat; aliqua ponens quæ nullus alius Evangelistarum posuit, aliqua vero quæ Matthæus quoque posuit, et aliqua itidem quæ et Matthæus et Lucas : sed illi ex aliis occasionibus, et alio rerum ordine, non hoc loco ubi de illo suggestum est,

[1] Marc. IX, 40-50.

qui cum Discipulis Christi non eum sequebatur, et dæmonia in ejus nomine ejiciebat. Unde mihi videtur etiam hoc loco Dominus secundum Marci fidem ideo dixisse quæ aliis etiam locis dixit, quia satis pertinebant ad hanc ipsam ejus sententiam, qua vetuit prohiberi virtutes in nomine suo fieri, etiam ab illo qui cum Discipulis eum non sequebatur. Sic enim contexit : « Qui enim non est » adversum vos, pro vobis est : quisquis enim potum de» derit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi » estis, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. » Unde ostendit etiam illum de quo Joannes suggesserat, et unde iste ejus sermo exortus est, quod non ita separabatur a societate Discipulorum, ut eam tanquam hæreticus improbaret : sed sicut solent homines nondum audere Christi suscipere sacramenta, et tamen nomini favere Christiano, ita ut Christianos etiam suscipiant, et non ob aliud eis, nisi quia Christiani sunt, obsequantur, de qualibus dicit, quod non perdunt mercedem suam. Non quia jam tuti atque securi sibi debent videri ex hac benevolentia, quam erga Christianos habent, etiamsi Christi baptismo non abluantur, nec unitati ejus incorporentur : sed quia ita jam Dei misericordia gubernantur, ut ad ea quoque perveniant, atque ita securi de hoc sæculo abscedant. Qui profecto et prius quam Christianorum numero socientur utiliores sunt, quam ii qui cum jam Christiani appellentur, et Christianis sacramentis imbuti sint, talia suadent, ut quibus ea persuaserint secum in æternam pœnam pertrahant : quos membrorum corporalium nomine tanquam manum vel oculum scandalizantem jubet erui a corpore, hoc est, ab ipsa unitatis societate, ut sine his potius veniatur ad vitam, quam cum eis eatur in gehennam. Hoc ipso autem separantur a quibus separantur, quod eis mala suadentibus, hoc est, scandalizantibus non

consentitur. Et si quidem omnibus bonis, cum quibus eis societas est, etiam de hac perversitate innotescunt, ab omnium penitus societate, atque ab ipsa divinorum sacramentorum participatione separantur : si autem quibusdam ita noti sunt, pluribus autem ista eorum est ignota perversitas; ita tolerandi sunt, sicut ante ventilationem palea toleratur in area, ut neque illis ad iniquitatis communionem consentiatur, neque propter illos bonorum societas deseratur : hoc faciunt qui habent in se ipsis salem, et pacem habent inter se.

CAPUT VII.

Hinc usque ad cœnam Domini unde omnia omnium considerari cœperunt, nullam de Marco quæstionem esse tractatam.

VII. Sequitur Marcus : « Et inde exurgens venit in » fines Judææ ultra Jordanem, et conveniunt iterum » turbæ ad eum, et sicut consueverat iterum docebat » illos, » etc. usque ad illud ubi ait : « Omnes enim ex eo, » quod abundabat illis, miserunt : hæc vero de penuria » sua omnia quæ habuit misit, totum victum suum [1]. » In hac tota contextione omnia superiora considerata sunt, ne quid viderentur habere contrarium, quando cum Matthæi ordine cæteros conferebamus : hoc autem de vidua paupercula, quæ duo minuta misit in gazophylacium, duo soli dicunt, Marcus et Lucas [2], sed sine ulla quæstione concordant. Hinc jam usque ad cœnam Domini, unde omnium omnia considerata tractavimus, non dicit

[1] Marc. x, 1, et xii, 44. — [2] Luc. xxi, 1-4.

et Marcus quod cogat cum aliquo comparari, ad inquirendum ne quid repugnare videatur.

CAPUT VIII.

De prologo Evangelii Lucæ, quomodo congruat principio libri Actuum Apostolorum.

IX. Nunc ergo deinceps Lucæ Evangelium ex ordine pertractemus, exceptis eis quæ habet cum Matthæo Marcoque communia ; quoniam illa jam omnia pertractata sunt. Sic ergo incipit Lucas : « Quoniam quidem multi conati » sunt ordinare narrationem quæ in nobis completæ sunt » rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi vide- » runt et ministri fuerunt sermonis : visum est et mihi » assecuto a principio omnibus diligenter ex ordine tibi » scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum ver- » borum de quibus eruditus es, veritatem [1]. » Hoc principium ad Evangelii narrationem nondum pertinet. Admonet autem ut noverimus eumdem Lucam etiam illum librum scripsisse, qui Actus Apostolorum vocatur, non solum quia Theophili nomen etiam illic inest ; nam posset fieri, ut et alius aliquis Theophilus esset, et si idem ipse esset ab alio ad illum aliquid scriberetur, sicut a Luca Evangelium : sed quia et ibi ita exorsus est ut diceret : « Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theo- » phile, quæ cœpit Jesus facere et docere, usque in diem » quo Apostolis quos elegit, per Spiritum sanctum man- » dans jussit prædicare Evangelium [2] : » dedit intelligi quod jam scripserit Evangelii librum unum ex quatuor,

[1] Luc. 1, 1-4. — [2] Act. 1, 1, 2.

quorum est in Ecclesia sublimis auctoritas. Nec ideo quia dixit de omnibus se fecisse sermonem, quæ cœpit Jesus facere et docere usque in diem quo mandavit Apostolis, putari debet omnia scripsisse in Evangelio suo quæ Jesus cum Apostolis in terra versatus fecit et dixit : ne sit contrarium Joanni, qui ait multa alia fecisse Jesum, quæ si scriberentur, mundum totum non potuisse capere illos libros [1] : cum etiam constet ab aliis Evangelistis non pauca narrata, quæ Lucas ipse narrando non attigit. De omnibus ergo fecit sermonem, eligendo de omnibus unde faceret sermonem, quæ judicavit apta et congrua sufficere officio dispensationis suæ. Et quod dicit : « Multos » conatos ordinare narrationem, quæ in nobis completæ » sunt rerum, » videtur significare nonnullos, qui non potuerunt hoc susceptum munus implere : ideo autem dicit : « Sibi visum esse ex ordine diligenter scribere, » quoniam multi conati sunt; » sed eos debemus accipere, quorum in Ecclesia nulla extat auctoritas; quia id quod conati sunt, implere minime potuerunt. Iste autem non solum usque ad resurrectionem assumptionemque Domini perduxit narrationem suam, ut in quatuor auctoribus Evangelicæ scripturæ dignum labore suo haberet locum : verumetiam deinceps quæ per Apostolos gesta sunt, quæ sufficere credidit ad ædificandam fidem legentium vel audientium , ita scripsit, ut solus ejus liber fide dignus haberetur in Ecclesia de Apostolorum actibus narrantis, reprobatis omnibus qui non ea fide qua oportuit, facta dictaque Apostolorum ausi sunt scribere. Eo quippe tempore scripserunt Marcus et Lucas, quo non solum ab Ecclesia Christi, verumetiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari potuerunt.

[1] Joan. xxi, 25.

CAPUT IX.

Quomodo ostendatur, quod de piscibus captis Lucas commemoravit, non pertinere ad illud quod videtur simile Joannes narrasse post Domini resurrectionem, atque inde jam usque ad cœnam Domini, unde omnium omnia usque in finem considerata sunt, nullam etiam ex Evangelio Lucæ tractatam esse quæstionem.

X. Sic ergo narrare Lucas incipit Evangelium : « Fuit » in diebus Herodis regis Judææ sacerdos quidam no» mine Zacharias de vice Abia et uxor illi de filiabus Aa» ron, et nomen ejus Elisabeth, etc. » usque ad eum locum ubi ait : « Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simo» nem : Duc in altum, et laxate retia vestra in captu» ram [1]. » Hoc totum non habet ullam repugnantiæ quæstionem. Joannes quidem videtur simile aliquid dicere ; sed illud longe aliud est, quod factum est post resurrectionem Domini ad mare Tiberiadis [2]. Ibi enim non solum ipsum tempus valde diversum est, sed etiam res ipsa plurimum distat. Nam retia illic in dexteram partem missa, centum quinquaginta tres pisces ceperunt ; magnos quidem : sed pertinuit ad Evangelistam dicere, quod cum tam magni essent, retia non sunt disrupta, respicientem scilicet ad hoc factum, quod Lucas commemorat, ubi præ multitudine piscium retia rumpebantur. Jam cætera similia Joanni Lucas non dixit, nisi circa Domini passionem

[1] Luc. I, 5, et V, 4. — [2] Joan. XXI, I.

et resurrectionem : qui totus locus a cœna ipsius usque ad finem, sic a nobis tractatus est, ut omnium collatis testimoniis nihil eos dissentire doceremus.

CAPUT X.

De Joanne evangelista, quid a cæteris tribus distet.

XI. JOANNES est reliquus, qui jam non restat cui conferatur. Quidquid enim singuli dixerunt, quæ ab aliis non dicta sunt, difficile est ut habeant aliquam repugnantiæ quæstionem. Ac per hoc liquido constat tres istos, Matthæum scilicet, Marcum et Lucam maxime circa humanitatem Domini nostri Jesu Christi esse versatos, secundum quam et rex et sacerdos est. Et ideo Marcus, qui in illo mysterio quatuor animalium hominis videtur demonstrare personam [1], vel Matthæi magis comes videtur, quia cum illo plura dicit propter regiam personam, quæ incomitata esse non solet, quod in primo libro commemoravi; vel quod probabilius intelligitur, cum ambobus incedit [2]. Nam quamvis Matthæo in pluribus, tamen in aliis nonnullis Lucæ magis congruit : ut hoc ipso demonstretur ad leonem et ad vitulum, hoc est, et ad regalem quam Matthæus, et ad sacerdotalem quam Lucas insinuat personam, id quod Christus homo est, pertinere, quam figuram Marcus gerit pertinens ad utrumque. Divinitas vero Christi qua æqualis est Patri, secundum quod Verbum est et Deus apud Deum et Verbum caro factum ut habitaret in nobis [3], secundum quod ipse et Pater unum sunt [4], a Joanne maxime commendanda suscepta est, qui sicut

[1] Apoc. IV, 6, 7. — [2] Lib. 1, cap. 3. — [3] Joan. 1, 14. — [4] Id. x, 30.

aquila in his quæ Christus sublimius locutus est, immoratur, nec in terram quodam modo nisi raro descendit. Denique quamvis matrem Christi se nosse plane testetur, tamen nec ejus nativitate cum Matthæo et Luca aliquid dicit, nec in ejus baptismum cum tribus commemorat, sed tantummodo ibi testimonium Joannis alte sublimiterque commendans, relictis eis pergit cum illo ad nuptias in Cana Galilææ [1] : ubi quamvis ipse Evangelista matrem ejus fuisse commemoret, ille tamen dicit : « Quid mihi » et tibi est mulier? » non repellens de qua suscepit carnem, sed suam tunc maxime insinuans divinitatem, aquam conversurus in vinum : quæ divinitas illam etiam fœminam fecerat, non in illa facta erat.

XII. Inde post paucos dies factos in Capharnaum, redit ad templum, ubi eum commemorat dixisse de templo corporis sui [2]. « Solvite templum hoc, et in tribus diebus ex- » citabo illud [3] : » ubi maxime insinuat, non solum quia Deus erat in templo Verbum caro factum; verumetiam quia eamdem carnem ipse resuscitavit, non utique nisi secundum id quod unum est cum Patre, nec separabiliter operatur : cum cæteris locis fortassis omnibus Scriptura non dicat, nisi quod Deus illum suscitaverit; nec alicubi sic expressum est quod cum Deus resuscitarit Christum, etiam ipse se resuscitavit, quia cum Patre unus Deus est, sicut hoc loco ubi ait : « Solvite templum hoc, et in tri- » bus diebus suscitabo illud. »

XIII. Inde cum illo Nicodemo quam magna, quam divina locutus est [4]? Inde rursus pergit ad testimonium Joannis, et commendat amicum sponsi non gaudere nisi propter vocem sponsi. Ubi admonet animam humanam non de se ipsa sibi lucere, nec beari, nisi incommutabilis participatione sapientiæ. Inde ad mulierem Samaritanam,

[1] Joan. II, 1. — [2] Ibid. 12. — [3] Id. II, 19. — [4] Id. III, 1-22.

ubi commemoratur aqua, unde qui biberit non sitiet in æternum [1]. Inde rursus in Cana Galilææ, ubi fecerat de aqua vinum : ubi eum commemorat dixisse regulo, cujus filius infirmabatur : « Nisi signa et prodigia videritis, non » creditis [2] : usque adeo super omnia mutabilia volens mentem credentis attollere, ut nec ipsa miracula, quæ quamvis divinitus de mutabilitate corporum fiunt, a fidelibus quæri velit.

XIV. Inde Jerosolymam redit, fit sanus triginta octo annorum languidus, ex hac occasione quæ dicuntur quam diu dicuntur? Ibi dictum est : « Quærebant eum Judæi » interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et » patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo : » ubi satis ostenditur quam non usitate, sicut solent sancti homines dicere, dixerit patrem suum Deum, sed quod ei sit æqualis insinuans : quippe paulo superius dixerat eis de sabbato calumniantibus : « Pater meus usque modo ope- » ratur, et ego operor. » Ibi exarserunt, non quia patrem suum diceret Deum ; sed quod ei æqualis vellet intelligi, dicendo : « Pater meus usque modo operatur et ego ope- » ror : » consequens esse ostendens, ut quoniam Pater operatur, et Filius operetur; quia Pater sine Filio non operatur. Ibi enim et paulo post ait, jam illis ob hoc irascentibus : « Quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius » similiter facit [3]. »

XV. Inde tandem descendit Joannes ad illos tres cum eodem Domino in terra gradientes [4], ut quinque millia hominum panibus quinque pascantur : ubi tamen solus commemorat, quod cum vellent eum regem facere, solus fugit in montem. Qua in re nihil mihi aliud videtur animam rationalem commonere voluisse, nisi eo se nostræ

[1] Joan. IV, 5-46. — [2] Id. III, 1 et IV, 54. — [3] Id. V, 1-19. — [4] Id. VI, 1, etc.

menti rationique regnare, quo est in excelsis, nulla cum hominibus communione naturæ, solus, quia unicus Patri : hoc autem mysterium deorsum repentes carnales homines fugit, quia valde sublime est; unde illos et ipse fugit in montem, qui regnum ejus terreno animo requirebant; unde et alibi dicit : « Regnum meum non est de » hoc mundo [1] : » neque etiam hoc nisi Joannes ipse commemorat, volatu quodam modo æthereo supereminens terris, et gaudens luce Solis justitiæ. Ab illo itidem monte post miraculum de quinque panibus factum, cum iisdem tribus paululum remoratus, donec mare transissent [2], quando ambulavit super aquas, continuo rursus se in verbum Domini attollit, quam magnum, quam prolixum, quam diu supernum et excelsum, ex occasione panis exortum, cum dixisset turbis : « Amen, amen dico vobis, » quæritis me, non quia signa vidistis, sed quia edistis » de panibus, et satiati estis : operamini non cibum qui » perit, sed qui permanet in vitam æternam : » et inde jam talia diutissime atque excelsissime. Tunc ab ista verbi celsitudine ceciderunt, qui post eum deinceps non ambulaverunt; cui sane inhæserunt, qui potuerunt intelligere : » Spiritus est qui vivificat, caro autem nihil prodest [3], » quia utique et per carnem spiritus prodest; et solus spiritus prodest; caro autem sine spiritu nihil prodest.

XVI. Deinde suis fratribus, id est, cognatis carnis suæ suggerentibus ut ascendat ad diem festum, quo possit innotescere multitudini : quanta altitudine respondit : « Tempus meum nondum advenit, tempus autem ves» trum semper est paratum : non potest mundus odisse » vos, me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de » illo, quia opera ejus mala sunt. » Hoc est ergo, « Tem» pus vestrum semper est paratum [4], » quia vos diem

[1] Joan. XVIII, 36. — [2] Id. VI, 16. — [3] Ibid. 26-64. — [4] Id. VII, 6, 7.

istum concupiscitis, de quo Propheta dicit : « Ego au-
» tem non laboravi subsequens te, Domine, et diem ho-
» minis non concupivi, tu scis [1] : » hoc est, volare ad lucem verbi, et concupiscere illum diem, « quem videre » concupivit Abraham, et vidit et gavisus est [2]. » Inde jam ad diem festum cum ascendisset in templum, quæ illum Joannes locutum esse commemorat, quam mirabilia, quam divina, quam excelsa? quod ipsi venire non possent quo esset iturus; quod et ipsum nossent, et unde esset scirent; et esset verus qui eum miserit, quem illi nescirent : tanquam diceret : Et unde sim scitis, et unde sim nescitis. Quo quid aliud voluit intelligi, nisi secundum carnem notum se illis esse potuisse, et gentem, et patriam; secundum divinitatem autem incognitum? Ibi etiam de dono Spiritus sancti locutus, ostendit quis esset, quando minus altissimum dare potuisset.

XVII. Rursus illuc de Oliveti monte regredientem [3], quæ et quanta narrat locutum, post veniam illi adulteræ datam, quæ velut lapidanda oblata illi a tentatoribus fuerat; quando digito scribebat in terra, tanquam illos tales in terra scribendos significaret, non in cœlo, ubi monuit discipulos se scriptos esse gauderent [4]; aut quod se humiliando, quod capitis inclinatione monstrabat, signa in terra faceret; aut quod jam tempus esset ut in terra quæ fructum daret, non in lapide sterili, sicut antea, lex ejus conscriberetur. Ergo post hæc lucem mundi se dixit, et qui eum sequeretur non ambulaturum in tenebris, sed habiturum lucem vitæ. Dixit etiam se esse principium, quod et loqueretur eis. Quo nomine utique se distinxit ab illa luce quam fecit, tanquam lux per quam facta sunt omnia : ut illud quod se dixerat lucem mundi, non sic acciperetur quemadmodum Discipulis ait : « Vos estis lux

1 Jerem. XVII, 16. — 2 Joan. VIII, 56. — 3 Id. VIII, 1. — 4 Luc. X, 20.

» mundi [1]. » Illi enim tanquam lucerna, quæ non est ponenda sub modio, sed super candelabrum, sicut et de Joanne Baptista, « Ille erat, inquit, lucerna ardens et lu» cens [2], » sed ipse sicut principium, de quo dictum est : « Nos omnes de plenitudine ejus accepimus [3]. » Ibi dixit se Filium esse veritatem[4], quæ nisi liberaverit, nemo erit liber.

XVIII. Inde postea quam illuminavit a nativitate cæcum, ex ipsa occasione in prolixo ejus sermone demoratur Joannes, de ovibus, et pastore, et janua, et de potestate ponendi animam suam et iterum sumendi eam [5], in quo excellentissimam potestatem suæ divinitatis ostendit. Inde cum Encænia in Jerosolymis fierent, commemorat ei dixisse Judæos, « Quousque animam nostram » tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. » Atque inde sumpta opportunitate sermonis quæ etiam sublimia dixerit, narrat. Ibi dixit : « Ego et Pater unum sumus. » Inde jam resuscitatum ab eo Lazarum prædicat, ubi dixit : « Ego sum resurrectio et vita : qui credit in me, etiam si » mortuus fuerit, vivet : et omnis qui vivit et credit in » me, non morietur in æternum. » In quibus verbis quid nisi altitudinem divinitatis ejus agnoscimus, cujus in æternum participatione vivemus? Inde iterum Joannes occurrit in Bethania Matthæo et Marco [6], ubi factum est illud de unguento pretioso, quo pedes ejus a Maria caputque perfusum est : atque hinc deinceps usque ad passionem et resurrectionem Domini cum tribus Evangelistis Joannes graditur, sed in locis eisdem narratione versante.

XIX. Cæterum quod ad sermones Domini attinet, non cessat se attollere in ea quæ ille ab hinc etiam sublimiter diuturneque locutus est. Nam et quando eum voluerunt videre gentiles per Philippum et Andream [7], habuit ex-

[1] Matth. v, 14. — [2] Joan. v, 35. — [3] Id. I, 16. — [4] Id. VIII, 31 et 36. — [5] Id. II, 10. — [6] Matth. XXVI, 6-13, et Marc. XIV, 3-9. — [7] Joan. XII, 20.

celsum sermonem, quem aliorum Evangelistarum nullus inseruit : ibi præclara iterum de luce illuminante et lucis filios faciente commemorat. Deinde in ipsa cœna, de qua Evangelistarum nullus tacuit[1], quam multa et quam excelsa verba ejus Joannes commemorat, quæ alii tacuerunt? non solum de commendatione humilitatis, quando pedes Discipulorum lavit; sed cum expressus per buccellam traditor ejus exiisset, remanentibus cum illo undecim, in sermone ipsius mirabiliter stupendo maximeque diuturno idem Joannes immoratus est, ubi dixit : « Qui » vidit me, vidit et Patrem[2]; » ubi multa locutus est de Spiritu sancto Paracleto quem missurus eis erat; et de sua clarificatione quam habuit apud Patrem prius quam mundus esset; et quod unum nos faceret in se, sicut ipse et Pater unum sunt; non ut ipse et Pater et nos unum, sed nos unum sicut ipsi unum : multaque alia mireque sublimia, de quibus disserere sicut dignum est, etiamsi essemus idonei, in hoc tamen opere non id nos suscepisse quis non advertat? quod alibi fortasse reddendum est, hic certe non est expetendum. Commendare quippe volumus amatoribus verbi Dei et studiosis sanctæ veritatis, quamvis ejusdem Christi qui verus et verax est, annuntiator atque prædicator Joannes in Evangelio suo fuerit, cujus et cæteri tres qui scripserunt Evangelium, et cæteri Apostoli qui non quidem ipsam narrationem scribendam susceperunt, in ea tamen prædicatione sui officii munus impleverunt : longe tamen hunc in Christi altiora subvectum ab ipso initio libri sui, raro fuisse cum cæteris, id est, primo circa Jordanem propter testimonium Joannis Baptistæ; inde trans mare Tiberiadis quando turbas de quinque panibus pavit, et super aquas ambulavit; tertio in Bethania, ubi unguento

[1] Joan. XIII, 1. — [2] Id. XIV, 9.

pretioso fidelis fœminæ devotione perfusus est; donec inde illis occurreret ad passionis tempus, quod cum eis erat necessario narraturus : ubi tamen ipsam Dominicam cœnam, de qua nullus eorum tacuit, multo opulentius tanquam de cellario Dominici pectoris, ubi discumbere solebat, exhibuit. Ipsum deinde Pilatum verbis altioribus percutit, dicens regnum suum non esse de hoc mundo, regemque se natum, et ad hoc venisse in hunc mundum. ut testimonium perhibeat veritati [1]. Mariam quoque post resurrectionem mystica altitudine vitans : « Noli me, in» quit, tangere : nondum enim ascendi ad Patrem [2]. » Discipulis etiam insufflando dedit Spiritum sanctum, ne ipse Spiritus qui Trinitati substantialis et coæternus est, tandummodo Patris esse, non etiam Filii Spiritus putaretur.

XX. Postremo suas oves Petro se amanti, eumque amorem ter confitenti commendans, dicit eumdem Joannem sic se velle manere donec veniat [3] : ubi etiam mihi videtur alto docuisse mysterio, istam ipsam Joannis evangelicam dispensationem, qua in lucem liquidissimam Verbi sublimiter fertur, ubi Trinitatis æqualitas et incommutabilitas videri potest, et qua maxime proprietate distet a cæteris homo cujus susceptione Verbum caro factum est, perspicue cerni cognoscique non posse, nisi cum ipse Dominus venerit : ideo sic manebit donec veniat; manebit autem nunc in fide credentium [4], tunc autem facie ad faciem contemplandum erit, cum apparuerit vita nostra, et nos cum ipso apparebimus in gloria [5]. Quisquis autem arbitratur, homini vitam istam mortalem adhuc agenti posse contingere, ut demoto atque discusso omni nubilo phantasiarum corporalium atque carnalium serenissima in-

[1] Joan. xviii, 36, 37. — [2] Id. xx, 17 — [3] Id. xxi, 15-23. — [4] 1 Cor. xiii, 12. — [5] Coloss. iii, 4.

commutabilis veritatis luce potiatur, et mente penitus a consuetudine vitæ hujus alienata illi constanter et indeclinabiliter hæreat; nec quid quærat, nec quis quærat intelligit: credat ergo potius sublimi auctoritati minimeque fallaci, quandiu sumus in corpore peregrinari nos a Domino[1], et ambulare per fidem, nondum per speciem; ac sic perseveranter retinens atque custodiens fidem, spem et charitatem, intendat in speciem ex pignore quod accepimus sancti Spiritus, qui nos docebit omnem veritatem[2], cum Deus qui suscitavit Jesum Christum a mortuis[3], vivificabit et mortalia corpora nostra per inhabitantem Spiritum ejus in nobis. Prius autem quam vivificetur hoc quod mortuum est propter peccatum, procul dubio corruptibile est et aggravat animam[4]; etsi quando adjuta excedit hanc nebulam, qua tegitur omnis terra[5], id est, hanc carnalem caliginem, qua tegitur omnis vita terrena, tanquam rapida coruscatione perstringitur, et in suam infirmitatem redit, vivente desiderio quo rursus erigatur, nec sufficiente munditia qua figatur. Et quanto quisque hoc magis potest, tanto major est: quanto autem minus, tanto minor. Si autem nihil adhuc tale mens hominis experta est, in qua tamen habitat Christus per fidem, instare debet minuendis finiendisque cupiditatibus hujus sæculi, moralis virtutis actione, tanquam in comitatu trium illorum Evangelistarum cum mediatore Christo ambulans: eumque qui Filius Dei semper est, propter nos filium hominis factum, ut sempiterna virtus ejus et divinitas nostræ infirmitati et mortalitati contemperata de nostro nobis in se atque ad se faceret viam, cum magnæ spei lætitia fideliter teneat. Ne peccet, a rege Christo regatur: si forte peccaverit, ab eodem sacerdote Christo expietur: atque

[1] 2 Cor. v, 6. — [2] Joan. xvi, 13. — [3] Rom. viii, 11, et 2 Cor. iv, 11. — [4] Sap. ix, 15. — [5] Eccli. xxiv, 6.

ita in actione bonæ conversationis et vitæ nutritus, pennis geminæ dilectionis tanquam duabus alis validis evectus a terris, ab eodem ipso Christo Verbo illuminetur, Verbo quod in principio erat, et Verbum apud Deum erat, et Verbum Deus erat[1]: etsi per speculum et in ænigmate[2], longe tamen sublimius ab omni similitudine corporali. Quapropter quamvis in illis tribus activæ, in Joannis autem Evangelio dona contemplativæ virtutis eluceant eis, qui hæc dignoscere sunt idonei: tamen et hoc Joannis, quoniam ex parte est[3], sic manebit donec veniat quod perfectum est[4]. Et alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum[5], alius diem Domino sapit, alius de pectore Domini liquidius aliquid bibit, alius levatus usque ad tertium cœlum ineffabilia verba audit[6]: omnes tamen quandiu sunt in corpore, peregrinantur a Domino[7], et omnibus bonæ spei fidelibus in libro vitæ scriptis servatur quod dictum est: « Et ego diligam eum, et ostendam me ipsum illi[8].» Verumtamen in hac peregrinatione quantum in re hujus intelligentia vel scientia quisque profecerit, tanto magis caveat diabolica vitia, superbiam et invidentiam. Meminerit hoc ipsum Evangelium Joannis quam multo amplius erigit ad contemplationem veritatis, tam multo amplius præcipere de dulcedine charitatis: et quia illud præceptum verissimum ac saluberrimum est, « Quanto magnus » es, tanto humilia te in omnibus[9]; » qui Evangelista Christum longe cæteris altius commendat, apud eum Discipulis pedes lavet[10].

[1] Joan. I, 1. — [2] 1 Cor. XIII, 12. — [3] Ibid. 10. — [4] Id, XII, 8.— [5] Rom. XIV, 6. — [6] 2 Cor. XII, 2. — [7] 1 Cor. V, 6. — [8] Joan. XIV, 21. — [9] Eccli. III, 20. — [10] Joan. XIII, 5.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE SERMONE DOMINI

IN MONTE

SECUNDUM MATTHÆUM

LIBRI II[1].

LIBER I[2].

Explicatur prior pars sermonis a Domino in monte habiti, contenta Matthæi capite quinto.

CAPUT I.

I. Sermonem quem locutus est Dominus noster Jesus Christus in monte, sicut in Evangelio secundum Matthæum legimus, si quis pie sobrieque consideraverit, puto quod inveniet in eo, quantum ad mores optimos pertinet, perfectum vitæ christianæ modum : quod polliceri non temere audemus, sed ex ipsis ejusdem Domini

[1] Scripti circiter Christi annum 393. — [2] Retract. lib. 1, cap. xix.

verbis conjicientes. Nam sic ipse sermo concluditur, ut appareat in eo præcepta esse omnia quæ ad informandam vitam pertinent. Sic enim dicit : « Omnis ergo qui audit » verba mea hæc, et facit ea, similabo eum viro sapienti, » qui ædificavit domum suam supra petram : descendit » pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et offende- » runt in domum illam, et non cecidit; fundata enim » erat super petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, » et non facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædifica- » vit domum suam super arenam : descendit pluvia, ve- » nerunt flumina, flaverunt venti, et offenderunt in do- » mum illam, et cecidit; et facta est ruina ejus magna[1].» Cum ergo non dixit, « Qui audit verba mea » tantum, sed addidit dicens : « Qui audit verba mea hæc : » satis, ut arbitror, significavit hæc verba, quæ in monte locutus est, tam perfecte instruere vitam eorum qui voluerint secundum ea vivere, ut merito comparentur ædificanti super petram. Hoc dixi, ut appareat istum sermonem omnibus præceptis, quibus christiana vita informatur, esse perfectum : nam de hoc capitulo diligentius suo loco tractabitur.

II. Hujus igitur sermonis initium sic assumitur : « Cum » vidisset autem turbas multas, ascendit in montem, et » cum sedisset, accesserunt ad eum Discipuli ejus; et » aperiens os suum docebat eos, dicens[2]. » Si quæritur quid significet mons, bene intelligitur significare majora præcepta justitiæ : quia minora erant quæ Judæis data sunt. Unus tamen Deus per sanctos Prophetas et famulos suos, secundum ordinatissimam distributionem temporum, dedit minora præcepta populo, quem adhuc timore alligari oportebat; et per Filium suum majora populo, quem charitate jam liberari convenerat. Cum autem

[1] Matth. VII, 24-27. — [2] Id. V, 1, 2.

minora minoribus, majora majoribus dantur, ab eo dantur qui solus novit congruentem suis temporibus generi humano exhibere medicinam. Nec mirum est quod dantur præcepta majora propter regnum cœlorum, et minora data sunt propter regnum terrenum, ab eodem uno Deo qui fecit cœlum et terram. De hac ergo justitia, quæ major est, per Prophetam dicitur : « Justitia tua sicut mon» tes Dei[1] : » et hoc bene significat, quod ab uno magistro solo docendis tantis rebus idoneo, docetur in monte. Sedens autem docet, quod pertinet ad dignitatem magisterii : et accedunt ad eum Discipuli ejus, ut audiendis illius verbis hi essent etiam corpore viciniores, qui præceptis adimplendis etiam animo propinquabant. « Et ape» riens os suum, docebat eos, dicens. » Ista circumlocutio qua scribitur : « Et aperiens os suum, » fortassis ipsa mora commendat aliquanto longiorem futurum esse sermonem : nisi forte non vacet quod nunc eum dictum est aperuisse os suum, quod ipse in Lege veteri aperire soleret ora Prophetarum.

III. Quid ergo dicit? « Beati pauperes spiritu ; quoniam » ipsorum est regnum cœlorum[2]. » Legimus scriptum de appetitione rerum temporalium, « Omnia vanitas et præ» sumptio spiritus[3] : » præsumptio autem spiritus, audaciam et superbiam significat : vulgo etiam magnos spiritus superbi habere dicuntur ; et recte, quandoquidem spiritus etiam ventus vocatur. Unde scriptum est : « Ignis, » grando, nix, glacies, spiritus tempestatis[4]. » Quis vero nesciat superbos inflatos dici, tanquam vento distentos? Unde est etiam illud Apostoli, « Scientia inflat, charitas » vero ædificat[5]. » Quapropter recte hic intelliguntur pauperes spiritu, humiles et timentes Deum, id est, non

[1] Psal. xxxv, 7. — [2] Matth. v, 3. — [3] Eccle. i, 14, juxta lxx. — [4] Psal. cxlviii, 8. — [5] i Cor. viii, i.

habentes inflantem spiritum. Nec aliunde incipere oportuit beatitudinem ; siquidem perventura est ad summam sapientiam : « Initium autem sapientiæ timor Domini [1] : » quoniam et e contrario, « Initium omnis peccati superbia » inscribitur [2]. » Superbi ergo appetant et diligant regna terrarum : « Beati autem pauperes spiritu ; quoniam ipso- » rum est regnum cœlorum. »

CAPUT II.

« Beati mites ; quoniam ipsi hæreditate possidebunt » terram [3] : » illam credo terram, de qua in Psalmo dicitur : « Spes mea es tu, portio mea in terra viventium [4]. » Significat enim quamdam soliditatem et stabilitatem hæreditatis perpetuæ, ubi anima per bonum affectum, tanquam loco suo requiescit, sicut corpus in terra ; et inde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra : ipsa est requies et vita sanctorum. Mites autem sunt qui cedunt improbitatibus, et non resistunt malo, sed vincunt in bono malum [5]. Rixentur ergo immites, et dimicent pro terrenis et temporalibus rebus : « Beati autem mites ; quoniam ipsi » hæreditate possidebunt terram, » de qua pelli non possint.

V. « Beati lugentes ; quoniam ipsi consolabuntur [6]. » Luctus est tristitia de amissione charorum : conversi autem ad Deum, ea quæ in hoc mundo chara amplectebantur, amittunt : non enim gaudent his rebus quibus ante gaudebant : et donec fiat in illis amor æternorum, nonnulla

1 Eccli. XXI, 16. — 2 Id. X, 15. — 3 Matth. V, 4. — 4 Psal. CXLI, 6. — 5 Rom. XII, 21. — 6 Matth. V, 5.

mœstitia sauciantur : consolabuntur ergo Spiritu sancto, qui maxime propterea Paracletus nominatur, id est, consolator, ut temporalem amittentes æterna lætitia perfruantur.

VI. « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam » ipsi saturabuntur[1]. » Jam istos amatores dicit veri et inconcussi boni. Illo ergo cibo saturabuntur, de quo ipse Dominus dicit : « Meus cibus est ut faciam voluntatem » Patris mei, quod est justitia[2], » et illa aqua, de qua quisquis biberit, ut idem dicit : « Fiet in eo fons aquæ » salientis in vitam æternam[3]. »

VII. « Beati misericordes ; quoniam ipsorum miserebi» tur[4]. » Beatos esse dicit qui subveniunt miseris, quoniam eis ita rependitur, ut de miseria liberentur.

VIII. « Beati mundi corde ; quoniam ipsi Deum vide» bunt[5]. » Quam ergo stulti sunt qui Deum istis exterioribus oculis quærunt, cum corde videatur, sicut alibi scriptum est : « Et in simplicitate cordis quærite illum[6]. » Hoc est enim mundum cor, quod est simplex cor : et quemadmodum lumen hoc videri non potest nisi oculis mundis, ita nec Deus videtur nisi mundum sit illud quo videri potest.

IX. « Beati pacifici ; quoniam ipsi Filii Dei vocabun» tur[7]. » In pace perfectio est, ubi nihil repugnat ; et ideo Filii Dei pacifici, quoniam nihil resistit Deo, et utique filii similitudinem patris habere debent. Pacifici autem in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes et subjicientes rationi, id est, menti et spiritui, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei : in quo ita sunt ordinata omnia, ut id quod est in homine præcipuum et excellens, hoc imperet cæteris

[1] Matth. v, 6. — [2] Joan. iv, 34. — [3] Ibid. 14. — [4] Matth. v, 7. — [5] Ibid. 8. — [6] Sap. i, 1. — [7] Matth. v, 9.

non reluctantibus, quæ sunt nobis bestiisque communia; atque idipsum quod excellit in homine, id est, mens et ratio, subjiciatur potiori, quod est ipsa veritas unigenitus Filius Dei. Neque enim imperare inferioribus potest, nisi superiori se ipse subjiciat. Et hæc est pax quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis [1]; hæc vita consummati perfectique sapientis. De hujusmodi regno pacatissimo et ordinatissimo missus est foras princeps hujus sæculi, qui perversis inordinatisque dominatur. Hac pace intrinsecus constituta atque firmata, quascumque persecutiones ille qui foras missus est, forinsecus concitaverit, auget gloriam quæ secundum Deum est; non aliquid in illo ædificio labefactans, sed deficientibus machinis suis innotescere faciens quanta firmitas intus extructa sit. Ideo sequitur: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam; » quoniam ipsorum est regnum cœlorum [2]. »

CAPUT III.

X. Sunt autem omnes istæ octo sententiæ. Jam enim cætera compellans loquitur ad illos qui aderant, dicens: « Beati eritis, cum vobis maledicent, et persequentur » vos. » Superiores autem sententias generaliter dirigebat: non enim dixit: « Beati pauperes spiritu, » quoniam vestrum est regnum cœlorum; sed, « Quoniam ipsorum » est, inquit, regnum cœlorum: » neque « Beati mites, » quoniam vos possidebitis terram; sed, « Quoniam ipsi » possidebunt terram. » Et ita cæteras usque ad octavam sententiam, ubi ait: « Beati qui persecutionem patiuntur

[1] Luc. II, 14. — [2] Matth. V, 10.

» propter justitiam ; quoniam ipsorum est regnum cœlo-
» rum. » Inde jam incipit loqui præsentes compellans,
cum et illa quæ supra dicta sunt, ad eos etiam pertinerent, qui præsentes audiebant ; et hæc postea quæ videntur præsentibus specialiter dici, pertineant etiam ad illos qui absentes vel post futuri erant. Quapropter iste sententiarum numerus diligenter considerandus est. Incipit enim beatitudo ab humilitate : « Beati pauperes spiritu, » id est, non inflati, dum se divinæ auctoritati subdit anima, timens post hanc vitam ne pergat ad pœnas, etiam si forte in hac vita sibi beata esse videatur. Inde venit ad divinarum Scripturarum cognitionem, ubi oportet eam se mitem præbere pietate, ne id quod imperitis videtur absurdum vituperare audeat, et pervicacibus concertationibus efficiatur indocilis. Inde jam incipit scire, quibus nodis sæculi hujus per carnalem consuetudinem ac peccata teneatur : itaque in hoc tertio gradu, in quo scientia est, lugetur amissio summi boni, quia inhæretur extremis. In quarto autem gradu labor est, ubi vehementer incumbitur ut sese animus avellat ab eis, quibus pestifera dulcedine innexus est : hic ergo esuritur et sititur justitia, et multum necessaria est fortitudo ; quia non relinquitur sine dolore quod cum delectatione retinetur. Quinto autem gradu perseverantibus in labore datur evadendi consilium ; quia nisi quisque adjuvetur a superiore, nullo modo sibi est idoneus ut sese tantis miseriarum implicamentis expediat : est autem justum consilium, ut qui se a potentiore adjuvari vult, adjuvet infirmiorem in quo est ipse potentior : itaque, « Beati misericordes ; quia ipso-
» rum miserebitur. » Sexto gradu est cordis munditia, de bona conscientia bonorum operum valens ad contemplandum summum illud bonum, quod solo puro et sereno intellectu cerni potest. Postremo est septima ipsa sa-

pientia, id est, contemplatio veritatis, pacificans totum hominem, et suscipiens similitudinem Dei, quæ ita concluditur : « Beati pacifici; quoniam ipsi filii Dei vocabuntur. » Octava tanquam ad caput redit; quia consummatum perfectumque ostendit et probat : itaque in prima et in octava nominatum est regnum cœlorum, « Beati pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum » cœlorum : et, Beati qui persecutionem patiuntur prop» ter justitiam; quoniam ipsorum est regnum cœlorum : » cum jam dicitur : « Quis nos separabit a charitate Christi? » tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an » nuditas? an periculum? an gladius[1]? » Septem sunt ergo quæ perficiunt : nam octava clarificat, et quod perfectum est demonstrat, ut per hos gradus perficiantur et cæteri, tanquam a capite rursum exordiens.

CAPUT IV.

XI. Videtur ergo mihi etiam septiformis operatio Spiritus sancti, de qua Isaïas loquitur, his gradibus sententiisque congruere[2]. Sed interest ordinis : nam ibi enumeratio ab excellentioribus cœpit, hic vero ab inferioribus. Ibi namque incipit a sapientia, et desinit ad timorem Dei : sed initium sapientiæ timor Domini est. Quapropter si gradatim tanquam ascendentes numeremus, primus ibi est timor Dei[3], secunda pietas, tertia scientia, quarta fortitudo, quintum consilium, sextus intellectus, septima sapientia. Timor Dei congruit humilibus, de quibus hic dicitur : « Beati pauperes spiritu, » id est, non inflati, non

[1] Rom. VIII, 35. — [2] Isaï. XI, 2, 3. — [3] Eccli. I, 16.

superbi : quibus Apostolus dicit : « Noli altum sapere, » sed time[1], » id est, noli extolli. Pietas congruit mitibus : qui enim pie quærit, honorat sanctam Scripturam, et non reprehendit quod nondum intelligit, et propterea non resistit, quod est mitem esse : unde hic dicitur : « Beati mites. » Scientia congruit lugentibus, qui jam cognoverunt in Scripturis quibus malis vincti teneantur, quæ tanquam bona et utilia ignorantes appetiverunt : de quibus hic dicitur : « Beati qui lugent[2]. » Fortitudo congruit esurientibus et sitientibus : laborant enim desiderantes gaudium de veris bonis, et amorem a terrenis et corporalibus avertere cupientes : de quibus hic dicitur : « Beati » qui esuriunt et sitiunt justitiam. » Consilium congruit misericordibus : hoc enim unum remedium est de tantis malis evadendi, ut dimittamus, sicut nobis dimitti volumus; et adjuvemus in quo possumus alios, sicut nos in quo non possumus cupimus adjuvari : de quibus hic dicitur : « Beati misericordes. » Intellectus congruit mundis corde, tanquam purgato oculo, quo cerni possit quod corporeus oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit[3] : de quibus hic dicitur : « Beati mundi » corde. » Sapientia congruit pacificis, in quibus jam ordinata sunt omnia, nullusque motus adversus rationem rebellis est, sed cuncta obtemperant spiritui hominis, cum et ipse obtemperet Deo[4] : de quibus dicitur : « Beati » pacifici. »

XII. Unum autem præmium quod est regnum cœlorum, pro his gradibus varie nominatum est. In primo, sicut oportebat positum est regnum cœlorum; quod est perfecta summaque sapientia animæ rationalis. Sic itaque dictum est : « Beati pauperes spiritu; quoniam ipsorum

[1] Rom. XI, 20. — [2] Matth. V, 6. — [3] Isaï. LXIV, 4, et I Cor. II, 9. — [4] Vide Retract. lib. I, cap. 19, n. I.

» est regnum cœlorum : » tanquam diceretur : « Initium » sapientiæ timor Domini [1]. » Mitibus hæreditas data est, tanquam testamentum patris cum pietate quærentibus : « Beati mites ; quoniam ipsi hæreditate possidebunt ter» ram. » Lugentibus consolatio, tanquam scientibus quid amiserint, et quibus mersi sint : « Beati qui lugent ; quo» niam ipsi consolabuntur. » Esurientibus et sitientibus saturitas, tanquam refectio laborantibus fortiterque certantibus ad salutem : « Beati qui esuriunt et sitiunt justi» tiam ; quoniam ipsi saturabuntur. » Misericordibus misericordia, tanquam vero et optimo consilio utentibus, ut hoc eis exhibeatur a potentiore, quod invalidioribus exhibent. « Beati misericordes ; quoniam ipsorum miserebi» tur. » Mundis corde facultas videndi Deum, tanquam purum oculum ad intelligenda æterna gerentibus : « Beati » mundi corde ; quoniam ipsi Deum videbunt. » Pacificis Dei similitudo, tanquam perfecte sapientibus formatisque ad imaginem Dei per regenerationem renovati hominis. « Beati pacifici ; quoniam ipsi filii Dei vocabuntur. » Et ista quidem in hac vita possunt compleri, sicut completa esse in Apostolis credimus [2]. Nam illa omnimoda in angelicam formam mutatio, quæ post hanc vitam promittitur, nullis verbis exponi potest. « Beati ergo qui per» secutionem patiuntur propter justitiam ; quoniam ipso» rum est regnum cœlorum. » Hæc octava sententia quæ ad caput redit, perfectumque hominem declarat, significatur fortasse et circumcisione octavo die in Veteri Testamento, et Domini resurrectione post sabbatum, qui est utique octavus, idemque primus dies ; et celebratione octavarum feriarum, quas in regeneratione novi hominis celebramus ; et numero ipso Pentecostes. Nam septenario

[1] Eccli. 1, 16, Psal. cx, 10, et Prov. ix, 10. — [2] Vide Retract. lib. 1, cap. 19. n. 2.

numero septies multiplicato, quo fiunt quadraginta-novem, quasi octavus additur, ut quinquaginta compleantur et tanquam redeatur ad caput, quo die missus est Spiritus sanctus, quo in regnum cœlorum ducimur, et hæreditatem accipimus, et consolamur, et pascimur, et misericordiam consequimur, et mundamur, et pacificamur, atque ita perfecti, omnes extrinsecus illatas molestias pro veritate et justitia sustinemus.

CAPUT V.

XIII. « Beati eritis, inquit, cum vobis maledicent, et » persequentur vos, et dicent omne malum adversum vos » mentientes propter me. Gaudete et exultate, quoniam » merces vestra multa est in cœlis [1].» Animadvertat quisquis delicias hujus sæculi et facultates rerum temporalium quærit in nomine christiano, intrinsecus esse beatitudinem nostram : sicut de anima ecclesiastica ore prophetico dicitur : Omnis pulchritudo filiæ regis intrinsecus [2] : nam extrinsecus maledicta et persecutiones et detractiones promittuntur : de quibus tamen magna merces est in cœlis, quæ sentitur in corde patientium, eorum qui jam possunt dicere : « Gloriamur in tribulationibus, scientes, » quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia au» tem probationem, probatio vero spem, spes autem » non confundit, quia Charitas Dei diffusa est in cordi» bus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis [3].» Non enim ista perpeti fructuosum est, sed ista pro Christi nomine non solum æquo animo, sed etiam cum exulta-

[1] Matth. v, 11, 12. — [2] Psal. xliv, 14. — [3] Rom. v, 3-5.

tione tolerare. Nam multi hæretici, nomine christiano animas decipientes, multa talia patiuntur : sed ideo excluduntur ab ista mercede, quia non dictum est tantum : « Beati qui persecutionem patiuntur ; » sed additum est, « Propter justitiam : » Ubi autem sana fides non est, non potest esse justitia ; quia justus ex fide vivit [1]. Neque schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittant ; quia similiter ubi charitas non est, non potest esse justitia : Dilectio enim proximi malum non operatur [2]. Quam si haberent non dilaniarent corpus Christi, quod est Ecclesia [3].

XIV. Quæri autem potest quid intersit quod ait : « Cum » vobis maledicent, et, Omne malum dicent adversum » vos : » cum maledicere, hoc sit, malum dicere. Sed aliter maledictum jactatur cum contumelia coram illo cui maledicitur, sicut Domino nostro dictum est : « Nonne » verum dicimus, quia Samaritanus es, et dæmonium » habes [4] ? » aliter cum absentis fama læditur, sicut de illo item scribitur : « Alii dicebant : Quia propheta est ; » alii autem dicebant : Non, sed seducit populum [5]. » Persequi autem, est vim inferre, vel insidiis appetere : quod fecit qui eum tradidit, et qui eum crucifixerunt. Sane quod etiam hoc non est nude positum, ut diceretur : « Et dicent omne malum adversum vos, » sed additum est « Mentientes ; » additum etiam : « Propter me : » propter eos additum puto, qui volunt de persecutionibus et de famæ suæ turpitudine gloriari ; et ideo dicere ad se pertinere Christum, quia multa de illis dicuntur mala ; cum et vera dicantur, quando de illorum errore dicuntur : et si aliquando etiam nonnulla falsa jactantur, quod temeritate hominum plerumque accidit, non tamen propter Christum ista patiuntur. Non enim Christum sequi-

[1] Habac. II, 4, et Rom. I, 17. — [2] Rom. XIII, 10. — [3] Col. I, 24. — [4] Joan. VIII, 48. — [5] Id. VII, 12.

tur, qui non secundum veram fidem et catholicam disciplinam Christianus vocatur.

XV. « Gaudete, inquit, et exultate, quoniam merces » vestra multa est in cœlis[1]. » Non hic cœlos dici puto superiores partes hujus visibilis mundi. Non enim merces nostra, quæ inconcussa et æterna esse debet, in rebus volubilibus, et temporalibus collocanda est. Sed « In cœ» lis » dictum puto, in spiritalibus firmamentis, ubi habitat sempiterna justitia : in quorum comparatione terra dicitur anima iniqua, cui peccanti dictum est : « Terra » es, et in terram ibis[2]. » De his cœlis dicit Apostolus : « Quoniam conversatio nostra in cœlis est[3]. » Sentiunt ergo jam istam mercedem, qui gaudent spiritalibus bonis : sed tunc ex omni parte perficietur, cum etiam hoc mortale induerit immortalitatem. « Ita enim persecuti » sunt, inquit, et Prophetas qui ante vos fuerunt[4]. » Nunc persecutionem generaliter posuit, et in maledictis et in dilaceratione famæ ; et bene exemplo adhortatus est, quia vera dicentes solent persecutionem pati : nec tamen ideo Prophetæ antiqui timore persecutionis a veritatis prædicatione defecerunt.

CAPUT VI.

XVI. Rectissime itaque sequitur : « Vos estis sal terræ : » ostendens fatuos esse judicandos, qui temporalium bonorum vel copiam sectantes, vel inopiam metuentes, amittunt æterna, quæ nec dari possunt ab hominibus, nec auferri. « Itaque si sal infatuatum fuerit,

[1] Matth. v, 12. — [2] Gen. III, 19. — [3] Philip. III, 20. — [4] Matth. v, 12.

» in quo salietur[1]? » id est, si vos per quos condiendi sunt quodam modo populi, metu persecutionum temporalium amiseritis regna cœlorum; qui erunt homines per quos a vobis error auferatur, cum vos elegerit Deus, per quos errorem auferat cæterorum? Ergo « Ad nihilum valet sal infatuatum, nisi ut mittatur foras, et calcetur ab hominibus. » Non itaque calcatur ab hominibus qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest nisi inferior : sed inferior non est qui quamvis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cœlo est.

XVII. « Vos estis lumen mundi. » Quomodo dixit superius : « Sal terræ, » sic nunc dicit « Lumen mundi[2]. » Nam neque superius ista terra accipienda est, quam pedibus corporeis calcamus, sed homines qui in terra habitant, vel etiam peccatores, quorum condiendis et extinguendis putoribus apostolicum salem Dominus misit. Et hic mundum non cœlum et terram, sed homines qui sunt in mundo vel diligunt mundum, oportet intelligi, quibus illuminandis Apostoli missi sunt. « Non potest civitas abscondi super montem constituta : » id est, fundata super insignem magnamque justitiam, quam significat etiam ipse mons in quo disputat Dominus. « Neque accendunt » lucernam, et ponunt eam sub modio[3]. » Quid putamus? ita esse dictum « Sub modio, » ut occultatio tantum lucernæ accipienda sit, tanquam si diceret : Nemo accendit lucernam, et occultat illam? an aliquid etiam modius significat, ut hoc sit ponere lucernam sub modio, superiora facere corporis commoda, quam prædicationem veritatis; ut ideo quisque veritatem non prædicet, dum timet ne aliquid in rebus corporalibus et temporalibus molestiæ patiatur? Et bene modius dicitur, sive propter retribu-

[1] Matth. v, 13. — [2] Ibid. 14. — [3] Ibid. 15

tionem mensuræ, quia ea quisque recipit quæ gessit in corpore, « Ut illic, inquit Apostolus, recipiat unusquis- » que quæ gessit in corpore[1]. : » et tanquam de hoc modio corporis alio loco dicitur : « In qua enim mensura » mensi fueritis, in ea remetietur vobis[2] : » sive quoniam temporalia bona, quæ in corpore peraguntur, certa dierum mensura et inchoantur et transeunt, quam fortasse significat modius; æterna vero et spiritalia nullo tali fine coërcentur[3] : « Non enim ad mensuram dat Deus » spiritum[4]. » Sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem bonæ doctrinæ commodis temporalibus obscurat et tegit. « Sed super candelabrum[5] : » Super candelabrum autem, qui corpus suum ministerio Dei subjicit, ut superior sit prædicatio veritatis, et inferior servitus corporis : per ipsam tamen corporis servitutem excelsior luceat doctrina, quæ per officia corporalia, id est, per vocem et linguam, et cæteros corporis motus in bonis operibus insinuatur discentibus. Super candelabrum ergo ponit lucernam, cum dicit Apostolus : « Non sic pugno tanquam » aërem cædens, sed castigo corpus meum, et servituti » subjicio, ne forte aliis prædicans ipse reprobus inve- » niar[6]. » Quod vero ait : « Ut luceat omnibus qui in » domo sunt[7]. » Domum puto dictam habitationem hominum, id est, ipsum mundum, propter id quod superius ait : « Vos estis lumen mundi : » aut si domum quisque vult accipere Ecclesiam, nec hoc est absurdum.

[1] 2 Cor. v, 10. — [2] Matth. vii, 2. — [3] Vide Retract. lib. i, cap. 19. n. 3. — [4] Joan. iii, 34. — [5] Matth. v, 15. — [6] 1 Cor. ix, 26. — [7] Matth, v, 15.

CAPUT VII.

XVIII. « Sic luceat, inquit, lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est[1]. » Si tantummodo diceret : « Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona facta vestra : » finem constituisse videretur in laudibus hominum, quas quærunt hypocritæ, et qui ambiunt ad honores, et captant inanissimam gloriam. Contra quos dicitur : « Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem[2] : » et per Prophetam : « Qui hominibus placent, confusi sunt, quia Deus nihili fecit illos[3] : » et iterum, « Deus confregit ossa hominibus placentium[4] : » et rursum Apostolus, « Non efficiamur inanis gloriæ cupidi[5] : » et ipse iterum, « Probet autem se homo, et tunc in semetipso habebit gloriam, et non in altero[6]. » Non ergo tantum dixit : « Ut videant bona facta vestra : » sed addidit : « Et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est : » ut hoc ipsum quod homo per bona opera placet hominibus, non ibi finem constituat ut hominibus placeat; sed referat hoc ad laudem Dei, et propterea placeat hominibus ut in illo glorificetur Deus. Hoc enim laudantibus expedit, ut non hominem, sed Deum honorent : sicut in ipso homine qui portabatur, Dominus ostendit, ubi admiratæ turbæ paralytico sanato virtutes ejus, sicut in Evangelio scriptum est, « Timuerunt et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem

[1] Matth. v, 16. — [2] Gal. I, 10. — [3] Psal. LII, 6. — [4] Ibid. — [5] Gal. v, 26. — [6] I Cor. XI, 28.

» talem hominibus[1]. » Cujus imitator apostolus Paulus dicit : « Tantum autem audientes erant, quoniam qui ali- » quando nos persequebatur, nunc evangelizat fidem, » quam aliquando vastabat; et in me glorificabant » Deum[2]. »

XIX. Posteaquam ergo cohortatus est audientes, ut se præpararent ad omnia sustinenda pro veritate atque justitia, et ut non absconderent bonum quod accepturi erant, sed ea benevolentia discerent, ut cæteros docerent, non ad laudem suam, sed ad gloriam Dei bona sua opera referentes : incipit eos jam informare et docere quid doceant, tanquam si quærerent dicentes : Ecce volumus et omnia sustinere pro tuo nomine, et doctrinam tuam non abscondere; sed quid est hoc ipsum quod vetas abscondi, et pro quo jubes omnia tolerari? numquid alia dicturus es contra ea quæ in Lege scripta sunt? Non, inquit. « Nolite enim putare, quoniam veni solvere Legem » aut Prophetas : non veni solvere, sed implere[3]. »

CAPUT VIII.

XX. In hac sententia sensus duplex est; secundum utrumque tractandum est. Nam qui dicit : « Non veni sol- » vere Legem, sed implere; » aut addendo dicit quod minus habet, aut faciendo quod habet : illud ergo prius consideremus, quod primo posui. Nam qui addit quod minus habet, non utique solvit quod invenit, sed magis perficiendo confirmat : et ideo sequitur, et dicit : « Amen » dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum

[1] Matth. IX, 8. — [2] Gal. I, 23, 24. — [3] Matth. V, 17.

» aut unus apex non transiet a Lege, donec omnia » fiant[1]. » Dum enim fiunt etiam illa quæ adduntur ad perfectionem, multo magis fiunt illa quæ præmissa sunt ad inchoationem. Quod autem ait : « Iota unum, aut » unus apex non transiet a Lege, » nihil potest aliud intelligi nisi vehemens expressio perfectionis[2], quando per litteras singulas demonstrata est : inter quas litteras iota minor est cæteris, quia uno ductu fit : apex autem est etiam ipsius aliqua in summo particula. Quibus verbis ostendit in Lege ad effectum etiam minima quæque perduci. Deinde subjicit : « Qui enim solverit unum de man» datis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus » vocabitur in regno cœlorum[3]. » Mandata ergo minima significantur per unum iota et unum apicem. Qui ergo « Solverit et docuerit sic, » id est, secundum id quod solvit, non secundum id quod invenit et legit, « Mini» mus vocabitur in regno cœlorum : » et fortasse ideo non erit in regno cœlorum, ubi nisi magni esse non possunt. « Qui autem fecerit et docuerit sic[4], » hoc est, qui non solverit, et docuerit sic, secundum id quod non solvit, « Magnus vocabitur in regno cœlorum. » Qui vero magnus vocabitur in regno cœlorum, sequitur ut etiam sit in regno cœlorum, quo magni admittuntur : ad hoc enim pertinet quod sequitur.

[1] Matth. v, 18. — [2] Vide Retract. lib. 1, cap. 19, n. 3. — [3] Matth. v, 19. — [4] In græco legebat, οὕπω, pro οὕτως.

CAPUT IX.

XXI. « Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia » vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non in- » trabitis in regnum cœlorum[1] : » id est, nisi non solum illa minima Legis præcepta impleveritis quæ inchoant hominem, sed etiam ista quæ a me adduntur, qui non veni solvere Legem, sed implere, non intrabitis in regnum cœlorum[2]. Sed dicis mihi : Si de illis mandatis minimis cum superius loqueretur, dixit minimum vocari in regno cœlorum quisquis unum eorum solverit, et secundum suam solutionem docuerit; magnum autem vocari quisquis ea fecerit, et sic docuerit, et ex eo jam in regno cœlorum futurum esse quia magnus est : quid opus est addi præceptis Legis minimis, si jam in regno cœlorum potest esse, quia magnus est quisquis ea fecerit, et sic docuerit? Quapropter sic est accipienda illa sententia : « Qui » autem fecerit et docuerit sic, magnus vocabitur in regno » cœlorum : » id est, non secundum illa minima, sed secundum ea quæ ego dicturus sum. Quæ sunt autem ista? Ut abundet justitia, inquit, vestra super Scribarum et Pharisæorum, quia nisi abundaverit, non intrabitis in regnum cœlorum. Ergo qui solverit illa minima, et sic docuerit, minimus vocabitur : qui autem fecerit illa minima, et sic docuerit, non jam magnus habendus est et idoneus regno cœlorum; sed tamen non tam minimus quam ille qui solvit : ut autem sit magnus atque illi regno aptus, facere debet et docere, sicut Christus nunc docet, id est, ut abundet justitia ejus super Scribarum et Pha-

[1] Matth. v, 20. — [2] Vide Retract. lib. 1, cap. 19, n. 4.

risæorum. Justitia Pharisæorum est, ut non accidant; justitia eorum qui intraturi sunt in regnum Dei, ut non irascantur sine causa : minimum est ergo non occidere ; et qui illud solverit, minimus vocabitur in regno cœlorum : qui autem illud impleverit ut non occidat, non continuo magnus erit et idoneus regno cœlorum, sed tamen ascendit aliquem gradum ; perficietur autem, si nec irascatur sine causa : quod si perfecerit, multo remotior erit ab homicidio. Quapropter qui docet ut non irascamur, non solvit Legem ne occidamus, sed implet potius, ut et foris dum non occidimus, et in corde dum non irascimur, innocentiam custodiamus.

XXII. « Audistis ergo, inquit, quia dictum est antiquis,
» Non occides : qui autem occiderit, judicio reus erit.
» Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri
» suo sine causa, reus erit judicio : qui autem dixerit
» fratri suo Racha, reus erit concilio : qui autem dixerit
» Fatue, reus erit gehennæ ignis[1]. » Quid interest inter reum judicio, et reum concilio, et reum gehennæ ignis ? Nam hoc postremum gravissimum sonat, et admonet quosdam gradus factos a levioribus ad graviora, donec ad gehennam ignis veniretur. Et ideo si levius est reum esse judicio quam reum esse concilio; item levius est reum esse concilio, quam esse reum gehennæ ignis ; oportet levius esse intelligatur irasci sine causa fratri, quam, dicere « Racha, » et rursus levius esse dicere « Racha, quam dicere « Fatue. » Non enim reatus ipse haberet gradus nisi gradatim etiam peccata commemorarentur.

XXIII. Unum autem hic verbum obscurum positum est, quia nec græcum nec latinum est « Racha : » cætera vero in sermone nostro usitata sunt. Nonnulli autem de græco trahere voluerunt interpretationem hujus vocis, putantes

[1] Matth. v, 21, 22.

pannosum dici « Racha, » quoniam græce pannus ῥάκος dicitur : a quibus tamen cum quæritur quid dicatur græce pannosus, non respondent « Racha : » deinde posset latinus interpres ubi posuit, « Racha, » pannosum ponere, nec uti verbo quod et in latina lingua nullum sit, et in græca inusitatum. Probabilius est ergo, quod audivi a quodam Hebræo, cum id interrogassem : dixit enim esse vocem non significantem aliquid, sed indignantis animi motum exprimentem. Has interjectiones grammatici vocant particulas orationis significantes commoti animi affectum : velut cum dicitur a dolente, Heu; vel ab irascente, Hem. Quæ voces quarumque linguarum sunt propriæ, nec in aliam linguam facile transferuntur : quæ causa utique coëgit tam græcum interpretem quam latinum vocem ipsam ponere, cum quomodo eam interpretaretur non inveniret.

XXIV. Gradus itaque sunt in istis peccatis, ut primo quisque irascatur, et eum motum retineat corde conceptum : jam si extorserit vocem indignantis ipsa commotio, non significantem aliquid, sed illum animi motum ipsa eruptione testantem, qua feriatur ille cui irascitur; plus est utique quam si surgens ira silentio premeretur : si vero non solum vox indignantis audiatur, sed etiam verbum quo jam certam ejus vituperationem in quem profertur, designet et notet, quis dubitet amplius hoc esse, quam si solus indignationis sonus ederetur? Itaque in primo unum est, id est, ira sola; in secundo duo, et ira, et vox quæ iram significat; in tertio tria, et ira, et vox quæ iram significat, et in voce ipsa certæ vituperationis expressio. Vide nunc etiam tres reatus, judicii, concilii, gehennæ ignis. Nam in judicio adhuc defensioni datur locus : in concilio autem quanquam et judicium esse soleat, tamen quia interesse aliquid hoc loco fateri cogit ipsa distinctio,

videtur ad concilium pertinere sententiæ prolatio; quando non jam cum ipso reo agitur, utrum damnandus sit, sed inter se qui judicant conferunt quo supplicio damnari oporteat quem constat esse damnandum : gehenna vero ignis nec damnationem habet dubiam, sicut judicium; nec damnati pœnam, sicut concilium; in gehenna quippe ignis certa est et damnatio et pœna damnati. Videntur ergo aliqui gradus in peccatis et in reatu : sed quibus modis invisibiliter exhibeantur meritis animarum, quis potest dicere? Andiendum est itaque quantum intersit inter justitiam Pharisæorum, et istam majorem quæ in regnum cœlorum introducit, quod cum sit gravius occidere quam verbo irrogare convicium, ibi occisio reum facit judicio, hic autem ira facit reum judicio, quod trium illorum peccatorum levissimum est : quia illic quæstionem homicidii inter homines agitabant; hic autem omnia divino judicio dimittuntur, ubi finis damnatorum est gehenna ignis. Quisquis autem dixerit quod graviore supplicio in majore justitia punitur homicidium, si gehenna ignis punitur convicium, cogit intelligi esse differentias gehennarum.

XXV. Sane in tribus istis sententiis subauditio verborum intuenda est. Habet enim prima sententia omnia verba necessaria, ut nihil subaudiatur : « Qui irascitur, inquit, » fratri suo sine causa, reus erit judicio. » In secunda vero cum ait : « Qui autem dixerit fratri suo Racha, » subauditur sine causa, et ita jungitur, « Reus erit concilio[1]. » Jam in tertia ubi ait : « Qui autem dixerit Fatue, » duo subaudiuntur, et fratri suo, et sine causa. Hoc est unde defenditur quod Apostolus Galatas vocat stultos, quos etiam fratres nominat[1] : non enim id facit sine causa. Ideo autem hic frater subaudiendus est, quia de inimico

[1] Psal. III, 1.

postea dicitur, quomodo etiam ipse tractandus sit majore justitia.

CAPUT X.

XXVI. Deinde hic sequitur : « Si ergo obtuleris munus » tuum ad altare, et illic recordatus fueris, quod frater » tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus » tuum ante altare, et vade, prius reconciliare fratri tuo : et » tunc veniens offer munus tuum[1]. » Hinc utique apparet de fratre dictum superius : quoniam sententia quæ sequitur, ea conjunctione connectitur ut superiori attestetur : non enim ait : Si autem obtuleris munus tuum ad altare; sed ait : « Si ergo obtuleris munus tuum ad altare. » Nam si irasci fas non est fratri suo sine causa, aut dicere « Ra- » cha, » aut dicere « Fatue; » multo minus fas est animo tenere aliquid ut in odium indignatio convertatur. Quo pertinet etiam quod alio loco dicitur : « Non occidat sol » super iracundiam vestram[2]. » Jubemur ergo illaturi munus ad altare, si recordati fuerimus aliquid adversum nos habere fratrem, munus ante altare relinquere, et pergere ac reconciliari fratri, deinde venire et munus offerre. Quod si accipiatur ad litteram, fortassis aliquis credat ita fieri oportere, si præsens frater sit : non enim diutius differri potest, cum munus tuum relinquere ante altare jubearis : si ergo de absente, et, quod fieri potest, etiam trans mare constituto aliquid tale veniat in mentem, absurdum est credere ante altare munus relinquendum, quod post terras et maria pererrata offeras Deo. Et ideo

[1] Matth. v, 23. — [2] Ephes. iv, 26.

prorsus intro ad spiritalia refugere cogimur, ut hoc quod dictum est sine absurditate possit intelligi.

XXVII. Altare itaque spiritaliter in interiore Dei templo ipsam fidem accipere possumus, cujus signum est altare visibile. Quodlibet enim munus offerimus Deo, sive prophetiam, sive doctrinam, sive orationem, sive hymnum, sive psalmum, etsi quid tale aliud spiritalium donorum animo occurrit, acceptum esse non potest Deo, nisi fidei sinceritate fulciatur, et ei fixe atque immobiliter tanquam imponatur, ut possit integrum atque illibatum esse quod loquimur. Nam multi hæretici non habentes altare, id est, veram fidem, blasphemias pro laude dixerunt, terrenis videlicet opinionibus aggravati, votum suum tanquam in terram projicientes. Sed debet esse sana etiam offerentis intentio. Et propterea cum tale aliquid oblaturi sumus in corde nostro, id est, in interiore Dei templo : « Templum enim Dei sanctum est, inquit, quod estis vos[1] : » et, « In interiore homine habitare Christum per fidem in » cordibus vestris[2] : » si in mentem venerit quod aliquid habeat adversum nos frater, id est, si nos eum in aliquo læsimus ; tunc enim ipse habet adversum nos : nam nos adversus illum habemus, si ille nos læsit : ubi non opus est pergere ad reconciliationem ; non enim veniam postulabis ab eo qui tibi fecit injuriam, sed tantum dimittes, sicut tibi dimitti a Domino cupis, quod ipse commiseris. Pergendum est ergo ad reconciliationem, cum in mentem venerit quod nos forte fratrem in aliquo læsimus : pergendum autem non pedibus corporis, sed motibus animi, ut te humili affectu prosternas fratri, ad quem chara cogitatione cucurreris, in conspectu ejus cui munus oblaturus es. Ita enim etiam si præsens sit, poteris eum non simulato animo lenire, atque in gratiam revocare veniam pos-

[1] Cor. III, 17. — [2] Ephes. III, 17.

tulando, si hoc prius coram Deo feceris, pergens ad eum non pigro motu corporis, sed celerrimo dilectionis affectu: atque inde veniens, id est, intentionem revocans ad id quod agere cœperas, offeres munus tuum.

XXVIII. Quis autem hoc facit ut fratri suo vel non irascatur sine causa, vel « Racha » non dicat sine causa, vel eum fatuum non appellet sine causa, quod totum superbissime admittitur; vel forte si in aliquo horum lapsus fuerit, quod est unum remedium, supplici animo veniam deprecetur; nisi quisquis inanis jactantiæ spiritu non inflatur? « Beati ergo pauperes spiritu, quoniam ipsorum » est regnum cœlorum[1]. » Nunc jam videamus quod sequitur.

CAPUT XI.

XXIX. « Esto, inquit, adversario tuo benevolus cito » dum es in via cum eo; ne forte te tradat adversarius » judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mit» taris. Amen dico tibi, non exies inde donec reddas novis» simum quadrantem. » Judicem intelligo: « Pater enim » non judicat quemquam, sed omne judicium dedit » Filio[2]. » Ministrum intelligo: « Et Angeli, inquit, » ministrabant ei[3]: » et cum Angelis suis venturum credimus ad judicandos vivos et mortuos. Carcerem intelligo; pœnas videlicet tenebrarum, quas alio loco exteriores vocat[4]: credo propterea quod intrinsecus sit in ipsa mente, vel etiamsi quid secretius cogitari potest, gaudium divi-

[1] Matth. v, 3. — [2] Joan. v, 22. — [3] Matth. iv, 11. — [4] Id. viii, 12, xxii, 13, et xxv, 30.

norum præmiorum ; de quo dicitur servo bene merito, « Intra in gaudium Domini tui[1], » quemadmodum etiam in hac ordinatione reipublicæ, vel a secretario, vel a prætorio judicis extra mittitur, qui in carcerem truditur.

XXX. De solvendo autem novissimo quadrante, potest non absurde intelligi, aut pro eo positum quod nihil relinquitur impunitum : sicut loquentes etiam dicimus, Usque ad fæcem, cum volumus exprimere aliquid ita exactum, ut nihil relinqueretur : vel ut significarentur nomine quadrantis novissimi, terrena peccata. Quarta enim pars distinctorum membrorum hujus mundi, et ea novissima, terra invenitur, ut incipias a cœlo, secundum aërem numeres, aquam tertiam, quartam terram. Potest ergo convenienter videri dictum : « Donec solvas novissi- » mum quadrantem, » donec luas terrena peccata : hoc enim et peccator audivit : « Terra es, et in terram ibis[2]. » Donec solvas » autem quod dictum est, miror si non eam significat pœnam, quæ vocatur æterna. Unde enim solvitur illud debitum, ubi jam non datur pœnitendi et correctius vivendi locus ? Ita enim fortasse hic positum est, « Donec solvas, » quomodo in illo ubi dictum est, « Sede ad dexteram meam, donec ponam omnes inimicos » tuos sub pedibus tuis[3] : » non enim cum fuerint inimici sub pedibus positi, desinet ille sedere ad dexteram. Aut illud Apostoli : » Oportet enim illum regnare, donec ponat » omnes inimicos suos sub pedibus suis[4] : » non enim cum positi fuerint, desinet regnare. Quemadmodum ergo ibi intelligitur, de quo dictum est : « Oportet eum regnare donec » ponat inimicos sub pedibus suis, » semper regnaturum, quoniam semper illi erunt sub pedibus : ita hic accipi potest, de quo dictum est : « Non exies inde, donec solvas » novissimum quadrantem, » semper non exiturum esse ;

[1] Matth. xxv, 23. — [2] Gen. iii, 19. — [3] Psal. cix, 1. — [4] 1 Cor. xv, 25.

quia semper solvit novissimum quadrantem, dum sempiternas pœnas terrenorum peccatorum luit. Neque ita hoc dixerim ut diligentiorem tractationem videar ademisse de pœnis peccatorum, quomodo in Scripturis dicantur æterne: quanquam quolibet modo vitandæ sunt potius quam sciendæ.

XXXI. Sed videamus jam quis sit ipse adversarius, cui jubemur esse benevoli cito cum sumus cum illo in via. Aut enim diabolus est, aut homo, aut caro, aut Deus, aut præceptum ejus. Sed diabolo non video quomodo jubeamur benevoli esse, id est, concordes aut consentientes. Namque alii quod græce positum est εὐνοῶν interpretati sunt « Concors; alii, consentiens: » sed neque benevolentiam diabolo jubemur exhibere, ubi enim benevolentia, ibi amicitia; neque quisquam dixerit amicitiam cum diabolo esse faciendam; neque concordare cum illo expedit, cui semel renuntiando bellum indiximus, et quo victo coronabimur; neque consentire illi jam oportet, cui si nunquam consensissemus, nunquam in istas incidissemus miserias. De homine autem quanquam jubeamur cum omnibus quantum in nobis est pacem habere, ubi utique et benevolentia et concordia et consensio potest intelligi, non video tamen quomodo accipiam ab homine nos judici tradi, ubi Christum judicem intelligo, ante cujus tribunal omnes oportet exhiberi, sicut dicit Apostolus[1]: quomodo ergo judici traditurus est, qui ante judicem pariter exhibebitur? Aut si propterea traditur quisque judici, quia hominem læsit, quamvis illo non tradente qui læsus est; multo commodius accipitur a Lege ipsa reum tradi judici, contra quam fecit, cum hominem læderet. Quia etsi occidendo quis nocuerit homini, non erit jam tempus quo concordet cum eo; quia jam non est cum illo in via, id est, in hac

[1] Rom. XIV, 10, et 2 Cor. V, 10.

vita : nec tamen ideo non sanabitur pœnitendo, et ad illius misericordiam cum sacrificio tribulati cordis refugiendo qui donat peccata conversis ad se, et qui plus gaudet de uno pœnitente, quam de nonaginta-novem justis[1]. Carni vero multo minus video quomodo benevoli vel concordes, vel consentientes esse jubeamur. Magis enim peccatores amant carnem suam, et concordant cum illa, et consentiunt ei : qui vero eam servituti subjiciunt, non ipsi ei consentiunt, sed eam sibi consentire cogunt.

XXXII. Fortasse ergo jubemur Deo consentire, et illi esse benevoli, ut ei reconciliemur, a quo peccando aversi sumus, ut adversarius noster dici possit. Quibus enim resistit, recte dicitur eorum adversarius : « Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam » : et, « Initium » omnis peccati superbia : Initium autem superbiæ hominis, apostatare a Deo[2] : » et Apostolus dicit : « Si » enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per » mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus » in vita ipsius[3]. » Ex quo intelligi potest, nullam naturam malam inimicam Deo esse, quandoquidem ipsi reconciliantur qui inimici fuerunt. Quisquis ergo in hac via, id est, in hac vita, non fuerit reconciliatus Deo per mortem Filii ejus, tradetur judici ab illo ; « Quia Pater non judi» cat quemquam, sed omne judicium dedit Filio[4] : » atque ita cætera quæ in hoc capitulo scripta sunt consequuntur, de quibus jam tractavimus. Unum solum est quod huic intellectui difficultatem facit, quomodo possit recte dici, in via nos esse cum Deo, si hoc loco ipse accipiendus est adversarius impiorum, cui jubemur cito reconciliari : nisi forte quia ipse ubique est, nos etiam cum in hac via sumus, cum illo utique sumus. « Si enim

1 Luc. xv, 7. — 2 Jac. iv, 6, et Eccli. x, 14, 15. — 3 Rom. v, 10. — 4 Joan. v, 22.

» ascendero in cœlum, inquit, tu ibi es; si descendero » in infernum, ades : si recipiam pennas meas in direc» tum, et habitabo in novissima maris, etenim illuc manus » tua deducet me, et continebit me dextera tua [1]. » Aut si non placet impios dici esse cum Deo, quanquam nusquam non præsto sit Deus; quemadmodum non dicimus cæcos esse cum luce, tametsi oculos eorum lux circumfundat; unum reliquum est, ut hic adversarium præceptum Dei intelligamus. Quid enim sic adversatur peccare volentibus quam præceptum Dei, id est, Lex ejus et Scriptura divina, quæ data est nobis ad hanc vitam, ut sit nobiscum in via, cui non oportet contradicere, ne nos tradat judici; sed ei oportet consentire cito? Non enim quisquam novit quando de hac vita exeat. Quisquis autem consentit Scripturæ divinæ, nisi qui legit vel audit pie, deferens ei culmen auctoritatis : ut quod intelligit non propter hoc oderit, quod peccatis suis adversari sentit; sed magis diligat correptionem suam, et gaudeat quod morbis suis donec sanentur non parcitur : quod vero aut obscurum, aut absurdum illi sonat, non inde concitet contradictionum certamina, sed oret ut intelligat, benevolentiam tamen et reverentiam tantæ auctoritati exhibendam esse meminerit. Sed quis hoc facit nisi quisquis ad testamentum patris aperiendum et cognoscendum, non litium minatione acerbus, sed pietate mitis accesserit : « Beati ergo mites; quoniam ipsi hæreditate possidebunt » terram [2]. » Videamus sequentia.

[1] Psal. CXXXVIII, 8-10. — [2] Matth. V, 4.

CAPUT XII.

XXXIII. « Audistis quia dictum est antiquis : Non mœ-» chaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit » mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est » eam in corde suo[1]. » Justitia ergo minor est, non mœchari corporum conjunctione : justitia vero major regni Dei, non mœchari in corde. Quisquis autem non mœchatur in corde, multo facilius custodit ne mœchetur in corpore. Illud ergo confirmavit qui hoc præcepit : non enim venit Legem solvere, sed implere. Sane considerandum est quod non dixit : « Omnis qui concupiverit mulie-» rem ; sed, qui viderit mulierem ad concupiscendum » eam, » id est, hoc fine et hoc animo attenderit ut eam concupiscat : quod jam non est titillari delectatione carnis, sed plene consentire libidini, ita ut non refrenetur illicitus appetitus, sed si facultas data fuerit, satietur.

XXXIV. Nam tria sunt quibus impletur peccatum, suggestione, delectatione et consentione. Suggestio, sive per memoriam fit, sive per corporis sensus, cum aliquid videmus, vel audimus, vel olfacimus, vel gustamus, vel tangimus. Quo si frui delectaverit, delectatio illicita refrenanda est. Velut cum jejunamus et visis cibis palati appetitus assurgit, non fit nisi delectatione : sed huic tamen non consentimus, et eam dominantis rationis jure cohibemus. Si autem consensio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum Deo in corde nostro, etiam si facto non innotescat hominibus. Ita ergo sunt isti gradus, quasi a ser-

[1] Matth. v, 27, 28.

pente suggestio fiat; id est, lubrico et volubili, hoc est, temporali corporum motu : quia etsi qua talia phantasmata intus versantur in anima, de corpore forinsecus tracta sunt : etsi quis occultus præter istos quinque sensus motus corporis animam tangit, est etiam ipse temporalis et lubricus ; et ideo quanto illabitur occultius ut cogitationem contingat, tanto convenientius serpenti comparatur. Tria ergo hæc, ut dicere cœperam, similia sunt illi gestæ rei quæ in Genesi scripta est, ut quasi a serpente fiat suggestio et quædam suasio : in appetitu autem carnali tanquam in Eva delectatio : in ratione vero tanquam in viro consensio : quibus peractis, tanquam de paradiso, hoc est, de beatissima luce justitiæ in mortem homo expellitur[1] ; justissime omnino. Non enim cogit, qui suadet. Et omnes naturæ in ordine suo gradibus suis pulchræ sunt : sed de superioribus in quibus rationalis animus ordinatus est, ad inferiora non est declinandum. Nec quisquam hoc facere cogitur ; et ideo si fecerit, justa Dei lege punitur : non enim hoc committit invitus. Verumtamen delectatio ante consuetudinem vel nulla est, vel tam tenuis ut prope nulla sit : cui consentire magnum peccatum est, cum illicita est. Cum autem quisque consenserit, committit peccatum in corde. Si autem etiam in factum processerit, videtur satiari et extingui cupiditas : sed postea cum suggestio repetitur, major accenditur delectatio : quæ tamen adhuc multo minor est quam illa quæ assiduis factis in consuetudinem vertit. Hanc enim vincere difficillimum est : et tamen etiam ipsam consuetudinem, si se quisque non deserat, et christianam militiam non reformidet, illo duce atque adjutore superabit : ac sic in pristinam pacem atque ordinem et vir Christo, et mulier viro subjicitur[2].

XXXV. Sicut ergo tribus gradibus ad peccatum perve-

[1] Gen. III, 1. — [2] 1 Cor. XI, 3, et Ephes. V, 23.

nitur, suggestione, delectatione, consensione : ita ipsius peccati tres sunt differentiæ, in corde, in facto, in consuetudine, tanquam tres mortes : una quasi in domo, id est cum in corde consentitur libidini; altera jam prolata quasi extra portam, cum in factum procedit assensio; tertia, cum vi consuetudinis malæ tanquam mole terrena primitur animus, quasi in sepulcro jam putens. Quæ tria genera mortuorum Dominum resuscitasse, quisquis Evangelium legit, agnoscit. Et fortasse considerat quas differentias habeat etiam ipsa vox resuscitantis, cum alibi dicit : « Puella, surge : » alibi : « Juvenis, tibi dico, surge : » alibi : « Infremuit spiritu, et flevit, et rursus fremuit, » et post deinde voce magna clamavit : « Lazare, veni » foras[1]. »

XXXVI. Quapropter nomine mœchantium qui hoc capitulo commemorantur, omnem carnalem et libidinosam concupiscentiam oportet intelligi. Cum enim tam assidue idololatriam Scriptura fornicationem dicat : « Paulus autem » apostolus avaritiam idololatriæ nomine appellet[2], » quis dubitet omnem malam concupiscentiam recte fornicationem vocari, quando anima neglecta superiore lege qua regitur, inferiorum naturarum turpi voluptate, quasi mercede, prostituta corrumpitur? Et ideo quisquis carnalem delectationem adversus rectam voluntatem suam rebellare sentit per consuetudinem peccatorum, cujus indomitæ violentia trahitur in captivitatem, recolat quantum potest qualem pacem peccando amiserit, et exclamet, « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis » hujus? Gratia Dei per Jesum Christum[3]. » Ita enim cum se infelicem exclamat, lugendo implorat consolatoris auxilium. Nec parvus est ad beatitudinem accessus, cognitio

[1] Matth. IX, 25, Luc. VII, 14, et Joan. XI, 33. — [2] Col. III, 5, et Ephes. V, 5. — [3] Rom. VII, 24.

infelicitatis suæ : et ideo : « Beati etiam lugentes ; quo-
» niam ipsi consolabuntur[1]. »

CAPUT XIII.

XXXVII. Deinde sequitur, et dicit : « Si autem oculus » tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs » te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuo- » rum, quam totum corpus tuum eat in gehennam[2]. » Hic vero magna opus est fortitudine ad membra præcidenda. Quidquid enim est quod significat oculus, sine dubio tale est quod vehementer diligitur. Solet enim et ab eis qui vehementer volunt exprimere dilectionem suam, ita dici, Diligo eum ut oculos meos, aut etiam plus quam oculos meos. Quod autem additum est, « dexter, » fortasse ad augendam vim dilectionis valet. Quanquam enim ad videndum isti oculi corporis communiter intendantur, etsi ambo intendantur, æqualiter possint; amplius tamen formidant homines dextrum amittere. Ut iste sit sensus, Quidquid illud est quod ita diligis, ut pro dextro oculo habeas, si scandalizat te, id est, si tibi impedimento est ad veram beatitudinem, erue illud, et projice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum horum, quæ ita diligis ut tanquam membra tibi hæreant, quam totum corpus tuum eat in gehennam.

XXXVIII. Sed quoniam sequitur de manu dextera, et similiter dicitur : « Si dextera manus tua scandalizat te, » abscide eam et projice abs te : expedit enim tibi ut pe- » reat unum membrorum tuorum, quam totum corpus

[1] Matth. v, 29.

» tuum eat in gehennam[1] : » cogit quærere diligentius, quid dixerit oculum. In qua quæstione nihil mihi occurrit congruentius, quam dilectissimum amicum ; nam hoc est utique quod membrum recte possumus appellare, quod vehementer diligimus : et hunc consiliarium ; quia oculus est, tanquam demonstrans iter ; et in rebus divinis, quia dexter est : ut sinister sit dilectus quidem consiliarius, sed in rebus terrenis ad necessitatem corporis pertinentibus, de quo scandalizante superfluum erat dicere, quandoquidem nec dextro parcendum sit. In rebus autem divinis consiliarius scandalizans est, si in aliquam perniciosam hæresim nomine religionis atque doctrinæ conatur inducere. Ergo et dextera manus accipiatur dilectus adjutor et minister in divinis operibus : nam quemadmodum in oculo contemplatio, sic in manu recte actio intelligitur : ut sinistra manus intelligatur in operibus quæ huic vitæ et corpori sunt necessaria.

CAPUT XIV.

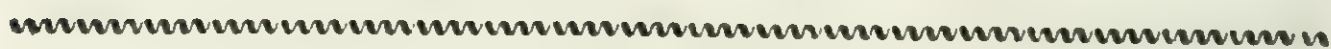
XXXIX. « Dictum est autem : Quicumque dimiserit » uxorem suam, det illi libellum repudii. » Hæc justitia minor est Pharisæorum, cui non est contrarium quod Dominus dicit : « Ego autem dico vobis : Quicumque dimi» serit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit » eam mœchari ; et qui solutam a viro duxerit, mœcha» tur[2]. » Non enim qui præcepit dari libellum repudii, hoc præcepit, ut uxor dimittatur : sed « Qui dimiserit, » inquit, det illi libellum repudii : » ut iracundiam

[1] Matth. v, 30. — [2] Id. v, 31, 32.

temerariam projicientis uxorem libelli cogitatio temperaret. Qui ergo dimittendi moram quæsivit, significavit quantum potuit duris hominibus se nolle discidium. Et ideo ipse Dominus alio loco de hoc interrogatus, ita respondit : « Hoc Moyses propter duritiam vestram fecit[1]. » Quantumvis enim durus esset, qui vellet dimittere uxorem, cum cogitaret libello repudii dato jam sine periculo eam posse nubere alteri, facile placaretur. Dominus ergo ad illud confirmandum ut non facile uxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit, cæteras vero universas molestias, si quæ forte extiterint jubet pro fide conjugali et pro castitate fortiter sustineri; et mœchum dicit etiam virum, qui eam duxerit, quæ soluta est a viro. Cujus rei apostolus Paulus terminum ostendit, quia tandiu observandum dicit, quandiu vir ejus vivit[2] : illo autem mortuo, dat nubendi licentiam. Hanc enim etiam ipse regulam tenuit, et in ea non suum consilium, sicut in nonnullis monitis, sed præceptum Domini jubentis ostendit, cum ait : « Eis autem qui sunt in conjugio præcipio, non ego, sed » Dominus, mulierem a viro non discedere ; quod si dis» cesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari : » et vir uxorem non dimittat[3]. » Credo, simili forma, ut si dimiserit non ducat aliam, aut reconcilietur uxori. Fieri enim potest ut dimittat uxorem causa fornicationis, quam Dominus exceptam esse voluit. Jamvero si nec illi nubere conceditur vivo viro a quo recessit, neque huic alteram ducere viva uxore quam dimisit ; multo minus fas est illicita cum quibuslibet stupra committere. Beatiora sane conjugia judicanda sunt, quæ sive filiis procreatis, sive etiam ista terrena prole contempta, continentiam inter se pari consensu servare potuerint : quia neque contra illud præceptum fit, quo Dominus dimitti conjugem vetat ;

[1] Matth. XIX, 8. — [2] Rom. VII, 2. — [3] I Cor. VII, 20.

non enim dimittit, qui cum ea non carnaliter, sed spiritaliter vivit : et illud servatur, quod per Apostolum dicitur : « Reliquum est, ut qui habent uxores, quasi non » habentes sint [1]. »

CAPUT XV.

XL. Illud magis solet sollicitare animum parvulorum, qui tamen secundum præcepta Christi jam vivere gestiunt, quod alio loco ipse Dominus dicit : « Quisquis venit ad » me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, » et filios, et fratres, et sorores, insuper et animam suam, » non potest meus esse discipulus [2]. » Videri enim potest contrarium minus intelligentibus, quod hic vetat dimitti uxorem, excepta causa fornicationis, alibi vero Discipulum suum negat esse posse quemquam qui non oderit uxorem. Quod si propter concubitum diceret, non etiam patrem, et matrem, et fratres in eadem conditione poneret. Sed quam verum est, « Quod regnum cœlorum vim patitur, » et qui vim faciunt, diripiunt illud [3]. » Quanta enim vi opus est, ut homo diligat inimicos, et oderit patrem, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres? Utrumque enim jubet, qui ad regnum cœlorum vocat. Et quomodo hæc non sint contraria inter se, ipso duce ostendere facile est; sed ea intellecta implere difficile : quanquam et hoc eodem ipso adjuvante facillimum. Regnum enim æternum quo Discipulos suos, quos etiam fratres appellat, vocare dignatus est, non habet hujusmodi necessitudines temporales. « Non enim est Judæus, neque Græcus, neque mas-

[1] 1 Cor. vii, 19. — [3] Matth. xi, 12.

» culus, neque fœmina, neque servus, neque liber : sed » omnia et in omnibus Christus[1]. » Et ipse Dominus dicit : « In resurrectione enim neque nubent, neque uxores » ducent, sed erunt sicut Angeli Dei in cœlis[2].» Oportet ergo ut quisquis illius regni vitam jam hic meditari voluerit, oderit non ipsos homines, sed istas necessitudines temporales, quibus ista quæ transitura est vita fulcitur, quæ nascendo et moriendo peragitur : quod qui non odit, nondum amat illam vitam ubi nulla erit conditio nascendi atque moriendi, quæ copulat terrena conjugia.

XLI. Itaque si aliquem bene Christianum, qui tamen habet uxorem, quamvis cum ea adhuc filios generet, interrogem, utrum in illo regno habere velit uxorem; memor utique promissorum Dei et vitæ illius, ubi corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem [3], jam magno vel certe aliquo amore suspensus, cum execratione respondebit, se vehementer id nolle. Rursus si interrogem, utrum uxorem suam post resurrectionem accepta angelica immutatione quæ sanctis promittitur, secum ibi vivere velit; tam vehementer se id velle quam illud nolle respondebit. Sic invenitur bonus Christianus diligere in una fœmina creaturam Dei, quam reformari et renovari desiderat; odisse autem conjunctionem copulationemque corruptibilem atque mortalem : hoc est, diligere in ea quod homo est, odisse quod uxor est. Ita etiam diligit inimicum, non in quantum inimicus est, sed in quantum homo est; ut hoc ei velit provenire quod sibi, id est, ut ad regnum cœlorum correctus renovatusque perveniat. Hoc et de patre et de matre et cæteris vinculis sanguinis intelligendum est, ut in eis oderimus quod genus humanum nascendo et moriendo sortitum est[4],

[1] Gal. III, 28, et Colos. V, 11. — [2] Matth. XXII, 39. — [3] I Cor. XV, 54. — [4] Vide Retract. lib. I, cap. 19, n. 5.

diligamus autem quod nobiscum potest ad illa regna perduci, ubi nemo dicit, Pater meus; sed omnes uni Deo, Pater noster : nec, Mater mea; sed omnes illi Jerusalem, Mater nostra : nec, Frater meus; sed omnes de omnibus, Frater noster : conjugium vero cum illo simul nobis in unum redactis, quasi unius conjugis erit, qui nos de prostitutione hujus sæculi sui sanguinis effusione liberavit. Necesse est ergo ut oderit ea quæ transeunt Discipulus Christi, in iis quos secum ad ea venire desiderat, quæ semper manebunt; et tanto magis hæc in eis oderit, quanto magis eos diligit.

XLII. Potest igitur Christianus cum conjuge concorditer vivere; sive indigentiam carnalem cum ea supplens, quod secundum veniam, non secundum imperium dicit Apostolus; sive filiorum propagationem[1], quod jam nonnullo gradu potest esse laudabile; sive fraternam societatem, sine ulla corporum commixtione, habens uxorem tanquam non habens, quod est in conjugio Christianorum excellentissimum atque sublime : ut tamen oderit in ea nomen temporalis necessitatis et diligat spem sempiternæ beatitudinis. Odimus enim sine dubio, quod certe ut aliquando non sit optamus, sicut istam ipsam præsentis sæculi vitam, quam temporalem si non odissemus, non desideraremus futuram, quæ non est tempori obnoxia. Pro hac enim vita posita est anima, de qua ibi dictum est : « Qui non oderit » insuper et animam suam, non potest esse meus Discipu» lus[2]. » Huic namque vitæ cibus est necessarius iste corruptibilis, de quo ipse Dominus dicit : « Nonne anima » plus est quam esca[3] : » id est, hæc vita cui necessaria est esca? Et quod dicit, ut animam suam ponat pro ovibus suis[4] : hanc utique vitam dicit, cum se pro nobis moriturum esse pronuntiat.

[1] Cor. VII, 6. — [2] Luc. XIV, 26. — [3] Matth. VI, 25. — [4] Joan. X, 15.

CAPUT XVI.

XLIII. Exoritur hic altera quæstio, cum Dominus causa fornicationis permittat dimitti uxorem, quatenus hoc loco intelligenda sit fornicatio, utrum quousque intelligunt omnes, id est, ut eam fornicationem credamus dictam quæ in stupris committitur: an quemadmodum Scripturæ solent fornicationem vocare, sicut supra dictum est, omnem illicitam corruptionem, sicut est idololatria vel avaritia, et ex eo jam omnis transgressio legis propter illicitam concupiscentiam[1]. Sed consulamus Apostolum, ne aliquid temere dicamus: « His qui sunt in conjugio, inquit, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari[2]. » Potest enim fieri ut discedat ea causa, qua Dominus permittit. Aut si fœminæ licet virum dimittere etiam præter causam fornicationis, et non licet viro; quid respondebimus de hoc quod dixit posterius: Et vir uxorem ne dimittat? Quare non addidit, excepta causa fornicationis, quod Dominus, permittit: nisi quia similem formam vult intelligi, ut si dimiserit, (quod causa fornicationis permittitur) maneat sine uxore, aut reconcilietur uxori? Non enim male reconciliaretur vir illi mulieri, quam cum lapidare nemo ausus esset, dixit ei Dominus: « Vade, et vide deinceps ne pecces. » Quia et qui dicit: « Non licet dimittere uxorem, nisi causa fornicationis[3]; » cogit retinere uxo-

[1] Vide Retract. lib. I. cap. 19, n. 6. — [2] I Cor. VII, 10, 11. — [3] Joan. VIII, 11.

rem, si causa fornicationis non fuerit : si autem fuerit, non cogit dimittere, sed permittit : sicut dicitur : « Non » liceat mulieri nubere alteri, nisi mortuo viro? » si ante viri mortem nupserit, rea est; si post viri mortem non nupserit, non est rea : non enim jussa est nubere, sed permissa. Si ergo par forma est in isto jure conjugii inter virum et mulierem, usque adeo ut non tantum de fœmina idem Apostolus dixerit : « Mulier non habet potestatem » sui corporis, sed vir[1]; » sed etiam de illo non tacuerit dicens : « Similiter et vir sui corporis potestatem non » habet, sed mulier : » si ergo similis forma est, non oportet intelligi licere mulieri virum dimittere, nisi causa fornicationis, sicut et viro.

XLIV. Considerandum est itaque quatenus fornicationem intelligere debeamus, et consulendus, ut cœperamus, Apostolus. Sequitur enim et dicit : « Cæteris autem » ego dico, non Dominus[2]. » Hic primo videndum est quibus cæteris : dicebat enim superius ex Domini persona iis qui sunt in conjugio, nunc vero ex sua persona cæteris dicit : ergo fortasse iis qui non sunt in conjugio : sed non hoc sequitur. Ita enim subjungit : « Si quis frater » habet uxorem infidelem, et hæc consentit habitare cum » illo, non dimittat illam. » Ergo etiam nunc iis dicit qui sunt in conjugio. Quid sibi ergo vult quod ait, cæteris : nisi quia superius eis loquebatur, qui sic copulati erant, ut pariter in fide Christi essent; cæteris vero nunc dicit, id est, eis, qui sic copulati sunt, ut non ambo fideles sint? Sed quid eis dicit? « Si quis frater habet uxorem » infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non di» mittat illam : et si qua mulier habet virum infidelem, » et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. » Si ergo non præcipit ex Domini persona, sed ex sua per-

[1] 1 Cor. VII, 4. — [2] Ibid. 12.

sona monet, ita est hoc bonum, ut si quis aliter fecerit, non sit præcepti transgressor : sicut de virginibus paulo post dicit, præceptum Domini se non habere, consilium autem dare[1]; atque ita laudat virginitatem, ut arripiat eam qui voluerit, non tamen ut si non fecerit, contra præceptum fecisse judicetur. Aliud enim est quod jubetur, aliud quod monetur, aliud quod ignoscitur. Jubetur mulier a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari : aliter ergo non licet facere. Monetur autem vir fidelis, si habet uxorem infidelem consentientem secum habitare, non eam dimittere : licet ergo et dimittere : quia non est præceptum Domini, ne dimittat, sed consilium Apostoli; sicut monetur virgo non nubere; sed si nupserit, consilium quidem non tenebit, sed contra præceptum non faciet. Ignoscitur cum dicitur : « Hoc autem dico secundum veniam, non se» cundum imperium[2]. » Quapropter si licet ut dimittatur conjux infidelis, quamvis melius sit non dimittere, et tamen non licet secundum præceptum Domini ut dimittatur conjux nisi causa fornicationis, fornicatio est etiam ipsa infidelitas.

XLV. Quid enim tu dicis, Apostole? Certe ut vir fidelis consentientem secum habitare mulierem infidelem non dimittat. Ita, inquit. Cum ergo hoc et Dominus præcipiat, ne dimittat vir uxorem, nisi causa fornicationis, quare hic dicis : « Ego dico, non Dominus? » Quia scilicet idololatria quam sequuntur infideles, et quælibet noxia superstitio fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti : sed quia permisit, non jussit, dedit locum Apostolo monendi, ut qui voluerit non dimittat uxorem infidelem, quo sic fortasse possit fieri fidelis. « Sanctificatus est enim, inquit, vir infidelis in

[1] 1 Cor. II, 4. — [2] Ibid. 6.

» uxore; et sanctificata est mulier infidelis in fratre[1]. » Credo jam provenerat ut nonnullæ fœminæ per viros fideles, et viri per uxores fideles in fidem venirent; et quamvis non dicens nomina, exemplis tamen hortatus est, ad confirmandum consilium suum. Deinde sequitur : « Alioquin filii vestri immundi essent: nunc autem sancti sunt.» Jam enim erant parvuli Christiani; qui sive auctore uno ex parentibus, sive utroque consentiente sanctificati erant: quod non fieret, si uno credente dissociaretur conjugium, et non toleraretur infidelitas conjugis usque ad opportunitatem credendi. Hoc est ergo consilium ejus, cui credo dictum esse : « Si quid supererogaveris, rediens reddam » tibi[2]. »

XLVI. Porro si infidelitas fornicatio est, et idololatria infidelitas, et avaritia idololatria, non est dubitandum et avaritiam fornicationem esse. Quis ergo jam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias, non tantum quæ in stupris cum alienis viris aut fœminis committuntur, sed omnino quaslibet, quæ animam corpore male utentem a lege Dei aberrare faciunt, et perniciose turpiterque corrumpi, possit sine crimine et vir uxorem dimittere, et uxor virum : quia exceptam facit Dominus causam fornicationis; quam fornicationem, sicut supra consideratum est, generalem et universalem intelligere cogimur.

XLVII. Cum autem ait: « Excepta causa fornicationis : » non dixit cujus ipsorum, viri an fœminæ. Non enim tantum fornicantem uxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam quoque uxorem dimittit, a qua ipse cogitur fornicari, causa fornicationis utique dimittit. Velut si ali-

[1] I Cor. II, 14. — [2] Luc. X, 35.

quem cogat uxor sacrificare idolis, qui talem dimittit, causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed et suæ: illius, quia fornicatur; suæ, ne fornicetur. Nihil autem iniquius, quam fornicationis causa dimittere uxorem, si et ipse convincitur fornicari. Occurrit enim illud, « In » quo enim alterum judicas, temetipsum condemnas : » eadem enim agis quæ judicas[1]. » Quapropter quisquis fornicationis causa vult abjicere uxorem, prior debet esse a fornicatione purgatus : quod similiter etiam de fœmina dixerim.

XLVIII. Quod autem dicit : « Quisquis solutam a viro » duxerit : mœchatur[2], » quæri potest, utrum quomodo mœchatur ille qui ducit, sic et illa quam ducit. Jubetur enim et illa manere innupta, aut viro reconciliari : sed si discesserit, inquit, a viro. Multum autem interest utrum dimittat, an dimittatur. Si enim ipsa virum dimiserit, et alteri nupserit[3]; videtur cupiditate mutandi conjugii virum priorem reliquisse, quæ sine dubio adulterina cogitatio est. Si autem dimittatur a viro, cum quo esse cupiebat; mœchatur quidem qui eam duxerit secundum Domini sententiam, sed utrum et ipsa tali crimine teneatur, incertum est. Quamvis multo minus inveniri possit, quomodo cum vir et mulier pari consensu sibi misceantur, unus eorum mœchus sit, et non sit alter. Huc accedit, quia si mœchatur ille ducendo eam quæ soluta est a viro, quanquam non dimiserit, sed dimissa sit, ipsa eum facit mœchari, quod nihilo minus Dominus vetat. Ex quo colligitur, sive dimissa fuerit, sive dimiserit, oportere illam manere innuptam, aut viro reconciliari.

XLIX. Rursum quæritur, utrum si uxoris permissu, sive sterilis, sive quæ concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque a viro sejunc-

[1] Rom. II, 1. — [2] Matth. V, 32. — [3] I Cor. VII, 11.

tam, possit esse sine crimine fornicationis? Et in historia quidem Veteris Testamenti invenitur exemplum: sed nunc præcepta majora sunt, in quæ per illum gradum generatio humana pervenit: tractanda illa sunt ad distinguendas ætates dispensationis divinæ providentiæ, quæ humano generi ordinatissime subvenit; non autem ad vivendi regulas usurpandas. Sed tamen utrum quod ait Apostolus: Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir; similiter et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier [1]: possit in tantum valere, ut permittente uxore, quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena uxor sit, nec a viro disjuncta, concumbere: sed non ita est existimandum, ne hoc etiam fœmina, viro permittente facere posse videatur, quod omnium sensus excludit.

L. Quanquam nonnullæ causæ possint existere, ubi et uxor, mariti consensu, pro ipso marito hoc facere debere videatur: sicut Antiochiæ factum esse perhibetur ante quinquaginta ferme annos, Constantii temporibus [2]. Nam Acyndinus tunc præfectus, qui etiam consul fuit, cum quemdam libræ auri debitorem fisci exigeret, nescio unde commotus, quod plerumque in istis potestatibus periculosum est, quibus quod libet licet, aut potius putatur licere, comminatus est jurans, et vehementer affirmans, quod si certo die quem constituerat memoratum aurum non exolveret, occideretur. Itaque cum ille teneretur immani custodia, nec se posset debito illo expedire, dies metuendus imminere et propinquare cœpit. Et forte habebat uxorem pulcherrimam, sed nullius pecuniæ qua subveniret viro: cujus mulieris pulchritudine cum quidam dives esset accensus, et cognovisset maritum ejus in

[1] I Cor. VII, 4. — [2] Circiter Christi annum 353 quippe hoc scribebat sub anno 393.

illo discrimine constitutum, misit ad eam pollicens pro una nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturum. Tum illa quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eum dicens paratam se esse pro marito id facere, si tamen ipse conjugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tanquam de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, et ut id fieret imperavit, nullo modo judicans adulterinum esse concubitum, quod et libido nulla et magna mariti charitas se jubente et volente flagitaret. Venit mulier ad villam illius divitis, fecit quod voluit impudicus : sed illa corpus nonnisi marito dedit, non concumbere, ut solet, sed vivere cupienti. Accepit aurum : sed ille qui dedit, fraude subtraxit quod dederat, et supposuit simile ligamentum cum terra. Quod ubi mulier jam domi suæ posita invenit, prosiluit in publicum eadem mariti charitate clamatura quod fecerat, qua facere coacta est : interpellat præfectum, fatetur omnia, quam fraudem passa esset ostendit. Tum vero præfectus primo se reum, quod suis minis ad id ventum esset, pronuntiat, tanquam in alium sententiam dicens, de Acyndini bonis auri libram fisco inferendam; illam vero mulierem dominam in eam terram, unde pro auro terram accepisset, induci. Nihil hinc in aliquam partem disputo, liceat cuique æstimare quod velit : non enim de divinis auctoritatibus deprompta historia est : sed tamen narrato facto, non ita respuit hoc sensus humanus, quod in illa muliere viro jubente commissum est, quemadmodum antea cum sine ullo exemplo res ipsa poneretur, horruimus. Sed in hoc Evangelii capitulo nihil fortius considerandum est, quam tantum malum esse fornicationis, ut cum tanto vinculo sibi conjugia constringantur, hæc una causa solutionis excepta sit : quæ sit autem fornicatio, jam tractatum est.

CAPUT XVII.

LI. « Iterum, inquit, audistis quia dictum est antiquis : Non pejerabis, reddes autem Domino jusjurandum tuum. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, » neque per cœlum, quia thronus Dei est ; neque per » terram, quia scabellum est pedum ejus ; neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis ; neque per » caput tuum juraveris, quia non potes facere capillum » unum album aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, » est ; Non, non : quod autem amplius est, a malo est [1].» Justitia Pharisæorum est non pejerare : hanc confirmat qui vetat jurare, quod pertinet ad justitiam regni cœlorum. Sicut enim falsum loqui non potest qui non loquitur, sic pejerare non potest qui non jurat. Sed tamen quoniam jurat qui adhibet testem Deum, diligenter considerandum est hoc capitulum, ne contra præceptum Domini Apostolus fecisse videatur, qui sæpe hoc modo juravit, cum dicit : « Quæ autem scribo vobis, ecce coram » Deo, quia non mentior [2] : » et iterum : « Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in » sæcula, scit quia non mentior [3]. » Tale est etiam illud : « Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in » Evangelio Filii ejus, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis [4]. » Nisi forte quis dicat tunc habendam esse jurationem, cum per aliquid dicitur per quod juratur : ut non juraverit, quia non dixit, per Deum ; sed dixit : « Testis est Deus. » Ri-

[1] Matth. v, 33-37. — [2] Gal. I, 20. — [3] 2 Cor. XI, 31. — [4] Rom. I, 9.

diculum est hoc putare : tamen propter contentiosos aut multum tardos, ne aliquid interesse quis putet, sciat etiam hoc modo jurasse Apostolum dicentem : « Quotidie » morior, per vestram gloriam [1]. » Quod ne quis existimet ita dictum, tanquam si diceretur : Vestra gloria me facit quotidie mori : sicut dicitur : Per illius magisterium doctus factus est, id est, illius magisterio factum est ut perfecte doceretur : græca exemplaria dijudicant, in quibus scriptum est : Νὴ τὴν καύχησιν ὑμετέραν, quod nonnisi a jurante dicitur. Ita ergo intelligitur præcepisse Dominum ne juretur, ne quisquam sicut bonum appetat jusjurandum, et assiduitate jurandi ad perjurium per consuetudinem delabatur. Quapropter qui intelligit, non in bonis, sed in necessariis jurationem habendam, refrenet se quantum potest, ut non ea utatur, nisi necessitate, cum videt pigros esse homines ad credendum, quod eis utile est credere, nisi juratione firmentur. Ad hoc itaque pertinet quod sic dicitur : « Sit autem sermo vester, Est, est; Non, non : » hoc bonum est, et appetendum. « Quod autem amplius » est, a malo est : » id est, si jurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suades : quæ infirmitas utique malum est, unde nos quotidie liberari deprecamur, cum dicimus : « Libera nos a » malo [2]. » Itaque non dixit : Quod autem amplius est, malum est; tu enim non malum facis, qui bene uteris juratione, quæ etsi non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuadeas quod utiliter suades : sed, « A malo est, » illius cujus infirmitate jurare cogeris. Sed nemo novit nisi qui expertus est, quam sit difficile et consuetudinem jurandi extinguere, et nunquam temere facere quod nonnunquam facere necessitas cogit.

LII. Quæri autem potest, cum diceretur : « Ego autem

[1] I Cor. xv, 31. — [2] Matth. vi, 15.

» dico vobis, non jurare omnino[1], » cur additum sit, « Neque per cœlum, quia thronus Dei est : » et cætera, usque ad id quod dictum est : « Neque per caput tuum. » Credo propterea, quia non putabant Judæi se teneri jurejurando, si per ista jurassent : et quoniam audierant, « Reddes autem Domino jusjurandum tuum, » non se putabant Domino debere jusjurandum, si per cœlum aut terram, aut per Jerosolymam, aut per caput suum jurarent : quod non vitio præcipientis, sed illis male intelligentibus, factum est. Itaque Dominus docet nihil esse tam vile in creaturis Dei, ut per hoc quisque pejerandum arbitretur : quando a summis usque ad ima divina providentia creata regantur, incipiens a throno Dei usque ad capillum album aut nigrum. « Neque per cœlum, inquit, » quia thronus Dei est ; neque per terram, quia scabel- » lum pedum ejus est : » id est, cum juras per cœlum aut terram, non te arbitreris non debere Domino jusjurandum tuum ; quia per eum jurare convinceris cujus cœlum thronus est, et cujus scabellum terra est. « Neque per Je- » rosolymam, quia civitas est magni regis : » melius quam si diceret, mea ; cum tamen hoc dixisse intelligatur. Et quia ipse utique Dominus est, Domino jusjurandum debet, qui per Jerosolymam jurat. « Neque per caput tuum jura- » veris. » Quid enim poterat quisque magis ad se pertinere arbitrari, quam caput suum ? Sed quomodo nostrum est, ubi potestatem faciendi unius capilli albi aut nigri non habemus? Ergo Deo debet jusjurandum ineffabiliter tenenti omnia, et ubique præsenti, quisquis etiam per caput suum jurare voluerit : et hic etiam cætera intelliguntur, quæ omnia utique dici non poterant, sicut illud commemoravimus dictum ab Apostolo : « Quotidie morior » per vestram gloriam. » Quam jurationem ut Domino se

[1] Matth. v, 34.

debere ostenderet, addidit, « Quam habeo in Christo » Jesu. »

LIII. Verumtamen propter carnales dico, non oportet opinari quod dictum est cœlum thronus Dei, et terra scabellum pedum ejus, quod sic habeat Deus collocata membra in cœlo et in terra, ut nos cum sedemus : sed illa sedes judicium significat : et quoniam in hoc universo mundi corpore maximam speciem cœlum habeat, et terra minimam; tanquam præsentior sit excellenti pulchritudini vis divina, minimam vero ordinet in extremis atque in infimis, sedere in cœlo dicitur terramque calcare. Spiritaliter autem sanctas animas cœli nomen significat; et terræ, peccatrices : et quoniam spiritalis omnia judicat ipse autem a nemine judicatur[1], convenienter dicitur sedes Dei : Peccator vero cui dictum est : « Terra es, et in » terram ibis[2]; quia per justitiam meritis digna tribuentem, in infimis ordinatur, et qui in lege manere noluit, sub lege punitur, congruenter accipitur scabellum pedum ejus.

CAPUT XVIII.

LIV. Sed jam ut istam quoque concludamus summam, quid laboriosius et operosius dici aut cogitari potest, ubi omnes nervos industriæ suæ animus fidelis exerceat, quam in vitiosa consuetudine superanda? præcidat membra impedientia regnum cœlorum, nec dolore frangatur : toleret in conjugali fide omnia, quæ quamvis sint molestissima, crimen tamen illicitæ corruptionis, id est, fornicationis non habent : veluti si uxorem quisque habeat,

[1] I Cor. II 15. — [2] Gen III, 16.

sive sterilem, sive deformem corpore, sive debilem membris, vel cæcam, vel surdam, vel claudam, vel si quid aliud, sive morbis et doloribus languoribusque confectam, et quidquid excepta fornicatione cogitari potest vehementer horribile, pro fide et societate sustineat; neque solum talem non abjiciat, sed etiam si non habeat, non ducat eam quæ soluta est a viro, pulchram, sanam, divitem, fœcundam. Quæ si facere non licet, multo minus sibi licere arbitretur ad ullum alium illicitum concubitum accedere : fornicationemque sic fugiat, ut ab omni turpi corruptione sese extrahat. Verum loquatur, neque id jurationibus crebris, sed morum probitate commendet : rebellantes adversum se omnium malarum consuetudinum innumerabiles turbas, de quibus ut omnes intelligerentur, paucæ commemoratæ sunt, confugiens ad arcem christianæ militiæ, tanquam de loco superiore prosternat. Sed quis tantos labores inire audeat, nisi qui sic flagrat amore justitiæ, ut tanquam fame et siti vehementissime accensus, et nullam sibi vitam donec ea satietur existimans, vim faciat in regnum cœlorum? Non enim aliter esse poterit fortis ad toleranda omnia, quæ in præcidendis consuetudinibus laboriosa et ardua et omnino difficilia sæculi hujus amatores putant. « Beati ergo qui » esuriunt et sitiunt justitiam; quoniam ipsi saturabun- » tur [1]. »

LV. Verumtamen in his laboribus cum quisque difficultatem patitur, et per dura et aspera gradum faciens circumvallatus variis tentationibus, et hinc atque hinc insurgere præteritæ vitæ moles intuens, timet ne aggressa implere non possit, arripiat consilium, ut auxilium mereatur. Quod est autem aliud consilium nisi ut infirmitatem aliorum ferat et ei quantum potest opituletur, qui suæ divinitus

1 Matth. v, 6.

desiderat subveniri? Consequenter itaque præcepta misericordiæ videamus. Mitis autem et misericors unum videntur : sed hoc interest, quod mitis, de quo superius tractatum est, pietate non contradicit divinis sententiis, quæ in sua peccata proferuntur, neque illis Dei sermonibus quos nondum intelligit; sed nullum beneficium præstat ei, cui non contradicit nec resistit : misericors autem ita non resistit, ut propter ejus correctionem id faciat, quem redderet resistendo pejorem.

CAPUT XIX.

LVI. Sequitur ergo Dominus, et dicit : « Audistis quia » dictum est : Oculum pro oculo, et dentem pro dente. » Ego autem dico vobis non resistere adversus malum; » sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam; » præbe illi et alteram : et qui voluerit tecum judicio » contendere et tunicam tuam tollere, remitte illi et vestimentum : et qui te angariaverit mille passus, vade » cum illo alia duo. Omni petenti te da, et qui voluerit » a te mutuari, ne aversatus fueris[1]. » Pharisæorum justitia minor est, non excedere in vindicta modum, ne plus rependat quisque quam accepit : et magnus hic gradus est. Nemo enim facile invenitur qui pugno accepto pugnum reddere velit; et uno a conviciante verbo audito, unum et quod tantumdem valeat referre contentus sit : sed sive ira perturbatus immoderatius vindicat; sive quia justum putat, eum qui læsit prior gravius lædi, quam læsus est qui non læserat. Talem animum magna ex parte

[1] Matth. v, 38-42.

refrenavit lex, in qua scriptum est : « Oculum pro oculo, » et dentem pro dente : » quibus nominibus significatur modus, ut injuriam vindicta non transeat. Et hæc est pacis inchoatio : perfecta autem pax est, talem penitus nolle vindictam.

LVII. Inter illud ergo primum quod præter legem est, ut majus malum pro minore malo reddatur, et hoc quod Dominus perficiendis Discipulis dixit, ne pro malo ullum malum reddatur; medium quemdam locum tenet, ut tantum reddatur quantum acceptum est, per quod a summa discordia ad summam concordiam pro temporum distributione transitus factus est. Quisquis ergo malum infert prior studio lædendi et nocendi, vide quantum distet ab eo qui nec læsus rependit. Quisquis autem nulli prior male fecit, sed tamen læsus rependit gravius, vel voluntate vel facto, recessit aliquantum a summa iniquitate, et processit ad summam justitiam, et tamen nondum tenet quod lex quæ per Moysen data est imperavit. Qui ergo tantum reddit quantum accepit, jam donat aliquid : non enim tantam pœnam meretur nocens, quantam ille qui ab eo læsus innocens passus est. Hanc ergo inchoatam, non severam, sed misericordem justitiam ille perficit, qui legem venit implere, non solvere. Duos ergo adhuc gradus qui intersunt intelligendos reliquit, et de ipso sommo misericordiæ culmine dicere maluit. Nam est adhuc quod faciat, qui non implet istam magnitudinem præcepti, quæ pertinet ad regnum cœlorum; ut non reddat tantum, sed minus, velut pro duobus pugnis unum, aut pro evulso oculo aurem præcidat. Hinc ascendens qui omnino nihil rependerit, propinquat præcepto Domini, nec tamen adhuc ibi est. Parum enim adhuc videtur Domino, si pro malo quod acceperis nihil rependas mali, nisi etiam amplius sis paratus accipere. Quapropter non ait : « Ego autem dico

» vobis, non reddere malum pro malo : » quanquam hoc etiam magnum præceptum sit; sed ait : « Non resistere » adversus malum : » ut non solum non rependas quod tibi fuerit irrogatum, sed etiam non resistas quominus aliud irrogetur : Hoc est enim quod etiam consequenter exponit : « Sed si quis te percusserit in dexteram maxil» lam tuam, præbe illi et alteram : » non enim ait : Si quis te percusserit, noli tu percutere; sed, para te adhuc percutienti. Quod ad misericordiam pertinere, hi maxime sentiunt, qui eis quos multum diligunt, tanquam filiis vel quibuslibet dilectissimis suis ægrotantibus serviunt vel parvulis vel phreneticis : a quibus multa sæpe patiuntur, etsi eorum salus id exigat, præbent se etiam ut plura patiantur, donec vel ætatis vel morbi infirmitas transeat. Quos ergo Dominus medicus animarum, curandis proximis instruebat, quid eos aliud docere posset, nisi ut eorum, quorum saluti consulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarent? Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit; quia nihil innocentius est eo qui in virtute perfectus est.

LVIII. Quæri autem potest quid sibi velit dextera maxilla. Sic enim in exemplaribus græcis, quibus major fides habenda est, invenitur : nam multa latina maxillam tantum habent, non etiam dexteram. Facies est autem qua quisque cognoscitur : et legimus apud Apostolum : « To» leratis enim si quis vos in servitutem redigit, si quis » devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in » faciem vos cædit[1] : » deinde continuo subjungit, « Se» cundum ignobilitatem dico : » ut exponat quid sit in faciem cædi, hoc est, contemni atque despici. Quod quidem non ideo dicit Apostolus, ut illos non sustinerent; sed ut se magis, qui eos sic diligeret ut se ipsum pro eis

[1] 2 Cor. XI, 20, 21.

vellet impendi. Sed quoniam facies non potest dici dextera et sinistra, et tamen nobilitas et secundum Deum et secundum hoc sæculum potest esse; ita distribuitur tanquam in dexteram maxillam et sinistram ut in quocumque Discipulo Christi contemptum fuerit quod Christianus est, multo magis in se contemni paratus sit, si quos hujus sæculi honores habet. Sicut idem Apostolus, cum in eo persequerentur homines nomen christianum, si taceret de dignitate quam habebat in sæculo, non præbuerat alteram maxillam, cædentibus dexteram. Non enim dicendo : « Civis romanus » sum [1], » non erat paratus hoc in se contemni, quod pro minimo habebat, ab eis qui in illo nomen tam pretiosum et salutare contempserant. Numquid enim ideo minus postea vincula toleravit, quæ civibus romanis non licebat imponi, aut quemquam de hac injuria voluit accusare? Et si qui ei propter civitatis romanæ nomen pepercerunt, non tamen ille ideo non præbuit quod ferirent, cum eos a tanta perversitate corrigere cuperet patientia sua, quos videbat in se sinistras partes magis quam dexteras honorare. Illud est enim tantum attendendum, quo animo faceret omnia, quam benevole et clementer in eos, a quibus ista patiebatur. Nam et pontificis jussu palma percussus, quod contumeliose visus est dicere, cum ait : « Percutiet te Deus, paries dealbate [2], » minus intelligentibus convicium sonat: intelligentibus vero prophetia est. Paries quippe dealbatus, hypocrisis est, id est, simulatio sacerdotalem præferens dignitatem, et sub hoc nomine tanquam candido tegmine interiorem quasi luteam turpitudinem occultans. Nam quod humilitatis fuit, mirabiliter custodivit, cum ei diceretur : « Principi sacerdotum maledicis? respondit : Nescivi, fratres, quia princeps est sacerdotum, » scriptum est enim : « Principi populi tui

[1] Act. xxii, 25. — [2] Id. xxiii, 3.

» non maledices[1]. » Ubi ostendit quanta tranquillitate illud dixisset, quod iratus dixisse videbatur, quod tam cito, tam mansuete respondit, quod ab indignantibus et perturbatis fieri non potest. Et in eo ipso intelligentibus verum dixit : « Nescivi quia princeps est sacerdotum : » tanquam si diceret, Ego alium scivi principem sacerdotum, pro cujus nomine ista sustineo, cui maledicere fas non est, et cui vos maledicitis, cum in me nihil aliud quam ejus odistis nomen. Sic ergo oportet non simulate ista jactare, sed in ipso corde esse ad omnia præparatum, ut possit canere illud propheticum, « Paratum cor meum, Deus, » paratum cor meum[2]. » Multi enim alteram maxillam præbere noverunt, diligere vero illum a quo feriuntur ignorant. At vero ipse Dominus, qui utique præcepta quæ docuit primus implevit, percutienti se in maxillam ministro sacerdotis non præbuit alteram; sed insuper dixit : « Si male locutus sum, exprobra de malo; si bene, » quid me cædis[3]? » Non tamen ideo paratus corde non fuit, non solum in alteram maxillam cædi pro salute omnium, sed etiam toto corpore crucifigi.

LIX. Ergo et illud quod sequitur : « Et qui voluerit » tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, » remitte illi et vestimentum[4], » ad præparationem cordis, non ad ostentationem operis præceptum recte intelligitur. Sed de tunica et vestimento quod dictum est, non in eis solis, sed in omnibus faciendum est, quæ aliquo jure temporaliter nostra esse dicimus. Si enim de necessariis hoc imperatum est, quanto magis superflua contemnere convenit? Verumtamen ea quæ nostra dixi, eo genere includenda sunt, quo Dominus ipse præscribit, dicens : « Si quis vult judicio tecum contendere, et tunicam tuam

[1] Act. XXIII, 4, 5, et Exod. XXVIII, 28. — [2] Psal. LVI, 8. — [3] Joan. XVIII, 23. — [4] Matth. V, 40.

» tollere. » Omnia ergo illa intelligantur, de quibus judicio nobiscum contendi potest, ita ut a nostro jure in jus illius transeant, qui contendit vel pro quo contendit: sicuti est vestis, domus, fundus, jumentum, et generaliter omnis pecunia. Quod utrum etiam de servis accipiendum sit, magna quæstio est. Non enim Christianum oportet sic possidere servum, quomodo equum aut argentum : quanquam fieri possit, ut majore pretio valeat equus quam servus, et multo magis aliquid aureum vel argenteum. Sed ille servus, si rectius et honestius et ad Deum colendum accommodatius abs te domino educatur, aut regitur, quam ab illo potest qui eum cupit auferre ; nescio utrum quisquam dicere audeat, ut vestimentum eum debere contemni. Hominem namque homo tanquam se ipsum diligere debet, cui ab omnium Domino, sicut ea quæ sequuntur ostendunt, etiam ut inimicos diligat imperatur.

LX. Sane animadvertendum est omnem tunicam vestimentum esse, non omne vestimentum tunicam esse. Vestimenti ergo nomen plura significat quam nomen tunicæ. Et ideo sic dictum esse arbitror : « Et qui voluerit » tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, » remitte illi et vestimentum : » tanquam si diceret : Qui voluerit tunicam tuam tollere, remitte illi etsi quid aliud indumenti habes. Ideo nonnulli « Pallium » interpretati sunt, quod græce positum est ἱμάτιον.

LXI. « Et qui te angariaverit, inquit, mille passus, » vade cum illo alia duo[1]. » Et hoc utique non tam ut pedibus agas, quam ut animo sis paratus. Nam in ipsa christiana historia, in qua est auctoritas, nihil tale invenies factum esse a sanctis, vel ab ipso Domino, cum in homine quem suscipere dignatus est, vivendi nobis præberet exemplum : cum tamen omnibus fere locis eos inve-

[1] Matth. v, 41.

nias paratos fuisse æquo animo tolerare quidquid eis improbe fuisset ingestum. Sed verbi gratia dictum putamus : « Vade cum eo alia duo ? » an tria compleri voluit, quo numero significaretur perfectio ; ut meminerit quisque cum hoc facit, perfectam se implere justitiam, misericorditer perferendo infirmitates eorum quos vult sanos fieri ? Potest videri propterea etiam tribus exemplis hæc præcepta insinuasse : quorum primum est, si quis percusserit in maxillam ; secundum, si quis tunicam tollere voluerit ; tertium, si quis mille passus angariaverit : in quo tertio exemplo simplo duplum additur, ut triplum compleatur. Qui numerus hoc loco si non, ut dictum est, significabat perfectionem ; illud accipiatur, quod in præcipiendo tanquam tolerabilius incipiens paulatim creverit, donec perveniret usque ad duplum aliud perferendum. Nam primo præberi voluit alteram maxillam, cum fuerit dextra percussa, ut minus perferre paratus sis quam pertulisti. Quidquid enim dextera significat, et charius est utique quam id quod sinistra significat : et qui in re chariore aliquid pertulit, si et in viliore perferat, minus est. Deinde illi qui tunicam vult tollere, jubet et vestimentum remitti : quod aut tantumdem est, aut non multo amplius ; non tamen duplum. Tertio de mille passibus, quibus addenda dicit duo millia, usque ad duplum aliud perferas jubet : ita significans, sive aliquanto minus quam jam fuit, sive tantumdem, sive amplius quisque improbus in te esse voluerit, æquo animo tolerandum esse.

CAPUT XX.

LXII. In his sane generibus trium exemplorum nullum genus injuriæ prætermissum esse video. Namque omnia in quibus improbitatem aliquam patimur, in duo genera dividuntur : quorum alterum est quod restitui non potest ; alterum quod potest. Sed in illo quod restitui non potest, vindictæ solatium quæri solet. Quid enim prodest quod percussus repercutis ? Numquid propterea illud quod in corpore læsum est, restituitur in integrum? Sed tumidus animus talia fomenta desiderat : sanum autem firmumque ista non juvant ; quin potius misericorditer perferendam alterius infirmitatem judicat, quam alieno supplicio suam mitigandam, quæ nulla est.

LXIII. Neque hic ea vindicta prohibetur, quæ ad correctionem valet : etiam ipsa enim pertinet ad misericordiam ; nec impedit illud propositum, quo quisque paratus est ab eo quem correctum esse vult, plura perferre. Sed huic vindictæ referendæ non est idoneus, nisi qui odium quo solent flagrare qui se vindicare desiderant, dilectionis magnitudine superaverit. Non enim metuendum est ne odisse parvulum filium parentes videantur, cum ab eis vapulat peccans, ne peccet ulterius. Et certe perfectio dilectionis ipsius Dei Patris imitatione nobis proponitur, cum in sequentibus dicitur : « Diligite inimicos vestros, » benefacite iis qui oderunt vos, et orate pro eis qui vos » persequuntur[1] : » et tamen de ipso dicitur per Prophetam : » Quem enim diligit Dominus, corripit : flagellat

[1] Matth. v, 44.

» autem omnem filium quem recipit[1]. » Dicit et Dominus : « Servus qui nescit voluntatem domini sui, et facit » digna plagis, vapulabit pauca : servus autem qui scit » voluntatem domini sui, et facit digna plagis, vapula- » bit multa [2]. » Non ergo quæritur, nisi ut et ille vindicet, cui rerum ordine potestas data est, et ea voluntate vindicet, qua pater in parvulum filium, quem per ætatem odisse nondum potest. Hinc enim aptissimum exemplum ducitur, quo satis appareat posse peccatum amore potius vindicari, quam impunitum relinqui : ut illum in quem vindicat non pœna miserum, sed correctione beatum velit : paratus tamen, si opus sit, æquo animo plura tolerare ab eo illata, quem vult esse correctum, sive in eum habeat potestatem coërcendi, sive non habeat.

LXIV. Magni autem et sancti viri, qui jam optime scirent, mortem istam quæ animam dissolvit a corpore, non esse formidandam, secundum eorum tamen animum qui illam timerent, nonnulla peccata morte punierunt, quod et viventibus utilis metus incuteretur, et illis qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri posset, si viverent. Non temere illi judicabant, quibus tale judicium donaverat Deus. Inde est quod Elias multos morte affecit, et propria manu [3], et igne divinitus impetrato[4] : quod et alii multi magni et divini viri eodem spiritu consulendi rebus humanis non temere fecerunt. De quo Elia cum exemplum dedissent Discipuli, Domino commemorantes quid ab eo factum sit, ut etiam ipsis daret potestatem petendi de cœlo ignem ad consumendum eos, qui sibi hospitium non præberent; reprehendit in eis Dominus non exemplum Prophetæ sancti, sed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus [5] : animadvertens

[1] Prov. III, 12. — [2] Luc. II, 47, 48. — [3] 3 Reg. XVIII, 40. — [4] 4 Reg. V, 10. — [5] Luc. IX, 52-56.

eos non amore correctionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque posteaquam eos docuit quid esset diligere proximum tanquam se ipsum, infuso etiam Spiritu sancto, quem decem diebus completis post ascensionem suam desuper ut promiserat misit [1], » non defuerunt tales vindictæ, quamvis multo rarius quam in Veteri Testamento. Ibi enim ex majore parte servientes timore premebantur : hic autem maxime dilectione liberi nutriebantur. Nam et verbis apostoli Petri Ananias et uxor ejus, sicut in Actibus Apostolorum legimus, exanimes ceciderunt, nec resuscitati sunt, sed sepulti [2].

LXV. Sed si huic libro hæretici qui adversantur Veteri Testamento, nolunt credere, Paulum apostolum quem nobiscum legunt, intueantur dicentem de quodam peccatore, quem tradidit Satanæ in interitum carnis, « Ut » anima salva sit [3]. » Et si nolunt hic mortem intelligere, (fortasse enim incertum est,) quamlibet vindictam per Satanam factam ab Apostolo fateantur : quod non eum odio, sed amore fecisse manifestat illud adjectum, « Ut » anima salva sit. » Aut in illis libris quibus ipsi magnam tribuunt auctoritatem, animadvertant quod dicimus, ubi scriptum est apostolum Thomam imprecatum cuidam, a quo palma percussus esset, atrocissimæ mortis supplicium, anima tamen ejus commendata, ut in futuro ei sæculo parceretur : cujus a leone occisi, a cætero corpore discerptam manum canis intulit mensis, in quibus convivabatur Apostolus. Cui scripturæ licet nobis non credere; non est enim in catholico canone : illi tamen eam et legunt, et tanquam incorruptissimam verissimamque honorant, qui adversus corporales vindictas quæ sunt in Veteri Testamento, nescio qua cæcitate acerrime sæviunt, quo

[1] Act. II, 1-4. — [2] Id. V, 1-10. — [3] I Cor. V, 5.

animo et qua distributione temporum factæ sint omnino nescientes.

LXVI. Tenebitur ergo in hoc injuriarum genere, quod per vindictam luitur, iste a Christianis modus, ut accepta injuria non surgat in odium, sed infirmitatis misericordia paratus sit animus plura perpeti; nec correctionem negligat, qua vel consilio vel auctoritate vel potestate uti potest. Aliud injuriarum genus est, quod in integrum restitui potest : cujus duæ species, una ad pecuniam, altera ad operam pertinet. Quapropter illius de tunica et vestimento, hujus de angaria mille passuum et duum millium exempla subjecta sunt : quia et reddi vestimentum potest; et quem adjuveris opera, potest te etiam ipse, si opus fuerit, adjuvare. Nisi forte ita potius distinguendum est, ut prius, quod positum est de percussa maxilla, omnia significet quæ sic ingeruntur ab improbis, ut restitui non possint nisi vindicta : secundum quod positum est de vestimento omnia significet quæ possunt restitui sine vindicta; et ideo forte additum est : « Qui voluerit tecum » judicio contendere, » quia quod per judicium aufertur, non ea vi putatur auferri, cui vindicta debeatur : tertium vero ex utroque confectum sit, ut et sine vindicta et cum vindicta possit restitui. Nam qui operam indebitam violenter exigit sine ullo judicio, sicut facit qui angariat hominem improbe, et cogit se illicite adjuvari ab invito, et pœnam improbitatis potest luere, et operam reddere, hanc ille repetat qui improbum pertulit. In his ergo omnibus generibus injuriarum Dominus docet patientissimum et misericordissimum, et ad plura perferenda paratissimum animum Christiani esse oportere.

LXVII. Sed quoniam parum est non nocere, nisi etiam præstes beneficium quantum potes, consequenter adjungit, et dicit : « Omni petenti te da, et qui voluerit mu-

» tuari a te, ne aversatus fueris[1]. Omni petenti, » inquit, non, omnia petenti : ut id des quod dare honeste et juste potes. Quid si enim pecuniam petat, qua innocentem conetur opprimere? Quid si postremo stuprum petat? Sed ne multa persequar quæ sunt innumerabilia, id profecto dandum est, quod nec tibi nec alteri noceat, quantum sciri aut credi ab homine potest : et cui juste negaveris quod petit, indicanda est ipsa justitia, ut non eum inanem dimittas. Ita omni petenti te dabis, quamvis non semper id quod petit dabis; et aliquando melius aliquid dabis, cum petentem injusta correxeris.

LXVIII. Quod autem ait : « Qui voluerit a te mutuari, » ne aversatus fueris : » ad animum referendum est. Hilarem enim datorem diligit Deus. Mutuatur autem omnis qui accipit, etiam si non ipse soluturus est : cum enim misericordibus Deus plura restituat, omnis qui beneficium præstat, fœneratur. Aut si non placet accipere mutuantem nisi eum qui accipit redditurus, intelligendum est Dominum duo ipsa genera præstandi esse complexum. Namque aut donamus quod damus benevole, aut reddituro commodamus. Et plerumque homines, qui proposito divino præmio donare parati sunt, ad dandum quod mutuum petitur pigri fiunt, quasi nihil recepturi a Deo, cum rem quæ datur, ille qui accipit exolvat. Recte itaque ad hoc beneficii tribuendi genus nos divina hortatur auctoritas dicens : « Et qui voluerit a te mutuari, ne aversa» tus fueris : » id est, ne propterea voluntatem alienes ab eo qui petit, quia et pecunia tua vacabit, et Deus tibi non redditurus est, cum homo reddiderit : sed cum id ex præcepto Dei facis, apud illum qui hæc jubet infructuosum esse non potest.

[1] Matth. v, 42.

CAPUT XXI.

LXIX. Deinde adjungit, et dicit : « Audistis quia dictum est : Diliges proximum tuum, et oderis inimicum » tuum. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, » benefacite his qui vos oderunt, et orate pro eis qui vos » persequuntur : ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, » qui solem suum oriri jubet super bonos et malos, et » pluit super justos et injustos. Si enim dilexeritis eos qui » vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et Pu- » blicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros » tantum, quid amplius facitis? nonne et ethnici hoc ipsum » faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester, » qui in cœlis est, perfectus est[1]. » Nam sine ista dilectione, qua etiam inimicos et persecutores nostros diligere jubemur, ea quæ superius dicta sunt implere quis potest? Perfectio autem misericordiæ, qua plurimum animæ laboranti consulitur, ultra dilectionem inimici porrigi non potest, et ideo sic clauditur : Estote ergo vos perfecti, » sicut et Pater vester, qui in cœlis est, perfectus est. » Ita tamen ut Deus intelligatur perfectus tanquam Deus, et anima perfecta tanquam anima.

LXX. Gradum tamen esse aliquem in Pharisæorum justitia, quæ ad Legem veterem pertinet, hinc intelligitur, quod multi homines eos etiam a quibus diliguntur oderunt, sicut luxuriosi filii parentes coërcitores luxuriæ suæ : ascendit ergo aliquem gradum qui proximum diligit, quamvis adhuc oderit inimicum. Ejus autem imperio, qui

[1] Matth. v, 43-48.

venit Legem implere, non solvere, perficiet benevolentiam et benignitatem, cum eam usque ad inimici dilectionem perduxerit. Nam ille gradus quamvis nonnullus sit, tam parvus est tamen, ut cum publicanis etiam possit esse communis. Nec quod in Lege dictum est: « Oderis » inimicum tuum, » vox jubentis justo accipienda est, sed permittentis infirmo.

LXXI. Oritur hic sane nullo modo dissimulanda quæstio, quod huic præcepto Domini, quo nos hortatur diligere inimicos nostros, et benefacere his qui nos oderunt, et orare pro his qui nos persequuntur, multæ aliæ Scripturarum partes minus diligenter et sobrie considerantibus videntur adversæ; quia et in Prophetis inveniuntur multæ imprecationes adversus inimicos, quæ maledictiones putantur: sicut est illud, « Fiat mensa eorum in laqueum[1]: » et cætera quæ ibi dicuntur. Et illud: « Fiant filii ejus pupilli, et uxor ejus vidua[2]: » et quæ alia vel supra vel infra in eodem Psalmo in personam Judæ per Prophetam dicuntur. Multa alia usquequaque in Scripturis reperiuntur, quæ videantur esse contraria et huic præcepto Domini, et illi apostolico, quo ait: « Benedicite, et nolite maledicere[3]: » cum et de Domino scriptum sit, quod maledixerit civitatibus, quæ verbum ejus non acceperunt[4], et memoratus Apostolus, de quodam ita dixerit: « Reddet illi Dominus, secundum opera » illius[5]. »

LXXII. Sed hæc facile solvuntur, quia et Propheta per imprecationem quid esset futurum cecinit, non optantis voto, sed spiritu prævidentis: ita et Dominus, ita et Apostolus: quanquam in horum etiam verbis non hoc invenitur quod optaverint, sed quod prædixerint. Non

[1] Psal. LXVIII, 23. — [2] Id. CVIII, 9. — [3] Rom. XII, 14. — [4] Matth. XI, 20-24 et Luc. X, 13-15. — [5] 2 Tim. IV, 14.

enim cum ait Dominus : « Væ tibi Capharnaum : » aliud sonat nisi aliquid ei mali eventurum merito infidelitatis : quod futurum Dominus non malevolentia optabat, sed divinitate cernebat. Et Apostolus non ait : Reddat ; sed, » Reddet illi Dominus secundum opera ejus : » quod verbum prænuntiantis est, non imprecantis. Sicut et de illa hypocrisi Judæorum de qua jam dictum est, cui eversionem imminere cernebat, dixit : « Percutiet te Deus, paries » dealbate[1]. » Prophetæ autem maxime solent figura imprecantis futura prædicere, sicut figura præteriti temporis ea quæ ventura erant sæpe cecinerunt : sicut est illud, « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt ina- » nia[2] ? » Non enim dixit : Quare frement gentes, et populi meditabuntur inania : cum ea non quasi jam transacta meminisset, sed ventura prospiceret. Tale etiam illud est, « Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestimen- » tum meum miserunt sortem[3] : » et hic enim non dixit : Divident sibi vestimenta mea, et super vestimentum meum mittent sortem. Nec tamen de his verbis quisquam calumniatur, nisi qui non sentit varietatem istam figurarum in loquendo nihil veritati rerum minuere, et plurimum addere affectibus animorum.

CAPUT XXII.

LXXIII. Sed illud magis urget istam quæstionem, quod dicit apostolus Joannes : « Si quis scit peccare fratrem » suum peccatum non ad mortem, postulabit, et dabit

[1] Vide supra cap. XIX, n. 58, et Act. XXIII, 3. — [2] Psal. II, 1. — [3] Id. XXI, 19.

» illi Dominus vitam qui peccat non ad mortem : est au-
» tem peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget[1].» Aperte enim ostendit esse quosdam fratres pro quibus orare non nobis præcipitur, cum Dominus etiam pro persecutoribus nostris orare jubeat[2]. Nec ista quæstio solvi potest, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum persecutione graviora sint. Fratres autem Christianos significare, multis divinarum Scripturarum documentis probari potest. Manifestissimum tamen illud est, quod Apostolus ita ponit: « Sanctificatus est enim vir
» infidelis in uxore, et sanctificata est mulier infidelis in
» fratre[3]. » Non enim addidit, nostro : sed manifestum existimavit, cum fratris nomine Christianum intelligi voluit, qui infidelem haberet uxorem. Et ideo paulo post dicit : « Quod si infidelis discedit, discedat : non autem
» servituti subjectus est frater vel soror in hujusmodi[4].» Peccatum ergo fratris ad mortem puto esse, cum post agnitionem Dei per gratiam Domini nostri Jesu Christi quisque oppugnat fraternitatem, et adversus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, invidentiæ facibus agitatur[5]. Peccatum autem non ad mortem est, si quisquam non amorem a fratre alienaverit, sed officia fraternitatis debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter et Dominus in cruce ait : « Pater, ignosce illis,
» quia nesciunt quid faciunt[6] : » nondum enim gratiæ Spiritus sancti participes facti societatem sanctæ fraternitatis inierant. Et beatus Stephanus in Actibus Apostolorum orat pro eis a quibus lapidatur[7] ; quia nondum Christo crediderant, neque adversus illam communem gratiam dimicabant. Et apostolus Paulus propterea credo non orat

[1] I Joan. v, 16. — [2] Matth. v, 44. — [3] I Cor. vii, 14. — [4] Ibid. 15. — [5] Vide Retract. lib. 1, cap. 19. n. 7. — [6] Luc. xxiii, 34. — [7] Act. vii, 59.

pro Alexandro, quia jam frater erat, et ad mortem, id est, invidentia fraternitatem oppugnando, peccaverat. Pro his autem qui non abruperant amorem, sed timore succubuerant, orat ut eis ignoscatur. Sic enim dicit : « Alexander ærarius multa mihi mala ostendit : reddet » illi Dominus secundum opera ejus, quem et tu devita : » valde enim restitit nostris sermonibus[1]. » Deinde subjungit pro quibus orat, ita dicens : « In prima mea de» fensione nemo mihi affuit, sed omnes me derelique» runt : non illis imputetur[2]. »

LXXIV. Ista differentia peccatorum Judam tradentem a Petro negante distinguit : non quia pœnitenti non sit ignoscendum, ne contra illam sententiam Domini veniamus, qua præcipit semper ignoscendum esse fratri petenti ut sibi frater ignoscat : sed quia illius peccati tanta labes est, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum suum mala conscientia et agnoscere et enuntiare cogatur. Cum enim dixisset Judas : « Peccavi quod » tradiderim sanguinem justum[3] ; » facilius tamen desperatione cucurrit ad laqueum, quam humilitate veniam deprecatus est. Quapropter multum interest quali pœnitentiæ ignoscat Deus. Multi enim multo citius se fatentur peccasse, atque ita sibi succensent ut vehementer se peccasse nollent : sed tamen animum ad humiliandum et obterendum cor, implorandamque veniam non deponunt : quam mentis affectionem propter peccati magnitudinem jam de damnatione illos habere credendum est.

LXXV. Et hoc est fortasse peccare in Spiritum sanctum, id est, per malitiam et invidiam, fraternam oppugnare charitatem post acceptam gratiam Spiritus sancti, quod peccatum Dominus neque hic, neque in futuro sæ-

[1] 2 Tim. IV, 14-16. — [2] Luc. XVII, 3, et Matth. XVIII, 22. — [3] Matth. XXVII, 4, 5.

culo dimitti dicit[1]. Unde quæri potest, utrum in Spiritum sanctum Judæi peccaverint, quando dixerunt, quod in Beelzebub principe dæmoniorum dæmonia Dominus expelleret[2] : utrum hoc in ipsum Dominum dictum accipiamus, quia de se dicit alio loco : « Si enim patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos » ejus[3]? » An quoniam de magna invidentia dixerant, ingrati tam præsentibus beneficiis, quamvis nondum Christiani fuerint, tamen propter ipsam invidentiæ magnitudinem in Spiritum sanctum peccasse credendi sunt? Non enim hoc colligitur de verbis Domini. Quamvis enim eodem loco dixerit : « Quicumque enim dixerit verbum » nequam adversus Filium hominis, remittetur ei : qui » autem dixerit verbum adversus Spiritum sanctum, non » remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro[4] : » tamen videri potest ad hoc eos monuisse, ut accedant ad gratiam, et post acceptam gratiam non ita peccent, ut nunc peccaverunt. Nunc enim in Filium hominis dixerunt verbum nequam, et potest eis dimitti, si conversi fuerint et ei crediderint, et Spiritum sanctum acceperint : quo accepto si fraternitati invidere, et gratiam quam acceperunt oppugnare voluerint, non eis dimitti, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Nam si eos sic haberet condemnatos, ut nulla spes illis reliqua esset, non adhuc monendos judicaret, cum addidit dicens : « Aut facite arbo» rem bonam, et fructum ejus bonum : aut facite arborem » malam, et fructum ejus malum[5]. »

LXXVI. Sic itaque accipiatur diligendos inimicos esse, et benefaciendum his qui nos oderunt, et orandum pro his qui nos persequuntur, ut pro quibusdam etiam fratrum peccatis intelligatur non præceptum esse, ut ore-

[1] Matth. XII, 24. — [2] Marc. III, 22. — [3] Matth. X, 25. — [4] Id. XII, 32. — [5] Ibid. 33.

mus : ne per imperitiam nostram divina Scriptura, (quod fieri non potest,) a se dissentire videatur. Sed utrum sicut pro quibusdam non est orandum, ita etiam contra aliquos orandum sit, nondum satis apparuit. Generaliter enim dictum est : « Benedicite, et nolite maledicere [1] : » et illud, « Nemini malum pro malo reddentes [2]. » Pro quo autem non oras, non etiam contra illum oras [3] : potes enim videre certam ejus pœnam, et penitus desperatam salutem, et non quia odisti eum, ideo pro illo non oras; sed quia sentis nihil te posse proficere, et orationem tuam non vis repelli a justissimo judice. Sed quid agimus de his, contra quos oratum a sanctis accepimus, non ut corrigerentur, nam hoc modo potius pro ipsis oratum est; sed ad illam ultimam damnationem : non sicut contra Domini traditorem per Prophetam, nam illa, ut dictum est, prædictio futurorum, non optatio supplicii fuit : nec sicut ab Apostolo contra Alexandrum, nam et inde jam satis dictum est : sed sicut in Apocalypsi Joannis legimus Martyres orare ut vindicentur [4], cum ille primus Martyr ut lapidatoribus suis ignosceretur, oraverit [5].

LXXVII. Sed hinc non oportet moveri. Quis enim audeat affirmare, cum illi sancti candidati se vindicari petierint, utrum contra ipsos homines, an contra regnum peccati petierint? Nam ipsa est sincera et plena justitiæ et misericordiæ vindicta Martyrum, ut evertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpessi sunt. Ad cujus eversionem nititur Apostolus, dicens : « Non ergo regnet peccatum » in vestro mortali corpore [6]. » Destruitur autem et evertitur peccati regnum, partim correctione hominum, ut caro spiritui subjiciatur; partim damnatione perseverantium in peccato, ut ita justitia ordinentur, ut justis cum

[1] Rom. XII, 14. — [2] Ibid. 17. — [3] I Petr. III, 9. — [4] Apoc. VI, 10. — [5] Act. VII, 59. — [6] Rom. VI, 12.

Christo regnantibus, molesti esse non possint. Intuere apostolum Paulum, nonne tibi videtur in se ipso Stephanum martyrem vindicare, cum dicit : « Non sic pugno » tanquam aërem cædens, sed castigo corpus meum, et » servituti subjicio[1] ? » Nam hoc in se utique prosternebat, et debilitabat, et victum ordinabat, unde Stephanum cæterosque Christianos fuerat persecutus. Quis ergo convincit Martyres sanctos non talem suam vindictam a Domino esse deprecatos, cum etiam finem hujus sæculi, in quo tanta exitia pertulerunt, ad suam vindictam potuerint licenter optare? Quod qui orant, et pro inimicis suis orant qui sanabiles sunt, et contra illos non orant qui insanabiles esse voluerunt : quia Deus quoque puniendo illos non est malevolus tortor, sed justissimus ordinator. Sine ulla ergo dubitatione diligamus inimicos nostros, benefaciamus his qui oderunt nos, et oremus pro eis qui nos persequuntur.

CAPUT XXIII.

LXXVIII. Quod autem consequenter positum est : « Ut » sitis filii Patris vestri qui in cœlis est[2], » ex illa regula intelligendum est, qua et Joannes dicit : « Dedit illis po» testatem filios Dei fieri[3]. » Unus enim naturaliter Filius est, qui nescit omnino peccare : nos autem potestate accepta efficimur filii, in quantum ea quæ ab illo præcipiuntur implemus. Unde apostolica disciplina adoptionem appellat, qua in æternam hæreditatem vocamur, ut co-

[1] I Cor. IX, 26. — [2] Matth. V, 45. — [3] Joan. I, 12.

hæredes Christi esse possimus[1]. Filii ergo efficimur regeneratione spiritali, et adoptamur in regnum Dei, non tanquam alieni, sed tanquam ab illo facti et creati : ut unum sit beneficium, quo nos fecit esse per omnipotentiam suam, cum ante nihil essemus, alterum quo adoptavit, ut cum eo tanquam filii vita æterna pro nostra participatione frueremur. Itaque non ait : Facite ista, quia estis filii ; sed, Facite ista, ut sitis filii.

LXXIX. Cum autem ad hoc nos vocat per ipsum Unigenitum, ad similitudinem suam nos vocat. Ille enim, sicut consequenter dicit : « Solem suum oriri facit super » bonos et malos, et pluit super justos et injustos [2]. » Sive solem suum non istum carneis oculis visibilem accipias, sed illam sapientiam, de qua dicitur : « Candor est enim » lucis æternæ[3] : » de qua item dicitur : « Ortus est mihi » justitiæ Sol : » et iterum, « Vobis autem qui timetis » nomen Domini, orietur Sol justitiæ[4] : » ut etiam pluviam accipias irrigationem doctrinæ veritatis, quia bonis et malis apparuit, et bonis et malis evangelizatus est Christus. Sive istum solem mavis accipere non solum hominum, sed etiam pecorum corporeis oculis propalatum ; et istam pluviam qua fructus gignuntur, qui ad refectionem corporis dati sunt : quod probabilius intelligi existimo : ut ille sol spiritalis non oriatur, nisi bonis et sanctis ; quia hoc ipsum est, quod plangunt iniqui in illo libro, qui Sapientia Salomonis inscribitur : « Et sol non ortus est nobis[5] : » et illa pluvia spiritalis non irriget nisi bonos ; quia malos significavit vinea, de qua dictum est : « Mandabo nubi- » bus meis ne pluant super eam[6]. » Sed sive hoc, sive illud intelligas, magna Dei bonitate fit, quæ nobis imitanda præcipitur, si filii Dei esse volumus. Quantum enim

[1] Rom. VIII, 17, et Gal. IV, 5. — [2] Matth. V, 45. — [3] Sap. VII, 26. — [4] Malac. IV, 2. — [5] Sap. V, 6. — [6] Isaï. V, 6.

hujus vitæ solatium afferat lux ista visibilis, et pluvia corporalis, quis tam ingratus est ut non sentiat? Quod solatium videmus et justis in hac vita et peccatoribus communiter exhiberi. Non autem ait : « Qui facit solem oriri super » bonos et malos ; » sed addidit, « Suum, » id est, quem ipse fecit atque constituit et a nullo aliquid sumpsit ut faceret, sicut in Genesi de omnibus luminaribus scribitur[1]; qui proprie potest dicere sua esse omnia, quæ de nihilo creavit : ut hinc admoneremur, quanta liberalitate inimicis nostris ex præcepto ejus præstare debeamus quæ nos non creavimus, sed de muneribus ejus accepimus.

LXXX. Quis autem potest vel paratus esse ab infirmis injurias sustinere, quantum eorum saluti prodest ; et malle amplius iniquitatis alienæ perpeti, quam id quod perpessus est reddere ; omni petenti a se aliquid, vel id quod petit, si habetur, et si recte dari potest, vel consilium bonum, vel benevolum dare animum, nec se avertere ab eo qui mutuari cupit ; diligere inimicos : benefacere his qui se oderunt, orare pro eis qui se persequuntur : quis ergo hæc facit, nisi plene perfecteque misericors? Quo uno consilio miseria devitatur, opitulante illo qui ait : « Misericordiam volo magis quam sacrificium[2] : Beati » ergo misericordes ; quia ipsorum miserebitur[3]. » Sed jam commode fieri puto, ut hic lector tam longo volumine fatigatus respiret aliquantum, et ad cætera se reficiat in alio libro consideranda.

[1] Gen. I, 16. — [2] Oseæ. VI, 6. — [3] Matth. V, 7.

LIBER II.

In posteriorem partem sermonis Domini in monte, contentam Matthæi capitibus sexto et septimo.

I. Misericordiam, usque ad cujus tractationem liber primus terminum accepit, sequitur cordis mundatio, unde iste sumit exordium. Cordis autem mundatio est, tanquam oculi quo videtur Deus, cujus simplicis habendi tantam curam esse oportet, quantam ejus rei dignitas flagitat, quæ tali oculo conspici potest. Huic autem oculo magna ex parte mundato difficile est non subrepere sordes aliquas de his rebus, quæ ipsas bonas nostras actiones comitari solent, veluti est laus humana. Siquidem non recte vivere, perniciosum est: recte autem vivere, et nolle laudari, quid est aliud quam inimicum esse rebus humanis, quæ utique tanto sunt miseriores, quanto minus placet recta vita hominum? Si ergo inter quos vivis, te recte viventem non laudaverint, illi in errore sunt: si autem laudaverint, tu in periculo: nisi tam simplex cor habueris et mundum, ut ea quæ recte facis non propter laudes hominum facias; magisque illis recta laudantibus graluleris, quibus id quod bonum est placet, quam tibi ipsi; quia recte viveres, etiam si nemo laudaret: ipsamque laudem tuam tunc intelligas utilem esse laudantibus, si non te ipsum in tua bona vita, sed Deum honorent, cujus sanctissimum templum est quisquis vivit bene: ut illud impleatur quod ait David: « In

» Domino laudabitur anima mea, audiant mites, et ju-
» cundentur[1]. » Pertinet ergo ad oculum mundum non intueri in recte faciendo laudes hominum, et ad eas referre quod recte facis, id est, propterea recte facere aliquid, ut hominibus placeas. Sic enim etiam simulare bonum libebit, si non attenditur nisi ut homo laudet; qui quoniam videre cor non potest, potest etiam falsa laudare. Quod qui faciunt, id est, qui bonitatem simulant, duplici corde sunt. Non ergo habet simplex, id est, mundum cor, nisi qui transcendit humanas laudes, et illum solum intuetur, cum recte vivit, et ei placere nititur, qui conscientiæ solus inspector est. De cujus conscientiæ puritate quidquid procedit, tanto est laudabilius, quanto humanas laudes minus desiderat.

CAPUT I.

II. « Cavete ergo, inquit, facere justitiam vestram co-
» ram hominibus, ut videamini ab eis[2] : » id est, cavete hoc animo juste vivere, et ibi constituere bonum vestrum, ut vos videant homines : « Alioquin mercedem non
» habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est : » non si ab hominibus videamini; sed si propterea juste vivatis, ut ab hominibus videamini. Nam ubi erit, quod in principio sermonis hujus dictum est : « Vos estis lumen
» mundi. Non potest civitas abscondi super montem cons-
» tituta : neque accendunt lucernam et ponunt eam sub
» modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui
» in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram homi-

[1] Psal. xxxiii, 2. — [2] Matth. vi, 1.

» nibus, ut videant bona facta vestra.» Sed non ibi constituit finem : addidit enim : « Et glorificent Patrem » vestrum, qui in cœlis est[1]. » Hic autem, quia hoc reprehendit, si ibi sit finis recte factorum, id est, si propterea recte faciamus, ut tantum videamur ab hominibus ; posteaquam dixit : « Cavete facere justitiam ves» tram coram hominibus, ut videamini ab eis, » nihil addidit. In quo apparet, non hoc eum prohibuisse ut recte fiat coram hominibus, sed ne ob id forte recte fiat coram hominibus, ut videamur ab eis, id est, ut hoc intueamur, et ibi finem nostri propositi collocemus.

III. Nam et Apostolus dicit : « Si adhuc hominibus pla» cerem, Christi servus non essem[2] : » cum alio loco dicat : « Placere omnibus per omnia, sicut et ego omni» bus per omnia placeo[3]. » Quod qui non intelligunt, contrarium putant ; cum ille se dixerit non placere hominibus, quia non ideo recte faciebat ut placeret hominibus, sed ut Deo, ad cujus amorem corda hominum volebat convertere, eo ipso quo placebat hominibus. Itaque et non se placere hominibus recte dicebat, quia in eo ipso ut Deo placeret intuebatur : et placendum esse hominibus recte præcipiebat, non ut hoc appeteretur tanquam merces recte factorum ; sed quia Deo placere non posset, qui non se iis quos salvos fieri vellet præberet imitandum : imitari autem illum qui sibi non placuerit, nullo pacto quisquam potest. Sicut ergo non absurde loqueretur, qui diceret : In hac opera qua navem quæro, non navem quæro, sed patriam : sic et Apostolus convenienter diceret : In hac opera, qua hominibus placeo, non hominibus, sed Deo placeo ; quia non hoc appeto, sed ad id refero ut me imitentur, quos salvos fieri volo. Sicut dicit de oblatione quæ fit in sanctos : « Non quia quæro da-

[1] Matth. v, 14-16. — [2] Gal. I, 10. — [3] I Cor. x, 33.

» tum, sed inquiro fructum[1] : » id est, Quod quæro datum vestrum, non hoc quæro, sed fructum vestrum. Hoc enim indicio apparere poterat, quantum profecissent in Deum, cum id libenter offerrent, quod non propter gaudium de muneribus, sed propter communionem charitatis ab eis quærebatur.

IV. Quanquam et cum addit, et dicit : « Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est[2], » nihil aliud demonstrat, nisi id nos cavere oportere, ne humanam laudem pro nostrorum operum mercede quæramus, id est, ea nos beatos effici arbitremur.

CAPUT II.

V. « Cum ergo facis eleemosynam, inquit, noli tuba » canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis et » in vicis, ut glorificentur ab hominibus[3]. » Noli, inquit, sic velle innotescere, ut hypocritæ. Manifestum est autem, hypocritas non quod oculis prætendunt hominum, id etiam corde gestare. Sunt enim hypocritæ simulatores, tanquam pronuntiatores personarum alienarum, sicut in theatricis fabulis. Non enim qui agit partes Agamemnonis in tragœdia, verbi gratia, sive alicujus alterius ad historiam vel fabulam quæ agitur pertinentis, vere ipse est; sed simulat eum, et hypocrita dicitur. Sic in Ecclesia, vel in omni vita humana, quisquis se vult videri quod non est, hypocrita est. Simulat enim justum, non exhibet; quia totum fructum in laude hominum ponit,

[1] Philip. IV, 17. — [2] Matth. VI, 1. — [3] Ibid. 2.

quam possunt etiam simulantes percipere, dum fallunt eos quibus videntur boni, ab eisque laudantur. Sed tales ab inspectore cordis Deo mercedem non accipiunt, nisi fallaciæ supplicium : ab hominibus autem, inquit, « Perceperunt mercedem suam : » rectissimeque his dicetur : « Recedite a me operarii dolosi[1] : » nomen meum habuistis, sed opera mea non fecistis. Illi ergo perceperunt mercedem suam, qui non ob aliud eleemosynam faciunt, nisi ut glorificentur ab hominibus : non si glorificentur ab hominibus, sed si ideo faciant ut glorificentur, sicut superius tractatum est. Laus enim humana non appeti a recte faciente, sed subsequi debet recte facientem : ut illi proficiant, qui etiam imitari possunt quod laudant, non ut hic putet aliquid eos sibi prodesse, quem laudant.

VI. « Te autem faciente eleemosynam, non sciat sinistra tua quid faciat dextera tua[2]. » Si intellexeris sinistram infideles dici, videbitur nulla esse culpa, placere fidelibus velle : cum prorsus nihilominus in quorumlibet hominum laude fructum et finem boni operis constituere prohibeamur. Quod autem ad id pertinet ut te imitentur, quibus recte facta tua placuerint, non tantum fidelibus, sed etiam infidelibus exhibendum est, ut laudandis bonis operibus nostris Deum honorent, et veniant ad salutem. Si autem sinistram inimicum putaveris, ut nesciat inimicus tuus cum eleemosynam facis; cur ipse Dominus inimicis Judæis circumstantibus misericorditer sanavit homines? cur apostolus Petrus sanato eo[3], quem ad portam Speciosam debilem miseratus est, etiam iras inimicorum in se atque in alios Christi Discipulos pertulit? Deinde si non oportet scire inimicum, cum eleemosynam facimus, quomodo cum ipso inimico faciemus, ut illud impleamus

[1] Matth. vii, 13. — [2] Id. vi, 3. — [3] Act. iii, 2.

præceptum, « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si » sitierit potum da illi[1]. »

VII. Tertia solet esse carnalium opinio, tam absurda et ridenda, ut non eam commemorarem, nisi expertus essem non paucos eo errore detineri, qui dicunt sinistræ nomine uxorem significari, ut quoniam in re familiari tenaciores pecuniarum solent esse fœminæ, lateat eas cum aliquid misericorditer viri earum egenis, impendunt propter domesticas lites. Quasi vero soli viri Christiani sint, et non hoc præceptum etiam fœminis datum sit. Cui ergo sinistræ jubetur fœmina occultare opus misericordiæ suæ? An etiam vir sinistra erit fœminæ? quod absurdissime dicitur. Aut si quispiam putat invicem sibi sinistras esse; si ab altero ita erogetur aliquid de re familiari, ut sit contra alterius voluntatem, non erit christianum tale conjugium : sed necesse est ut quisquis eorum eleemosynam facere voluerit ex præcepto Dei, quemcumque adversum habuerit, inimicus sit præcepto Dei, et ideo inter infideles deputetur : præceptum est autem de talibus, ut bona sua conversatione ac moribus lucrifaciat uxorem maritus fidelis, vel maritum mulier fidelis : quapropter non sibi debent occultare bona opera sua, quibus invitandi sunt ad invicem, ut alter alterum possit ad christianæ fidei communionem invitare. Nec furta facienda sunt, ut promereatur Deus. Quod si occultandum est aliquid, quandiu alterius infirmitas æquo animo id non potest sustinere, quod tamen non injuste atque illicite fit : non tamen ipsam nunc sinistram significari totius capituli consideratione facile apparet, in qua simul invenietur quam sinistram vocet.

VIII. « Cavete, inquit, facere justitiam vestram coram » hominibus, ut videamini ab eis : alioquin mercedem

[1] Prov. xxv, 21, et Rom. xii, 20.

» non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est.» Generaliter hic justitiam nominavit, deinde particulariter exequitur. Est enim pars aliqua justitiæ opus quod per eleemosynam fit; et ideo connectit dicendo : « Cum ergo » facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hy» pocritæ faciunt in synagogis et in vicis, ut glorificen» tur ab hominibus. » Ad hoc respicit quod superius ait : « Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut » videamini ab eis. » Quod autem sequitur : « Amen dico » vobis, perceperunt mercedem suam : » ad illud respicit quod supra posuit, « Alioquin mercedem non habebi» tis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. » Deinde sequitur : « Te autem faciente eleemosynam. » Cum dicit : « Te autem, » quid aliud dicit, quam, Non quomodo illi? Quid ergo mihi jubet? « Te autem faciente, inquit, » eleemosynam, non sciat sinistra tua quid faciat dex» tera tua [1]. » Ergo illi sic faciunt, ut sciat sinistra eorum quid faciat dextera eorum. Quod igitur in illis culpatum est, hoc tu facere vetaris. In illis autem hoc culpatum est, quod ita faciunt ut laudes hominum quærant. Quapropter nihil consequentius sinistra videtur significare, quam ipsam delectationem laudis. Dextera autem significat intentionem implendi præcepta divina. Cum itaque conscientiæ facientis eleemosynam miscet se appetitio laudis humanæ, fit sinistra conscia operis dexteræ : « Nesciat ergo sinistra tua quid faciat dextera tua, » id est, non se misceat conscientiæ tuæ laudis humanæ appetitio, cum in eleemosyna facienda divinum præceptum contendis implere.

IX. « Ut sit eleemosyna tua in abscondito [2]. » Quid est, « In abscondito, » nisi ipsa bona conscientia, quæ humanis oculis demonstrari non potest, nec verbis aperiri?

[1] Matth. VI, 1-3. — [2] Ibid. 4.

Quandoquidem multi multa mentiuntur. Quapropter si dextera intrinsecus agit in abscondito, ad sinistram pertinent omnia exteriora, quæ sunt visibilia et temporalia. Sit ergo eleemosyna tua in ipsa conscientia tua, ubi multi eleemosynam faciunt bona voluntate, etiam si pecuniam, vel si quid aliud, quod inopi largiendum est, non habent. Multi autem foris faciunt, et intus non faciunt, qui vel ambitione, vel alicujus rei temporalis gratia volunt misericordes videri, in quibus sola sinistra operari existimanda est. Item alii quasi medium inter utrosque locum tenent, ut et intentione quæ in Deum est eleemosynam faciant, et tamen inserat se huic optimæ voluntati nonnulla etiam laudis vel cujusce rei fragilis et temporalis cupiditas. Sed Dominus noster multo vehementius prohibet solam sinistram in nobis operari, quando etiam misceri eam vetat operibus dexteræ : ut scilicet non modo sola temporalium rerum cupiditate caveamus eleemosynam facere ; sed nec ita in hoc opere attendamus Deum, ut sese misceat vel adjungat exteriorum appetitio commodorum. Agitur enim de corde mundando, quod nisi fuerit simplex, mundum non erit. Simplex autem quomodo erit si duobus dominis servit, nec una intentione rerum æternarum purificat aciem suam, sed eam mortalium quoque fragiliumque rerum amore obnubilat? « Sit ergo eleemosyna tua in abscondito : et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. » Rectissime omnino et verissime. Si enim præmium ab eo expectas qui conscientiæ solus inspector est, sufficiat tibi ad promerendum præmium ipsa conscientia. Multa latina exemplaria sic habent, « Et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi palam : » sed quia in græcis[1], quæ priora sunt, non

[1] Contra hodie in Græcis invenitur, non in Latinis.

invenimus, « palam, » non putavimus hinc esse aliquid disserendum.

CAPUT III.

X. « Et cum oratis, inquit, non eritis sicut hypocritæ » qui amant in synagogis, et in angulis platearum stantes » orare, ut videantur ab hominibus [1]. » Neque hic videri ab hominibus nefas est; sed ideo hæc agere ut videaris ab hominibus : et superfluo toties eadem dicuntur, cum sit jam una regula custodienda, qua cognitum est, non si hæc sciant homines, formidandum esse aut fugiendum; sed si hoc animo fiant, ut fructus in eis expectatur placendi hominibus. Servat etiam ipse Dominus eadem verba, cum adjungit similiter : « Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam : » hinc ostendens id se prohibere, ne ea merces appetatur, qua stulti gaudent cum laudantur ab hominibus.

XI. « Vos autem cum oratis, inquit, introite in cubicula » vestra [2]. » Quæ sunt ista cubicula, nisi ipsa corda quæ in Psalmo etiam significantur, cum dicitur : « Quæ dicitis in » cordibus vestris et in cubilibus vestris compungimini [3]? « Et claudentes ostia orate, ait, Patrem vestrum in abscon- » dito [4]. » Parum est intrare in cubicula, si ostium pateat importunis, per quod ostium ea quæ foris sunt improbe se immergunt, et interiora nostra appetunt. Foris autem diximus esse omnia temporalia et visibilia, quæ per ostium, id est, per carnalem sensum in cogitationes nostras penetrant, et turba vanorum phantasmatum orantibus obstre-

[1] Matth. vi, 5. — [2] Ibid. 6. — [3] Psal. iv, 6. — [4] Matth. vi, 6.

punt. Claudendum est ergo ostium, id est, carnali sensui resistendum est, ut oratio spiritalis dirigatur ad Patrem, quæ fit in intimis cordis, ubi oratur Pater in abscondito. « Et Pater, inquit, vester qui videt in abscondito, reddet » vobis. » Et hoc tali clausula terminandum fuit : non enim hoc monet nunc ut oremus, sed quomodo oremus ; neque superius, ut faciamus eleemosynam, sed quo animo faciamus : quoniam de corde mundando, præcipit, quod non mundat, nisi una et simplex intentio in æternam vitam solo et puro amore sapientiæ.

XII. « Orantes autem nolite, ait, multum loqui, sicut » ethnici; arbitrantur enim quod in multiloquio suo exau- » diantur[1]. » Sicut hypocritarum est præbere se spectandos in oratione, quorum fructus est placere hominibus; ita ethnicorum, id est, gentilium in multiloquio se putare exaudiri. Et revera omne multiloquium a gentilibus venit, qui exercendæ linguæ potius quam mundando animo dant operam. Et hoc nugatorii studii genus etiam ad Deum prece flectendum transferre conantur, arbitrantes sicut hominem judicem verbis adduci in sententiam. « Nolite « itaque similes illis esse, » dicit unus et verus magister. « Scit enim Pater vester quid vobis necessarium sit, an- » tequam petatis ab eo[2]. » Si enim verba multa ad id proferuntur, ut instruatur et doceatur ignarus, quid eis opus est ad rerum omnium cognitorem, cui omnia quæ sunt, eo ipso quo sunt, loquuntur; seseque indicant facta ; et ea quæ futura sunt ejus artem sapientiamque non latent, in qua sunt et quæ transierunt, et quæ transitura sunt, omnia præsentia et non transeuntia ?

XIII. Sed quoniam, quamvis pauca, tamen verba et ipse dicturus est, quibus nos doceat orare, quæri potest cur vel his verbis paucis opus sit ad eum qui scit omnia

[1] Matth. VI, 7. — [2] Ibid. 8.

antequam fiant, et novit, ut dictum est, quid nobis sit necessarium antequam petamus ab eo? Hic primo respondetur, non verbis nos agere debere apud Deum, ut impetremus quod volumus, sed rebus quas animo gerimus, et intentione cogitationis, cum dilectione pura et simplici affectu : sed res ipas verbis nos docuisse Dominum nostrum, quibus memoriæ mandatis eas ad tempus orandi recordemur.

XIV. Sed rursus quæri potest, sive rebus, sive verbis orandum sit, quid opus sit ipsa oratione, si Deus jam novit quid nobis necessarium sit : nisi quia ipsa orationis intentio cor nostrum serenat et purgat, capaciusque efficit ad excipienda divina munera, quæ spiritaliter nobis infunduntur. Non enim ambitione precum nos exaudit Deus, qui semper paratus est dare suam lucem nobis, non visibilem, sed intelligibilem et spiritalem : sed nos non semper parati sumus accipere, cum inclinamur in alia, et rerum temporalium cupiditate tenebrarum. Fit ergo in oratione conversio cordis ad eum, qui semper dare paratus est, si nos capiamus quod dederit : et in ipsa conversione purgatio interioris oculi, cum excluduntur ea quæ temporaliter cupiebantur; ut acies cordis simplicis ferre possit simplicem lucem, divinitus sine ullo occasu aut immutatione fulgentem : nec solum ferre, sed etiam manere in illa; non tantum sine molestia, sed etiam cum ineffabili gaudio, quo vere ac sinceriter beata vita perficitur.

CAPUT IV.

XV. Sed jam considerandum est, quæ nos orare ille præceperit, per quem et discimus quid oremus, et consequimur quod oramus. « Sic itaque orate vos, inquit : Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen » tuum : adveniat regnum tuum : fiat voluntas tua sicut » in cœlo et in terra : panem nostrum quotidianum da » nobis hodie : et dimitte nobis debita nostra, sicut et » nos dimittimus debitoribus nostris : et ne nos inferas » in tentationem ; sed libera nos a malo[1]. » Cum in omni deprecatione benevolentia concilianda sit ejus, quem deprecamur, deinde dicendum quid deprecemur ; laude illius ad quem oratio dirigitur, solet benevolentia conciliari, et hoc in orationis principio poni solet : in quo Dominus noster nihil aliud nos dicere jussit, nisi « Pater » noster qui es in cœlis. » Multa enim dicta sunt in laudem Dei, quæ per omnes sanctas Scripturas varie lateque diffusa poterit quisque considerare, cum legit : nusquam tamen invenitur præceptum populo Israël ut diceret : « Pater noster, » aut ut oraret Patrem Deum ; sed Dominus eis insinuatus est, tanquam servientibus, id est, secundum carnem adhuc viventibus. Hoc autem dico, cum mandata legis acciperent, quæ observare jubebantur : nam Prophetæ sæpe ostendunt eumdem Dominum nostrum etiam Patrem eorum esse potuisse, si ab ejus mandatis non aberrarent : sicuti est illud : « Filios genui, et exaltavi, ipsi » autem spreverunt me[2], » et illud : « Ego dixi : Dii

[1] Matth. vi, 9-13. — [2] Isaï. i, 2.

» estis, et filii Excelsi omnes [1] : » et illud, « Si Dominus » sum, ubi est timor meus? et si Pater sum, ubi est honor » meus [2] ? » Et alia permulta, ubi arguuntur Judæi, quia filii esse peccando noluerunt : exceptis eis quæ in prophetia dicuntur de futuro populo christiano quod Patrem Deum esset habiturus, secundum illud evangelicum : « Dedit eis potestatem filios Dei fieri [3] : » Apostolus autem Paulus dicit : « Quandiu hæres parvulus est, nihil distat a » servo [4] : » et spiritum adoptionis nos accepisse commemorat : « In quo clamamus : Abba Pater. »

XVI. Et quoniam quod vocamur ad æternam hæreditatem, ut simus Christi cohæredes, et in adoptionem filiorum veniamus [5] : non est meritorum nostrorum, sed gratiæ Dei : eamdem ipsam gratiam in orationis principio ponimus, cum dicimus : « Pater noster. » Quo nomine et charitas excitatur ; quid enim charius filiis debet esse quam pater? et supplex affectus, cum homines dicunt Deo, « Pater noster, » et quædam impetrandi præsumptio, quæ petituri sumus ; cum prius quam aliquid peteremus tam magnum donum accepimus, ut sinamur dicere : « Pater » noster, » Deo. Quid enim jam non det filiis petentibus, cum hoc ipsum ante dederit, ut filii essent? Postremo quanta cura animum tangit, ut qui dicit « Pater noster, » tanto Patre non sit indignus. Si enim quisquam plebeius senatorem grandioris ætatis ab eo ipso patrem vocare permittatur, sine dubio trepidabit, nec facile audebit cogitans humilitatem generis sui, et opum indigentiam, et plebeiæ personæ vilitatem : quanto ergo magis trepidandum est appellare Patrem Deum, si tanta est labes, tantæque sordes in moribus, ut multo justius eas a sua conjunctione Deus expellat, quam ille senator cujusvis mendici egesta-

[1] Psal. LXXXI, 6. — [2] Malach. I, 6. — [3] Joan. I, 12. — [4] Gal. IV, I. — [5] Rom. VIII, 23.

tem. Quandoquidem ille hoc contemnit in mendico, quo et ipse potest rerum humanarum fragilitate devenire : Deus autem in sordidos mores nunquam cadit. Et gratias misericordiæ ipsius, qui hoc a nobis exigit, ut Pater noster sit : quod nullo sumptu, sed sola bona voluntate comparari potest. Admonentur etiam hic divites, vel genere nobiles secundum sæculum, cum Christiani facti fuerint, non superbire adversus pauperes et ignobiles; quoniam simul dicunt Deo, « Pater noster : » quod non possunt vere ac pie dicere, nisi se fratres esse cognoscant.

CAPUT V.

XVII. Utatur ergo voce Novi Testamenti populus novus ad æternam hæreditatem vocatus, et dicat : « Pater noster » qui es in cœlis : » id est, in sanctis et justis. Non enim spatio locorum continetur Deus. Sunt enim cœli excellentia quidem mundi corpora, sed tamen corpora, quæ non possunt esse nisi in loco : sed si in cœlis tanquam in superioribus mundi partibus locus Dei esse creditur, melioris meriti sunt aves, quarum vita est Deo vicinior. Non autem scriptum est, Prope est Dominus excelsis hominibus, aut eis qui in montibus habitant : sed scriptum est : « Prope est Dominus obtritis corde[1] : » quod magis pertinet ad humilitatem. Sed quemadmodum terra appellatus est peccator, cum ei dictum est, « Terra es, et in » terram ibis[2] : » sic cœlum justus e contrario dici potest. Justis enim dicitur : « Templum enim Dei sanctum est, » quod estis vos[3]. » Quapropter si in templo suo habitat

[1] Psal. XXXIII, 19. — [2] Gen. III, 19. — [3] I Cor. III, 17.

Deus, et sancti templum ejus sunt; recte dicitur : « Qui es » in cœlis, » qui es in sanctis. Et accommodatissima ista similitudo est, ut spiritaliter tantum interesse videatur inter justos et peccatores, quantum corporaliter inter cœlum et terram.

XVIII. Cujus rei significandæ gratia, cum ad orationem stamus, ad Orientem convertimur, unde cœlum surgit : non tanquam ibi habitet et Deus, quasi cæteras mundi partes deseruerit, qui ubique præsens est, non locorum spatiis, sed majestatis potentia : sed ut admoneatur animus ad naturam excellentiorem se convertere, id est, ad Deum, cum ipsum corpus ejus quod est terrenum, ad corpus excellentius, id est, ad corpus cœleste convertitur. Convenit etiam gradibus religionis, et plurimum expedit, ut omnium sensibus et parvulorum et magnorum bene sentiatur de Deo. Et ideo qui visibilibus adhuc pulchritudinibus dediti sunt, nec possunt aliquid incorporeum cogitare, quoniam necesse est cœlum præferant terræ; tolerabilior est opinio eorum, si Deum quem adhuc corporaliter cogitant, in cœlo potius credant esse, quam in terra : ut cum aliquando cognoverint dignitatem animæ cœleste etiam corpus excedere, magis eum quærant in anima, quam in corpore etiam cœlesti : et cum cognoverint quantum distet inter peccatorum animas et justorum, sicut non audebant; cum adhuc carnaliter saperent, eum in terra collocare, sed in cœlo, sic postea meliori fide vel intelligentia magis eum in animis justorum quam in peccatorum requirant. Recte ergo intelligitur, quod dictum est : « Pater noster qui es in cœlis, » in cordibus justorum esse dictum tanquam in templo sancto suo. Simul etiam ut qui orat, in se quoque ipso velit habitare quem invocat : et cum hoc affectat, teneat justitiam; quo munere invitatur ad inhabitandum animum Deus.

XIX. Jam videamus quæ sint petenda. Dictum est enim quis sit qui petitur, et ubi habitet. Primum autem omnium quæ petuntur hoc est : « Sanctificetur nomen » tuum. » Quod non sic petitur, quasi non sit sanctum nomen Dei, sed ut sanctum habeantur ab hominibus : id est, ita illis innotescat Deus, ut non existiment aliquid sanctius, quod magis offendere timeant. Neque enim quia dictum est. « Notus in Judæa Deus, in Israël magnum » nomen ejus[1] : » sic intelligendum est quasi alibi minor sit Deus, alibi major : sed ibi magnum est nomen ejus, ubi pro suæ majestatis magnitudine nominatur. Ita ibi dicitur sanctum nomen ejus, ubi cum veneratione et offensionis timore nominatur. Et hoc est quod nunc agitur, dum Evangelium adhuc usque per diversas gentes innotescendo, commendat unius Dei nomen per administrationem Filii ejus.

CAPUT VI.

XX. Deinde sequitur : « Adveniat regnum tuum. » Sicut ipse Dominus in Evangelio docet, tunc futurum esse judicii diem, cum Evangelium prædicatum fuerit in omnibus gentibus[2] : quæ res pertinet ad sanctificationem nominis Dei. Non enim et hic ita dictum est : « Adveniat » regnum tuum, » quasi nunc Deus non regnet. Sed forte quis dicat : « Adveniat » dictum esse in terram. Quasi vero non etiam ipse nunc regnet in terra, semperque in ea regnaverit a constitutione mundi. « Adveniat » ergo accipiendum est, manifestetur hominibus. Quemadmo-

[1] Psal. LXXV, 2. — [2] Matth. XXV, 14.

dum enim etiam præsens lux absens est cæcis; et eis qui oculos claudunt : ita Dei regnum, quamvis nunquam discedat de terris, tamen absens est ignorantibus. Nulli autem licebit ignorare regnum Dei, cum ejus Unigenitus non solum intelligibiliter, sed etiam visibiliter in homine dominico de cœlo venerit judicaturus vivos et mortuos [1]. Post quod judicium, id est, cum discretio et separatio justorum ab injustis facta fuerit, ita inhabitabit justos Deus, ut non opus sit quemquam doceri per hominem, sed sint omnes, ut scriptum est, « Do» cibiles Deo [2]. » Deinde beata vita omni ex parte perficietur in sanctis in æternum, sicuti nunc cœlestes Angeli sanctissimi atque beatissimi solo Deo illustrante sapientes et beati sunt : quia et hoc promisit Dominus suis : « In » resurrectione erunt, inquit, sicut Angeli in cœlis [3]. »

XXI. Et ideo post illam petitionem, qua dicimus : « Ad» veniat regnum tuum, » sequitur, « Fiat voluntas tua » sicut in cœlo et in terra : » id est, sicut est in Angelis qui sunt in cœlis voluntas tua, ut omnimodo tibi adhæreant teque perfruantur, nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nulla miseria impediente beatitudinem eorum, ita fiat in sanctis tuis qui in terra sunt, et de terra, quod ad corpus attinet, facti sunt, et quamvis in cœlestem habitationem, atque immutationem, tamen de terra assumendi sunt. Ad hoc respicit etiam illa Angelorum prædicatio, « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax homi» nibus bonæ voluntatis [4] : » ut cum præcesserit bona voluntas nostra, quæ vocantem sequitur, perficiatur in nobis voluntas Dei, sicuti est in cœlestibus Angelis; ut nulla adversitas resistat nostræ beatitudini, quod est pax. Item « Fiat voluntas tua, » recte intelligitur, obediatur

[1] Vide Retract. lib. I, cap. XIX, n. 8. — [2] Isaï. LIV, 13, et Joan. VI, 45. — [3] Matth. XXII, 30. — [4] Luc. II, 14.

præceptis tuis : « Sicut in cœlo et in terra, » id est, sicut ab Angelis, ita ab hominibus. Nam fieri voluntatem Dei, cum obtemperatur præceptis ejus, ipse Dominus dicit, cum ait : « Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui me » misit [1] : » et sæpe, « Non veni facere voluntatem meam, » sed voluntatem ejus qui me misit [2] : » et cum ait : « Ecce » mater mea, et ecce fratres mei, et quicumque fecerit » voluntatem Dei, hic mihi est frater, et mater, et » soror [3]. » Qui ergo faciunt voluntatem Dei, in illis utique fit voluntas Dei : non quia ipsi faciunt ut velit Deus ; sed quia faciunt quod ille vult, id est, faciunt secundum voluntatem ejus.

XXII. Est etiam ille intellectus : « Fiat voluntas tua » sicut in cœlo et in terra, » sicut in sanctis et justis, ita etiam in peccatoribus. Quod adhuc duobus modis accipi potest ; sive ut oremus etiam pro inimicis nostris · (quid enim sunt aliud habendi, contra quorum voluntatem christianum et catholicum nomen augetur ?) ut ita dictum sit : « Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra, » tanquam si diceretur, Faciant voluntatem tuam sicut justi, ita etiam peccatores, ut ad te convertantur. Sive ita : « Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra, » ut sua cuique tribuantur : quod fiet extremo judicio, ut justis præmium, peccatoribus damnatio tribuatur, cum agni ab hædis separabuntur [4].

XXIII. Ille etiam non absurdus, imo et fidei et spei nostræ convenientissimus intellectus est, ut cœlum et terram accipiamus, spiritum et carnem. Et quoniam dicit Apostolus, « Mente servio legi Dei, carne autem legi pec- » cati [5] ; » videmus factam voluntatem Dei in mente, id est, in spiritu : cum autem absorpta fuerit mors in victo-

[1] Joan. IV, 34. — [2] Id. VI, 38. — [3] Matth. XII, 49, 50. — [4] Id. XXV, 33. — [5] Rom. VII, 25.

riam, et mortale hoc induerit immortalitatem, quod fiet carnis resurrectione; atque illa immutatione quæ promittitur justis, secundum ejusdem Apostoli prædicationem [1]; fiat voluntas Dei et in terra, sicut in cœlo; id est, ut quemadmodum spiritus non resistit Deo, sequens et faciens voluntatem ejus : ita et corpus non resistat spiritui vel animæ, quæ nunc corporis infirmitate vexatur, et in carnalem consuetudinem prona est : quod erit summæ pacis in vita æterna, ut non solum velle adjaceat nobis, sed etiam perficere bonum. « Nunc enim » velle, inquit, adjacet mihi; perficere autem bonum, » non [2] : » quia nondum in terra sicut in cœlo, id est, nondum in carne sicut in spiritu facta est voluntas Dei. Nam et in miseria nostra fit voluntas Dei, cum ea patimur per carnem, quæ nobis mortalitatis jure debentur, quam peccando meruit nostra natura : sed id orandum est, ut sicut in cœlo, ita et in terra fiat voluntas Dei; id est, ut quemadmodum corde condelectamur legi secundum interiorem hominem [3], ita etiam corporis immutatione facta, huic nostræ delectationi nulla pars nostra terrenis doloribus seu voluptatibus adversetur.

XXIV. Nec illud a veritate abhorret, ut accipiamus, « Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra, » sicut in ipso Domino nostro Jesu Christo, ita et in Ecclesia : tanquam in viro qui Patris voluntatem implevit, ita et in fœmina quæ illi desponsata est. Cœlum enim et terra convenienter intelligitur, quasi vir et fœmina; quoniam terra cœlo fœcundante fructifera est.

[1] I Cor. XV, 54. — [2] Rom. VII, 18. — [3] Ibid. 22.

CAPUT VII.

XXV. Quarta petitio est : « Panem nostrum quotidia» num da nobis hodie. » Panis quotidianus, aut pro iis omnibus dictus est, quæ hujus vitæ necessitatem sustentant, de quo cum præciperet, ait, « Nolite cogitare de » crastino[1], » ut ideo sit additum, « Da nobis hodie : » aut pro sacramento corporis Christi, quod quotidie accipimus : aut pro spiritali cibo, de quo idem Dominus dicit : « Operamini escam quæ non corrumpitur[2] : » et illud, « Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi[3]. » Sed horum trium quid sit probabilius, considerari potest. Nam forte quispiam moveatur, cur oremus pro his adipiscendis quæ huic vitæ sunt necessaria, veluti est victus et tegumentum, cum ipse Dominus dicat : « Nolite solliciti esse quid eda» tis, vel quid induamini[4]. » An potest quisque de ea re, pro qua adipiscenda orat, non esse sollicitus ; cum tanta intentione animi oratio dirigenda sit[5], ut ad hoc totum illud referatur quod de claudendis cubiculis dictum est? Et illud quod ait : « Quærite primum regnum Dei et justi» tiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis[6]? » Non ait utique, « Quærite primum regnum Dei et deinde ista quærite : sed : « Hæc omnia, inquit, apponentur vobis, » scilicet etiam non quærentibus. Quomodo autem recte dicatur non quærere aliquis quod ut accipiat, intentissime Deum deprecatur, nescio utrum inveniri queat.

XXVI. De sacramento autem corporis Domini ut illi

1 Matth. vi, 34. — 2 Joan. vi, 27. — 3 Ibid. 41. — 4 Matth. vi, 31. — 5 Luc. xii, 22. — 6 Matth. vi, 33, et Luc. xii, 31.

non moveant quæstionem, qui plurimi in orientalibus partibus, non quotidie cœnæ dominicæ communicant, cum ista panis quotidianus dictus sit : ut ergo illi taceant, neque de hac re suam sententiam defendant vel ipsa auctoritate ecclesiastica, quod sine scandalo ista faciunt, neque ab eis qui Ecclesiis præsunt facere prohibentur, neque non obtemperantes damnantur; unde probatur non hunc in illis partibus intelligi quotidianum panem; nam magni peccati crimine arguerentur, qui ex eo non accipiunt quotidie : sed ut de istis, ut dictum est, nihil in aliquam partem disseramus, illud certe debet occurrere cogitantibus, regulam nos orandi a Domino accepisse, quam transgredi non oportet vel addendo aliquid, vel prætereundo. Quod cum ita sit, quis est qui audeat dicere, semel tantum nos orare debere Orationem dominicam; aut certe etiam si iterum vel tertio; usque ad eam tantum horam qua corpori Domini communicamus, postea vero non sic orandum per reliquas partes diei? Non enim jam dicere poterimus : « Da » nobis hodie, » quod jam accepimus : aut poterit quisque cogere, ut etiam ultima diei parte Sacramentum illud celebremus.

XXVII. Restat igitur ut quotidianum panem accipiamus spiritalem, præcepta scilicet divina, quæ quotidie oportet meditari, et operari. Nam de ipsis Dominus dicit : « Operamini escam quæ non corrumpitur [1]. » Quotidianus autem iste cibus nunc dicitur, quandiu ista vita temporalis per dies decedentes succedentesque peragitur. Et revera quandiu nunc in superiora, nunc in inferiora, id est, nunc in spiritalia, nunc in carnalia animi affectus alternat, tanquam ei qui aliquando pascitur cibo, ali-

[1] Joan. VI, 27.

quando famem patitur, quotidie panis necessarius est, quo reficiatur esuriens, et relabens erigatur. Sicut itaque corpus nostrum in hac vita, ante illam scilicet immutationem, cibo reficitur, quia sentit dispendium : sic et animus quoniam temporalibus affectibus quasi dispendium ab intentione Dei patitur, præceptorum cibo reficiatur. « Da no» bis hodie » autem dictum est, quandiu dicitur hodie, id est, in hac temporali vita. Sic enim cibo spiritali post hanc vitam saturabimur in æternum, ut non tunc dicatur quotidianus panis : quia ibi temporis volubilitas, quæ diebus dies succedere facit, unde appelletur quotidie, nulla erit. Ut autem dictum est : « Hodie si vocem ejus audie» ritis[1] ; » quod interpretatur Apostolus in Epistola quæ est ad Hebræos : « Quandiu dicitur hodie[2] : » ita et hic accipiendum est : « Da nobis hodie. » Si quis autem etiam de victu corporis necessario, vel de sacramento Dominici corporis istam sententiam vult accipere, oportet ut conjuncte accipiantur omnia tria, ut scilicet quotidianum panem simul petamus, et necessarium corpori, et sacratum visibilem, et invisibilem verbi Dei.

CAPUT VIII.

XXVIII. SEQUITUR quinta petitio : « Et dimitte nobis » debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nos» tris. » Debita peccata dici manifestum est, vel illo quod ait idem Dominus : « Non exies inde donec reddas novis» simum quadrantem[3] ; » vel illo quo debitores appella-

[1] Psal. xciv, 8. — [2] Hebr. iii 13. — [3] Matth. v, 26.

vit qui ei nuntiati sunt extincti, vel in ruina turris, vel quorum sanguinem Herodes sacrificio miscuit. Dixit enim, putare homines quod illi ultra modum debitores essent, id est, peccatores; et addidit, « Amen dico vobis, nisi » pœnitentiam egeritis, similiter moriemini [1]. » Non hic ergo quisque urgetur pecuniam dimittere debitoribus, sed quæcumque in eum alius peccaverit. Nam pecuniam dimittere illo potius jubemur præcepto, quod superius dictum est: « Si quis tibi tunicam tollere voluerit, et judicio » tecum contendere, remitte ei et vestimentum [2], » nec ibi necesse est omni pecuniario debitori dimittere debitum, sed ei qui reddere noluerit, in tantum ut velit etiam litigare: « Servum autem Domini, ut ait Apostolus, non » oportet litigare [3]. » Qui ergo vel sponte vel conventus pecuniam debitam reddere noluerit, dimittenda illi est. Duas enim ob res nolet reddere, vel quod non habeat, vel quod avarus sit reique alienæ cupidus: utrumque autem pertinet ad inopiam: nam illa inopia est rei familiaris, hæc animi. Quisquis itaque tali dimittit debitum, inopi dimittit, opusque christianum operatur, manente illa regula, ut in animo paratus sit amittere quod sibi debetur. Nam si modeste ac leniter omni modo egerit, ut sibi restituatur, non tam intendens fructum pecuniæ, quam ut hominem corrigat, cui sine dubio perniciosum est habere unde reddat, et non reddere; non solum non peccabit, sed proderit etiam plurimum, ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere vult, damnum fidei patiatur; quod tanto est gravius, ut nulla sit comparatio. Ex quo intelligitur etiam in ista quinta petitione, qua dicimus: « Dimitte nobis debita nostra: » non de pecunia quidem dici; sed de omnibus quæ in nos quisque peccat, ac per hoc etiam de pecunia. Peccat namque in te, qui

[1] Luc. XIII, 1-5. — [2] Matth. V, 40. — [3] 2 Tim. II, 24.

tibi pecuniam debitam, cum habeat unde reddat, recusat reddere. Quod peccatum si non dimiseris, non poteris dicere : « Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus : » si autem ignoveris, vides etiam de pecunia dimittenda admoneri eum, cui tali prece orare præcipitur.

XXIX. Illud sane tractari potest, ut quoniam dicimus : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus, » tunc convincamur contra istam regulam fecisse, si eis non dimittamus qui veniam petunt, quia et nos veniam petentibus nobis a benignissimo Patre dimitti volumus. Sed illo rursus præcepto, quo jubemur orare pro inimicis nostris [1], non pro his jubemur qui veniam petunt. Jam enim qui tales sunt, non sunt inimici. Nullo modo autem quisquam vere dixerit orare se pro eo, cui non ignoverit. Quapropter fatendum est omnia peccata dimittenda esse, quæ in nos admittuntur, si volumus nobis a Patre dimitti quæ admittimus. Nam de vindicta superius, ut arbitror, satis disputatum est [2].

CAPUT IX.

XXX. Sexta petitio est, « Et ne nos inferas in tentationem. Nonnulli codices habent, « Inducas, » quod tantumdem valere arbitror : nam ex uno græco quod dictum est εἰσενέγκῃς, utrumque translatum est. Multi autem precando ita dicunt : « Ne nos patiaris induci in tentationem : » exponentes videlicet quomodo dictum sit, « Inducas. » Non enim per se ipsum inducit Deus, sed induci patitur eum, quem suo auxilio deseruerit, ordine

1 Matth. v, 44. — 2 Vide supra, lib. I, cap. 19 et 20.

occultissimo ac meritis. Causis etiam sæpe manifestis dignum judicat ille quem deserat, et in tentationem induci sinat. Aliud est autem induci in tentationem, aliud tentari. Nam sine tentatione probatus esse nullus potest, sive sibi ipsi, sicut scriptum est : « Qui non est tentatus, qua- » lia scit [1] ? » sive alii, sicut Apostolus ait : « Et tentatio- » nem vestram in carne mea non sprevistis [2] : » hinc enim eos firmos ipse cognovit, quod eis tribulationibus, quæ Apostolo secundum carnem acciderant, non sunt a charitate deflexi. Nam Deo noti sumus et ante omnes tentationes, qui scit omnia antequam fiant.

XXXI. Quod itaque scriptum est : « Tentat vos Domi- » nus Deus vester, ut sciat si diligitis eum [3] : » illa locutione positum est, ut sciat, pro eo quod est, ut scire vos faciat; sicut diem lætum dicimus, quod lætos faciat; frigus pigrum, quod pigros facit; et innumerabilia hujusmodi, quæ sive in consuetudine loquendi, sive in sermone doctorum, sive in Scripturis sanctis reperiuntur. Quod non intelligentes hæretici qui Veteri Testamento adversantur, velut ignorantiæ vitio notandum putant eum de quo dictum est : « Tentat vos Dominus Deus vester : » quasi in Evangelio de Domino scriptum non sit : « Hoc » autem dicebat tentans eum : nam ipse sciebat quid es- » set facturus [4]. » Si enim noverat cor ejus quem tentabat, quid est quod voluit videre tentando, Sed profecto illud factum est, ut ipse sibi notus fieret qui tentabatur, suamque desperationem condemnaret saturatis turbis de pane Domini, qui eas non habere quod ederent existimaverat.

XXXII. Non ergo hic oratur, ut non tentemur, sed ut non inferamur in tentationem : tanquam si quispiam cui

[1] Eccli, XXXIV, 9 et 11. — [2] Gal. IV, 13. — [3] Deut. XIII, 3. — [4] Joan. VI, 6.

necesse est igne examinari, non oret ut igne non contingatur, sed ut non exuratur. Vasa enim figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis[1]. Joseph ergo tentatus est illecebra stupri, sed non est illatus in tentationem[2]: Susanna tentata est, nec ipsa inducta vel illata in tentationem[3]; multique alii utriusque sexus : sed Job maxime cujus admirabilem stabilitatem in Deo Domino suo, cum illi hæretici hostes Veteris Testamenti ore sacrilego irridere voluerint, illud præ cæteris ventilant, quod Satanas petierit eum tentandum[4]. Quærunt enim ab imperitis hominibus talia intelligere nequaquam valentibus, quomodo Satanas cum Deo loqui potuerit : non intuentes, (non enim possunt, cum superstitione et contentione cæcati sint,) Deum non loci spatium mole corporis occupare; et sic alibi esse, alibi non esse, vel certe hic habere partem aliam et alibi aliam; sed majestate ubique præsto esse, non per partes divisum, sed ubique perfectum. Quod si carnaliter intuentur quod dictum est : « Cœlum » mihi thronus est, et terra scabellum pedum meorum[5] : » cui loco et Dominus attestatur dicens : « Non juretis, neque » per cœlum, quia thronus Dei est; neque per terram, » quia scabellum est pedum ejus[6] : » quid mirum si in terra diabolus constitutus, ante pedes Dei stetit, et coram illo aliquid locutus est? Nam quando illi valent intelligere, nullam esse animam, quamvis perversam, quæ tamen ullo modo ratiocinari potest, in cujus conscientia non loquatur Deus? Quis enim scripsit in cordibus hominum naturalem legem, nisi Deus? De qua lege Apostolus ait : « Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, hi legem non habentes » ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum

[1] Eccli. XXVII, 6. — [2] Gen. XXXIX, 7. — [3] Dan. XIII, 20. — [4] Job. I, 1. — [5] Isaï. LXVI, 1. — [6] Matth. V, 34. 35.

» in cordibus suis, contestante conscientia ipsorum, et » inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam » excusantium, in die qua judicabit Dominus occulta ho- » minum[1]. » Quapropter si omnis anima rationalis etiam cupiditate cæcata, tamen cum cogitat et ratiocinatur, quidquid in ea ratiocinatione verum est, non ei tribuendum est, sed ipsi lumini veritatis, a quo vel tenuiter pro sui capacitate illustratur, ut verum aliquid in ratiocinando sentiat; quid mirum si diaboli anima prava cupiditate perversa, quidquid tamen verum de justo viro cogitavit, cum eum tentare vellet, ipsius Dei voce, id est, ipsius veritatis voce audisse perhibetur? Quidquid autem falsum, illi cupiditati tribuitur, qua diaboli nomen accepit. Quanquam etiam per creaturam corporalem atque visibilem Deus plerumque locutus est seu bonis seu malis, tanquam omnium Dominus et rector, et pro cujusque rei meritis ordinator : sicut per Angelos, qui hominum quoque aspectibus apparuerunt; et per Prophetas dicentes : Hæc dicit Dominus. Quid ergo mirum, si quanquam non in ipsa cogitatione, per aliquam certe creaturam, tali operi accommodatam Deus locutus cum diabolo dicitur?

XXXIII. Nec dignitatis esse arbitrentur, et quasi justitiæ meritum quod cum illo Deus locutus est : quoniam locutus est cum anima angelica, quanquam stulta et cupida; tanquam si loqueretur cum anima humana stulta et cupida. Aut ipsi dicant quomodo locutus est cum illo divite, cujus cupiditatem stultissimam arguere voluit, dicens : « Stulte, hac nocte anima tua expostulatur a te, » hæc quæ præparasti cujus erunt[2]? » Certe hoc ipse Dominus in Evangelio dicit, cui hæretici isti velint nolint colla submittunt. Si autem hoc moventur, quod tentandum justum Satanas petit a Deo; non ego expono quare

[1] Rom. II, 14-16. — [2] Luc. XII, 20

sit factum, sed ipsos cogo exponere quare sit dictum in Evangelio ab ipso Domino Discipulis : « Ecce Satanas pe» tiit vos vexare quomodo triticum : » et Petro ait : « Ego » autem postulavi ne deficiat fides tua[1]. » Cum autem hoc exponunt mihi, simul illud quod a me quærunt exponunt sibi. Si vero non valuerint hoc exponere, non audeant id quod in Evangelio sine offensione legunt, in aliquo libro cum temeritate culpare.

XXXIV. Fiunt igitur tentationes per Satanam non potestate ejus, sed permissu Domini, ad homines aut pro suis peccatis puniendos, aut pro Domini misericordia probandos et exercendos. Et interest plurimum in qualem quisque tentationem incidat. Non enim in talem incidit Judas, qui vendidit Dominum, in qualem incidit Petrus, cum territus Dominum negavit. Sunt etiam tentationes humanæ, credo cum bono quisque animo, secundum humanam tamen fragilitatem, in aliquo consilio labitur ; aut irritatur in fratrem studio corrigendi, paulo tamen amplius quam christiana tranquillitas postulat : de quibus Apostolus dicit : « Tentatio vos non apprehendat, nisi huma» na : cum idem dicat : Fidelis Deus, qui vos non sinat » tentari supra quam potestis ferre, sed faciet cum ten» tione etiam proventum, ut possitis tolerare[2]. » In qua sententia satis ostendit, non id nobis orandum esse ut non tentemur, sed ne in tentationem inducamur. Inducimur enim, si tales acciderint quas ferre non possumus. Sed cum tentationes periculosæ, in quas inferri atque induci perniciosum est, aut prosperis rebus temporalibus, aut adversis oriantur, nemo frangitur adversarum molestia, qui prosperarum delectatione non capitur.

XXXV. Ultima et septima petitio est, « Sed libera nos » a malo. » Orandum est enim ut non solum non indu-

1 Luc. XXII, 31, 32. — 2 I Cor. X, 13.

camur in malum, quo caremus, quod sexto loco petitur; sed ab illo etiam liberemur, quo jam inducti sumus. Quod cum factum fuerit, nihil remanebit formidolosum, nec omnino metuenda erit ulla tentatio. Quod tamen in hac vita quandiu istam mortalitatem circumferimus, in quam serpentina persuasione inducti sumus, non sperandum est posse fieri; sed tamen aliquando futurum sperandum est, et hæc est spes quæ non videtur. De qua cum loqueretur Apostolus, ait: « Spes autem quæ videtur, » non est spes[1]. » Sed tamen sapientia, quæ in hac quoque vita concessa est, fidelibus servis Dei non est desperanda. Ea est autem, ut id quod Domino revelante fugiendum esse intellexerimus, cautissima vigilantia fugiamus; et id quod Domino revelante appetendum esse intellexerimus, flagrantissima charitate appetamus. Ita enim reliquo mortalitatis hujus onere ipsa morte deposito, ex omni hominis parte opportuno tempore perficietur beatitudo, quæ in hac vita inchoata est, et cui capessendæ atque obtinendæ aliquando nunc omnis conatus impenditur.

CAPUT X.

XXXVI. Sed harum septem petitionum consideranda et commendanda distinctio est. Nam cum vita nostra temporaliter nunc agatur, atque speretur æterna, et cum æterna priora sint dignitate, quamvis temporalibus prius actis ad illa transeatur; trium primarum petitionum impetrationes quanquam in hac vita, quæ isto sæculo agi-

[1] Rom. VIII, 24.

tur, exordium capiant : (Nam et sanctificatio nominis Dei ab ipso humilitatis Domini adventu agi cœpit; et adventus regni ejus, quo in claritate venturus est, non jam finito sæculo, sed in fine sæculi manifestabitur; et perfectio voluntatis ejus, sicut in cœlo et in terra, sive justos et peccatores cœlum et terram intelligas, sive spiritum et carnem, sive Dominum et Ecclesiam, sive omni simul ipsa perfectione nostræ beatitudinis, et ideo sæculi terminatione complebitur :) tamen omnia tria in æternum manebunt. Nam et sanctificatio nominis Dei sempiterna erit, et regni ejus nullus est finis, et perfectæ nostræ beatitudini æterna vita promittitur. Permanebunt ergo ista tria consummata atque cumulata in illa vita, quæ nobis promittitur.

XXXVII. Reliqua vero quatuor quæ petimus, ad temporalem istam vitam pertinere mihi videntur. Quorum primum est : « Panem nostrum quotidianum da nobis » hodie. » Hoc ipso enim quod dictus est quotidianus panis, sive spiritalis significetur, sive in sacramento aut in victu isto visibilis, ad hoc tempus pertinet, quod appellavit hodie : non quia spiritalis cibus non est sempiternus; sed quia iste qui quotidianus dictus est in Scripturis, sive in strepitu sermonis, sive quibusque temporalibus signis exhibetur animæ : quæ omnia tunc utique non erunt, cum omnes erunt docibiles Deo[1], et ipsam ineffabilem lucem veritatis non motu corporum significantes, sed puritate mentis haurientes. Nam fortasse et propterea panis dictus est, non potus, quia panis frangendo atque mandendo, in alimentum convertitur; sicut Scripturæ aperiendo et disserendo animam pascunt : potus vero paratus, sicuti est, transit in corpus : ut isto tempore panis sit veritas, cum quotidianus panis dicitur; tunc autem

[1] Isaï. LIV, 13, et Joan. VI, 45.

potus, cum nullo labore disputandi et sermocinandi, quasi frangendi atque mandendi, opus erit, sed solo haustu sinceræ et perspicuæ veritatis. Et peccata nunc nobis dimittuntur, et nunc dimittimus; quæ harum quatuor reliquarum secunda petitio est : tunc autem nulla erit venia peccatorum; quia nulla peccata. Et tentationes temporalem istam vitam infestant : non autem erunt, cum perfectum erit quod dictum est : « Abscondes eos in abs» condito vultus tui[1]. » Et malum, a quo liberari optamus, et ipsa liberatio a malo ad hanc utique vitam pertinet, quam et justitia Dei mortalem meruimus, et unde ipsius misericordia liberamur.

CAPUT XI.

XXXVIII. Videtur etiam mihi septenarius iste numerus harum petitionum congruere illi septenario numero, ex quo totus iste sermo manavit. Si enim timor Dei est, quo beati sunt pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum[2] : petamus ut sanctificetur in hominibus nomen Dei, timore casto permanente in sæcula sæculorum[3]. Si pietas est, qua beati sunt mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram : petamus ut veniat regnum ejus, sive in nos ipsos, ut mitescamus, nec ei resistamus; sive de cœlo in terras in claritate adventus Domini, quo non gaudebimus, et laudabimur, dicente illo : « Venite, benedicti Patris mei, accipite regnum, quod » vobis paratum est ab origine mundi[4]. In Domino enim

[1] Psal. xxx, 21. — [2] Matth. v, 3. — [3] Psal. xviii, 10. — [4] Matth. xxv, 34.

» inquit Propheta, laudabitur anima mea : audiant mi-
» tes, et jucundentur[1]. » Si scientia est, qua beati sunt qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur : oremus ut fiat voluntas ejus sicut in cœlo et in terra ; quia cum corpus tanquam terra, spiritui tanquam cœlo, summa et tota pace consenserit, non lugebimus : nam nullus alius hujus temporis luctus est, nisi cum adversum se ista confligunt, et cogunt nos dicere : « Video aliam legem in
» membris meis repugnantem legi mentis meæ : » et luctum nostrum lacrymosa voce testari, « Miser ego homo,
» quis me liberabit de corpore mortis hujus[2] ? » Si fortitudo est, qua beati sunt qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur : oremus ut panis noster quotidianus detur nobis hodie, quo fulti atque sustentati, ad plenissimam illam saturitatem venire possimus. Si consilium est, quo beati sunt misericordes, quoniam ipsorum miserebitur : dimittamus debita debitoribus nostris, et oremus ut nobis nostra dimittantur. Si intellectus est, quo beati sunt mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt : oremus non induci in tentationem, ne habeamus duplex cor, non appetendo simplex bonum, quo referamus omnia quæ operamur, sed simul temporalia et terrena sectando. Tentationes enim de his rebus quæ graves et calamitosæ videntur hominibus, non in nos valent, si non valeant illæ, quæ blanditiis earum rerum accidunt, quas homines bonas et lætandas putant. Si sapientia est, qua beati sunt pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur[3] : oremus ut liberemur a malo : ipsa enim liberatio liberos nos faciet, id est, filios Dei ut spiritu adoptionis clamemus, « Abba Pater[4]. »

XXXIX. Sane non negligenter prætereundum est, quod

[1] Psal. XXXIII, 2. — [2] Rom. VII, 23. — [3] Matth. V, 3-9. — [4] Rom. VIII, 15, et Gal. IV, 6.

ex omnibus iis sententiis, quibus nos orare Dominus præcepit, eam potissimum commendandam esse judicavit, quæ pertinet ad dimissionem peccatorum : in qua nos misericordes esse voluit, quod unum est consilium miserias evadendi. In nulla enim alia sententia sic oramus, ut quasi paciscamur cum Deo : dicimus enim : « Dimitte nobis si- » cut et nos dimittimus. » In qua pactione si mentimur, totius orationis nullus est fructus. Sic enim dicit : « Si » enim dimiseritis hominibus delicta eorum, dimittet et » vobis Pater vester qui in cœlis est. Si autem non dimi- » seritis hominibus : neque Pater vester dimittet vobis » peccata vestra [1]. »

CAPUT XII.

XL. Sequitur de jejunio præceptum, pertinens ad eamdem cordis mundationem, de qua nunc agitur. Nam et in hoc opere cavendum est, ne subrepat aliqua ostentatio et appetitus laudis humanæ, qui duplicet cor, et non sinat mundum et simplex esse ad intelligendum Deum. « Cum » autem jejunatis, inquit, nolite fieri sicut hypocritæ » tristes : exterminant enim vultum suum, ut videantur » hominibus jejunantes. Amen dico vobis, perceperunt » mercedem suam. Vos autem jejunantes, ungite capita » vestra, et facies vestras lavate, ne videamini hominibus » jejunantes, sed Patri vestro qui est in abscondito : et » Pater vester qui videt in abscondito, reddet vobis [2]. » Manifestum est his præceptis omnem nostram intentionem in interiora gaudia dirigi, ne foris quærentes mer-

[1] Matth. vi, 14, 15. — [2] Ibid. 16-18.

cedem huic sæculo conformemur, et amittamus promissionem tanto solidioris atque firmioris, quanto interioris beatitudinis, qua nos elegit Deus conformes fieri imaginis Filii ejus.

XLI. In hoc autem capitulo maxime animadvertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse jactantiam; et eo periculosiorem, quo sub nomine servitutis Dei decipit. Qui ergo immoderato cultu corporis atque vestitus vel cæterarum rerum nitore præfulget, facile convincitur rebus ipsis, pomparum sæculi esse sectator, nec quemquam fallit dolosa imagine sanctitatis: qui autem in professione christianitatis inusitato squalore ac sordibus intentos in se oculos hominum facit, cum id voluntate facit, non necessitate patitur, cæteris ejus operibus potest conjici, utrum hoc contemptu superflui cultus, an ambitione aliqua faciat; quia et sub ovina pelle cavendos lupos Dominus præcipit: « Sed ex fructibus, inquit, eo» rum cognoscetis eos[1]. » Cum enim cœperint aliquibus tentationibus ea ipsa illis subtrahi vel negari, quæ isto velamine vel consecuti sunt, vel consequi cupiunt, tunc necesse est appareat utrum lupus in ovina pelle sit, an ovis in sua. Non enim propterea ornatu superfluo debet aspectus hominum mulcere Christianus, quia illum parcum habitum ac necessarium etiam simulatores sæpius usurpant, ut incautos decipiant: quia et illæ oves non debent pelles suas deponere, si aliquando eis lupi se contegunt.

XLII. Quæri ergo solet quid sit quod ait: « Vos au» tem, cum jejunatis, ungite capita vestra, et facies » vestras lavate, ne videamini hominibus jejunantes. » » Non enim quispiam recte præceperit, quamvis fa-

1 Matth. VI, 16.

ciem quotidiana consuetudine lavemus, unctis etiam capitibus cum jejunamus, nos esse debere. Quod si turpissimum omnes fatentur, intelligendum est hoc præceptum ungendi caput, et faciem lavandi, ad interiorem hominem pertinere. Ungere ergo caput, ad lætitiam pertinet : lavare autem faciem, ad munditiam : et ideo caput ungit qui lætatur interius mente atque ratione. Hoc enim recte accipimus caput, quod in anima præeminet, et quo cætera hominis regi et gubernari manifestum est. Et hoc facit qui non foris quærit lætitiam, ut de laudibus hominum carnaliter gaudeat. Caro enim quæ subjecta esse debet, nullo modo est totius naturæ humanæ caput. « Nemo quidem unquam carnem suam odio habuit [1], » sicut Apostolus dicit, cum de diligenda uxore præcipit : sed caput mulieris vir, cui viro caput est Christus [2]. Interius ergo gaudeat in jejunio suo, eo ipso quo sic se jejunando avertit a voluptate sæculi ut sit subditus Christo, qui secundum hoc præceptum caput unctum habere desiderat. Ita enim et faciem lavabit, id est, cor mundabit, quo visurus est Deum, non interposito velamine propter infirmitatem contractam de sordibus; sed firmus et stabilis, quoniam mundus et simplex. « Lavamini, inquit, » mundi estote, auferte nequitias ab animis vestris, atque » a conspectu oculorum meorum [3]. » Ab his igitur sordibus facies nostra lavanda est, quibus Dei aspectus offenditur. Nos enim revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformabimur [4].

XLIII. Sæpe etiam cogitatio necessariarum rerum ad istam vitam pertinentium, sauciat et sordidat interiorem oculum nostrum : et plerumque cor duplicat, ut ea quæ videmur cum hominibus recte facere, non eo corde faciamus, quo Dominus præcipit, id est, non quia eos diligi-

[1] Ephes. v, 29. — [2] 1 Cor. xi, 3. — [3] Isaï 1, 16. — [4] 2 Cor. iii, 18.

mus, sed quia commodum ab eis aliquod propter necessitatem præsentis vitæ adipisci volumus. Debemus autem benefacere illis propter salutem ipsorum æternam, non propter temporale commodum nostrum. Inclinet ergo Deus cor nostrum in testimonia sua, et non in emolumentum [1]. Finis enim præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta [2]. Qui autem propter suam in hac vita necessitatem fratri consulit, non utique charitate consulit : quia non illi, quem debet tanquam se ipsum diligere, sed sibi consulit; vel potius nec sibi : quandoquidem hinc sibi facit duplex cor, quo impeditur ad videndum Deum : in qua sola visione beatitudo est certa atque perpetua.

CAPUT XIII.

XLIV. Recte ergo sequitur, et præcipit, qui mundando cordi nostro instat, dicens : « Nolite vobis condere
» thesauros in terra, ubi tinea et comestura exterminant,
» et ubi fures effodiunt et furantur : thesaurizate autem
» vobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea, neque comes-
» tura exterminant, et ubi fures non effodiunt, nec fu-
» rantur. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi erit et cor
» tuum [3]. » Ergo si in terra erit cor, id est, si eo corde quisque operetur aliquid, ut terrenum commodum adipiscatur, quomodo erit mundum, quod in terra volutatur? Si autem in cœlo, mundum erit, quia munda sunt quæcumque cœlestia. Sordescit enim aliquid, cum inferiori miscetur naturæ, quamvis in suo genere, non sordidæ;

[1] Psal. cxviii, 36. — [2] I Tim. i, 3. — [3] Matth. vi, 19-21.

quia etiam de puro argento sordidatur aurum, si misceatur : ita et animus noster terrenorum cupiditate sordescit, quamvis ipsa terra in suo genere atque ordine munda sit. Cœlum autem hoc loco non corporeum acceperimus; quia omne corpus pro terra habendum est. Totum enim mundum debet contemnere, qui sibi thesaurizat in cœlo. In illo ergo cœlo de quo dictum est : « Cœlum cœli Do» mino [1], » id est, in firmamento spiritali, non enim in eo quod transiet, constituere et collocare debemus thesaurum nostrum et cor nostrum, sed in eo quod semper manet : Cœlum autem et terra transient [2].

XLV. Et hic manifestat de mundando corde se cuncta ista præcipere, cum dicit : « Lucerna corporis tui oculus » tuus est. Si ergo oculus tuus simplex fuerit, totum cor» pus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus nequam » est, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lu» men quod in te est tenebræ sunt, tenebræ quantæ [3]? » Qui locus sic intelligendus est, ut noverimus omnia opera nostra tunc esse munda, et placere in conspectu Dei, si fiant simplici corde, id est, intentione superna fine illo charitatis : quia et plenitudo Legis charitas [4]. Oculum ergo hic accipere debemus ipsam intentionem, qua facimus quidquid facimus : quæ si munda fuerit et recta, et illud aspiciens quod aspiciendum est; omnia opera nostra, quæ secundum eam operamur, necesse est bona sint. Quæ omnia opera totum corpus appellavit; quia et Apostolus membra nostra dicit quædam opera, quæ improbat, et mortificanda præcipit, dicens : « Mortificate ergo membra » vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immun» ditiam, avaritiam [5], » et cætera talia.

XLVI. Non ergo quid quisque faciat, sed quo animo

[1] Psal. CXIII, 16. — [2] Matth. XIV, 35. — [3] Id. VI, 22, 23. — [4] Rom. XIII, 10. — [5] Coloss. III, 5.

faciat, considerandum est. Hoc est enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifestum est bono animo nos facere quod facimus : « Omne enim quod manifestatur, lumen » est [1]. » Nam ipsa facta quæ ad hominum societatem a nobis procedunt, incertum habent exitum : et ideo tenebras eas vocavit. Non enim novi, cum pecuniam porrigo indigenti et petenti, quid inde aut facturus sit, aut passurus; et fieri potest, ut vel faciat ex ea, vel propter eam patiatur aliquid mali, quod ego cum darem, non evenire voluerim, neque hoc animo dederim. Itaque si bono animo feci, quod mihi cum facerem, notum erat, et ideo lumen vocatur; illuminatur etiam factum meum, qualemcumque exitum habuerit : qui exitus quoniam incertus et ignotus est, tenebræ appellatæ sunt. Si autem malo animo feci, etiam ipsum lumen tenebræ sunt. Lumen enim dicitur, quia novit quisque quo animo faciat; etiam cum malo animo facit : sed ipsum lumen tenebræ sunt, quia non in superna dirigitur simplex intentio, sed ad inferiora declinatur, et duplici corde quasi umbram facit. « Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt, tenebræ » quantæ? » hoc est, si ipsa cordis intentio, qua facis quod facis, quæ tibi nota est, sordidatur appetitu rerum terrenarum et temporalium, atque cæcatur; quanto magis ipsum factum, cujus incertus est exitus, sordidum et tenebrosum est? quia etsi bene alicui proveniat : quod tu non recta et munda intentione facis; quomodo tu feceris, tibi imputatur, non quomodo illi provenerit.

[1] Ephes. v, 13.

CAPUT XIV.

XLVII. Quod autem sequitur, et dicit : « Nemo potest » duobus dominis servire, » ad hanc ipsam intentionem referendum est, quod consequenter exponit, dicens : « Aut enim unum odio habebit, et alterum diliget : aut » alterum patietur, et alterum contemnet [1]. » Quæ verba diligenter consideranda sunt : nam qui sint duo domini, deinceps ostendit, cum dicit : « Non potestis Deo servire » et mammonæ. » Mammona apud Hebræos divitiæ appellari dicuntur. Congruit et punicum nomen : nam lucrum punice, Mammon dicitur. Sed qui servit mammonæ, illi utique servit, qui rebus istis terrenis merito suæ perversitatis præpositus, magistratus hujus sæculi a Domino dicitur [2]. « Aut ergo hunc odio habebit homo, et » alterum diliget, » id est, Deum : « Aut alterum patie- » tur, et alterum contemnet. » Patitur enim durum et perniciosum dominum, quisquis servit mammonæ; sua enim cupiditate implicatus, subditur diabolo : et non eum diligit; quis enim est qui diligat diabolum? sed tamen patitur : sicut in majore aliqua domo, qui ancillæ alienæ conjunctus est, propter cupiditatem suam duram patitur servitutem, etiam si non diligat eum, cujus ancillam diligit.

XLVIII. « Alterum autem contemnet, » dixit : non, odio habebit. Nullius enim fere conscientia Deum odisse potest [3] : contemnit autem, id est, non timet eum, quasi de ejus bonitate securus est. Ab hac negligentia et perni-

[1] Matth. vi, 24. — [2] Joan. xii, 31, et xiv, 30. — [3] Vide Retract. lib. i. cap. x, n. 8.

ciosa securitate revocat Spiritus sanctus, cum per Prophetam dicit : « Fili, ne adjicias peccatum super peccatum, » et dicas : Miseratio Dei magna est [1] : et ignoras quia » patientia Dei ad pœnitentiam te invitat [2]? » Cujus enim tanta misericordia commemorari potest, quam ejus qui omnia donat peccata conversis, et oleastrum facit participem pinguedinis olivæ. Et cujus tanta severitas, quam ejus qui naturalibus ramis non pepercit, sed propter infidelitatem fregit illos [3]? Sed quisquis vult diligere Deum, et cavere ne offendat, non se arbitretur duobus dominis posse servire, et intentionem cordis sui rectam ab omni duplicitate explicet : ita enim sentiet de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quæret illum [4].

CAPUT XV.

XLIX. « Ideo, inquit, dico vobis, non habere sollicitudinem animæ vestræ quid edatis ; neque corpori vestro quid induatis [5]. Ne forte, quamvis jam superflua non quærantur, propter ipsa necessaria cor duplicetur, et ad ipsa conquirenda nostra detorqueatur intentio, cum aliquid quasi misericorditer operamur ; id est, ut cum consulere alicui videri volumus, nostrum emolumentum ibi potius, quam illius utilitatem attendamus : et ideo nobis non videamur peccare, quia non superflua, sed necessaria sunt quæ consequi volumus. Dominus autem admonet, ut meminerimus multo amplius nobis Deum dedisse, quod nos fecit et composuit ex anima et corpore,

[1] Eccli. v, 5, 6. — [2] Rom. II, 4. — [3] Id. XI, 17-24. — [4] Sap. I, 1. — [5] Matth. VI, 25.

quam est alimentum atque tegumentum, quorum cura nos duplicare cor non vult. « Nonne, inquit, anima plus » est quam esca? » Ut tu intelligas eum qui dedit animam, multo facilius escam esse daturum. « Et corpus » quam vestimentum, » id est, plus est : ut similiter intelligas eum, qui corpus dedit, multo facilius daturum esse vestimentum.

L. Quo loco quæri solet, utrum ad animam cibus iste pertineat, cum anima incorporea sit, iste autem cibus corporeus. Sed animam hoc loco pro ista vita positam noverimus, cujus retinaculum est alimentum istud corporeum. Secundum hanc significationem dictum est etiam illud : « Qui amat animam suam, perdet illam [1]. » Quod nisi de hac vita acceperimus, quam oportet pro regno Dei perdere, quod potuisse Martyres claruit, contrarium hoc præceptum erit illi sententiæ, qua dictum est : « Quid prodest » homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ » detrimentum faciat[2] ? »

LI. « Respicite, inquit, volatilia cœli, quoniam non se» runt, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater » vester cœlestis pascit illa : nonne vos pluris estis illis[3] ? » id est charius vos valetis. Quia utique rationale animal, sicuti est homo, sublimius, ordinatum est in rerum natura, quam irrationabilia, sicut sunt aves. « Quis autem vestrum cu» rans, inquit, post adjicere ad staturam suam cubitum » unum ? Et de vestimento quid solliciti estis ? » id est, Cujus potestate atque dominatu factum est ut ad hanc staturam corpus vestrum perduceretur, ejus providentia etiam vestiri potest : non autem vestra cura factum esse, ut ad hanc staturam veniret corpus vestrum, ex hoc intelligi potest, quod si curetis, et velitis adjicere unum cubitum huic staturæ, non potestis : illi ergo etiam te-

[1] Joan. xi, 25. — [2] Matth. xvi, 26. — [3] Id. vi, 26-28.

gendi corporis curam relinquite, cujus videtis cura factum esse, ut tantæ staturæ corpus habeatis.

LII. Dandum autem erat etiam documentum propter vestimentum, sicut datum est propter alimentum. Itaque sequitur, et dicit : « Considerate lilia agri, quomodo cres-
» cunt, non laborant, neque nent : dico autem vobis quia
» nec Salomon in omni gloria sua sic vestitus est ut unum
» ex his. Si autem fœnum agri quod hodie est et cras in
» clibanum mittitur, Deus sic vestit ; quanto magis ergo
» vos modicæ fidei[1] ? » Sed ista documenta non sicut allegoriæ discutienda sunt, ut quæramus quid significent aves cœli, aut lilia agri : posita sunt enim, ut de rebus minoribus majora persuaderentur : sicuti illud est de judice, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur, et tamen sæpe interpellandi viduæ cessit, ut ejus causam consideraret[2] : non propter pietatem aut humanitatem, sed ne tædium pateretur. Non enim ullo modo ille injustus judex personam Dei allegorice sustinet : sed tamen quantum Deus, qui bonus est et justus, curet deprecantes se, hinc conjici Dominus voluit, quod nec injustus homo eos, qui illum assiduis precibus tundunt, vel propter tædium divitandum, potest contemnere.

CAPUT XVI.

LIII. « Nolite ergo, inquit, solliciti esse, dicentes :
» Quid edemus, aut quid bibemus, aut quid vestiemur.
» Hæc enim omnia gentes quærunt. Scit enim Pater ves-

[1] Matth. vi, 29, 30. — [2] Luc. xviii, 2.

» ter quia horum omnium indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis[1]. » Hic manifestissime ostendit, non hæc esse appetenda, tanquam talia bona nostra, ut propter ipsa debeamus bene facere, si quid facimus, sed tamen esse necessaria. Quid enim intersit inter bonum quod appetendum est, et necessarium quod sumendum est, hac sententia declaravit, cum ait : « Quærite primum regnum » Dei et justitiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis. » Regnum ergo et justitia Dei bonum nostrum est ; et hoc appetendum, et ibi finis constituendus, propter quod omnia faciamus quæcumque facimus. Sed quia in hac vita militamus, ut ad illud regnum pervenire possimus, quæ vita sine his necessariis agi non potest : « Apponentur vo» bis hæc, » inquit, sed vos regnum Dei et justitiam ejus primum quærite. Cum enim dixit illud primum, significavit quia hoc posterius quærendum est, non tempore, sed dignitate : illud tanquam bonum nostrum, hoc tanquam necessarium nostrum ; necessarium autem propter illud bonum.

LIV. Neque enim, verbi gratia, ideo debemus evangelizare, ut manducemus ; sed ideo manducare, ut evangelizemus ; nam si propterea evangelizamus, ut manducemus, vilius habemus Evangelium quam cibum ; et erit jam bonum nostrum in manducando, necessarium autem in evangelizando. Quod etiam Apostolus prohibet, cum dicit, licere sibi quidem, et permissum esse a Domino, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant[2], id est, de Evangelio habeant ea quæ huic vitæ sunt necessaria : sed tamen se non esse abusum hac potestate. Erant enim multi, qui occasionem habere cupiebant acquirendi et vendendi Evangelium, quibus eam volens amputare

[1] Matth. VI, 31-33. — [2] I Cor. IX, 14.

Apostolus, manibus suis victum suum toleravit[1]. » De his enim alio loco dicit : « Ut amputem occasionem iis, qui » quærunt occasionem[2]. » Quanquam etiamsi, ut cæteri boni Apostoli, permissu Domini de Evangelio viveret, non ideo in eo victu constitueret finem evangelizandi, sed magis ipsius victus sui finem in Evangelio collocaret : id est, ut superius dixi, non ideo evangelizaret, ut perveniret ad cibum , etsi qua sunt alia necessaria ; sed ideo ista sumeret, ut illud impleret, ne non volens, sed necessitate evangelizaret. Hoc enim improbat, cum dicit : « Nescitis » quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt » edunt; et qui altario deserviunt, altario compartiun- » tur : sic et Dominus ordinavit iis qui Evangelium an- » nuntiant, de Evangelio vivere : ego autem nullius ho- » rum usus sum. » Hinc ostendit permissum esse, non jussum : alioquin contra præceptum Domini fecisse tenebitur. Deinde sequitur, et dicit : « Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me. Bonum est mihi magis mori, » quam gloriam meam quisquam inanem faciat. » Hoc dixit, quia jam statuerat, propter quosdam occasionem quærentes, manibus suis victum transigere : « Si enim » evangelizavero, inquit, non est mihi gloria : » id est, si evangelizavero, ut ista fiant in me, id est, si propterea evangelizavero, ut ad illa perveniam, et finem Evangelii in cibo et potu et vestitu collocavero. Sed quare non est ei gloria? « Necessitas enim, inquit, mihi incumbit : » id est, ut ideo evangelizem, quia unde vivam non habeo, aut ut acquiram temporalem fructum de prædicatione æternorum : sic enim jam necessitas erit in Evangelio, non voluntas. « Væ enim mihi est, inquit, si non evangeliza- » vero. » Sed quomodo debet evangelizare? scilicet ut in ipso Evangelio et in regno Dei ponat mercedem : ita enim

[1] Act. xx, 34. — [2] 2 Cor. xi, 12.

potest non coactus evangelizare, sed volens. « Si enim » volens, inquit, hoc facio, mercedem habeo : si autem » invitus, dispensatio mihi credita est[1] : » id est, si coactus inopia earum rerum, quæ temporali vitæ sunt necessariæ, prædico Evangelium; alii per me habebunt mercedem Evangelii, qui Evangelium ipsum me prædicante diligunt : ego autem non habebo, quia non ipsum Evangelium diligo, sed ejus prætium in illis temporalibus constitutum. Quod nefas est fieri, ut non tanquam filius ministret quisque Evangelium, sed tanquam servus cui dispensatio credita est; ut tanquam alienum eroget, nihil inde ipse accipiat præter cibaria, quæ non de participatione regni, sed ad sustentaculum miseræ servitutis dantur extrinsecus. Quanquam alio loco et dispensatorem se dicat. Potest enim et servus in filiorum numerum adoptatus, eam rem in qua cohæredis sortem meruit, fideliter dispensare participibus suis. Sed nunc ubi ait : « Si autem » invitus, dispensatio mihi credita est : » talem dispensatorem intelligi voluit, qui alienum dispensat; unde ipse nihil accipiat.

LV. Ergo quæcumque res propter aliud aliquid quæritur, sine dubio inferior est, quam id propter quod quæritur : et ideo illud primum est propter quod istam rem quæris, non ista res quam propter illud quæris. Quapropter si Evangelium et regnum Dei propter cibum quærimus, priorem facimus cibum, et posterius regnum Dei; ita ut si non desit cibus, non quæramus regnum Dei : hoc est primum quærere cibum, et deinde regnum Dei, id est, hoc priore loco ponere, illud posteriore. Si autem ideo quæramus cibum, ut habeamus regnum Dei, facimus quod dictum est : « Quærite primum regnum Dei, et » justitiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis. »

[1] I Cor. IX, 13-17.

CAPUT XVII.

LVI. Quærentibus enim primum regnum et justitiam Dei, id est, hoc præponentibus cæteris rebus, ut propter hoc cætera quæramus, non debet subesse sollicitudo ne illa desint, quæ huic vitæ propter regnum Dei sunt necessaria. Dixit enim superius : « Scit Pater vester quod » horum omnium indigetis[1]. » Et ideo cum dixisset : « Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, » non dixit, Deinde ista quærite; quamvis sint necessaria : sed ait : « Hæc omnia apponentur vobis, » id est, con» sequentur, si illia quæratis, sine ullo vestro impedimento : ne cum ista quæritis illinc avertamini; aut ne duos fines constituatis, ut et regnum Dei propter se appetatis, et ista necessaria; sed hæc potius propter illud : ita vobis non deerunt. Quia duobus dominis servire non potestis. Duobus autem dominis servire conatur, qui et regnum Dei pro magno bono appetit, et hæc temporalia. Non poterit autem simplicem habere oculum, et uni Domino Dei servire, nisi quæcumque sunt cætera, si sunt necessaria, propter hoc unum assumat, id est, propter regnum Dei. Sicut autem omnes militantes accipiunt annonam et stipendium, sic omnes evangelizantes accipiunt victum et tegumentum. Sed non omnes propter salutem reipublicæ militant, sed propter illa quæ accipiunt; sic et non omnes propter salutem Ecclesiæ ministrant Deo, sed propter hæc temporalia, quæ tanquam annonam et stipendia consequantur : aut et propter

[1] Matth. vi, 32.

hoc, et propter illud, Sed supra jam dictum est : « Non » potestis duobus dominis, servire. » Ergo simplici corde tantummodo propter regnum Dei debemus operari bonum ad omnes : non autem in hac operatione, vel solam, vel cum regno Dei mercedem temporalium cogitare : quorum omnium temporalium nomine crastinum posuit, dicens : « Nolite cogitare de crastino[1]. » Non enim dicitur crastinus dies, nisi in tempore, ubi præterito succedit futurum. Ergo cum aliquid boni operamur, non temporalia, sed æterna cogitemus : tunc erit illud bonum et perfectum opus. « Crastinus enim dies, inquit, sollicitus erit sibi » ipsi : » id est, ut cum oportuerit sumas cibum vel potum vel indumentum, cum ipsa scilicet necessitas urgere cœperit. Aderunt enim hæc, quia novit Pater noster quod horum omnium indigeamus. « Sufficit enim, inquit, diei » malitia sua : » id est, sufficit quod ista sumere urgebit ipsa necessitas. Quam propterea malitiam nominatam arbitror, quia pœnalis est nobis : pertinet enim ad hanc fragilitatem et mortalitatem, quam peccando meruimus[2]. Huic ergo pœnæ temporalis necessitatis noli addere aliquid gravius, ut non solum patiaris harum rerum indigentiam sed etiam propter hanc explendam milites Deo.

LVII. Hoc autem loco vehementer cavendum est, ne forte cum viderimus aliquem servum Dei providere ne ista necessaria desint, vel sibi, vel eis quorum sibi cura commissa est, judicemus eum contra præceptum Domini facere, et de crastino esse sollicitum. Nam et ipse Dominus, cui ministrabant Angeli[3], tamen propter exemplum, ne quis postea scandalum pateretur, cum aliquem servorum ejus animadvertisset ista necessaria procurare, loculos habere dignatus est cum pecunia, unde usibus ne-

[1] Matth. VI, 34. — [2] Vide Retract. lib. I, cap. 19, n. 9. — [3] Matth. IV, 11.

cessariis quidquid opus fuisset præberetur : quorum loculorum custos et fur, sicut scriptum est, Judas fuit, qui eum tradidit[1]. Sicut et apostolus Paulus potest videri de crastino cogitasse, cum dixit : « De collectis autem in sanc-
» tos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite :
» secundum unam sabbati unusquisque vestrum apud se
» ponat thesaurizans, quod ei placuerit, ut non cum venero,
» tunc collectæ fiant. Cum autem advenero, quoscum-
» que probaveritis per epistolas, hos mittam perferre
» gratiam vestram in Jerusalem : quod si dignum fuerit
» ut et ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos,
» cum Macedoniam transiero, nam Macedoniam pertran-
» sibo : apud vos autem forsitan remanebo, vel etiam
» hyemabo, ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo
» enim vos nunc in transitu videre : spero enim me aliquod
» temporis manere apud vos, si permiserit Dominus. Per-
» manebo autem Ephesi usque ad Pentecosten[2]. » Item in Actibus Apostolorum scriptum est, ea quæ ad victum sunt necessaria, procurata esse in futurum propter imminentem famem. Sic enim legimus : « In illis autem diebus
» descenderunt ab Jerosolymis Prophetæ Antiochiam,
» eratque magna exultatio. Congregatis autem nobis,
» surgens unus ex illis nomine Agabus, significabat per
» Spiritum, famem magnam futuram in universo mundo,
» quæ et facta est sub Claudio Cæsare. Discentium autem
» ut quisque abundabat, statuerunt unusquisque eorum
» in ministerium mittere presbyteris habitantibus in Ju-
» dæa fratribus, qui et miserunt per manum Barnabæ et
» Sauli[3]. » Et quod naviganti eidem apostolo Paulo imposita sunt utensilia, quæ offerebantur[4], non ad unum tantum diem videtur victus esse procuratus. Et quod idem scribit : « Qui furabatur, jam non furetur : magis autem laboret

[1] Joan. XII, 6. — [2] I Cor. XVI, 1-8. — [3] Act. XI, 27-30. — [4] Id. IV, 28.

» operans manibus suis bonum, ut habeat unde tribuere » cui opus est[1]. » Male intelligentibus non videtur servare præceptum Domini, quo ait : « Respicite volatilia cœli, » quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant » in horrea : » et, « Considerate lilia agri, quomodo cres- » cunt, non laborant, neque nent[2] : » cum istis præcipit ut laborent, operantes manibus suis, ita ut habeant quod etiam aliis possint tribuere. Et quod sæpe de se ipso dicit, quod manibus suis operatus sit, ne quem gravaret[3] : et de illo scriptum est, quod conjunxerit se Aquilæ propter artis similitudinem, ut simul operarentur unde victum transigerent[4], non videtur imitatus aves cœli et lilia agri. His et hujusmodi Scripturarum locis, satis apparet Dominum nostrum non hoc improbare, si quis humano more ista procuret : sed si quis propter ista Deo militet, ut in operibus suis non regnum Dei, sed istorum acquisitionem intueatur.

LVIII. Ad hanc ergo regulam hoc totum præceptum redigitur, ut etiam in istorum provisione regnum Dei cogitemus, in militia vero regni Dei, ista non cogitemus. Ita enim etiamsi aliquando defuerint, quod plerumque propter exercitationem nostram Deus sinit, non solum non debilitant propositum nostrum, sed etiam examinatum probatumque confirmant. « Gloriamur enim, in- » quit, in tribulationibus, scientes quod tribulatio » patientiam operatur, patientia autem probationem, pro- » batio autem spem, spes vero non confundit ; quia cha- » ritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum » sanctum, qui datus est nobis[5]. » In commemoratione autem tribulationum ac laborum suorum idem Apostolus non tantum in carceribus et naufragiis, atque hujusmodi

[1] Ephes. IV, 28. — [2] Matth. VI. 26-28. — [3] I Thess. IX, 9, et 2 Thess. III, 8. — [4] Act. XVIII, 3. — [5] Rom. V, 3-5.

multis molestiis, sed etiam in fame et siti, in frigore et nuditate se laborasse commemorat [1]. Quod cum legimus, non æstimemus Domini promissa titubasse, ut famem ac sitim et nuditatem pateretur Apostolus quærens regnum et justitiam Dei, cum dictum sit nobis : « Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis : » quandoquidem ista sicut adjutoria novit ille medicus, cui semel nos totos commisimus, et a quo habemus promissionem vitæ præsentis et futuræ, quando apponat, quando detrahat, sicut nobis judicat expedire, quos et consolandos et exercendos in hac vita et post hanc vitam in perpetua requie stabiliendos atque firmandos gubernat ac dirigit. Non enim et homo, cum plerumque jumento suo cibaria detrahit, deserit illud cura sua, ac non potius curando hæc facit.

CAPUT XVIII.

LIX. Et quoniam cum ista vel procurantur in futurum, vel si causa non est quare illa impendas, reservantur, incertum est quo animo fiat, cum possit simplici corde fieri, possit et duplici, opportune hoc loco subjecit : « Nolite judicare, ne judicetur de vobis; in quo enim » judicio judicaveritis, judicabitur de vobis; et in qua » mensura mensi fueritis, remetietur vobis [2]. » Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quod enim scriptum est : « Ex fructibus eorum » cognoscetis eos [3], » de manifestis dictum est, quæ non

[1] 2 Cor. XI, 23-27 — [2] Matth. VII, 1, 2. — [3] Ibid. 13.

possunt bono animo fieri : sicut sunt stupra, vel blasphemiæ, vel furta, vel ebriositates, etsi qua sunt talia, de quibus nobis judicare permittitur, dicente Apostolo : « Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare? nonne » de iis qui intus sunt vos judicatis? » De genere autem ciborum, quia possunt bono animo et simplici corde sine vitio concupiscentiæ quicumque humani cibi indifferenter sumi, prohibet idem Apostolus judicari eos, cui carnibus vescebantur, et vinum bibebant, ab eis qui se ab hujusmodi alimentis temperabant. « Qui manducat, inquit, non » manducantem non spernat; et qui non manducat, man» ducantem non judicet. Ibi etiam ait : Tu quis es qui » judices alienum servum? Domino suo stat, aut cadit[1]. » De talibus enim rebus quæ possunt bono et simplici et magno animo fieri, quamvis possint etiam non bono, volebant illi cum homines essent, in occulta cordis ferre sententiam, de quibus solus Deus judicat.

LX. Ad hoc pertinet etiam illud quod alio loco dicit : « Nolite ante tempus quidquam judicare, quoadusque ve» niat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, » et manifestabit cogitationes cordis : et tunc laus erit » unicuique a Deo[2]. » Sunt ergo quædam facta media, quæ ignoramus quo animo fiant, quia et bono et malo fieri possunt, de quibus temerarium est judicare, maxime ut condemnemus. Horum autem veniet tempus ut judicentur, « Cum Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, et » manifestabit cogitationes cordis[3]. » Item alio loco dicit » idem Apostolus : « Quorumdam hominum peccata » manifesta sunt præcedentia ad judicium, quædam autem » et subsequuntur[4]. » Manifesta ea dicit, de quibus clarum est quo animo fiant : hæc præcedunt ad judicium, id est, quia si fuerit ista subsecutum judicium, non est te-

[1] I Cor. v, 12. — [2] Rom. xiv, 3, 4. — [3] I Cor. iv, 5. — [4] I Tim. v, 24.

merarium. Subsequuntur autem illa quæ occulta sunt; quia nec ipsa latebunt tempore suo. Sic et de bonis factis intelligendum est. Nam ita subjungit : « Similiter et facta » bona manifesta sunt, et quæcumque aliter se habent, » abscondi non possunt [1]. » De manifestis ergo judicemus, de occultis vero Deo judicium relinquamus : quia et ipsa abscondi non possunt, sive mala sive bona, cum tempus advenerit quo manifestentur.

LXI. Duo sunt autem in quibus temerarium judicium cavere debemus, cum incertum est quo animo quidque factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit qui nunc vel bonus vel malus apparet. Si ergo quispiam, verbi gratia, conquestus de stomacho jejunare noluit, et tu id non credens edacitatis id vitio tribueris, temere judicabis. Item si manifestam edacitatem ebriositatemque cognoveris, et ita reprehenderis quasi nunquam ille possit corrigi atque mutari, nihilominus temere judicabis. Non ergo reprehendamus ea quæ nescimus quo animo fiant; neque ita reprehendamus quæ manifesta sunt, ut desperemus sanitatem, et vitabimus judicium, de quo nunc dicitur : « Nolite judicare, ne judicetur de vobis. »

LXII. Potest autem movere quod ait : « In quo enim » judicio judicaveritis, judicabitur de vobis ; et in qua » mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis. » Numquid enim si nos judicio temerario judicaverimus, temere etiam de nobis Deus judicabit? Aut numquid si in mensura iniqua mensi fuerimus, et apud Deum iniqua mensura est unde nobis remetietur ? nam et mensuræ nomine ipsum judicium significatum arbitror. Nullo modo Deus vel temere judicat, vel iniqua mensura cuiquam rependit : sed hoc dictum est, quoniam temeritas qua punis alium, eadem ipsa te puniat necesse est. Nisi forte arbitrandum

[1] 1 Tim. v, 25.

est, quod iniquas ei noceat aliquid in quem procedit, ei autem nihil a quo procedit : imovero sæpe nihil nocet ei qui patitur injuriam, ei autem qui facit necesse est ut noceat. Quid enim nocuit Martyribus iniquitas persequentium? ipsis autem persecutoribus plurimum. Quia etsi aliqui eorum correcti sunt, eo tamen tempore quo persequebantur, excæcabat illos malitia eorum. Sic et temerarium judicium plerumque nihil nocet ei de quo temere judicatur : ei autem qui temere judicat, ipsa temeritas necesse est ut noceat. Ista regula etiam illud dictum arbitror. « Omnis qui percusserit gladio, gladio morietur [1]. » Quam multi enim gladio percutiunt, nec tamen gladio moriuntur, sicut neque ipse Petrus. Sed ne istum venia peccatorum talem evasisse pœnam quis putet, quanquam nihil absurdius, quam ut majorem putet gladii pœnam esse potuisse, quæ Petro non accidit, quam crucis quæ accidit : quid tamen de latronibus dicturus est, qui cum Domino crucifixi sunt : quia et ille qui meruit veniam, posteaquam crucifixus est meruit, et alter omnino non meruit [2]? An forte omnes quos occiderant, crucifixerant; et propterea hoc etiam ipsi pati meruerunt? Ridiculum est hoc putare. Quid ergo aliud dictum est : « Omnis enim » qui gladio percusserit, gladio morietur, » nisi quia ipso peccato anima moritur, quodcumque commiserit?

[1] Matth. xxvi, 51. — [2] Luc. xxiii, 33-43.

CAPUT XIX.

LXIII. Et quoniam de temerario et iniquo judicio nos hoc loco Dominus monet : vult enim ut simplici corde et in unum Deum intento faciamus quæcumque facimus ; et et multa incertum est quo corde fiant, de quibus judicare temerarium est ; maxime autem hi temere judicant de incertis, et facile reprehendunt, qui magis amant vituperare et damnare, quam emendare atque corrigere ; quod vitium vel superbiæ est, vel invidentiæ : consequenter subjecit, et dicit : « Quid autem vides festucam in oculo » fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides[1] ? » Ut si forte, verbi gratia, ira ille peccavit, tu odio reprehendas : quantum autem inter festucam et trabem, quasi tantum inter iram distat et odium. Odium enim est ira inveterata, quasi quæ vetustate ipsa tantum robur acceperit, ut merito appelletur trabes. Fieri autem potest, ut si irascaris homini, velis eum corrigi : si autem oderis hominem, non potes eum velle corrigere.

LXIV. « Quomodo enim dicis fratri tuo : Sine ejiciam » festucam de oculo tuo, et ecce trabes est in oculo tuo? » Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc » videbis ejicere festucam de oculo fratris tui[2] : » id est, primum abs te expelle odium ; et deinde poteris jam eum quem diligis, emendare. Et bene ait : « Hypocrita : » Accusare enim vitia, officium est bonorum virorum et benevolorum : quod cum mali faciunt, alienas partes agunt; sicut hypocritæ, qui tegunt sub persona quod sunt, et

[1] Matth. vii, 3. — [2] Ibid. 4, 5.

ostentant in persona quod non sunt. Hypocritarum ergo nomine simulatores acceperis. Et est vere multum cavendum et molestum simulatorum genus, qui cum omnium vitiorum accusationes odio et livore suscipiant, etiam consultores videri se volunt. Et ideo pie cauteque vigilandum est, ut, cum aliquem reprehendere vel objurgare nos necessitas coëgerit, primum cogitemus utrum tale sit vitium quod nunquam habuimus, vel quo jam caruimus : et si nunquam habuimus, cogitemus nos homines esse, et habere potuisse : si vero habuimus, et non habemus, tangat memoriam communis infirmitas, ut illam reprehensionem aut objurgationem, non odium, sed misericordia præcedat : ut sive ad correctionem ejus, propter quem id facimus, sive ad perversionem valuerit, (nam incertus est exitus :) nos tamen de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem cogitantes nosmetipsos invenerimus in eo esse vitio, in quo est ille quem reprehendere parabamus, non reprehendamus, neque objurgemus : sed tamen congemiscamus ; et non illum ad obtemperandum nobis, sed ad pariter conandum invitemus.

LXV. Nam et illud quod dicit Apostolus : « Factus » sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem ; » his qui sub Lege sunt, quasi sub Lege, cum non sim » ipse sub Lege, ut eos qui sub Lege erant lucrifacerem ; » his qui sine Lege sunt, quasi sine Lege, cum sine Lege » Dei non sim, sed sim in Lege Christi, ut lucrifacerem » eos qui sine Lege sunt : factus sum infirmis infirmus, » ut infirmos lucrifacerem : omnibus omnia factus sum, » ut omnes lucrifacerem : » non utique simulatione faciebat, quemadmodum quidam intelligi volunt, ut eorum detestanda simulatio tanti exempli auctoritate muniatur : sed hoc faciebat charitate, qua ejus infirmitatem, cui volebat subvenire, tanquam suam cogitabat. Hoc enim et

præstruit dicendo : « Cum enim liber sim ex omnibus, » me omnium servum feci, ut plures lucrifacerem[1]. » Quod ut intelligas non simulatione, sed charitate fieri, qua infirmis hominibus tanquam nos simus compatimur, ita monet alio loco, dicens : « Vos in libertatem vocati » estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem car» nis detis, sed per charitatem servite invicem[2]. » Quod fieri non potest, nisi alterius infirmitatem quisque habeat quasi suam, ut eam æquanimiter ferat, donec ab ea liberetur ille, cujus curat salutem.

LXVI. Raro ergo et in magna necessitate objurgationes adhibendæ sunt, ita tamen ut etiam in his ipsis non nobis, sed Deo ut serviatur instemus. Ipse est enim finis : ut nihil duplici corde faciamus, auferentes trabem de oculo nostro, invidentiæ, vel malitiæ, vel simulationis, ut videamus ejicere festucam de oculo fratris. Videbimus enim eam oculis columbæ, quales in sponsa Christi prædicantur[3], quam sibi elegit Deus gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam[4], id est, mundam et simplicem[5].

CAPUT XX.

LXVII. Sed quoniam potest nonnullos Dei præceptis obtemperare cupientes nomen simplicitatis decipere, ut sic putent vitiosum esse aliquando verum occultare, quomodo vitiosum est aliquando falsum dicere, atque hoc modo aperiendo ea quæ hi quibus aperiuntur sustinere

[1] 1 Cor. IX, 19-22. — [2] Galat v, 13. — [3] Cant. IV, 1. — [4] Ephes. v, 27. — [5] Vide Retract. lib. 1, cap. 19, n. 9.

non possunt, amplius noceant quam si ea penitus semperque occultarent, rectissime subjungit : « Nolite sanctum » dare canibus : neque miseritis margaritas vestras ante » porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et con» versi disrumpant vos[1]. » Quia et Dominus quamvis nihil mentitus sit, vera tamen aliqua occultare se ostendit, dicens : « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed adhuc » non potestis illa portare[2]. » Et apostolus Paulus, « Non » potui, inquit, vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi » carnalibus ; tanquam parvulis in Christo, lac vobis po» tum dedi, non escam : neque enim poteratis, sed neque » nunc potestis ; adhuc enim estis carnales[3]. »

LXVIII. In hoc autem præcepto quo prohibemur sanctum dare canibus, et mittere ante porcos margaritas nostras, diligenter quærendum est quid sit sanctum, quid margaritæ, quid canes, quid porci. Sanctum est, quod violare atque corrumpere nefas est : cujus utique sceleris conatus et voluntas tenetur rea, quamvis illud sanctum natura inviolabile atque incorruptibile maneat. Margaritæ autem, quæcumque spiritalia magni æstimanda sunt, et quia in abdito latent, tanquam de profundo eruuntur, et allegoriarum integumentis quasi apertis conchis inveniuntur. Licet itaque intelligi, quod una eademque res et sanctum et margarita dici potest : sed sanctum ex eo quod non debet corrumpi, margarita ex eo quod non debet contemni. Conatur autem quisque corrumpere quod non vult esse integrum : contemnit vero quod vile ducit, et quasi infra se esse existimat ; et ideo calcari dicitur quidquid contemnitur. Quapropter canes quoniam insiliunt ad dilacerandum, quod autem dilacerant integrum esse non sinunt : « Nolite, inquit, sanctum dare canibus : » quia etsi dilacerari et corrumpi non potest, et manet integrum

[1] Matth. vii, 6. — [2] Joan. xvi, 12. — [3] i Cor. iii, 1, 2.

atque inviolabile : illi tamen quid velint cogitandum est, qui acriter atque inimicissime resistunt, et quantum in ipsis est, si fieri possit, conantur perimere veritatem. Porci vero quamvis non ita ut canes morsu appetant; passim tamen calcando coinquinant. « Non ergo miseritis, » margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas » pedibus suis, et conversi disrumpant vos. » Canes ergo pro oppugnatoribus veritatis, porcos pro contemptoribus positos non incongrue accipimus.

LXIX. Quod autem ait : « Conversi disrumpant vos, » non ait, ipsas margaritas disrumpant. Illas enim conculcando, etiam cum convertuntur ut adhuc aliquid audiant, disrumpunt tamen eum a quo jam missas margaritas conculcaverunt. Non enim facile inveneris quid gratum ei esse possit, qui margaritas calcaverit, id est, cum magno labore divina inventa contempserit. Qui autem tales docet, quomodo non disrumpatur indignando et stomachando, non video. Utrumque autem animal immundum est, et canis et porcus. Cavendum est ergo ne quid aperiatur ei qui non capit : melius enim quærit quod clausum est, quam id quod apertum est aut infestat aut negligit. Neque vero alia causa reperitur, cur ea quæ manifesta et magna sunt, non accipiant præter odium et contemptum, quorum propter unum canes, propter alterum porci nominati sunt. Quæ tamen omnis immunditia rerum temporalium dilectione concipitur, id est, dilectione hujus sæculi, cui jubemur renuntiare ut mundi esse possimus. Qui ergo mundum et simplex cor habere appetit, non debet sibi reus videri, si aliquid occultat, quod ille cui occultat, capere non potest. Nec ex eo arbitrandum est licere mentiri : non enim est consequens, ut cum verum occultatur, falsum dicatur. Agendum ergo primum est, ut impedimenta detrahantur, quibus efficitur ut non ca-

piat : quia utique si propter sordes non capit, mundandus est vel verbo vel opere, quantum fieri a nobis potest.

LXX. Quod autem Dominus noster quædam dixisse invenitur, quæ multi qui aderant, vel resistendo vel contemnendo non acceperunt; non putandus est sanctum dedisse canibus, aut margaritas misisse ante porcos : non enim dedit eis, qui capere non poterant, sed eis qui poterant, et simul aderant; quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat. Et cum eum tentatores interrogabant, respondebatque illis, ita ut quid contradicerent non haberent, quamvis venenis suis contabescerent potius, quam illius cibo saturarentur; alii tamen qui poterant capere, ex illorum occasione multa utiliter audiebant. Hoc dixi, ne quis forte, cum interroganti respondere non potuerit, hac sententia sibi excusatus videatur, si dicat, nolle se sanctum dare canibus, vel ante porcos mittere margaritas. Qui enim novit quid respondeat, debet respondere, vel propter alios, quibus desperatio suboritur, si propositam quæstionem solvi non posse crediderint : et hoc de rebus utilibus, et ad instructionem salutis pertinentibus. Multa sunt enim quæ inquiri ab otiosis possunt, supervacua et inania, et plerumque noxia, de quibus tamen nonnihil dicendum est : sed hoc ipsum aperiendum et explicandum, cur inquiri talia non oporteat. De rebus ergo utilibus aliquando ad id respondendum est, quod interrogamur : sicut Dominus fecit, cum eum Sadducæi de muliere interrogassent, quæ septem viros habuit, cujus eorum in resurrectione futura esset. Respondit enim, quod in resurrectione neque uxores ducent, neque nubent, sed erunt sicut Angeli in cœlis[1]. Aliquando autem ille qui interrogat, interrogandus est aliud, quod tamen si dixerit, ipse sibi ad id quod inter-

[1] Matth. XXII, 23, Marc. XII, 19, et Luc XX, 28

rogavit, respondeat : si autem dicere noluerit, non videatur iis qui adsunt injustum, si et ipse quod interrogavit, non audiat. Nam et illi qui interrogaverunt tentantes, utrum reddendum esset tributum, interrogati sunt aliud, id est, cujus haberet nummus imaginem, qui ab ipsis prolatus est : et quia dixerunt quod interrogati erant, id est, Cæsaris imaginem habere nummum, ipsi sibi quodam modo responderunt id quod Dominum interrogaverant : itaque ille ex eorum responsione ita conclusit : « Reddite ergo Cæsari quod Cæsaris est, et Deo quod Dei » est[1]. » Cum autem principes sacerdotum et seniores populi interrogassent in qua potestate illa faceret, interrogavit eos de baptismate Joannis; et cum nollent dicere, quod contra se videbant dici, de Joanne autem nihil mali dicere auderent propter circumstantes : « Nec ego vobis » dicam, inquit, in qua potestate hæc facio[2] : » quod justissimum apparuit circumstantibus. Hoc enim se dixerunt nescire, quod non nesciebant, sed dicere nolebant. Et revera justum erat, ut qui sibi volebant responderi quod interrogaverant, prius ipsi facerent quod erga se fieri postulabant : quod si fecissent, ipsi sibi utique respondissent. Ipsi enim miserant ad Joannem quærentes quis esset; vel potius ipsi missi erant sacerdotes et Levitæ, putantes quod ipse esset Christus, quod ille se negavit esse, et de Domino testimonium perhibuit[3] : de quo testimonio si confiteri vellent, ipsi se docerent in qua potestate illa faceret Christus : quod quasi nescientes interrogaverant, ut calumniandi aditum reperirent.

[1] Matth. XXII, 15-34. — [2] Id. XXI, 23-27. — [3] Joan. I, 19-27.

CAPUT XXI.

LXXI. Cum igitur præceptum esset, ne sanctum detur canibus, et margaritæ ante porcos mittantur, potuit auditor occurrere, et dicere, conscius ignorantiæ atque infirmitatis suæ, et audiens præcipi sibi ne daret, quod se ipsum nondum accepisse sentiebat : potuit ergo occurrere, ac dicere : Quod sanctum me dare canibus, et quas margaritas me mittere ante porcos vetas, cum adhuc ea me habere non videam? opportunissime subjecit, dicens : « Petite, et dabitur vobis ; quærite, et invenietis ; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur[1]. » Petitio pertinet ad impetrandam sanitatem firmitatemque animi, ut ea quæ præcipiuntur, implere possimus ; inquisitio autem ad inveniendam veritatem. Cum enim beata vita actione et cognitione compleatur, actio facultatem virium, contemplatio manifestationem rerum desiderat ; horum ergo primum petendum, secundum quærendum est, ut illud detur, hoc inveniatur ; sed cognitio in hac vita, viæ prius quam ipsius possessionis est : sed cum quisque veram viam invenerit, perveniet ad ipsam possessionem ; quæ tamen pulsanti aperitur.

LXXII. Ut ergo tria ista, id est, petitio, inquisitio, pulsatio, manifesta fiant, sub aliquo exemplo ponamus, aliquem infirmis pedibus ambulare non posse : prius ergo sanandus et firmandus est ad ambulandum, et ad hoc pertinet, quod dixit : « Petite. » Quid autem prodest quod

[1] Matth. VII, 8.

ambulare jam, vel etiam currere potest, si per devia itinera erraverit? secundum est ergo, ut inveniat viam quæ ducit eo quo vult pervenire : quam cum tenuerit, et pervenerit ad eum ipsum locum, ubi habitare vult, si clausum invenerit, neque ambulare potuisse, neque ambulasse ac pervenisse profuerit, nisi aperiatur; ad hoc ergo pertinet quod dictum est : « Pulsate [1]. »

LXXIII. Magnam autem spem dedit et dat ille qui promittendo non decipit; ait enim : « Omnis qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur. » Ergo perseverantia opus est, ut accipiamus quod petimus, et inveniamus quod quærimus, et quod pulsamus aperiatur. Quemadmodum autem egit de volatilibus cœli, et de liliis agri, ne victum nobis vestitumque desperaremus affuturum, ut spes a minoribus ad majora consurgeret : ita et hoc loco : « Aut quis erit ex vobis, inquit, homo, quem » si petierit filius ejus panem, numquid lapidem porriget » ei? aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? » Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis » vestris; quanto magis Pater vester qui in cœlis est, dabit » bona petentibus se [2]? » Quomodo mali dant bona? Sed malos appellavit dilectores adhuc sæculi hujus et peccatores. Bona vero quæ dant, secundum eorum sensum bona dicenda sunt, quia hæc pro nobis habent. Quanquam et in rerum natura ista bona sint, sed temporalia et ad istam vitam infirmam pertinentia : et quisquis ea malus dat, non de suo dat, « Domini est enim terra et plenitudo ejus, » qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis » sunt [3]. » Quantum ergo sperandum est daturum Deum nobis bona petentibus, nec nos posse decipi, ut accipiamus aliud pro alio, cum ab ipso petimus; quando etiam

[1] Vide Retract. lib. I, cap. 19, n. 9. — [2] Matth. VII, 9-11. — [3] Psal. XXIII, 1, et XLV, 6.

nos, cum simus mali, novimus id dare quod petimur? Non enim decipimus filios nostros; et qualiacumque bona damus, non de nostro, sed de ipsius damus.

CAPUT XXII.

LXXIV. Firmitas autem et valentia quædam ambulandi per sapientiæ viam, in bonis moribus constituta est, qui perducuntur usque ad mundationem simplicitatemque cordis, de qua jam diu loquens ita concludit : « Omnia » ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines bona, » ita et vos facite illis : hæc est enim Lex et Prophetæ[1]. » In exemplaribus græcis sic invenimus : « Omnia ergo quæ» cumque vultis ut faciant vobis homines, ita et vos fa» cite illis. » Sed ad manifestationem sententiæ puto a latinis additum, « bona. » Occurrebat enim quod si quisquam flagitiose aliquid erga se fieri velit, et ad hoc referat istam sententiam, veluti se velit aliquis provocari ut immoderate bibat, et se ingurgitet poculis, et hoc prior illi faciat a quo sibi fieri cupit, ridiculum est hunc putare istam implevisse sententiam. Cum ergo hoc moveret, ut arbitror, additum est ad manifestationem rei unum verbum, ut posteaquam dictum est : « Omnia ergo quæ» cumque vultis ut faciant vobis homines, adderetur, » bona. » Quod si deest exemplaribus græcis etiam illa emendanda sunt : sed quis hoc audeat? Intelligendum est ergo plenam esse sententiam, et omnino perfectam, etiam si hoc verbum non addatur. Id enim quod dictum est :

[1] Matth. VII, 12.

« Quæcumque vultis, » non usitate ac passim, sed proprie dictum accipi oportet. Voluntas namque non est nisi in bonis; nam in malis flagitiosisque factis cupiditas proprie dicitur, non voluntas. Non quia semper proprie loquuntur Scripturæ, sed ubi oportet ita omnino proprium verbum tenent, ut non aliud sinant intelligi.

LXXV. Videtur autem hoc præceptum ad dilectionem proximi pertinere : non etiam ad Dei, cum alio loco duo præcepta esse dicat, in quibus tota Lex pendet et Prophetæ [1]. Nam si dixisset, Omnia quæcumque vultis fieri vobis, hæc et vos facite : hac una sententia utrumque illud præceptum complexus esset : cito enim diceretur, diligi se velle unumquemque, et a Deo, et ab hominibus : itaque cum hoc ei præciperetur, ut quod sibi fieri vellet, hoc faceret; id utique præciperetur, ut diligeret Deum et homines. Cum vero expressius de hominibus dictum est : « Omnia ergo » quæcumque vultis ut faciant vobis homines, ita et » vos facite illis : » nihil aliud dictum videtur, quam, « Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. » Sed non est negligenter attendendum quod hic subjecit : « Hæc » est enim lex et Prophetæ [2]. » In his autem duobus præceptis, non tantum ait, « Lex pendet et Prophetæ : » sed etiam addidit, « Tota Lex et Prophetæ [3]; » pro eo quod est tota prophetia; quod cum hic non addidit, servavit locum alteri præcepto, quod ad dilectionem Dei pertinet. Hic autem quoniam præcepta simplicis cordis exequitur, et erga eos metuendum est ne habeat quisque duplex cor, quibus occultari cor potest, id est, erga homines, idipsum præcipiendum fuit. Nemo enim fere est, qui velit quemquam duplici corde secum agere. Id autem fieri non potest, id est, ut simplici corde homini aliquid tribuat, nisi ita tribuat, ut nullum ab eo temporale commodum ex-

[1] Matth. XXII, 37-40. — [2] Id. VII, 12. — [3] Id. XXII, 40.

pectet, et ea intentione faciat, de qua superius satis tractavimus, cum de oculo simplici loqueremur.

LXXVI. Mundatus ergo oculus simplexque redditur, aptus et idoneus erit ad intuendam et contemplandam interiorem lucem suam. Iste enim oculus cordis est. Hunc autem oculum talem habet ille, qui finem bonorum operum suorum, ut vere bona opera sint, non in eo constituit ut hominibus placeat, sed etiam si provenerit ut eis placeat, ad eorum salutem potius hoc refert et ad gloriam Dei, non ad inanem jactantiam suam; neque propterea boni aliquid ad salutem proximi operatur, ut ex eo comparet ea, quæ huic vitæ transigendæ sunt necessaria; neque temere animum hominis voluntatemque condemnat in eo facto, in quo non apparet quo animo et voluntate sit factum; et quidquid officiorum exhibet homini, hac intentione exhibet, qua sibi exhiberi vult, id est, ut non ab eo aliquid commodi temporalis expectet : ita erit cor simplex et mundum in quo quæritur Deus. « Beati ergo » mundi corde; quoniam ipsi Deum videbunt[1]. »

CAPUT XXIII.

LXXVII. Sed hoc quia paucorum est, jam incipit de investiganda et possidenda sapientia loqui, quod est lignum vitæ : cui utique investigandæ ac possidendæ, id est, contemplandæ, talis oculus per omnia superiora perductus est, quo videri jam possit arcta via et angusta porta. Quod ergo deinceps dicit : « Introite per angustam portam; quia » lata porta et spatiosa via, quæ ducit ad perditionem : et

[1] Matth. v, 8.

» multi sunt, qui introeunt per eam : quam angusta est » porta, et arcta via, quæ ducit ad vitam; pauci sunt, » qui eam inveniunt[1]! » non ideo dicit, quia jugum Domini asperum est, aut sarcina gravis : sed quia labores finire pauci volunt, minus credentes clamanti : « Venite » ad me omnes qui laboratis, et ego vos reficiam. Tollite » jugum meum super vos, et discite a me quoniam mitis » sum et humilis corde : jugum enim meum lene est, et » sarcina mea levis est[2]. » (hinc autem iste sermo sumpsit exordium de humilibus et mitibus corde,) quod jugum lene et levem sarcinam multi respuunt, pauci subeunt, eoque fit arcta via quæ ducit ad vitam, et angusta porta qua intratur in eam.

CAPUT XXIV.

LXXVIII. Hic ergo illi qui promittunt sapientiam cognitionemque veritatis quam non habent, præcipue cavendi sunt; sicut sunt hæretici, qui se plerumque paucitate commendant. Et ideo cum dixisset paucos esse qui inveniunt angustam portam et arctam viam, ne se illi supponant nomine paucitatis, statim subjecit : « Cavete » a pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, » intrinsecus autem sunt lupi rapaces. » Sed isti non fallunt oculum simplicem, qui arborem dignoscere ex fructibus novit. Ait enim : « A fructibus eorum cognoscetis » eos. » Deinde similitudines adjungit : « Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus ? Sic omnis » arbor bona, fructus bonos facit; mala autem arbor,

[1] Matth. VII, 13,14. — [2] Id. XI, 28-30.

» malos fructus facit : non potest arbor bona malos fructus facere; neque arbor mala fructus bonos facere. » Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum » cognoscetis eos[1]. »

LXXIX. Quo loco illorum error maxime cavendus est, qui de his ipsis duabus arboribus duas naturas opinantur esse, quarum una sit Dei, altera vero neque Dei, neque ex Deo. De quo errore in aliis libris et jam disputatum est uberius, et si adhuc parum est, disputabitur : nunc autem, non eos adjuvare duas istas arbores, docendum est. Primum, quia de hominibus eum dicere tam clarum est, ut quisquis præcedentia et consequentia legerit, miretur eorum cæcitatem. Deinde attendunt quod dictum est : « Non » potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor » mala fructus bonos facere : et ideo putant, neque animam malam fieri posse ut in melius commutetur, neque in deterius bonam; quasi dictum sit, Non potest arbor bona mala fieri, neque arbor mala bona fieri : sed dictum est : « Non potest arbor bona malos fructus facere, ne» que arbor mala bonos fructus facere. » Arbor est quippe ipsa anima, id est, ipse homo, fructus vero opera hominis : non ergo potest malus homo bona operari, neque bonus mala. Malus ergo si vult bona operari, bonus primo fiat. Sic alio loco evidentius dicit ipse Dominus : « Aut facite arborem » bonam, aut facite arborem malam[2]. » Quod si duas naturas istorum his duabus arboribus figuraret, non diceret : « Facite : » quis enim hominum potest facere naturam? Deinde etiam ibi cum ipsarum duarum arborum mentionem fecisset, subjecit : « Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui, » cum sitis mali[3] ? » Quandiu ergo quisque malus est, non potest facere fructus bonos : si enim bonos fructus fecerit,

[1] Matth. VII, 16-20. — [2] Id. XII, 33 — [3] Ibid. 34.

jam malus non erit. Sic verissime dici potuit : Non potest esse nix calida : cum enim calida esse cœperit, non jam eam nivem, sed aquam vocamus. Potest ergo fieri, ut quæ nix fuit, non sit : non autem potest fieri, ut nix calida sit. Sic potest fieri, ut qui malus fuit, non sit malus ; non tamen fieri potest, ut malus bene faciat. Qui etiamsi aliquando utilis est, non hoc ipse facit, sed fit de illo, divina providentia procurante, sicut de Pharisæis dictum est : « Quæ dicunt, facite : quæ autem faciunt, facere no- » lite[1]. » Hoc ipsum quod bona dicebant, et ea quæ dicebant, utiliter audiebantur et fiebant, non erat illorum : « Super cathedram enim, inquit, Moysi sedent[2]. » Per divinam ergo providentiam legem Dei prædicantes, possent esse audientibus utiles, cum sibi non essent. De talibus alio loco per Prophetam dictum est, « Seminatis » triticum, et spinas metetis[3] : » quia bona præcipiunt, et mala faciunt. Non ergo qui eos audiebant, et faciebant quæ ab eis dicebantur, de spinis legebant uvas ; sed per spinas de vite legebant uvas : tanquam si manum aliquis per sepem mittat, ut certe de vite, quæ sepi fuerit involuta, uvam legat, non spinarum est fructus iste, sed vitis.

LXXX. Rectissime sane quæritur quos fructus nos attendere voluerit, quibus cognoscere arborem possimus. Multi enim quædam in fructibus deputant, quæ ad vestitum ovium pertinent, et hoc modo a lupis decipiuntur : sicuti sunt vel jejunia, vel orationes, vel eleemosynæ ; quæ omnia nisi fieri etiam hypocritis possent, non superius diceret, « Cavete justitiam vestram facere coram ho- » minibus, ut videamini ab eis[4]. » Qua sententia præposita, ipsa tria exequitur, eleemosynam, orationem, jejunium. Multi enim multa pauperibus, non misericordia,

[1] Matth. XXIII, 3. — [2] Ibid. 2. — [3] Jerem. XII, 13. — [4] Matth. VI, 1.

sed ambitione largiuntur : et multi orant, vel potius videntur orare, non intuentes Deum, sed hominibus placere cupientes : et multi jejunant, et mirabilem abstinentiam prætendunt eis, quibus ista difficilia videntur, et honore digna existimantur : et hujuscemodi dolis eos capiunt, dum aliud ostentant ad decipiendum, aliud exerunt ad deprædandum vel interficiendum eos qui sub isto vestitu ovino lupos videre non possunt. Hi ergo non sunt fructus de quibus cognosci arborem monet. Ista enim cum bono animo in veritate fiunt, propriæ sunt ovium vestes; cum autem malo in errore, non aliud quam lupos contegunt. Sed non ideo debent oves odisse vestimentum suum, quia plerumque illo se occultant lupi.

LXXXI. Qui sunt ergo fructus quibus inventis cognoscamus arborem malam, dicit Apostolus, « Manifesta » autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, im» munditiæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficia, inimi» citiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dis» sensiones, hæreses, sectæ, invidiæ, ebrietates, co» messationes, et his similia; quæ prædico vobis, sicut » prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non » possidebunt. » Et qui sunt fructus per quos cognoscamus arborem bonam, idem ipse consequenter dicit : « Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, lon» ganimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, conti» nentia, castitas [1]. » Sane sciendum est, hic gaudium proprie positum : mali enim homines non gaudere, sed gestire dicuntur proprie : sicut superius diximus voluntatem proprie positam, quam non habent mali, ubi dictum est, « Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, » hæc et vos facite illis [2]. » Ex ista proprietate verbi, qua

[1] Galat. v, 19-23. — [2] Matth VII, 12.

gaudium non dicitur nisi in bonis, etiam Propheta loquitur, dicens : « Non est gaudere impiis, dicit Dominus[1]. » Ita quoque posita est fides, non quæcumque utique, sed vera fides : et cætera quæ hic posita sunt, habent quasdam imagines suas in malis hominibus et deceptoribus ; ut omnino fallant, nisi quisque jam mundum oculum et simplicem habuerit, quod ista cognoscat. Optimo itaque ordine primo actum est de mundando oculo, et deinde dicta sunt quæ caverentur.

CAPUT XXV.

LXXXII. Sed quoniam quamvis quisque oculo mundo sit, id est, simplici et sincero corde vivat, non potest tamen cor alterius intueri : quæcumque in factis vel dictis apparere non potuerint, tentationibus aperiuntur. Tentatio autem duplex est ; aut in spe adipiscendi aliquod commodum temporale, aut in terrore amittendi. Et maxime cavendum est, ne tendentes ad sapientiam, quæ in solo Christo inveniri potest, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi[2] : cavendum ergo est, ne ipso Christi nomine ab hæreticis vel quibuslibet male intelligentibus et sæculi hujus amatoribus decipiamur. Nam ideo sequitur, et monet, dicens : « Non omnis qui » dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum ; » sed is qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis » est, ipse intrabit in regnum cœlorum[3] : » ne putemus ad illos fructus jam pertinere, si quis Domino nostro dicat, « Domine, Domine ; » et ex eo nobis arbor bona videa-

[1] Isaï. LVII, 21, juxta LXX. — [2] Colos. II, 3. — [3] Matth. VII, 21.

tur. Sed illi sunt fructus, facere voluntatem Patris qui est in cœlis, cujus faciendæ se ipsum exemplum præbere dignatus est.

LXXXIII. Sed merito potest movere, quomodo huic sententiæ conveniat illud Apostoli ubi ait : « Nemo in » Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu, et nemo po- » test dicere, Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto[1] : » quia neque aliquos habentes Spiritum sanctum possumus dicere non introituros in regnum cœlorum, si perseveraverint usque in finem ; neque illos qui dicunt, « Domine, » Domine, » et tamen non intrant in regnum cœlorum, possumus dicere habere Spiritum sanctum. Quomodo ergo nemo dicit Dominum Jesum, nisi in « Spiritu sancto, » nisi quia proprie Apostolus posuit verbum quod est, « Dicit, » ut significet voluntatem atque intellectum dicentis? Dominus vero generaliter posuit verbum quod ait : « Non omnis » qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœ- » lorum. » Videtur enim dicere etiam ille, qui nec vult nec intelligit quod dicit : sed ille proprie dicit, qui voluntatem ac mentem suam sono vocis enuntiat. Sicut paulo ante quod dictum est, « Gaudium, » in fructibus Spiritus, proprie dictum est ; non eo modo quo alibi dicit idem Apostolus, « Non gaudet super iniquitatem[2] : » quasi quisquam possit super iniquitatem gaudere : quia illa elatio est animi turbide gestientis, non gaudium : nam hoc soli boni habent. Ergo dicere videntur etiam illi, qui non hoc quod sonant et intellectu cernunt, et voluntate agunt, sed voce tantum sonant : secundum quem modum Dominus ait : « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit » in regnum cœlorum. » Vere autem ac proprie illi dicunt, a quorum voluntate ac mente non abhorret prolatio sermonis sui, secundum quam significationem dixit Aposto-

[1] I Cor. XII, 3. — [2] Id. XIII, 6.

lus : « Nemo potest dicere, Dominum Jesum, nisi in Spi- » ritu sancto [1]. »

LXXXIV. Atque illud ad rem maxime pertinet, ne decipiamur tendentes ad contemplationem veritatis, non solum nomine Christi, per eos qui nomen habent et facta non habent, sed etiam quibusdam factis atque miraculis : qualia propter infideles cum fecerit Dominus, monuit tamen ne talibus decipiamur, arbitrantes ibi esse invisibilem sapientiam, ubi miraculum visibile viderimus. Adjungit ergo, et dicit : « Multi mihi dicent in illa die, » Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavi- » mus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine » tuo virtutes multas fecimus? Et tunc dicam illis, Nun- » quam vos cognovi : recedite a me, qui operamini iniqui- » tatem [2]. » Non ergo cognoscet nisi eum qui operatur æquitatem. Nam et ipsos Discipulos suos prohibuit gaudere de talibus, id est, quod dæmonia illis subjecta fuerint : « Sed gaudete, inquit, quia nomina vestra scripta » sunt in cœlis [3], » credo, in illa civitate Jerusalem quæ est in cœlis, in qua nonnisi justi sanctique regnabunt. « An nescitis, ait Apostolus, quoniam iniqui regnum Dei » non possidebunt [4]? »

LXXXV. Sed fortasse quis dicat non posse iniquos visibilia illa miracula facere, et mentiri potius illos credat, qui dicturi sunt : « In nomine tuo prophetavimus, et dæmonia » ejecimus, et virtutes multas fecimus. » Legat ergo quanta fecerint resistentes famulo Dei Moysi magi Ægyptiorum [5] :» aut si hoc non vult legere, quia non in nomine Christi fecerunt, legat quæ ipse Dominus dicit de pseudoprophetis, ita loquens : « Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est » Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseu-

[1] Cor. XII, 3. — [2] Matth. VII, 22, 23. — [3] Luc. X, 20. — [4] I Cor. VI, 9. — [5] Exod. VII, et VIII.

» dochristi et pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et » prodigia, ita ut in errorem inducantur etiam electi : » ecce prædixi vobis [1]. »

LXXXVI. Quam ergo mundo et simplici oculo opus est, ut inveniatur via sapientiæ, cui tantæ malorum et perversorum hominum deceptiones erroresque obstrepunt, quos omnes evadere, hoc est venire ad certissimam pacem et immobilem stabilitatem sapientiæ! Vehementer enim metuendum est, ne studio altercandi et contendendi quisque non videat quod a paucis videri potest, ut parvus sit strepitus contradicentium, nisi etiam ipse sibi obstrepat. Quo pertinet etiam illud, quod Apostolus dicit : « Servum autem Domini non oportet litigare; sed mitem » esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia » corripientem diversa sentientes, ne forte det illis Deus » pœnitentiam ad cognoscendam veritatem [2]. Beati ergo » pacifici; quoniam ipsi filii Dei vocabuntur [3]. »

LXXXVII. Conclusio ergo hujus totius sermonis quam terribiliter inferatur, valde attendendum est : « Omnis » ergo, inquit, qui audit verba mea hæc, et facit ea, » similis est viro sapienti qui ædificavit domum suam » super petram [4]. » Non enim quisque firmat quod audit » vel percipit, nisi faciendo. Et si petra Christus est, sicut multa Scripturarum testimonia prædicant [5], ille ædificat in Christo, qui quod audit ab illo, facit. « Descendit pluvia, » venerunt flumina, flaverunt venti, et offenderunt in » domum illam, et non cecidit; fundata enim erat supra » petram [6]. » Non ergo iste metuit ullas caliginosas superstitiones : (quid enim aliud intelligitur pluvia, cum in mali alicujus significatione ponitur?) aut rumores hominum, quos ventis comparatos puto : aut vitæ hujus flu-

[1] Matth. XXIV, 23-25. — [2] 2 Tim. II, 24, 25. — [3] Matth. V, 9. — [4] Id. IX, 24. — [5] 1 Cor. X, 4. — [6] Matth. VII, 25.

vium, carnalibus concupiscentiis tanquam fluentem super terram. Horum enim trium, qui prosperitatibus inducitur, adversitatibus frangitur : quorum nihil metuit, qui fundatam habet domum super petram, id est, qui non solum audit præcepta Domini, sed etiam facit. Et his omnibus periculose subjacet, qui audit et non facit : non enim habet stabile fundamentum, sed audiendo et non faciendo ruinam ædificat. Ait enim consequenter : « Et » omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis » erit viro stulto, qui ædificat domum super arenam; » descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, » et offenderunt in domum illam, et cecidit ; et facta est » ruina ejus magna. Et factum est cum consummasset » Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina » ejus; erat enim docens eos, quasi potestatem habens, » non quasi Scribæ eorum[1]. » Hoc est quod ante dixi per Prophetam esse significatum in Psalmis, cum diceret, « Fiducialiter agam in eo ; eloquia Domini, eloquia casta, » argentum igne examinatum, probatum terræ, purga» tum septuplum[2]. » Propter quem numerum admonitus sum etiam præcepta ista ad septem illas referre sententias, quas in principio sermonis hujus posuit, de Beatis cum diceret; et ad illas septem operationes Spiritus sancti, quas Isaïas propheta commemorat[3] : sed sive iste ordo in his considerandus sit, sive aliquis alius, facienda sunt quæ audivimus a Domino, si volumus ædificare super petram.

[1] Matth. VII, 26-28. — [2] Psal. XI, 6, 7. — [3] Isaï. XI, 2, 3.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

QUÆSTIONUM EVANGELIORUM

LIBRI II[1].

PROLOGUS.

Hoc opus non ita sciptum est, ac si Evangelium exponendum ex ordine susceptus esset a nobis : sed pro arbitrio et tempore consulentis, cum quo legebatur, si quid ei videbatur obscurum. Ideoque multa, et fortassis obscuriora prætermissa sunt; quia jam ea noverat, qui ea quæ nondum noverat, inquirebat, nec teneri volebat festinationem suam in iis, quæ antea jam sic acceperat, ut etiam assiduitate audiendi atque tractandi, memoriæ stabiliter

[1] Scripti versus Christi annum 400. — Vide Retract. lib. II, cap. 12. — Horum librorum ætatem colligimus non modo ex Retractationum serie, ubi locum habent inter opuscula circiter annum Christi 400 edita : sed etiam ex illis Augustini verbis, lib. II, quæst 13 : *Jam clarificata, inquit, Ecclesia et liberato populo Gentium a dominatione dæmoniorum, in abditis agunt sacrilegos ritus suos qui Christo credere noluerunt* : quæ profecto verba significant id temporis non licuisse palam colere idola : quam in rem leges anno 399, dedit imperator Honorius.

firmeque mandaret. Nonnulla etiam hic non eodem ordine inveniuntur exposita, quo in Evangelio narrata sunt; quoniam quædam festinatione dilata, cum tempus daretur, retractabantur, et eo loco scribebantur, qui vacuus in ordine jam expositarum rerum subsequebatur. Quod posteaquam comperi, ne quis forte quærens aliquid legere in hoc opere, quod eum in Evangelio movisset et ad quærendum excitasset, tædio perturbati ordinis offenderetur, (quandoquidem ea quæ carptim, ut poterant, dictabantur, in unum collecta et contexta cognovi,) feci ut ad ordinem numerorum præscriptis titulis, quod cuique opus esset, facile investigaret.

Tituli Quæstionum libri I in Evangelium secundum Matthæum.

I. Quod ait : *Nemo novit Filium, nisi Pater.*
II. Quod Discipuli Domini cœperunt vellere spicas, et manducare.
III. De lino fumigante.
IV. De cæco et muto.
V. Quod ait : *Et si ego in Beelzebub ejicio dæmones.*
VI. Quod ait : *Progenies viperarum.*
VII. Quod ait : *Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus.*
VIII. Quod ait : *Cum spiritus immundus exierit ab homine.*

[1] Quæstionum titulos ab Erasmo et Lovaniensibus immerito rejectos, huc revocamus ex MSS. et antiquioribus editis.

XLVI. Quod a longe secutus est Dominum euntem ad passionem.

XLVII. Quod ter Dominus oravit prius quam traderetur.

Tituli Quæstionum libri II in Evangelium secundum Lucam.

I. Quod Zacharias audit ab Angelo : *Exaudita est oratio tua.*

II. Quod de navicula docet turbas.

III. Quod ait leproso mundato : *Vade, ostende te sacerdoti.*

IV. De paralytico qui per tectum est ad eum depositus.

V. Quomodo duos patres habere potuerit Joseph.

VI. De septuaginta-septem generationibus.

VII. De eo qui habebat dexteram manum aridam.

VIII. Quod ait : *Mensuram bonam, confertam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sinum vestrum.*

IX. Quod ait : *Numquid potest cæcus cæcum ducere?*

X. De illo qui fodit in altum et posuit fundamentum super petram.

XI. De pueris sedentibus in foro et ad invicem clamantibus.

XII. Quod ait : *Nemo lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit.*

XIII. De illo in quo erat legio dæmoniorum.

XIV. De septuaginta-duobus Discipulis.

XV. Quod ait : *Si quod in te est lumen tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ sunt?*

XVI. Quod ait : *Nunc vos, Pharisæi, quod de foris est calicis et catini mundatis.*

XVII. De digito Dei.

XVIII. De jejunio filiorum sponsi.

XIX. De illo qui descendens ab Jerusalem in Jericho incidit in latrones.

XX. Quod Martha excepit illum in domum suam, ubi Maria sedebat ad pedes ejus.

XXI. De illo qui media nocte ab amico petit tres panes.

XXII. De pane et pisce et ovo.

XXIII. Quod ait : *Tulistis clavem scientiæ.*

XXIV. Quod ait : *Anima plus est quam esca.*

XXV. Quod ait : *Sint lumbi vestri præcincti et lucernæ ardentes.*

XXVI. De mensura tritici quam dat fidelis dispensator familiæ.

XXVII. Quod ait : *Cum videritis nubem orientem ab occasu.*

XXVIII. Quod ait de statura corporis cui non possint aliquid addere.

XXIX. Quod ait : *Nolite in sublime extolli.*

XXX. De invitatis ad cœnam.

XXXI. De sumptibus ad turrem ædificandam, et rege qui habet viginti millia.

XXXII. De sale infatuato et ove perdita.

XXXIII. De duobus filiis quorum junior profectus est in regionem longinquam.

LIBER I.

Quæstiones in Evangelium secundum Matthæum.

QUÆSTIO I.

Cum diceret : « Nemo novit Filium nisi Pater[1], » non dixit : « Et cui voluerit Pater revelare : » quemadmodum cum diceret : « Nemo novit Patrem nisi Filius, » addidit, « Et cui voluerit Filius revelare. » Quod non ita intelligendum est, quasi Filius a nullo possit cognosci, nisi a Patre solo ; Pater autem non solum a Filio, sed etiam ab eis quibus revelaverit Filius. Sic enim potius dictum est, ut intelligamus et Patrem et ipsum Filium per Filium revelari ; quia ipse est menti nostræ lumen : ut quod postea intulit : « Et cui voluerit Filius revelare, » non tantum Patrem, sed etiam Filium accipias : ad totum enim quod dixit, illatum est. Verbo enim suo ipse Pater declaratur : verbum autem non solum id quod per verbum declaratur, sed etiam se ipsum declarat.

QUÆSTIO II.

Quod Discipuli Domini « Cœperunt vellere spicas, et » manducare[2], » quod nisi confricantes eas, facere non possent, hinc est, « Mortificate membra vestra quæ sunt

[1] Matth. xi, 27. — [2] Id. xii, 1.

» super terram[1] : » id est, quia quisque non transit in corpus Christi, nisi carnalibus expoliatus fuerit indumentis : hinc est et, « Exuite vos veterem hominem[2] : » hinc est et, « Circumcisione non manufacta in expoliationem » carnis[3]. »

QUÆSTIO III.

« In lino fumigante[4], » notandum, quia et desertum lumine facit putorem.

QUÆSTIO IV.

« Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus et mu- » tus[5] : » id est, qui non credit, et subditus est diabolo qui non intelligit, et non confitetur ipsam fidem de qua dictum est : « Ore autem confessio fit in salutem[6] : » vel qui non dat laudem Deo.

QUÆSTIO V.

Quod dixit : « Et si ego in Beelzebub ejicio dæmones, » etiam secundum vestram sententiam : « Igitur pervenit in » vos regnum Dei[7] : » quia regnum diaboli stare non potest, quod adversum se divisum esse fatemini. Regnum Dei nunc dicit, quo damnantur impii, et a fidelibus de peccatis suis pœnitentiam nunc agentibus secernuntur. Fortem illum appellat, quia ipse tenebat ne possent viribus suis ab illo se homines eruere, sed per gratiam Dei. Vasa ejus dicit omnes infideles. « Nisi prius alligaverit » fortem : alligaverit » dixit, potestatem illi ademerit

[1] Colos. III, 5 — [2] Ibid. 9. — [3] Id. II, 11. — [4] Matth. XII, 20 — [5] Ibid. 22 — [6] Rom. X, 10 — [7] Matth. XII, 27-29.

impediendi voluntatem fidelium a sequendo Christo, et obtinendo regno Dei.

QUÆSTIO VI.

« Progenies viperarum[1] » eos dicit, quia et diaboli filios eos appellat. In tantum enim quisque filius ejus est, in quantum eum peccando imitatur.

QUÆSTIO VII.

« Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et » tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ » tribus diebus et tribus noctibus[2]. » Sextæ feriæ diei partem qua sepultus est cum præterita nocte, pro nocte et die accipias, hoc est, pro toto die; sabbati noctem et diem; et noctem dominicam cum eodem die illucescente: ac per hoc accipiendo partem pro toto, habes triduum et tres noctes. Quod enim dicuntur decem menses prægnantis, novem sunt pleni : sed initium decimi pro toto accipitur. Et quod se Dominus ostendit in monte, post sex dies factum dicit unus Evangelista[3]; alter vero post octo dies dicit[4], partem posteriorem primi diei in quo futurum hoc Dominus promisit, et partem priorem novissimi diei in quo completum est quod promisit, pro totis atque integris diebus annumerans : ut intelligas eum qui dixit, post sex dies, solos medios commemorasse, qui vere toti atque integri completi sunt. In Genesi enim a lumine incipit dies, et finit ad tenebras[5], ad significandum lapsum hominis : nunc autem a tenebris ad lucem, sicut dictum est : « De tenebris lucem cla-

[1] Matth. xii, 34. — [2] Id. ii, 40. — [3] Id. xvii, 1. — [4] Luc. ix, 28. — [5] Gen. i, 5.

» rescere[1] : » quia a peccatis homo liberatus, pervenit ad lucem justitiæ.

QUÆSTIO VIII.

« Cum spiritus immundus exierit ab homine[2], » significat quosdam ita credituros, ut ferre non possint labores continentiæ, et ad sæculum redituri sint. Quod dictum est : « Assumit secum alios septem[3], » intelligitur quia cum quis ceciderit de justitia, etiam simulationem habebit. Cupiditas enim carnis expulsa per pœnitentiam a consuetis operibus, cum non invenerit in quibus delectationibus conrequiescat, avidius redit, et rursus occupat mentem hominis, si cum pulsa esset, negligentia subsecuta est, ut non introduceretur tanquam habitator mundatæ domui sermo Dei per sanam doctrinam. Et quoniam non solum habebit illa septem vitia, quæ septem virtutibus spiritalibus sunt contraria, sed etiam per hypocrisim se ipsas virtutes habere simulabit : propterea assumptis secum septem aliis nequioribus, hoc est, ipsa septenaria simulatione, redit illa concupiscentia, ut sint novissima hominis pejora quam erant prima.

QUÆSTIO IX.

Quod dicit : « Aliud centesimum, aliud sexagesimum, » aliud trigesimum[4] : » centesimum Martyrum, propter satietatem vitæ vel contemptum mortis : sexagesimum Virginum, propter otium interius, quia non pugnant contra consuetudinem carnis ; solet enim otium concedi sexagenariis post militiam, vel post actiones publicas :

[1] 2 Cor. IV, 6. — [2] Matth. XII, 43. — [3] Ibid. 45. — [4] Id. XIII, 8 et 23.

trigesimum conjugatorum, quia hæc est ætas præliantium; ipsi enim habent acriorem conflictum, ne libidinibus superentur.

QUÆSTIO X.

Omnis immunditia in segete, « Zizania » dicuntur[1]. Quod primo separata « zizania » dicuntur, quia tribulatione præcedente separabuntur impii a piis : quod per bonos Angelos intelligitur fieri; quia officia vindictæ possunt implere boni bono animo, quomodo rex, quomodo judex; officia vero misericordiæ mali implere non possunt.

QUÆSTIO XI.

« Granum sinapis[2] » ob fervorem fidei, vel quod dicatur venena expellere, majus fit omnibus oleribus, id est, dogmatibus. Dogmata autem sunt placita sectarum, id est, quod placuit singulis sectis.

QUÆSTIO XII.

« Fermentum quod accepit mulier, et abscondit in fa- » rinæ satis tribus[3] : » Mulierem, sapientiam dicit : fermentum, dilectionem; quod fervefacit et excitat. In farinæ autem satis tribus, vel tria illa in homine. « Ex toto » corde, et ex tota anima, et ex tota mente[4]; » vel tria illa fructifera. « Centenum, sexagenum, tricenum; « vel tria illa genera hominum « Noë, Daniel et Job[5]. »

[1] Matth. xiii. 3. — [2] Ibid. 31. — [3] Ibid. 33. — [4] Id. xii, 37. — [5] Ezech. xiv, 14.

QUÆSTIO XIII.

« Thesaurum in agro absconditum[1], » dixit duo Testamenta Legis in Ecclesia, quæ quis cum ex parte intellectus attigerit, sentit illic magna latere : et, « Vadit et » vendit omnia sua, et emit agrum illum[2], » id est, contemptu temporalium comparat sibi otium, ut sit dives cognitione Dei.

QUÆSTIO XIV.

Quod dixerunt Judæi : « Unde huic sapientia hæc et » virtutes[3]? » Sapientia in his quæ loquebatur, virtutes in his quæ operabatur. Ideoque et Apostolus cum dixit : « Christum Dei Virtutem et Dei Sapientiam[4] : » virtutem ad signa retulit propter Judæos, sapientiam autem ad doctrinam propter Græcos, id est, Gentes.

QUÆSTIO XV.

Quod dixerunt Discipuli : « Phantasma esse[5], » significat id quod dictum est : « Putas, inveniet fidem in ter- » ra[6] : » quia quidam qui cesserint diabolo, de Christi adventu dubitabunt. Quod autem Petrus implorat a Domino auxilium, ne mergatur, significat quibusdam tribulationibus etiam post ultimam persecutionem purgandam esse Ecclesiam. Quod et Paulus significat dicens : « Salvus » erit, sic tamen quasi per ignem[7]. » Quod sequitur, ut adorantes omnes qui in navi erant, dicerent : « Vere Fi-

[1] Matth. XIII, 44. — [2] Id. XXII, 37. — [3] Id. XIII, 54. — [4] I Cor. I, 24. — [5] Matth. XIV, 26-33. — [6] Luc XVIII, 8. — [7] I Cor. III, 15.

» lius Dei es[1], » significat claritatem ejus tunc manifestam futuram, per speciem jam videntibus, qui per fidem nunc ambulant.

QUÆSTIO XVI.

« Munus quodcumque est ex me, tibi proderit[2], » id est, munus quod offers causa mei, ad te jam pertinebit : quibus verbis significant filii jam non sibi opus esse parentum pro se oblationes, quod ad eam ætatem pervenissent, ut possent jam ipsi offerre pro se. In hac ergo ætate constitutos, ut possent parentibus suis hoc dicere, cum hoc dixissent, negabant Pharisæi reos esse, si parentibus suis non præstarent honorem.

QUÆSTIO XVII.

« Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus » cœlestis, eradicabitur[3], » id est, carnalis cupiditas; secundum quam sentientes offendebantur de prætermissis rerum signis, vel etiam traditionibus suis; et præcepta vitæ non curabant, quæ a cupiditate animum purgant.

QUÆSTIO XVIII.

« Quod et puerum Centurionis, et filiam Chananææ mu» lieris[4] » non veniens ad domos eorum, salvat, significat gentes ad quas non venit, salvas fore per verbum suum. Quod ipsis rogantibus filii sanantur, intelligenda est Ecclesiæ persona, quæ sibi est mater et filii : nam si-

[1] Matth xiv, 35. — [2] Id. xv, 5. — [3] Ibid. 13. — [4] Id. viii, 14, et xv, 28.

mul omnes, quibus constat Ecclesia, mater dicitur; singuli autem iidem ipsi filii appellantur.

QUÆSTIO XIX.

Quod turbæ obtulerunt Domino « Mutos [1], » qui Deum non laudant, vel non confitentur fidem : « Cæcos, » qui non intelligunt, etiam si obtemperant jubentibus : « Sur» dos, » qui non obtemperant, etiamsi intelligunt : « Claudos, » qui præcepta non implent.

QUÆSTIO XX.

Quod dixit Dominus : « Facto vespere dicitis : Serenum » erit, rubicundum est enim cœlum [2], » id est, sanguine passionis Christi, in primo adventu indulgentia peccatorum datur. « Et mane : Hodie tempestas, rubet enim cum » tristitia cœlum, » id est, quod secundo adventu igne præcedente venturus est. « Faciem ergo cœli judicare » nostis, signa autem temporum non potestis? » Signa temporum dixit de adventu suo vel passione, cui simile est roseum cœlum vespere : et item de tribulatione ante adventum suum futura, cui simile est mane roseum cum tristitia cœlum.

QUÆSTIO XXI.

Quod dixit Dominus : « Elias quidem venturus est, et » restituet omnia [3], » id est, vel eos quos persecutio Antichristi conturbaverit; vel ut ipse restituat moriendo quæ debet.

[1] Matth. xv, 30. — [2] Id. xvi, 2, 3. — [3] Id. xvii, 11.

QUÆSTIO XXII.

Quod dixit : « Sæpe cadit in ignem, et aliquando in » aquam [1]. » Ignem ad iram, quod alta petat : aquam ad voluptates carnis. Item quod dicunt Discipuli : « Quare » nos non potuimus ejicere eum [2] ? » ne illis miraculis faciendis extollerentur in superbiam, admoniti sunt potius per humilitatem fidei, quasi per sinapis granum, elationem terrenam, quæ montis nomine significata est, curare ut transiret.

QUÆSTIO XXIII.

Quod dixit : « Ergo liberi sunt filii [3]. » In omni regno intelligendum est liberos esse filios, id est, non esse vectigales. Multo ergo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno filii regni illius sub quo sunt omnia regna terrena.

QUÆSTIO XXIV.

Quod Dominus dicit : « Qui autem scandalizaverit unum » de pusillis istis [4], » id est, ex humilibus, quales vult esse discipulos suos, non obtemperando, vel etiam contraveniendo, sicut de Alexandro ærario Apostolus dicit [5]. « Expedit ei ut mola asinaria suspendatur collo ejus, et » præcipitetur in profundum maris [6], » id est, congruit ei ut cupiditas rerum temporalium, cui stulti et cæci colligantur, eum devinctum pondere suo deducat ad interitum.

[1] Matth. xvii, 14. — [2] Ibid. 18. — [3] Ibid. 25. — [4] Id. xviii, 6. — [5] 2 Tim. iv, 14. — [6] Matth. xviii, 6.

QUÆSTIO XXV.

« Quod oblatus est Domino debitor decem millium ta- » lentorum et jussit eum venumdari, et uxorem ejus, et » filios, et omnia quæ habebat, et reddi[1] : » intelligendum est decem præceptorum Legis eum fuisse debitorem ; et pro cupiditate atque operibus suis, tanquam uxore et filiis, pœnas solvere debuisse, quod est pretium ejus : pretium enim venditi, supplicium damnati intelligitur. Quod dixit : « Noluit ignoscere conservo suo, sed abiit et » misit eum in carcerem, » et reliqua : intelligendum, tenuit contra eum hunc animum, ut supplicia illi vellet. Conservi autem qui narraverunt Domino quæ fiebant, potest intelligi Ecclesia, quæ et illum solvit, et illum ligat.

QUÆSTIO XXVI.

Quod ait Dominus : « Divitem non intrare in regnum » Dei : » et Discipuli dicunt : « Quis potest salvus fieri[2]? » cum pauci sint divites in comparatione multitudinis pauperum : intelligendum quod omnes qui talia cupiunt, in eorum numero haberi animadverterint.

QUÆSTIO XXVII.

Quod Dominus « Seorsum se[3] duobus Discipulis passu- » rum refert[4], » ad confirmandum in posterum testimonium fecit : quia dixit : « In ore duorum vel trium » testium stabit omne verbum[5]. » Ut enim neque vulga-

[1] Matth. xviii, 24-31. — [2] Id. ix, 23 et 25. — [3] Duodecim ex 2 Retr. xii. — [4] Matth. xx, 17. — [5] Id. xviii, 16.

retur quod dicebat, neque careret humani testimonii firmitate, paucioribus quam duobus dicere non potuit. Vel ad sacramentum charitatis ostendendum : minus enim quam inter duos charitas esse non potest. Erat autem ille non necessitate debiti propter peccatum suum, sed ad solvenda nostra peccata charitate passurus.

QUÆSTIO XXVIII.

« Ab Jericho egreditur Dominus[1], » jam de ista terra resurrectione discedens. « Sequuntur eum turbæ multæ,» credunt in eum populi et gentes : « Duo autem cæci se» dentes juxta viam, » significant de utroque populo quosdam jam cohærentes per fidem dispensationi temporali, secundum quam Christus via est ; et desiderantes illuminari, id est, aliquid de Verbi æternitate intelligere, quod transeunte Jesu impetrare cupiebant, id est, per meritum fidei qua creditur Filius Dei et natus homo et passus propter nos. Per hanc enim dispensationem quasi transit Jesus, quia talis actio temporalis est. Oportebat autem ut tantum clamarent, donec resistentis sibi turbæ strepitum vincerent, id est, tam perseveranter animum intenderent orando atque pulsando, quousque consuetudinem desideriorum carnalium, quæ tanquam turba obstrepit cogitationi lucem veritatis æternæ videre conanti, vel ipsam hominum carnalium turbam studia spiritalia impedientem, fortissima intentione superarent. Itaque audiens Jesus qui ait : « Petenti dabitur, et quærens in» veniet, et pulsanti aperietur[2], » venientes ad se, ipso scilicet desiderii ardore pervenientes ad id quod desiderant, stans eos tangit, atque illuminat. Non enim sicut illa dispensatio temporalis, ita etiam Verbi æternitas tran-

[1] Matth. xx, 29-34. — [2] Id. vii, 7.

sit, quæ in se ipsa manens omnia innovat [1]. Quapropter quia fides incarnationis temporalis ad æterna intelligenda nos præparat, transeunte Jesu admoniti sunt ut illuminarentur, et ab stante illuminati sunt. Temporalia enim transeunt, æterna stant.

QUÆSTIO XXIX.

Quod Dominus dicit Discipulis suis : « Dicetis monti » huic : Tolle et jacta te in mare [2], » de superbia dixit quæ ad sæculares pertinet : hoc sibi servus Dei dicere debet, ut eam a se repellat, quia ipsi non congruit. Vel quod per eorum fidem, quia per eos Evangelium prædicatum est, ipse Dominus qui mons appellatus est, ablatus est a Judæis, ut in gentes tanquam in mare porro jaceretur.

QUÆSTIO XXX.

Quod Dominus dicit : « Et qui ceciderit super lapidem » istum, confringetur : super quem vero ceciderit, conteret eum [3] : » de his dicit quod cadent super eum, qui illum modo contemnunt, vel injuriis afficiunt ; ideo nondum penitus intereunt, sed tamen confringuntur, ut non recte ambulent : super quos autem cadit, veniet illis desuper in judicio cum pœna perditionis ; ideo dixit : « Conteret eos, ut sint impii tanquam pulvis, quem projicit » ventus a facie terræ [4]. »

[1] Sap. VII, 27. — [2] Matth. XXI, 21. — [3] Ibid. 44. — [4] Psal. I, 4.

QUÆSTIO XXXI.

Quod Dominus dixit : « Simile est regnum cœlorum » homini regi qui fecit nuptias filio suo [1] : » nuptias dixit Verbum incarnatum, quia in ipso homine suscepto Ecclesia Deo copulata est. Quod dixit : « Tauri mei et altilia » occisa sunt [2] : » tauros dixit principes plebium ; altilia vero omnia saginata. Quod dixit Dominus : « Ite ad exitus » viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nup- » tias [3], » viæ intelliguntur domata Gentium : quia ex omnibus illis ad nuptias venerunt, id est, Christo crediderunt.

QUÆSTIO XXXII.

Quod Sadducæi dicunt Domino : « Fuerunt apud nos » septem fratres, et unus accepta uxore obiit, et secun- » dus, et cæteri [4] ; » intelliguntur homines impii, qui fructum justitiæ non potuerunt afferre in terra per omnes septem mundi ætates, quibus ista terra consistit : postea enim et ipsa terra transiet, per quam omnes illi quasi septem mariti steriliter transierunt.

QUÆSTIO XXXIII.

Quod Dominus dicit : « In his duobus præceptis tota » Lex pendet et Prophetæ [5] : pendet » dixit, id est, illo refertur, ibi habet finem.

[1] Matth. XXII, 2. — [2] Ibid. 4. — [3] Ibid. 9. — [4] Ibid. 25. — [5] Ibid. 40.

QUÆSTIO XXXIV.

Quod Dominus dixit : « Quid enim majus est, aurum, » an templum quod sanctificat aurum? » et item dixit : « Quid enim majus est, donum, an altare quod sanctifi- » cat donum[1]? » intelligendum templum et altare ipsum Christum : aurum et donum, laudes et sacrificia precum, quæ in eo per eum offerimus. Non enim ille per hæc, sed ista per illum sanctificantur.

QUÆSTIO XXXV.

Quod Dominus dixit : « Excolantes culicem, » refertur ad id quod dixit, decimare illos minuta quæque. « Came- » lum glutientes, » refertur ad id quod dixit : « Præteritis » graviora Legis, misericordiam et judicium et fidem[2] : » ut iste sit sensus : Minima observatis, maxima contemnitis. Ex hac enim perversitate etiam illud eis accidit, quo possunt hæc per allegoriam referri, ut dimitterent Barabbam, quia videlicet ipse non solveret sabbatum, quod magna diligentia carnaliter observabant : occiderent autem Dominum spiritaliter sabbatum insinuantem per misericordiam et judicium et fidem, quæ illi maxime contemnebant. Nam et culicis nomine non absurde figuratur seditiosus homicida; quia hoc animal et strependo inquietat, et sanguine delectatur, et cameli nomine propter humiliantem se ad subeunda onera magnitudinem, intelligitur congruenter Dominus.

[1] Matth, XXIII, 17-19. — [2] Ibid. XXIII, 23, 24, et XXVII, 20.

QUÆSTIO XXXVI.

Quod dixit Dominus ad Jerusalem : « Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat filios suos sub alas, et noluisti[1] ? » Hoc genus animantis magnum affectum in filios habet, ita ut eorum infirmitate affecta et ipsa infirmetur ; et quod difficilius in cæteris animantibus invenies, alis suis filios, protegens contra milvum pugnet : sic etiam mater nostra Sapientia Dei, per carnis susceptionem infirmata quodam modo : (unde et Apostolus dicit : « Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus[2] : ») protegit infirmitatem nostram, et resistit diabolo, ne nos rapiat. In qua defensione, quod illa adversus milvum conatur affectu, hæc adversus diabolum perficit potestate.

QUÆSTIO XXXVII.

Quod Dominus dixit : « Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato, » id est, ne impedimento aliquo detineamini : quia et hyeme, imbribus vel frigore : et sabbato, in quo proficisci non licebat, impediebatur quis ab itinere. Vel aliud, ne in tristitia aut lætitia rerum temporalium quis inveniatur a die illa.

QUÆSTIO XXXVIII.

Quod Dominus dicit : « Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et pervenit usque ad Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis[4] : » Orientis et Occidentis nomine totum orbem vult significare, per quem futura erat

[1] Matth. XXIII, 37. — [2] I Cor. I, 25. — [3] Matth. XXIV, 20.— [4] Ibid. 27.

Ecclesia, incipiente Evangelio ab Jerusalem[1], secundum illum sensum, quo dixit : « A modo videbitis Filium hominis venientem in nubibus[2]. » Convenienter enim Ecclesiam nunc fulgur nominavit, quod maxime solet emicare de nubibus. Constituta ergo auctoritate Ecclesiæ per orbem terrarum clara atque manifesta, consequenter Discipulos admonet, atque omnes fideles, et qui in eum credere voluerint, ne schismaticis atque hæreticis credant. Unumquodque enim schisma, et unaquæque hæresis, aut locum suum habet in orbe terrarum, partem aliquam tenens ; aut obscuris atque occultis conventiculis curiositatem hominum decipit. Quo pertinet quod ait : « Si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, aut illic[3], » quod significat terrarum partes et provinciarum : « Aut in » penetralibus, aut in deserto, » quod significat obscura et occulta conventicula hæreticorum. Quod ergo dixit ab Oriente in Occidentem perventurum adventum suum, contra illos valet qui per terrarum particulas nominantur, et dicunt apud se esse Christum. Quod autem ait : « Sicut » fulgur, » contra illos valet, qui occulte congregant tanquam in penetralibus, et paucos tanquam in deserto : ad manifestationem quippe claritatemque pertinet Ecclesiæ, fulguris nomen, significans etiam noctem vel nubila sæculi hujus : tunc enim fulguris candor apparet.

QUÆSTIO XXXIX.

Quod Dominus dixit : « Ab arbore autem fici discite » similitudinem[4]. » Arborem fici genus humanum intellige, propter pruritum carnis. « Cum jam ramus ejus » tener fuerit, » id est, cum filii hominum per fidem

[1] Luc. xxiv, 47. — [2] Matth. xxvi, 64. — [3] Marc. xiii, 61. — [4] Matth. xxiv, 32.

Christi ad spiritales fructus profecerint, et in eis honor adoptionis filiorum Dei eminuerit.

QUÆSTIO XL.

Quod Dominus de Juda dixit : « Bonum erat illi non » nasci [1], » utrum in hanc vitam ? ut usitate locutus sit. Non enim potest bonum esse aliquid ei, qui non est. Et si quisquam contendit esse aliquam vitam ante istam, non Judæ tantum ut nasceretur, sed nulli expedire convincitur. An diabolo dicit non nasci ad peccatum ? An etiam bonum illi erat ut Christo non nasceretur per vocationem, ne esset apostata ?

QUÆSTIO XLI.

Quod Dominus « Triginta argenteis venditus est [2], » significat per Judam Judæos iniquos, qui sequentes carnalia et temporalia, quæ ad quinque sensus pertinent corporis, Christum habere noluerunt; quod quia sexta mundi ætate fecerunt, sexies quinos eos tanquam pretium venditi Domini accepisse significatum est. De quo tempore talibus insultat Propheta, dicens : « Filii hominum, quousque graves corde ? utquid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium [3] ? » ut si quinque ætatibus fuisset aliqua excusatio sequendæ vanitatis, vel sexta comprehenderent veritatem, quæ per Dominum nostrum prædicabatur et demonstrabatur, sicut sexta die homo factus est ad imaginem Dei [4]. Quod quia noluerunt, habent sexies quini impressam imaginem principis sæculi, et non habent Christum per quem signatum est in nobis

[1] Matth. XXVI, 24. — [2] Ibid. 16. — [3] Psal. IV, 3. — [4] Gen. I, 26.

lumen vultis tui, Domine [1]. Et quia eloquium Domini argentum est [2], illi autem etiam ipsam legem carnaliter intellexerunt, tanquam in argento impressam sæcularis principatus imaginem amisso Domino tenuerunt.

QUÆSTIO XLII.

Quod Dominus dicit : « Ubi fuerit corpus, illo congre- » gabuntur aquilæ [3], » id est, in cœlum, quo hinc secum levavit corpus in homine suscepto : quod etiam cadaver ideo appellatum est, quia moriturus loquebatur. « Illo » congregabuntur aquilæ, » dictum est de spiritalibus, qui ejus passionem humilitatemque imitando; tanquam de ejus corpore saturantur. Corpus enim propter humilitatem pro nobis passionemque suscepit.

QUÆSTIO XLIII.

Quod Dominus dicit sub tempus passionis Discipulis : « Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem » illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Pa- » tris mei [4], » vult intelligi hoc vetus esse, cum illud novum dicit. Quia ergo de propagine Adam qui vetus homo appellatur, corpus susceperat, quod in passione morti traditurus erat, (unde etiam per vini sacramentum commendat sanguinem suum,) quid aliud novum vinum, nisi immortalitatem renovatorum corporum intelligere debemus? quod cum dicit : « Vobiscum bibam, » etiam ipsis resurrectionem corporum ad induendam immortalitatem promittit. « Vobiscum enim non ad idem tempus, sed ad eamdem innovationem dictum accipiendum est.

[1] Psal. IV, 7. — [2] Id. XI, 7. — [3] Matth. XXIV, 28. — [4] Id. XXVI, 29.

Nam et nos dicit Apostolus resurrexisse cum Christo [1], ut spes rei futuræ jam præsentem lætitiam afferat. Quod autem de hoc genimine vitis etiam illud novum esse dicit, significat eadem utique corpora resurrectura secundum innovationem cœlestem, quæ nunc secundum terrenam vetustatem moritura sunt. Si autem vitem de cujus vetustate hunc passionis calicem bibit, ipsos Judæos intellexeris, significatum est etiam ipsam gentem ad corpus Christi per novitatem vitæ accessuram, cum ingressa, plenitudine Gentium, omnis Israël salvus fiet [2].

QUÆSTIO XLIV.

Quod dictum est : « Expuerunt in faciem ejus [3], » significavit eos, qui ejus præsentiam gratiæ respuunt. Item tanquam colaphis eum cædunt, qui honores suos ei præferunt : palmas in faciem ejus dant, qui perfidia cæcati eum non venisse affirmant, tanquam præsentiam ejus exterminantes et repellentes.

QUÆSTIO XLV.

Quod Petrus nedum solidatus in fide [4], Deum ter negavit, videtur ipsa trina ejus negatio pravum errorem hæreticorum designasse. Nam (3) error hæreticorum de Christo tribus generibus terminatur : aut enim de divinitate ejus, aut de humanitate, aut de utroque falluntur.

[1] Colos. I, 12. — [2] Rom. XII, 25. — [3] Matth. XXVI, 67. — [4] Ibid.

QUÆSTIO XLVI.

Quod ad passionem euntem Dominum, « A longe se» quebatur Petrus[1], » significat Ecclesiam secuturam quidem, hoc est, imitaturam passionem Domini, sed longe differenter : Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia.

QUÆSTIO XLVII.

Sicut tentatio cupiditatis trina est; ita etiam tentatio timoris trina est[2]. Cupiditati quæ in curiositate est, opponitur timor mortis : sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati vero honorum vel laudis, opponitur timor ignominiæ et contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis, opponitur timor doloris. Non absurde ergo intelligitur propter trinam tentationem passionis, « Ter » Dominum orasse ut transiret calix[3], » sed ita ut potius impleretur voluntas Patris.

[1] Matth. xxv, 58. — [2] Id. xxvi, 39, 42 et 44. — [3] Id. xxvi, 39.

LIBER II.

QUÆSTIONES IN EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM.

QUÆSTIO I.

Quod Zacharias orans pro populo, audit ab Angelo, « Exaudita est oratio tua, ecce Elizabeth uxor tua con» cipiet et pariet filium, et vocabis nomen ejus Joan» nem[1], » primo hoc attendendum est, quia non est verisimile, ut cum pro populi peccatis vel salute vel redemptione ille offerret, siquidem populus eum expectabat offerentem, quod potuerit relictis publicis votis homo senex, uxorem habens anum, pro accipiendis filiis orare : præsertim quia nemo orat accipere, quod se accepturum esse desperat : usque adeo autem ille jam se habiturum filios desperabat, ut hoc Angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur : « Exaudita est oratio tua, » pro populo intelligendum est : cujus populi quoniam salus et redemptio et peccatorum abolitio per Christum futura erat, ad hoc nuntiatur Zachariæ filius nasciturus, quia præcursor Christi destinabatur. Quod autem ei non credenti Angelo, ab eodem Angelo dicitur : « Et ecce eris » tacens donec impleantur hæc in tempore suo, » intelligendum est significasse, quod prophetia usque ad Joan-

[1] Luc. 1, 13.

nem, tanquam a sono sileret intelligibili : quia non est intellecta, donec in Domino compleretur.

QUÆSTIO II.

Quod Dominus, « De navicula docet turbas, » significavit hoc tempus, quando Dominus de auctoritate Ecclésiæ docet gentes. Quod Dominus, « Ascendens in navim, » quæ erat Petri, rogat eum a terra reducere pusillum [1], » significat vel temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec sic a terrenis in profundioria sacramentorum recedatur, ut ea penitus non intelligant : vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum : ut quod dicit item Petro : « Duc in altum, et » laxate retia vestra in capturam, » ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat : sicuti Isaïas dicit : « Tolle signum in gentes, ad eas quæ prope, et ad » eas quæ longe [2]. » Ut quod etiam retia rumpebantur piscium copia, et naviculæ impletæ sunt, ita ut mergerentur, significet hominum carnalium multitudinem tantam futuram in Ecclesia, ut etiam disruptione pacis, exeuntibus inde hæresibus et schismatibus, tanta remaneret, et tanta esset futura illi amissio fidei et bonorum morum, ut Christo dicere videatur talis Ecclesia, « Exi » a me, quia peccator homo sum [3] : » tanquam turbis carnalium repleta, et eorum moribus pene submersa, regimen spiritalium, in quibus maxime Christi persona eminet, a se repellat quodam modo. Non enim hoc voce linguæ dicunt homines bonis ministris Dei ; ut eos a se repellant ; sed voce morum et actuum suorum suadent a se recedi, ne per bonos regantur : et eo vehementius, quo deferunt eis honorem, et tamen factis suis a se rece-

[1] Luc. v, 3. — [2] Isaï. LXII, 10, et LVII, 19. — [3] Luc. v, 8.

dere admonent : ut honorificentiam eorum significaverit Petrus, cadens ad pedes Domini; mores autem in eo quod dixit : « Exi a me, Domine, quia peccator homo » sum. » Quod tamen quia non fecit Dominus; non enim recessit ab eis, sed eos subductis navibus ad littus perduxit : significat in bonis et spiritalibus viris non esse oportere hanc voluntatem, ut peccatis turbarum commoti, quo quasi securius tranquilliusque vivant, munus ecclesiasticum deserant. Quod ergo, « Subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum » Petrus et Jacobus et Joannes, potest significare finem temporis, quo ab hujus mundi salo, qui Christo inhæserint, penitus recessuri sunt.

QUÆSTIO III.

Quod Dominus dicit leproso mundato : « Vade, ostende » te sacerdoti, et offer munus pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses, in testimonium illis[1] : » hic videtur approbare sacrificium, quod per Moysen præceptum est, cum id non receperit Ecclesia. Quod ideo jussisse intelligi potest, quia nondum esse cœperat sacrificium sanctum sanctorum, quod corpus ejus est. Nondum enim in passione obtulerat holocaustum suum, quo sacrificio confirmato in credentibus populis, templum ipsum eversum est, ubi illa sacrificia offerri solebant. Hoc autem factum est secundum prophetiam Danielis[2]. Non enim oportebat auferri significantia sacrificia, prius quam illud quod significabatur confirmatum esset contestatione Apostolorum prædicantium, et fide credentium populorum.

[1] Luc. v, 14. — [2] Dan. ix, 27.

QUÆSTIO IV.

« De paralytico [1]. » Potest intelligi anima dissoluta membris, hoc est, bonis operationibus, Christum quærere, id est, voluntatem Verbi Dei: impediri autem turbis, nisi tecta, id est, operta Scripturarum aperiat, ut per hæc ad notitiam Christi perveniat, hoc est, ad ejus humilitatem fidei pietate descendat. Hi autem a quibus deponitur, bonos in Ecclesia doctores possunt significare. Quod autem cum lecto deponitur, significat ab homine in ista carne adhuc constituto Christum debere cognosci. Quem tamen lectum sanus postea jubetur portare, et ire in domum suam, ut remissione peccatorum convalescentibus per spem bonam membris animæ, hoc corpus restaurare intelligatur: ut jam non in carnalibus gaudiis tanquam in lecto requiescat infirmitas animi, sed magis ipsa contineat affectiones carnales, et tendat ad requiem secretorum cordis sui.

QUÆSTIO V.

Non absurde quæstio proponitur, « Quomodo potuerit » duos patres habere Joseph [2]. » Nam Matthæus eum dicit genitum ab eo qui vocabatur Jacob, Lucas vero filium esse dicit ejus qui vocabatur Heli [3]. Neque hoc loco illud dici potest, quod unus homo, sicut non solum apud gentes, sed etiam apud Judæos accidere solere manifestum est, duo nomina habuerit. Cætera enim serie generationum, qui hoc putat, facile refellitur. Quid enim de avis, atavis, proavis, cæterisque majoribus dicturus est,

[1] Luc. v, 18. — [2] Matth. I, 16. — [3] Luc. III, 23.

quorum diversa nomina singuli Evangelistæ in sua quisque narratione contexunt? Quid postremo de ipso numero? quandoquidem Lucas a Domino usque ad David quadraginta-tres generationes enumerat, Matthæus autem a David usque ad Dominum viginti-octo vel viginti-septem? Certi enim sacramenti gratia usque ad transmigrationem, et ab ipsa item transmigratione unus bis numeratur. Quærendum igitur quomodo duos patres potuerit habere Joseph? Et mihi quidem in præsentia tres causæ occurrunt, quarum aliquam Evangelista secutus sit. Aut enim unus erat Joseph naturalis pater, et alter eum adoptaverat: aut more Judæorum, cum sine filiis unus decessisset, uxorem ejus propinquus accipiens, filium quem genuit propinquo mortuo deputavit[1]; ut cum ab altero alteri genitus esset Joseph, convenienter duos patres habere diceretur. Aut unus Evangelista patrem ejus a quo genitus est nominavit: alter vero vel avum maternum, vel aliquem de cognatis majoribus posuit, cui propter consanguinitatis vinculum in filii loco Joseph non absurde constitueretur, ut inde jam usque ad David non eumdem quem Matthæus generationum ordinem texeret. In quibus causis illa videtur infirma, quam secundo loco posuimus: quia cum quisque apud Judæos defuncto fratre vel propinquo prolem de uxore ejus exsuscitat, illud quod nascitur nomen defuncti solet accipere[2]. Ergo aut adoptio solvit istam quæstionem, aut origo majorum, aut aliqua alia causa quæ nobis in præsentia non occurrit. Quapropter tanta est eorum dementia, qui facilius dilabuntur ad Evangelistarum aliquem de mendacio criminandum, quam causas quærant, cur diversa patrum nomina singuli commemoraverint, ut temere dicatur duas solas esse

[1] Deut. xxv, 5, 6. — [2] *Id est*, ut ejus filius dicatur, non ut hoc quod ille vocetur, ex Retract. lib. II, cap. 12.

causas, quibus id recte fieri potuerit, cum tamen ad solvendam quæstionem vel unam invenire sufficiat.

QUÆSTIO VI.

Quid sibi velit quod septuaginta-septem personæ secundum generationes, quas Lucas secutus est, inveniuntur, quæri potest [1]. Nam et hujus numeri mentionem Dominus fecit, cum eum Petrus de dimittendis peccatis fratris interrogasset. Ait enim non solum septies, sed septuagies-septies esse dimittendum [2]. Unde recte creditur commemoratione hujus numeri omnia peccata jussisse dimitti : quandoquidem ipse per quem peccata omnia dimissa sunt, septuagesima et septima generatione, secundum Evangelistæ memorati testimonium, ad homines humaniter venire dignatus est. Convenientissime autem, cum sit etiam alia series generationum quam Matthæus explicat, hanc ille tenuit, qui baptizato Domino generationes ipsas per septuaginta et septem personas sursum versus enumerat [3]. Nam et reditus est et tanquam ascensus ad Deum, cui post peccatorum abolitionem reconciliamur, expressus, cum sursum versus per illas generationes ascenditur. Et utique per baptismum fit omnium remissio peccatorum, quæ illo numero significatur. Non enim in baptismo Domini ipsi Domino peccata dimissa sunt, sed ipsa ibi remissio peccatorum omnium, quæ misericordia ejus et potestate donata est hominibus, per illum baptismum Domini et per illum numerum generationum consecrata atque signata est. Nec temere Dominus et frustra septuagesima et septima generatione venit aboliturus omnia peccata, nisi quia in illo numero aliquid latet, quod ad significationem pertineat omnium peccatorum. Hoc

[1] Luc. III, 23. — [2] Matth. XVIII, 22. — [3] Id. I, 1, et Luc. III, 23.

autem in undenario et septenario considerandum est : qui numeri per se multiplicati, ad tantum perveniunt : nam undecies septem vel septies undecim, septuaginta et septem, fiunt. Undecim autem transgressionem denarii significant : ac si in denario perfectio beatitudinis significatur, unde est etiam illud, quod omnes conducti ad vineam[1], denario remuneratur, quod fit cum septenaria creatura Trinitati creatoris adjungitur; manifestum est quod transgressio denarii peccatum significat per superbiam plus aliquid habere cupientis, et integritatem perfectionemque amittentis. Hoc autem septies propterea ducitur, ut motu hominis facta significetur illa transgressio. Ternario enim numero incorporea pars hominis significatur ; unde est quod ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente jubemur diligere Deum[2] : quaternario vero corpus; multis enim modis quadripertita invenitur natura corporis. Ex his ergo conjunctis homo constans, non absurde sepnario numero significatur. Motus autem in numeris non exprimitur, cum dicimus, unum, duo, tria, quatuor, et cætera, sed cum dicimus, semel, bis, ter, quater : quapropter, ut dixi, non septem et undecim, sed septies undecim, significatur transgressio, quæ motu facta est hominis peccantis, hoc est perfectionis suæ stabilitatem transgredientis cupiditate amplius aliquid habendi : ut tanto post per Prophetam animæ diceretur : Sperabas si a me discessisses, aliquid amplius te habituram ? Ex quo vitio superbiæ omnia peccata sylvescunt : quæ tamen dimittuntur, cum septuagies septies ignosendum esse admonemur[3], ut intelligamus nullum peccatum excipi, quod pœnitenti et veniam deprecanti per Ecclesiam, cujus personam Petrus gestat, non dimittatur.

[1] Matth. xx, 2.— [2] Deut. vi, 5, et Matth. xxii, 37. — [3] Matth. xviii, 22.

QUÆSTIO VII.

Quod dicit Dominus Judæis, de eo qui habebat manum dexteram aridam, « Interrogabo vos, si licet sabbato » bene facere, an male: animam salvam facere, an per- » dere[1]? » Quæritur cum corpus curaverit, quare sic interrogaverit: « Animam salvam facere, an perdere? » Vel quod illa miracula propter fidem faciebat, ubi salus est animæ: vel quod ipsa sanatio manus dexteræ, salutem animæ significabat, quæ a bonis operibus cessans, aridam quodam modo dexteram habere videbatur: vel animam pro homine posuit, sicut dici solet: Tot animæ ibi fuerunt.

QUÆSTIO VIII.

Quod Dominus dicit: « Date, et dabitur vobis, men- » suram bonam, confertam et coagitatam et superfluen- » tem dabunt in sinum vestrum[2], » ex illa sententia accipi potest, qua dicit et alio loco: « Ut ipsi recipiant » vos in æterna tabernacula[3]: » ut plebi præceptum esse videatur, quod dictum est: « Date, et dabitur vobis. » Secundum quam sententiam dicit Apostolus: « Commu- » nicet qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in » omnibus bonis[4]. » Non enim diceret: « dabunt in si- » num vestrum, » nisi quia per illorum merita, quibus vel calicem aquæ frigidæ in nomine Discipuli dederint, mercedem cœlestem recipere merebuntur[5].

[1] Luc. vi, 9. — [2] Ibid. 38. — [3] Id. xvi, 9. — [4] Gal. vi, 6. — [5] Matth. x, 42.

QUÆSTIO IX.

Quod Dominus dicit : « Numquid potest cæcus cæcum » ducere? nonne ambo in foveam cadunt[1]? » fortasse hoc ideo subjunxerit, ne sperarent a Levitis se accepturos mensuram illam, de qua dixit : « Dabunt in sinum » vestrum, » quoniam ipsis dabant decimas. Quos cæcos dixit, quia Evangelium non tenerent : ut illam remunerationem per Discipulos Domini potius plebs inciperet jam sperare : quos imitatores suos volens ostendere, addidit etiam, « Non est discipulus super magistrum[2]. »

QUÆSTIO X.

Quod Dominus dicit : « Omnis qui venit ad me, et au- » dit sermones meos, et facit eos, ostendam vobis cui » similis sit : similis est homini ædificanti domum, qui » fodit in altum, et posuit fundamentum super petram[3] : » fodere dixit, humilitate christiana omnia terrena exhaurire de corde suo ne propter aliquid tale Deum colat. In altum autem fodere, donec ad petram perveniat : in tantum Christum gratis sequi, et gratis eum colere, ut non solum non propter superflua, sed nec propter illa quæ videntur huic vitæ necessaria, et quæ sine culpa a quovis justo sumi et haberi possunt, tamen temporalia atque terrena sunt, colendus Deus putetur.

[1] Luc. VI, 39. — [2] Ibid. 47, 48. — [3] Id. VII, 32.

QUÆSTIO XI.

« De pueris sedentibus in foro, et ad invicem clamantibus[1], » converso ordine ad proposita respondit. Nam quod ait : « Lamentavimus, et non plorastis, » ad Joannem pertinet, cujus abstinentia a cibis et potu, luctum pœnitentiæ significabat. Quod autem ait : « Cantavimus tibiis, et non » saltastis, » ad ipsum Dominum, qui utendo cum cæteris cibo et potu, lætitiam regni figurabat. At illi nec humiliari cum Joanne, nec cum Christo gaudere voluerunt : dicentes illum dæmonium habere, istum voracem et ebriosum et amicum publicanorum et peccatorum. Quod autem subjungit : « Et justificata est Sapientia ab omnibus filiis » suis, » ostendit filios Sapientiæ intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando esse justitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam, et temperantia per abundantiam non se corrumpendi, atque opportune sumendi vel non sumendi ea quorum non usus, sed concupiscentia reprehendenda est. Non enim interest omnino quid alimentorum sumas, ut succurras necessitati corporis, dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi vivendum est. Neque quantum sumas multum interest: cum videamus aliorum stomachum citius satiari et eos tamen illi ipsi parvo quo satiantur, ardenter et intolerabiliter et omnino turpiter inhiare : alios autem plusculo quidem satiari, sed tolerabilius inopiam perpeti, et vel ante ora positas epulas, si id in tempore aut opus sit, aut necesse sit, cum tranquillitate aspicere, neque tangere. Magis ergo interest, non quid vel quantum alimentorum pro congruentia hominum atque personæ suæ et pro suæ valetudinis necessitate quis capiat; sed quanta facilitate atque serenitate animi careat, cum his vel oportet

vel etiam necesse est carere : ut illud in animo Christiani compleatur quod Apostolus dicit : « Scio et minus habere, » scio et abundare, (in omnibus et in omnibus imbutus » sum,) et satiari et esurire, et abundare et penuriam pati : » omnia possum in eo qui me confortat[1]. » Et illud, « Ne- » que si manducaverimus, abundabimus; neque si non » manducaverimus, egebimus[2] : » et illud : « Non est » enim regnum Dei esca et potus, sed justitia et pax et » gaudium[3]. » Et quia solent homines multum gaudere de carnalibus epulis, addidit, « In Spiritu sancto. » Justificatur ergo Sapientia ab omnibus filiis suis, qui intelligunt utendis terrenis tempora opportuna esse debere : facilitatem vero carendi talibus, et amorem fruendi æternis, non variari oportere per tempora, sed perpetuo retineri.

QUÆSTIO XII.

Quod Dominus ait : « Nemo autem lucernam accendens » operit eam vase, aut subtus lectum ponit, sed super » candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen[4]. » qui verbum Dei timore carnalium incommodorum abscondit, ipsam utique carnem præponit manifestationi veritatis, et ea quasi cooperit verbum, timendo prædicare : eam itaque vasis et lecti nomine, appellavit, sub quo lucernam ponere ait eum qui hoc facit.

QUÆSTIO XIII.

« Quod in regione Gerasenorum curavit Dominus eum » in quo erat legio dæmoniorum[5], » significatæ sunt Gen-

[1] Philip. IV, 12, 13. — [2] I Cor. VIII, 8. — [3] Rom. XIV, 17. — [4] Luc. VIII, 16. — [5] Ibid. 26-39.

tes quæ multis dæmonibus serviebant. Quod sine vestimento erat, non habebat fidem, etc. Quod in domo non habitabat, in conscientia non requiescebat. Quod in monumentis manebat, in mortuis operibus, hoc est, peccatis, delectabatur. Quod autem compedibus ferreis et catenis ligabatur, significat graves et duras leges Gentium, quibus et in eorum republica peccata cohibentur. Quod etiam vinculis talibus disruptis agebatur a dæmonio in eremum, significat quod etiam ipsis transgressis legibus, ad ea scelera cupiditate ducebatur, quæ jam vulgarem consuetudinem excederent. Quod autem in porcos pascentes in montibus dæmonia ire permissa sunt, significat immundos et superbos homines, quibus dæmonia dominantur per idolorum cultus. Quod autem in stagnum præcipitati sunt, significat quod jam clarificata Ecclesia, et liberato populo Gentium a dominatione dæmoniorum, in abditis agunt sacrilegos ritus suos [1], qui Christo credere noluerunt, cæca et profunda curiositate submersi. Quod autem pastores porcorum fugientes, ista nuntiaverunt, significat quosdam etiam primates impiorum, quanquam christianam legem fugiant, potentiam tamen ejus per Gentes stupendo et mirando prædicare. Quod Geraseni prodeunt videre quod factum est, et inveniunt hominem vestitum, et mente sana sedere ad pedes Jesu, et cognoscentes quid factum sit, rogant Jesum ut ab eis discederet, magno timore perculsi; significat multitudinem vetusta sua vita delectatam, honorare quidem, sed nolle pati christianam legem, dum dicunt quod eam implere non possint; admirantes tamen fidelem populum a pristina perdita conversatione sanatum. Quod ille cupit jam esse cum Christo, et dicitur ei : « Redi domum tuam, et enarra

[1] Post Honorii leges contra idola datas anno 399. Vide lib. XVIII, de Civit. Dei, cap. 54.

» quanta tibi fecit Deus, » ex illa Apostoli sententia recte potest intelligi, cum ait : « Dissolvi et esse cum Christo, multo » magis optimum; manere in carne, necessarium propter » vos[1]. » Ut sic quisque intelligat post remissionem peccatorum redeundum sibi esse in conscientiam bonam, et serviendum Evangelio propter aliorum etiam salutem, ut deinde cum Christo requiescat : ne cum præpropere jam vult esse cum Christo, negligat ministerium prædicationis, fraternæ redemptioni accommodatum.

QUÆSTIO XIV.

« De septuaginta duobus Discipulis[2]. » Sicut viginti quatuor horis totus orbis peragitur, atque a sole lustratur : ita mysterium illustrandi orbis per Evangelium Trinitatis in septuaginta duobus Discipulis intimatur. Viginti quatuor enim ter in septuaginta duobus ponimus. Quod autem binos mittit, sacramentum est charitatis : sive quia duo sunt charitatis præcepta, sive quia omnis charitas minus quam inter duos esse non potest.

QUÆSTIO XV.

« Si lumen quod est in te, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ » quantæ[3] ? » Lumen dicit bonam intentionem mentis, qua operamur : tenebras autem ipsa opera appellat, sive quia ignoratur ab aliis quo animo illa faciamus, sive quia eorum exitum etiam ipsi nescimus, id est, quomodo exeant atque proveniant eis, quibus nos ea bono animo impendimus. Plerumque enim beneficiis nostris male utendo corrumpuntur, quibus nos ea misericorditer benevola intentione præstamus.

1 Philip. I, 23. — 2 Luc. X, 1. — 3 Id. XI, 35, et Matth. VI, 23.

QUÆSTIO XVI.

« Nunc vos, Pharisæi, quod deforis est calicis et catini » mundatis[1]. » Hinc et deinceps quod dicit in Pharisæos et Legis doctores, hoc est quod superius dixit : « Obfirma- » verat faciem in Jerusalem[2], » ut eis aperte vera diceret vitia et peccata eorum.

QUÆSTIO XVII.

Ideo dicitur « Spiritus sanctus digitus Dei[3], » propter partitionem donorum quæ in eo dantur, unicuique propria, sive hominum, sive Angelorum. In nullis enim membris nostris magis apparet partitio quam in digitis.

QUÆSTIO XVIII.

Jejunium aut in tribulatione est[4], aut in gaudio : in tribulatione, ad propitiandum Deum pro peccatis; in gaudio vero, cum tanto minus delectant carnalia, quanto spiritalium major sagina est. Cum ergo Dominus interrogatus esset, cur Discipuli ejus non jejunarent, de utroque jejunio respondit. Namque ad illud quod in tribulatione jejunari solet, pertinet quod ait, sponsi filios tunc jejunaturos, cum ab eis ablatus fuerit sponsus : tunc enim desolabuntur, et in mœrore ac luctu erunt, donec eis per Spiritum sanctum gaudia consolatoria retribuantur. Quo dono percepto etiam jejunii alterum genus, quod fiet per lætitiam, jam renovati in vitam spiritalem convenientissime celebrabunt. Quod antequam accipiant, dicit eos tanquam vetera ves-

[1] Luc. xi, 39. — [2] Id. ix, 5 . — [3] Id. xi, 20. — [4] Id. v, 33-38.

timenta, quibus inconvenienter novus pannus assuitur, id est, aliqua particula doctrinæ, quæ ad novæ vitæ temperantiam pertinet : quia si hoc fiat, et ipsa doctrina quodam modo scinditur, cujus particula quæ ad jejunium ciborum valet, inopportune traditur, cum illa doceat generale jejunium, non a concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitia temporalium delectationum : cujus quasi pannum, id est partem aliquam, quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri consuetudini deditis impertiri; quia et illinc quasi conscissio videtur fieri, et ipsi vetustati non convenit. Dicit etiam similes eos esse veteribus utribus, quos vino novo, id est, spiritalibus præceptis, facilius disrumpi, quam id continere dicit. Erant autem jam utres novi, cum post ascensum Domini, desiderio consolationis ejus orando et sperando innovabantur. Tunc enim acceperunt Spiritum sanctum, quo impleti, cum omnium, qui de diversis gentibus aderant, linguis loquerentur, dicti sunt musto pleni[1]. Novum enim vinum jam novis utribus venerat.

QUÆSTIO XIX.

« Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho : » ipse Adam intelligitur in genere humano. « Jerusalem, » civitas pacis illa cœlestis, a cujus beatitudine lapsus est. « Jericho, » Luna interpretatur, et significat mortalitatem nostram, propter quod nascitur, crescit, senescit, et occidit. « Latrones, » diabolus et angeli ejus : « Qui eum » spoliaverunt, » immortalitate : « Et plagis impositis[2], » peccata suadendo : « Reliquerunt semivivum : » quia ex parte qua potest intelligere et cognoscere Deum, vivus est homo : ex parte qua peccatis contabescit et premitur,

[1] Act. II, 1-13. — [2] Luc. x, 30-37.

mortuus est et ideo semivivus dicitur. « Sacerdos » autem et « Levita, » qui eo viso præterierunt, sacerdotium et ministerium Veteris Testamenti significant, quæ non poterant prodesse ad salutem. « Samaritanus, » Custos interpretatur : et ideo ipse Dominus significatur hoc nomine. Alligatio vulnerum, est cohibitio peccatorum. Oleum, consolatio spei bonæ, propter indulgentiam datam ad reconciliationem pacis. Vinum, exhortatio ad operandum ferventissimo spiritu. Jumentum ejus, est caro, in qua ad nos venire dignatus est. Imponi jumento, est in ipsam incarnationem Christi credere. Stabulum, est Ecclesia, ubi reficiuntur viatores de peregrinatione redeuntes in æternam patriam. Altera dies, est post resurrectionem Domini. Duo denarii, sunt vel duo præcepta charitatis, quam per Spiritum sanctum acceperunt Apostoli ad evangelizandum cæteris[1] ; vel promissio vitæ præsentis et futuræ. Secundum enim duas promissiones dictum est, « Accipiet in » hoc sæculo septies tantum, et in sæculo futuro vitam » æternam consequetur[2]. » Stabularius ergo est Apostolus[3]. Quod supererogat, aut illud est consilium quod ait : « De virginibus autem præceptum Domini non habeo, » consilium autem do[4] : » aut quod etiam manibus suis operatus est, ne infirmorum aliquem in novitate Evangelii gravaret, cum ei liceret pasci ex Evangelio[5].

QUÆSTIO XX.

« Quod Martha excepit illum in domum suam, » significat Ecclesiam quæ nunc est, excipientem Dominum in cor suum. « Maria soror ejus quæ sedebat ad pedes » Domini, et audiebat verbum ejus[6], » significat eam-

[1] Matth. xxii, 37. — [2] Id. xix, 29. — [3] Marc. x, 30. — [4] 1 Cor. vii, 25. — [5] 2 Thess. iii, 8. — [6] Luc. x, 38-42.

dem Ecclesiam, sed in futuro sæculo, ubi cessans ab opere ministerioque indigentiæ, sola Sapientia perfruetur. Martha ergo occupata est circa multum ministerium; quia nunc talibus operibus exercetur Ecclesia. Quod autem quæritur quod se soror ejus non adjuvet, occasio datur sententiæ Domini, qua ostendit istam Ecclesiam sollicitam esse et turbari circa plurima, cum sit unum necessarium ad quod per ministerii hujus merita pervenitur. Mariam vero dicit optimam partem elegisse, quæ non auferetur ab ea : et ideo intelligitur optima, quia et per hanc ad illam tenditur, et non auferetur : illa vero ministerii, quamvis sit bona, tamen auferetur, quando indigentia, cui ministratur, transierit.

QUÆSTIO XXI.

Amicus ad quem venitur media nocte ut accommodet tres panes[1], utique ad similitudinem ponitur, secundum quam quis Deum rogat in media tribulatione constitutus, ut ei tribuat intelligentiam Trinitatis, qua præsentis vitæ consoletur labores. Sed comparatio est a minore. Si enim amicus homo surgit de lecto, et dat, non amicitia, sed tædio compulsus; quanto magis Deus dat, qui sine tædio largissime donat quod petitur, sed ad hoc se peti vult, ut capaces donorum ejus fiant qui petunt. In tribus autem panibus etiam illud significatur, unius esse substantiæ Trinitatem. Amicus autem, quem dicit ille qui petit, venisse de via, et non se habere quod ponat ante illum, intelligitur hominis appetitus, qui debet obtemperare rationi. Serviebat autem consuetudini temporali, quam viam vocat, propter omnia per tempus transeuntia. Converso autem homine ad Deum, etiam ille appetitus a con-

[1] Luc. xi, 5-8.

suetudine revocatur : sed si non consolatur interius gaudium de doctrina spiritali, qua Creatoris Trinitas prædicatur, magnæ angustiæ sunt in homine, quem premit ærumna mortalis, cum ab iis quæ foris delectant præcipitur abstinentia, et intus non est refectio de lætitia doctrinæ salutaris : et ipsa angustia est media nox, qua cogitur vehementer instare petendo, ut accipiat tres panes. Quod autem ei dicitur de intus, jam ostium clausum esse, pueros quoque ejus cum eo in cubili esse, significat tempus famis verbi, cum intelligentia clauditur, et illi qui evangelicam sapientiam tanquam panem erogantes, per orbem terræ prædicaverunt, pueri patrisfamilias jam sunt in secreta quiete cum Domino : et tamen orando efficitur ut accipiat desiderans intellectum ab ipso Deo, etiam si homo desit per quem sapientia prædicetur.

QUÆSTIO XXII.

De pane, pisce, et ovo[1], quibus contraria posuit, lapidem, serpentem et scorpionem. Intelligitur panis charitas, propter majorem appetitum, et tam necessarium ut sine illa cætera nihil sint, sicut sine pane mensa inops : cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparavit. Piscis autem intelligitur fides invisibilium, vel propter aquam baptismi, vel quia de invisibilibus locis capitur : quod etiam fides hujus mundi fluctibus circumlatrata non frangitur, recte pisci comparatur : cui contrarium posuit serpentem, propter venena fallaciæ, quæ etiam primo homini male suadendo præseminavit. In ovo intelligitur spes : ovum enim nondum est fœtus perfectus, sed fovendo speratur : cui contrarium posuit scorpionem, cujus aculeus venenatus retro timendus est : sicut spei con-

[1] Luc. XI, 12.

trarium est retro respicere; cum spes futurorum in ea quæ ante sunt se extendat.

QUÆSTIO XXIII.

De eo quod dicit Dominus Scribis vel doctoribus Judæorum : « Tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis : » et eos qui intrabant prohibuistis[1]. » Quod in Scriptura Dei humilitatem Christi nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant.

QUÆSTIO XXIV.

Quod Dominus dicit Discipulis : « Anima plus est quam » esca, et corpus quam vestimentum[2] : » Et utique, si hoc tibi dedit quod plus est, quanto magis dabit quod minus est?

QUÆSTIO XXV.

Quod Dominus dicit : « Sint lumbi vestri accincti[3], » propter continentiam ab amore rerum sæcularium : « Lu» cernæ ardentes, » hoc ipsum ut vero fine et recta intentione faciatis.

QUÆSTIO XXVI.

Quod Dominus dixit Petro : « Quis putas est fidelis dis» pensator et prudens, quem constituet Dominus super » familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensu» ram[4] : » mensuram dicit propter modum capacitatis quorumque audientium.

[1] Luc. xi, 52. — [2] Id. xii, 23. — [3] Ibid. 35. — [4] Ibid. 42.

QUÆSTIO XXVII.

Quod Dominus dicit : « Cum videritis nubem orientem » ab Occasu [1], » carnem suam a morte resurgentem significat : ex illo enim omnibus terris imber evangelicæ prædicationis infusus est. « Austrum flantem [2], » ante æstus, tribulationes leviores ante judicium.

QUÆSTIO XXVIII.

Quod Dominus dicit : « Si enim quod minimum est non » potestis [3] : » cum de augenda corporis statura diceret : minimum est enim hoc, sed Deo, corpora operari.

QUÆSTIO XXIX.

I. Cum diceret Discipulis, non debere haberi sollicitudinem de cibis, ait : « Et nolite in sublime extolli [4]. » Primo enim hæc ad necessitatem implendam homo quærit : cum autem hæc abundaverint, incipit et superbire de talibus. Tale est hoc ac si se vulneratus quis jactet quia habet multa emplastra in domo, cum hoc illi bonum esset ut vulnera non haberet, et ne uno quidem indigeret emplastro.

II. [5] Congruenter « Hydropicum » animali quod cecidit in puteum, comparavit [6]; humore enim laborabat : sicut et illam « Mulierem quam decem et octo annis alligatam » dixerat [7], » et ab eamdem alligatione solvebat, compa-

[1] Luc. xii, 54. — [2] Ibid. 55. — [3] Ibid. 20. — [4] Ibid. 29. — [5] De reliqua parte hujus quæstionis nihil habet ipsius titulus in Elencho supra. Extat tamen etiam apud Æugypium, cum titulo auctiore his verbis, *et de hydropico vel de muliere curvata.* — [6] Luc. xiv, 5. — [7] Id. xiii, 11.

ravit jumento quod solvitur ut ad aquam ducatur. Hydropem autem recte comparamus diviti avaro : sicut enim ille quanto magis abundat humore inordinato, tanto amplius sitit; sic iste quanto est copiosior divitiis, quibus non bene utitur, tanto ardentius talia concupiscit. Illam vero ita morbo incurvatam, ut se erigere non posset, animæ terrenis opinionibus debilitatæ atque oppressæ, ita ut divina cogitare non valeat.

QUÆSTIO XXX.

Quod de civitate adducit invitatos ad cœnam [1], de ipsa gente Judæorum qui crediderunt significat, debiles peccatis, non habentes superbiam quasi justitiæ, quæ mendax primates eorum a gratia prohibebat. Quod autem de sepibus et viis alios adduci jussit, cum adhuc locus esset, gentes significat, propter diversas vias sectarum et spinas peccatorum.

QUÆSTIO XXXI.

« Sumptus ad turrem ædificandam, » vires ad discipulatum Christi obtinendum : « Et decem millia præliaturi » cum rege qui habebat viginti millia [2], » simplicitatem Christiani dimicaturi cum duplicitate diaboli, hoc est, cum dolis et fallaciis ejus, in affectu constituit renuntiantis omnibus quæ sunt ejus. Ita enim concludit; « Sic ergo » omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ sunt » ejus, non potest meus esse Discipulus. » Inter quæ omnia etiam ipsa temporalis vita intelligatur necesse est, quam oportet sic possidere ad tempus, ut non te impediat ab æterna, qui eam fuerit minatus auferre. Sicut autem

[1] Luc. XIV, 21. — [2] Ibid. 28-33.

de turri non perfecta, per opprobrium deterruit dicentium : « Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit » consummare : » sic in rege cum quo dimicandum est, ipsam pacem accusavit, cum ait : « Adhuc illo longe » agente, legationem mittens rogat ea quæ sunt pacis : » significans etiam minas imminentium a diabolo tentationum, non sustinere homines qui non renuntiant omnibus quæ possident, et pacem cum eo facere consentiendo illi ad committenda peccata. Turrem quippe ædificare, et contra regem illum dimicare, esse Discipulum Christi est : habere autem sumptus ad perficiendam turrem, et habere fortia decem millia contra viginti millia regis, renuntiare est omnibus quæ sunt ejus.

QUÆSTIO XXXII.

« Salem infatuatum, » apostatam : « Ovem perditam[1] : » omnes peccatores dixit, qui per pœnitentiam reconciliantur Deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo autem illas nonaginta novem dixit, quas reliquit in deserto : quia superbos significant, tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videre volunt, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum enim quisque a vera unitate divellitur, superbia divellitur : suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod Deus est. Ideoque et in nonaginta novem ovibus et in novem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt. Unum enim deest ad novem ut decem sint, et ad nonaginta novem ut centum sint. Et si per cæteros numeros hoc consideres. Nam et nongentis nonaginta novem unum deest ut mille sint, et ad novem millia non-

[1] Luc. XIV, 34, 35, et XV, 4-10.

gentos nonaginta novem unum deest ut decem millia sint. Variari ergo per brevitatem et magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur : ipsum vero unum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per pœnitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

QUÆSTIO XXXIII.

I. « Homo habens duos filios[1], » Deus ad duos populos intelligitur, tanquam stirpes duas generis humani : unam eorum qui permanserunt in unius Dei cultu, alteram eorum qui usque ad colenda idola deseruerunt Deum. Ab ipso autem exordio creaturæ mortalium consideratio debet intendi. Major ergo filius ad cultum unius Dei pertinet. Minorem in regionem longinquam profectum esse dicit. Petiit enim ut sibi pars substantiæ quæ eum tangeret, daretur a patre, tanquam anima potestate sua delectata, id quod illi est vivere, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere, omnia ista divina sunt munera, quæ in potestatem accipiens per liberum arbitrium, quia divisit pater liberis substantiam, minor filius in regionem longinquam profectus est, male utendo naturalibus bonis, eo ipso quo patrem deseruit cupiditate fruendi creatura : relicto ipso Creatore.

II. Quod non post multos dies dixit factum, ut congregatis omnibus peregre proficisceretur in regionem longinquam : quia non multo post institutionem humani generis placuit animæ per liberum arbitrium ferre secum quamdam velut potentiam naturæ suæ, et deserere eum a quo condita est, præfidens viribus suis, quas vires tanto consumit citius, quanto eum deserit a quo datæ sunt. Itaque

[1] Luc. xv, 11-32.

hanc vitam prodigam vocat, amantem fundere atque spatiari pompis exterioribus, intus inanescentem, cum ea quisque sequitur quæ ab illa procedunt, et relinquit eum qui sibi est interior. Regio itaque longinqua, oblivio Dei est. Fames autem in illa regione, est indigentia verbi veritatis. Unus civium regionis illius, aliquis aërius princeps ad militiam diaboli pertinens. Villa ejus, modus potestatis ejus. Porci, immundi spiritus qui sub ipso essent. Siliquæ quibus porcos pascebat, sæculares doctrinæ, sterili vanitate resonantes, de quibus laudes idolorum fabularumque ad deos gentium pertinentium vario sermone atque carminibus percrepant, quibus dæmonia delectantur : unde cum iste saturari cupiebat, aliquid solidum et rectum quod ad beatam vitam pertineret, invenire volebat in talibus, et non poterat. Hoc est enim quod ait : « Et » nemo illi dabat. »

III. « In se autem reversus, » jam scilicet ab eis quæ forinsecus frustra illiciunt et seducunt, in conscientiæ interiora reducem faciens intentionem suam : « Dixit, » Quanti mercenarii in domo patris mei abundant pani- » bus ? » Uunde hoc scire poterat, in quo erat tanta oblivio Dei, sicut in omnibus idololatris fuit, nisi quia ista recogitatio jam resipiscentis est, cum Evangelium prædicaretur ? Jam enim poterat talis animadvertere multos prædicare veritatem, inter quos quidam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandorum sæcularium commodorum. De quibns dicebat Apostolus, esse quosdam qui Evangelium annuntiarent non caste [1], existimantes quæstum esse pietatem [2]. Non enim aliud annuntiabant, sicut hæretici; sed hoc quod apostolus Paulus, non eo tamen animo quo apostolus Paulus : unde et mercenarii recte appellantur, in eadem quidem domo eumdem

[1] Philip. I, 17. — [2] I Tim. VI, 5.

panem verbi tractantes, non tamen in hæreditatem æternam vocati, sed temporali mercede conducti. De talibus dictum est : « Amen dico vobis, perceperunt mercedem » suam [1]. Ego ergo, inquit, hic fame pereo. » Deinde ait : « Surgam, » quia jacebat : « Et ibo, » quia longe aberat : « Ad patrem meum [2], » quia sub principe porcorum erat. Cætera verba sunt pœnitentiam meditantis in confestione peccati, nondum tamen agentis. Non enim jam dicit patri, sed dicturum se esse promittit cum venerit. Intelligas igitur hoc nunc accipiendum esse venire ad patrem, in Ecclesia constituti per fidem, ubi jam possit esse peccatorum legitima et fructuosa confessio. Quid ergo patri dicturum se dicit? « Pater, peccavi in cœlum et coram te, » et jam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut » unum de mercenariis tuis [3]. » Utrum hoc est « Peccavi » in cœlnm, » quod est « Coram te : » ut cœlum appellaverit ipsam summitatem Patris : unde est etiam illud in Psalmo, « A summo cœlo egressio ejus [4], » cum ab ipso Patre vellet intelligi. An potius « Peccavi in cœ» lum, » coram sanctis animis, in quibus est sedes Dei : « Coram te » autem, in ipso penetrali interiore conscientiæ.

IV. « Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem » adhuc longe esset [5], » antequam intelligeret Deum, sed tamen cum jam pie quæreret. « Vidit illum pater ipsius. » Impios enim et superbos convenienter non videre dicitur, tanquam ante oculos non habere : ante oculos enim haberi, nonnisi qui diliguntur dici solent. « Et misericordia mo» tus est : et accurrens cecidit super collum ejus. » Non enim Pater unigenitum Filium deseruit, in quo usque ad nostram longinquam etiam peregrinationem cucurrit at-

[1] Matth. VI, 2. — [2] Luc. XV, 17, 18. — [3] Ibid. 18, 19. — [4] Psal. XVIII, 7. — [5] Luc. XV, 20.

que descendit; quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi[1]: et ipse Dominus ait: « Pater in me manens » ipse facit opera sua[2]. » Quid est autem, super collum ejus cadere, nisi inclinare et humiliare in amplexum ejus brachium suum: « Et brachium Domini cui revelatum » est[3]? » quod est utique Dominus noster Jesus Christus. « Et osculatus est illum. » Consolari verbo gratiæ Dei ad spem indulgentiæ peccatorum, hoc est, post longa itinera remeantem mereri a patre osculum charitatis. Et incipit jam peccata constitutus in Ecclesia confiteri. Nec dicit omnia quæ dicturum se esse promiserat, sed usque ad illud: « Non sum dignus vocari filius tuus. » Hoc enim vult fieri per gratiam, quo se indignum esse per merita fatetur. Non addit quod in illa meditatione dixerat: « Fac » me sicut unum de mercenariis tuis. » Cum enim panem non haberet, vel mercenarius esse cupiebat: quod post osculum patris generosissime jam dedignatur.

V. Stola prima, est dignitas quam perdidit Adam. Serv qui eam proferunt, reconciliationis prædicatores. Annulus in manu, pignus Spiritus sancti propter gratiæ partitionem, quæ digito bene significatur. Calceamenta in pedes, præparatio evangelizandi ad non tangenda terrena. Vitulus saginatus ipse idem Dominus, sed secundum carnem satiatus opprobriis. Quod autem imperat ut adducant eum, quid aliud, nisi ut prædicent eum, et annuntiando venire faciant in exhausta fame viscera filii esurientis? Nam etiam ut occidant eum jubet, hoc est, ut mortem ejus insinuent: tunc enim cuique occiditur, cum credit occisum. « Et epulemur, » inquit: hoc ad lætitiam valet, propter illa quæ consequenter dicit: « Quia hic filius » meus mortuus erat, et revixit: perierat et inventus est[4]. » Et istæ epulæ atque festivitas nunc celebrantur, per or-

[1] 2 Cor. v, 19. — [2] Joan. xiv, 10. — [3] Isaï. liii, 1. — [4] Luc. xv, 24, 25.

bem terrarum Ecclesia dilatata atque diffusa. Vitulus enim ille in corpore et sanguine Dominico et offertur Patri, et pascit totam domum.

VI. Cum interea major filius, populus Israël secundum carnem, non quidem profectus in longinquam regionem, sed tamen in domo non est. In agro autem est, id est, in ipsa hæreditaria opulentia. Legis et Prophetarum terrena potius operatur, et in quibuscumque Israëliticis considerationibus. Nam multi tales inventi sunt in eis, et sæpe inveniuntur. Veniens de agro domui propinquare cœpit, id est, labore servilis operis improbato, ex iisdem Scripturis Ecclesiæ libertatem consideravit. Audit symphoniam et chorum, scilicet spiritu plenos vocibus consonis Evangelium prædicare : quibus dictum est : « Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idip» sum dicatis omnes [1]. » Audit quoque concorditer conversantium animam et cor unum in laudes Dei. Vocat unum de servis, et interrogat quæ illa sint : sumit utique ad legendum aliquem Prophetarum, et in eo quærens quodam modo interrogat, unde ista festa in Ecclesia celebrantur, in qua se esse non videt. Respondet ei servus patris Propheta : « Frater tuus venit, et occidit pater tuus » vitulum saginatum, quia salvum illum recepit [2]. » In extremis enim terræ fuit frater tuus : sed inde major exultatio cantantium Domino canticum novum, quia laus ejus ab extremis terræ [3] : et propter eum qui absens erat, occisus est vir in plaga positus ; et sciens ferre imbecillitatem [4] : quia quibus non est narratum de eo viderunt, et qui non audierunt, intellexerunt [5].

VII. Sed indignatur etiam nunc, et adhuc non vult introire. Cum ergo plenitudo gentium intraverit, egre-

[1] I Cor. I, 10. — [2] Luc. XV, 17. — [3] Isaï. XLII, 10. — [4] Id. LIII, 3. — [5] Id. LII, 15.

dietur opportuno tempore pater ejus, ut et jam omnis Israël salvus fiat : cui ex parte cæcitas facta est velut absentia in agro, donec plenitudo filii minoris longe in idololatria gentium constituti redux ad manducandum vitulum intraret[1]. Erit enim quandoque aperta vocatio Judæorum in salutem Evangelii. Quam manifestationem vocationis, tanquam egressum patris appellat ad rogandum majorem filium.

VIII. Deinde quæ respondet idem major filius, duas quæstiones habent, quomodo videlicet accipiatur ille populus nunquam mandatum Dei præteriisse : et quem dicat hœdum quem nunquam accepit, ut cum amicis suis epularetur. Sed de mandato non prætergresso facile illud occurrit, neque de omni mandato dictum esse, sed de uno maxime necessario, quo nullum Deum alium præter unum Creatorem omnium colere jussus est[2] : neque iste filius in omnibus Israëlitis, sed in his intelligitur habere personam, qui nunquam ab uno Deo ad simulacra conversi sunt. Quanquam enim tanquam in agro positus iste filius terrena desideraret, ab uno tamen Deo ista desiderabat bona, quamvis communia cum pecoribus. Unde in Psalmo ex persona synagogæ, quod interpretatur Asaph, convenienter accipitur dictum : « Quasi pecus factus sum » ad te, et ego semper tecum [3]. » Quod etiam patris ipsius testimonio comprobatur, cum dicit : « Tu mecum es sem» per[4]. » Non enim quasi mentientem redarguit, sed secum perseverantiam ejus approbans, ad perfructionem potioris atque jucundioris exultationis invitat.

IX. Quis est ergo hœdus, quem nunquam accepit ad epulandum ? Peccator profecto hœdi nomine significari solet. Sed absit ut Antichristum intelligam. Non enim exitum invenio hujusce sententiæ. Multum enim absurdum

[1] Rom. XI, 25. — [2] Exod. XX, 3. — [3] Psal. LXXII, 23. — [4] Luc. X, 1.

est, eum cui dicitur : « Tu mecum es semper, » hoc a patre optasse, ut Antichristo crederet. Neque omnino in eis Judæorum qui Antichristo credituri sunt, istum filium fas est intelligi. Quomodo autem epularetur ex illo hœdo, si ipse esset Antichristus, qui ei non crederet? Aut si hoc est epulari ex hœdi occisione, quod est de Antichristi perditione lætari, quomodo dicit filius quem recepit pater hoc sibi non fuisse concessum, cum omnes filii Dei de illius adversarii damnatione lætaturi sint? Nimirum ergo, (quod in re obscurissima sine præjudicio diligentioris inquisitionis dixerim), ipsum Dominum sibi negatum ad epulandum conqueritur, dum eum peccatorem putat. Cum enim hœdus est illi genti, id est, cum eum sabbati violatorem et profanatorem legis existimat, jucundari epulis ejus non meruit: ut quod ait : « Nunquam dedisti mihi hœdum, ut cum » amicis meis epularer [1] » : tale sit ac si diceret, eum qui mihi hœdus videbatur, nunquam dedisti mihi ad epulandum, eo ipso mihi illum ipsum non concedens, quo mihi hœdus videbatur. Quod autem dicit : « Cum amicis meis, » aut ex persona principum cum plebe intelligitur, aut ex persona populi Jerosolymitani cum cæteris populis Juda. Meretrices autem cum quibus dissipasse substantiam suam filius junior accusatus est, recte intelliguntur superstitiones, relicto uno connubio legitimo verbi Dei, cum turba dæmoniorum cupiditate turpissima fornicari.

X. Quid deinde sibi vult quod cum pater diceret : « Tu » mecum es semper [2], » quod jam tractatum est, addidit : « Et omnia mea tua sunt ? » Qua in re primo cavendum est, ne intelligas ita dictum : « Omnia mea tua sunt, » quasi non sint et fratris, ut tanquam in terrena hæreditate, patiaris angustias, quomodo possint omnia esse majoris, si habet ibi etiam junior partem suam. Sic enim a perfectis

[1] Luc. xv, 29. — [2] Ibid. 30.

et perpurgatis, ac jam immortalibus filiis habentur omnia, ut sint et omnium singula, et omnia singulorum. Ut enim cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia charitas tenet. Sed quomodo omnia? Num et Angelos, ait aliquis, et Virtutes sublimes ac Potestates, atque universa cœlestia Dei ministeria Deus in possessionem tali filio subjecisse putandus est? Si possessionem sic accipias, ut ejus possessor ipse sit dominus; non utique omnia. Non enim domini erunt, sed consortes potius Angelorum, de quibus dictum est: « Erunt æquales Angelis Dei [1].» Sin vero possessio sic intelligitur, quomodo recte dicimus possidere animas veritatem; non invenio cur non vere ac proprie accipere possimus omnia quæ dicta sunt omnia. Non enim illud ita loquimur, ut dominas veritatis dicamus animas, quam ab eis dicimus possideri. Aut si nomine possessionis ad hunc sensum impedimur, id quoque auferatur. Non enim ait pater, Omnia in possessionem tibi dabo; sive, Omnia mea possides vel possidebis; sed: « Omnia mea tua sunt.» Nec tamen ita sunt ejus, ut ipsius Dei. Quod enim est in nostra [2] pecunia, potest familiæ nostræ vel alimentum esse vel ornamentum, vel aliquid hujusmodi. Et certe cum ipsum patrem recte ille posset suum dicere, non video quæ ipsius recte sua vocare non possit, diversis duntaxat modis. Cum enim beatitatem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndum superiora, nostra erunt ad convivendum æqualia, nostra erunt ad dominandum inferiora. Congaudeat ergo securissimus major frater, quia junior frater « Mortuus erat et revixit, perierat et inventus est [3]. »

[1] Matth. XXII, 30. — [2] *Forte* possessione. — [3] Luc. XV, 32.

QUÆSTIO XXXIV.

In villico quem Dominus ejiciebat de villicatu [1], et laudavit eum quod in futurum sibi prospexerit, non omnia debemus ad imitandum sumere. Non enim aut Domino nostro facienda est in aliquo fraus, ut de ipsa fraude eleemosynas faciamus : aut eos a quibus recipi volumus in tabernacula æterna, tanquam debitores Dei et Domini nostri fas est intelligi ; cum justi et sancti significentur hoc loco, qui eos introducant in tabernacula æterna, qui necessitatibus suis terrena bona communicaverint : de quibus etiam dicit, quod si quis alicui eorum calicem aquæ frigidæ dederit tantum in nomine discipuli, non perdet mercedem suam [2] ; sed etiam e contrario ducuntur istæ similitudines, ut intelligamus si laudari potuit ille a Domino qui fraudem faciebat, quanto amplius placeant Domino Deo, qui secundum ejus præceptum illa opera faciunt : sicut etiam de judice iniquitatis qui interpellabatur a vidua [3], comparationem duxit ad judicem Deum, cui nulla ex parte judex iniquus conferendus est. Quod autem de centum cadis olei, quinquaginta scribi fecit a debitore ; et de centum coris tritici, octoginta ; ad nihil aliud valere arbitror nisi ut ea quæ similiter atque in Levitas Judæi, quisque operatur in Christi Ecclesiam, abundet justitia ejus super Scribarum et Pharisæorum [4], ut cum illi decimas darent, isti dimidias dent : sicut non de fructibus, sed de ipsis bonis suis fecit Zacchæus [5] : aut certe duplicet decimam ut duas decimas dando superet impendia Judæorum. « Mammona » vero iniquitatis » ob hoc a Domino appellata est ista pecunia, quam possidemus ad tempus, quia Mammona divitiæ

[1] Luc. XVI, 1-9. — [2] Matth. X, 42. — [3] Luc. XVIII, 2. — [4] Matth. V, 20. — [5] Luc. XIX, 8.

interpretantur, nec sunt istæ divitiæ nisi iniquis, qui in eis constituunt spem atque copiam beatitudinis suæ : a justis vero cum hæc possidentur, est quidem ista pecunia, sed non sunt illis divitiæ nisi cœlestes et spiritales, quibus indigentiam suam spiritaliter supplentes exclusa egestate miseriæ, beatitudinis copia ditantur.

QUÆSTIO XXXV.

Quod dicit : « Si in alieno fideles non fuistis [1] », alienas appellat terrenas facultates : quia nemo eas secum moriens aufert. Hoc est, quod dicit David : « Ne timueris cum dives » factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria » domus ejus:quoniam non, cum morietur, accipiet omnia, » neque simul descendet cum eo gloria ejus [2]. »

QUÆSTIO XXXVI.

Quod ait : « Aut unum odiet, et alterum diliget; aut uni » adhærebit, et alterum contemnet [3], » non sine consideratione distinguenda sunt. Non enim passim aut quasi temere dicta sunt. Nemo enim interrogatus utrum diligat diabolum, respondet se diligere, sed potius odisse : Deum autem se diligere omnes fere proclamant. Ergo aut unum odiet, et alterum diliget, ut fieri debet : odiet scilicet diabolum, diliget Deum. Quod vero adjunxit : « Aut alteri » adhærebit, et alterum contemnet : » adhærebit scilicet diabolo, cum quasi ejus præmia temporalia sectatur : contemnet autem Deum. Non dixit : Odiet, sed « Contemnet: » sicut solent minas ejus postponere cupiditatibus suis, qui de bonitate ejus ad impunitatem sibi blandiuntur. Quibus

[1] Luc. xvi, 12. — [2] Psal. xlviii, 17, 18. — [3] Luc. xvi, 13.

per Salomonem dicitur : « Fili, ne adjicias peccatum super » peccatum, et dicas, Miseratio Dei magna est [1]. »

QUÆSTIO XXXVII.

« REGNUM cœlorum vim patitur, et qui vim faciunt, » diripiunt illud [2]. » Non solum ut quisque ista contemnat, sed etiam linguas deridentium se talia contemnentem : hac enim vi facta invadit quodam modo quasi prædator violentus regnum cœlorum. Hoc enim subjunxit Evangelista, cum dixisset derisum fuisse Jesum a Pharisæis, cum de contemnendis terrenis divitiis loqueretur.

QUÆSTIO XXXVIII.

I. « HOMO quidam erat dives, et induebatur purpura et » bysso, et epulabatur quotidie splendide [3], » et cætera. Per allegoriam sic accipi possunt, ut in divite intelligantur superbi Judæorum, ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere [4]. Purpura et byssus, dignitas regni est. « Et auferetur, inquit, a vobis regnum Dei, et » dabitur genti facienti justitiam [5]. » Epulatio splendida, jactantia Legis est, in qua gloriabantur plus ad pompam elationis abutentes ea, quam ad necessitatem salutis utentes. Mendicus autem nomine Lazarus, quod interpretatur Adjutus, significat indigentem, veluti gentilem aliquem aut publicanum, qui tanto magis adjuvatur, quanto minus de suarum copia facultatum præsumit. Tales erant duo qui orabant in templo; unus Publicanus, et alius Pharisæus. Dives ergo dicit tanquam satiatus justitia, non inter illos beatos numerandus qui esuriunt et sitiunt justitiam [6]: « Gra-

[1] Eccli. v, 5. — [2] Matth. xi, 12, et Luc. xvi, 16. — [3] Luc. xvi, 19-31. — [4] Rom. x, 3. — [5] Matth. xxi, 43. — [6] Id. v, 6.

» tias tibi ago, quia non sum sicut Publicanus iste. » Pauper autem qui se adjuvari desiderat, dicit : « Propitius » esto mihi peccatori[1]. » Desiderat tamen saturari de micis quæ cadunt de mensa divitis jacens ad januam. Non enim admittebatur ad epulas ejus, qui nec bene illis utebatur, nec egenti dabat; tanquam Scriba claves habens regni cœlorum, nec ipse intrans, nec alios intrare permittens[2]. Micæ cadentes de mensa divitis, sunt quædam verba Legis, quæ illi jactantes quasi projiciebant in terram, cum superbe populo loquerentur. Ulcera, sunt confessiones peccatorum, velut mali humores a visceribus intimis foras erumpentes. Canes qui ea lingebant, nequissimi homines amantes peccata, qui lata lingua etiam laudare non cessant opera mala, quæ in se alius gemens et confitens detestatur. Sinus Abrahæ, requies beatorum pauperum, quorum est regnum cœlorum, in quo post hanc vitam recipiuntur. Sepultura inferni, pœnarum profunditas, quæ superbos et immisericordes post hanc vitam vorat. Quos tamen Dominus in ista narratione dicit videre de longinquo, atque sentire beatorum requiem, quo sane transire non possunt.

II. Quod autem linguam sibi vult refrigerari, cum in flamma utique totus arderet, significat quod scriptum est: « Mors et vita in manibus linguæ[3]: » et quia, « Ore confes- » sio fit ad salutem[4], » quod per superbiam ille non fecit. Extremum autem digiti, vel minimam operationem misericordiæ significat, qua per Spiritum sanctum subvenitur. Cum autem ei dicitur : « Recepisti bona in vita tua[5], » illud tangitur, quia felicitatem dilexit sæculi, nec aliam vitam præter istam in qua superbus tumebat, adamavit. Lazarum autem mala dicit recepisse, quia intellexit hujus vitæ mortalitatem, labores, dolores, et ærumnas, pœnas esse

[1] Luc. XVIII, 10-13. — [2] Id. XI, 52.— [3] Prov. XVIII, 21.— [4] Rom. X, 10. — [5] Luc XVI, 15.

peccati : de quo scriptum est : « Eramus et nos naturali- » ter filii iræ, sicut et cæteri [1] : » de quo iterum scriptum est, nec infantem cujus est unius diei vita super terram mundum esse a peccato [2] : quia omnes utique in Adam morimur [3], qui factus est transgressione mortalis.

III. Quod autem dicit, ad ea loca in quibus torquentur impii, justos, etiam si velint, non posse transire, quid aliud significat, nisi post hanc vitam ita receptis in carcere, ut non inde exeant donec reddant novissimum quadrantem [4], per incommutabilitatem divinæ sententiæ, nullum auxilium misericordiæ posse præberi a justis, etiam si eam velint præbere? Quo admonet scilicet, ut in hac vita homines subveniant quibus possunt, ne postea etiam si optime recepti fuerint, eis quos diligunt opitulari non valeant. Illud enim quod scriptum est : « Ut et ipsi recipiant vos in æterna » tabernacula [5], » non de superbis et immisericordibus scriptum est, qualis iste dives fuisse demonstratur, quod recipi a sanctis in illa tabernacula mereantur : sed de his qui sibi amicos officiosissimis operibus misericordiæ fecerint : quanquam nec ipsos justi velut propria potestate quasi gratificando recipiant; sed promissione atque permissione illius, qui eos consilio præmonuit ut sibi amicos facerent, et qui se ipsum pasci, vestiri, hospitio recipi, visitari in unoquoque minorum suorum, liberatoris bonitate dignatus est. Quanquam illa receptio, utrum statim post istam vitam fiat, an in fine sæculi in resurrectione mortuorum atque ultima retributione judicii, non minima quæstio est : sed quandolibet fiat, certe de talibus qualis ille dives insinuatur, nulla Scriptura fieri pollicetur.

IV. Quinque autem fratres quos habere se dicit in domo patris sui, Judæos significant. Appellati enim sunt quin-

[1] Ephes. II, 3. — [2] Job. XIV, 4, juxta LXX. — [3] 2 Cor. XV, 22. — [4] Matth. V, 26. — [5] Luc. XVI, 9.

que, quia sub Lege detinebantur quæ per Moysen data est, qui libros quinque conscripsit. Quod vero Lazarum petit mitti ad fratres suos, sensit se utique indignum qui testimonium perhibeat veritati. Et quia non impetraverat paululum se refrigerari, multo minus credit relaxari se posse ab inferis ad prædicationem veritatis. Quod Abraham dicit : « Si volunt credere, habent Moysen et Prophetas, » non istos Evangelio præposuit; sed quia Evangelium, sicut dicit Apostolus, testimonium habet a Lege et Prophetis[1], illis credendo posse eos significat ad Evangelium pervenire. Sicut alio loco ipse Dominus dicit : « Si crederetis » Moysi, crederetis et mihi : ille enim de me scripsit[2]. » Denique ad hoc pertinet quod etiam postea dicit : « Si » Moysen et Prophetas non audiunt, neque si quis ex mor- » tuis resurrexerit credent[3] : » quia eum prænuntiaverunt Moyses et Prophetæ qui surrexit a mortuis, hoc ipsum etiam de illo quod resurrecturus esset a mortuis, quibus non credendo utique nec Christo volunt credere. Multo minus ergo cuilibet possunt credere qui a mortuis resurrexerit, quando ei non credunt, cujus resurrectionem Moyses et Prophetæ prædicaverunt, quibus credere nolunt.

V. Aliter etiam intelligi potest ista narratio, ut per Lazarum Dominum significari accipiamus, jacentem ad januam illius divitis, quia se ad aures superbissimas Judæorum incarnationis humilitate dejecit : «Cupiens saturari de micis » quæ cadebant de mensa divitis[4], » quærens ab eis vel minima opera justitiæ, quæ suæ mensæ, hoc est, suæ potestati per superbiam non usurparent, quæ opera misericordiæ atque humilitatis, quamvis minima et sine disciplina et perseverantia vitæ bonæ, saltem interdum vel casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent. Ulcera passiones sunt Domini ex infirmitate carnis, quam pro nobis

[1] Rom. III, 21. — [2] Joan. V, 46. — [3] Luc. XVI, 31. — [4] Ibid. 21.

suscipere dignatus est. Canes ergo qui ea lingebant, Gentes sunt, quos homines peccatores et immundos dicebant Judæi, et tamen passiones Domini in Sacramentis corporis et sanguinis ejus, per totum jam orbem suavitate lambunt devotissima. Jam sinus Abrahæ intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est Dominus : quo eum portatum ab Angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem qua in secretum Patris abscessit, Angeli annuntiaverunt Discipulis intuentibus. Dicendo enim : « Quid » statis aspicientes in cœlum[1] ? » quid aliud dixerunt, nisi nullo modo posse oculos hominum usque in illud penetrare secretum quo ibat Dominus, cum in conspectu Discipulorum ferretur in cœlum ? Jam cætera secundum superiorem expositionem accipi possunt : quia secretum Patris bene intelligitur, ubi etiam ante resurrectionem justorum animæ vivunt cum Deo. Tanto enim verius ubique est Deus, quanto nullo continetur loco, sicut et latroni dictum est : « Hodie mecum eris in paradiso[2] : » unde nunquam recessit Dei Filius, quamvis ab hominibus per susceptam carnem in civitate Judæorum tanta pateretur.

QUÆSTIO XXXIX.

I. Quod dixerunt Discipuli Domino : « Adauge nobis » fidem[3], » potest quidem intelligi hanc fidem sibi eos augeri postulasse, qua creduntur ea quæ non videntur : sed tamen dicitur etiam fides rerum, quando non verbis, sed rebus ipsis præsentibus creditur : quod futurum est, cum jam per speciem manifestam se contemplandam præbebit sanctis ipsa Dei Sapientia per quam facta sunt omnia[4]. De qua fide rerum lucisque illius præsentatæ forsitan Paulus apostolus dicit : « Justitia enim Dei in eo revelatur

[1] Act. I, 11. — [2] Luc. XXIII, 43, — [3] Id. XVII, 5. — [4] Psl. CIII, 24.

» ex fide in fidem [1]. » Dicit enim et alio loco : « Nos autem » revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem » imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam » Domini in Spiritu [2]. » Sicut enim hic ait : « De gloria in » gloriam, » ita et ibi : « Ex fide in fidem : » de gloria scilicet Evangelii, quo nunc credentes illuminantur, in gloriam ipsius incommutabilis et manifestæ veritatis, qua tunc commutati perfruentur : ita ex fide verborum quibus nunc credimus quod nondum videmus, in fidem rerum qua in æternum quod nunc credimus, obtinebimus. Secundum sententiam hanc etiam illud dictum est a Joanne in Epistola ad Parthos : « Dilectissimi, nunc filii Dei sumus, et » nondum apparuit quid erimus : scimus quia cum appa» ruerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti » est [3]. » Unde enim : « Nunc filii Dei sumus, » nisi quia potestatem dedit nobis filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus [4], ut videamus in ænigmate [5]? unde autem tunc « Similes ei erimus, » nisi quoniam ut ipse ait : « Videbi» mus eum sicuti est? » Quod etiam dictum est : « Tunc » autem facie ad faciem. »

II. Illam ergo fidem præsentissimæ veritatis plerisque non intelligentibus videri potest Dominus noster, Discipulis suis non ad id quod petiverant respondisse. Cum enim dixissent Domino : « Adauge nobis fidem, » ait illis : « Si » haberetis fidem tanquam granum sinapis, diceretis huic » arbori moro : Eradicare et transplantare in mare et obe» diret vobis. » Deinde sequitur : « Quis autem vestrum » habens servum arantem aut pascentem, qui regresso de » agro dicet illi statim : Transi, recumbe; et non dicet ei: » Para quod cœnem, et præcinge te, et ministra mihi donec » manducem et bibam, et post hæc tu manducabis et bi-

[1] Rom. I, 17. — [2] 2 Cor. III, 18. — [3] I Joan. III, 2. — [4] Joan. I, 12. — [5] I Cor. XIII, 12.

» bes? Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ » sibi imperaverat? Non puto. Sic et vos cum feceritis » omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi supervacui » sumus; quod debuimus facere, fecimus[1].» Quid hæc pertineant ad id quod dictum est Domino : « Adauge nobis » fidem, » difficile apparet, nisi intelligamus ex fide in fidem, id est, ex fide in qua ministratur Deo, in illam fidem eos significasse transferri ubi fruantur Deo. Augebitur enim fides, cum primo verbis prædicantibus, deinde rebus apparentibus credetur. Sed illa contemplatio summam quietem habet, quæ in æterno Dei regno tribuitur : summa vero quies illa, præmium est justorum laborum, qui in Ecclesiæ ministratione peraguntur. Et ideo, quamvis in agro aret servus aut pascat, hoc est, in vita sæculari vel terrena verset negotia, vel stultis hominibus tanquam pecoribus serviat : opus est ut post illos labores domum veniat, hoc est, Ecclesiæ societur; laboret etiam ibi ministrans Domino suo donec manducet et bibat : (nam et esuriens ille quæsivit poma in arbore[2], et a Samaritana aquam sitiens postulavit[3];) manducet ergo et bibat confessionem et fidem gentium, ministrantibus, hoc est, evangelizantibus servis suis. Quo pertinet etiam illud quod de grano sinapis eis primo respondit, prius illos fidem habere debere præsenti vitæ necessariam, quæ minima videtur quandiu thesaurus est in vasis fictilibus, sed vi maxima effervet et germinat. Dominus noster Jesus Christus, qui vult pasci ministerio servorum suorum, hoc est, in suum corpus quasi mactatos et manducatos transferre credentes, etiam hic pascit eos verbo fidei et sacramento passionis suæ. Non enim venit ministrari, sed ministrare[4]. Dicant ergo illi servi per sinapis granum arbori huic moro, hoc est, ipsi Evangelio

[1] Luc. XVII, 6-8. — [2] Matth. XXI, 18, 19. — [3] Joan. IV, 7. — [4] Matth. XX, 28.

crucis dominicæ, per poma sanguinea, tanquam vulnera in ligno pendentia, victum populis præbitura: dicant ergo illi ut eradicetur de perfidia Judæorum, et in mare Gentium transferatur atque plantetur : hac enim domestica servitute esurienti et sitienti Domino ministrabunt. Tunc demum quærant escis incorruptibilibus in æternum divinæ Sapientiæ perfrui, cum dixerint : « Servi supervacui sumus, » quod debuimus facere, fecimus: nihil nobis operis restat; » cursum consummavimus ; agonem perfecimus, superest » nobis corona justitiæ [1]. Omnia enim dici possunt de illa ineffabili perfunctione veritatis : et tanto magis omnia dici possunt, quanto minus digne dici aliquid potest. Nam et lux est illuminatorum, et requies exercitatorum, et patria redeuntium, et esca indigentium, et corona vincentium : et quæcumque bona temporaliter transeuntia per creaturæ partes error appetit infidelium, veriora in æternum manentia in Creatore omnium simul inventura est pietas filiorum.

QUÆSTIO XL.

I. In decem leprosis quos Dominus ita mundavit, cum ait : « Ite, ostendite vos sacerdotibus [2], » multa quæri possunt quæ merito quærentes movent. Non solum de numero quid sibi velint quod decem sunt, et quod unus ex illis solus gratias agit : hæc enim libere quæruntur, ut etiam non investigata, vel nihil vel non multum impediant intentionem legentis : sed illa potius, cur eos ad sacerdotes miserit, ut cum irent mundarentur. Nullum enim eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, invenitur misisse ad sacerdotes, nisi leprosos. Nam et illum a lepra mundaverat cui dixit : « Vade, ostende te sacerdotibus, et

[1] 2 Tim. IV, 7. — [2] Luc. XVII, 14.

» offer pro te sacrificium, quod præcepit Moyses, in tes-» timonium illis[1]. » Deinde qualis mundatio spiritalis possit intelligi eorum, quos ingratos extitisse redarguits Secundum corpus enim facile est videre posse hominem non habere lepram, et tamen animi esse non boni; secundum significationem autem hujus miraculi, conturbat considerantem, quomodo mundus dici possit ingratus.

II. Quærendum igitur est, quid ipsa lepra significet. Non enim sanati, sed mundati dicuntur, qui ea caruerunt. Coloris quippe vitium est, non valetudinis aut integritatis sensuum atque membrorum. Leprosi ergo non absurde intelligi possunt, qui scientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris. Non enim vel abscondunt imperitiam suam, sed pro summa peritia proferunt in lucem, et jactantia sermonis ostentant. Nulla porro falsa doctrina est, quæ non aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate permixta, in una disputatione veal narratione hominis, tanquam in unius corporis colore apparentia, significant lepram, tanquam veris falsisque colorum fucis humana corpora variantem atque maculantem. Hi autem tam vitandi sunt Ecclesiæ, ut si fieri potest, longiùs remoti magno clamore Christum interpellent: sicut isti decem « Steterunt a longe, et levaverunt » vocem, dicentes : Jesu præceptor, miserere nostri. » Nam et quod præceptorem vocant, quo nomine nescio utrum quisquam Dominum interpellaverit pro medicina corporali, satis puto significare lepram falsam esse doctrinam, quam bonus præceptor abstergit.

III. Sacerdotium vero Judæorum nemo fere fidelium dubitat figuram fuisse futuri sacerdotii regalis, quod est in Ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad corpus Christi, summi et veri principis sacerdotum. Nam

[1] Luc. v, 14, et Levit. xiv, 4.

nunc et omnes unguntur, quod tunc regibus tantum et sacerdotibes fiebat : et quod ait Petrus ad christianum populum scribens, « Regale sacerdotium[1] : » utrumque nomen illi populo convenire declaravit, quo illa unctio pertinebat. Cætera itaque vitia tanquam valetudinis et quasi membrorum animæ atque sensuum, per se ipsum interius in contientia et intellectu Dominus sanat et corrigit : doctrina vero vel imbuendi per Sacramenta, vel catechizandi per sermonem sonantem atque lectionem, ubi color quidam intelligitur verus atque sincerus, quia in promptu est et foris eminentissimus, (non enim in occultis cogitationibus, sed in manifestis operationibus hæc aguntur,) Ecclesiæ proprie contributa est. Itaque et Paulus voce Domini audita, « Quid me per» sequeris? » et, « Ego sum Jesus, quem tu perseque» ris : » ad Ananiam tamen missus est, ut illo sacerdotio quod in Ecclesia constitutum est, sacramentum doctrinæ fidei perciperet, et verus ejus approbaretur color[2]. Non quia non potest per se ipsum Dominus omnia facere; nam quis alius hæc facit etiam in Ecclesia? sed ut ipsa societas congregatorum fidelium, approbando in invicem atque communicando veræ fidei doctrinam in omnibus quæ dicuntur verbis, vel signantur sacramentis, tanquam unam speciem veri coloris obducat. Ad hoc etiam pertinet quod idem dicit Apostolus. « Deinde post annos quatuordecim » ascendi Jerosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito : as» cendi autem secundum revelationem; et exposui eis Evan» gelium quod prædico in gentibus, seorsum autem iis qui » videbantur : ne forte in vacuum curro, aut cucurri. » Et paulo post, « Cum cognovissent, inquit, gratiam quæ » data est mihi, Jacobus, Petrus, et Joannes, qui videban» tur columnæ esse, dexteras dederunt mihi et Banarbæ

[1] 2 Petr. II, 9. — [2] Act. IX, 4-19.

» societatis[1]. » Ipsa enim collatio unam doctrinæ speciem exclusa omni varietate monstrabat : quod salubriter etiam Corinthios monet, dicens : « Obsecro autem vos, fratres, » per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum di- » catis omnes[2]. » Cornelius etiam cum et eleemosynæ ejus acceptæ, et preces ejus auditæ illi ab Angelo nuntientur, propter doctrinæ tamen Sacramentorumque unitatem ad Petrum jubetur mittere, tanquam illi et suis diceretur : « Ite, ostendite vos sacerdotibus. » Nam et cum irent, mundati sunt. Jam enim ad eos venerat Petrus, sed tamen ipsi nondum accepto baptismatis sacramento, nondum spiritaliter ad sacerdotes pervenerant, et tamen infusione Spiritus sancti, et admiratione linguarum eorum mundatio declarata est[3].

IV. Quæ cum ita se habeant, jam facile est etiam illud videre, fieri posse ut quisque in Ecclesiæ societate doctrinam integram veramque assequatur, et omnia secundum catholicæ fidei regulam edisserat, distinguat a Creatore creaturam, eoque manifestetur varietate mendaciorum tanquam lepra caruisse : et tamen ingratus sit Deo et Domino mundatori suo; quia elatus superbia, gratiarum agendarum pia humilitate non sternitur, similisque efficitur illis, de quibus dicit Apostolus, « Qui cum cogno- » vissent Deum, non ut Deum magnificaverunt, aut gra- » tias egerunt[4]. » Quod enim dicit eos Deum cognovisse, ostendit quidem a lepra fuisse mundatos, sed tamen statim accusat ingratos. Ideoque tales in novenario numero tanquam imperfecti remanebunt. Unum enim si addatur ad novem, quædam effigies unitatis impletur : quo fit tanta completio, ut ultra non progrediatur numerus, nisi rursus ad unum redeatur ; et hæc per infinitatem numeri regula custodiatur. Novem itaque indigent uno, ut

[1] Galat. II, 1, 2 et 9. — [2] 1 Cor. I, 10. — [3] Act. X. — [4] Rom. I, 21.

quadam unitatis forma coagulentur et decem sint : unum autem non eis indiget ut custodiat unitatem. Quamobrem ut illi novem qui gratias non egerunt, reprobi effecti, a consortio unitatis exclusi sunt : ita unus ille qui gratias egit, unicæ Ecclesiæ significatione approbatus atque laudatus est. Et quia illi erant Judæi, amisisse per superbiam declarati sunt regnum cœlorum, ubi maxime unitas custoditur : iste vero qui erat Samaritanus, quod interpretatur Custos, illi a quo accepit tribuens quod accepit, et quodam modo cantans illud de Psalmo : « Fortitudi» nem meam ad te custodiam[1] : » per gratiarum actionem regi subjectus, unitatem regni humili devotione servavit.

QUÆSTIO XLI.

Quid est quod dicit Dominus : « Qui fuerit in tecto, » et vasa ejus in domo, non descendat tollere illa[2] ? In » tecto » est, qui excedens carnalia, tanquam in aura libera spiritaliter vivit. « Vasa ejus in domo, » sunt sensus carnales, quibus ad investigandam veritatem, quæ intellectu capitur, multi utentes penitus erraverunt. Hujus ergo spiritalis viri jam vasa ista vacant in domo; quia mente corpori supereminens per aciem intelligentiæ tanquam in tecto positus, perspicuitate sapientiæ veluti cœlo apertissimo fruitur. Caveat ergo iste, ne in die tribulationis rursus vita carnali, quæ per sensus corporis pascitur, delectatus, ad vasa hujusmodi tollenda descendat.

QUÆSTIO XLII.

Quid est quod dictum est : « Et qui in agro fuerit, si» militer non redeat retro[3] ? » Qui operatur in Ecclesia,

[1] Psal. LVIII, 10. — [2] Luc. XVII, 31. — [3] Ibid.

sicut Paulus et Apollo plantat et rigat[1], non respiciat spem sæcularem, cui renuntiavit.

QUÆSTIO XLIII.

Quid significavit Uxor Loth[2]? eos qui in tribulatione retro respiciunt, et se ab spe divinæ promissionis avertunt. Et ideo statua salis facta est, ut admonendo homines ne hoc faciant, tanquam condiat cor eorum ne sint fatui.

QUÆSTIO XLIV.

I. « Qui sunt in illa nocte duo in lecto et duæ molen- » tes in unum, et duo in agro, » de quibus omnibus binis singuli assumentur, et singuli relinquentur? Tria genera hominum hic videntur significari : unum eorum qui otium et quietem eligunt, neque negotiis sæcularibus neque negotiis ecclesiasticis occupati ; quæ illorum quies lecti nomine significata est : alterum eorum qui in plebibus constituti reguntur a doctioribus, agentes ea quæ sunt hujus sæculi ; quos et fœminarum nomine significavit, quia consiliis, ut dixi, peritorum, regis eis expedit ; et molentes dixit, propter temporalium negotiorum orbem atque circuitum : quas tamen in unum molentes dixit, in quantum de ipsis rebus et negotiis suis præbent usibus Ecclesiæ : tertium eorum qui operantur in Ecclesiæ ministerio tanquam in agro Dei, de qua agricultura Apostolus loquitur[3]. In his ergo tribus generibus bina sunt rursus genera hominum in singulis, et pro robore suarum virium discernuntur. Cum enim omnes ad Ecclesiæ membra pertinere videantur, adveniente tamen tentatione

[1] 1 Cor. III, 6. — [2] Luc. XVII, 32. — [3] Ibid. 34. — [4] 1 Cor. III, 9.

tribulationis, et ex illis qui sunt in otio : et ex illis qui sunt in negotiis sæculi, et ex illis qui Deo ministrant in Ecclesia, aliqui permanent, aliqui cadunt : qui permanent assumuntur, qui cadunt relinquuntur. Ergo « Unus » assumetur, et unus relinquetur, » non quasi de duobus hominibus dictum est, sed de duobus generibus affectionum, in singulis generibus trium professionum. « In » illa ergo nocte » dixit, in illa tribulatione.

II. Ad ipsa tria genera quæ assumuntur, pertinere arbitror etiam tria illa nomina virorum sanctorum, quos solos liberandos Ezechiel propheta pronuntiat, Noë, Daniel et Job[1]. Videtur enim Noë pertinere ad eos, per quos Ecclesia regitur ; sicut per illum in aquis arca gubernata est[2], quæ figuram gestabat Ecclesiæ. Daniel autem, qui elegit cælibem vitam, id est, nuptias terrenas contempsit, ut sicut dicit Apostolus, sine sollicitudine viveret, cogitans quæ sunt Dei[3], genus eorum significat qui sunt in otio, sed tamen fortissimi in tentationibus ut possint assumi. Job autem quia uxorem et filios habuit, et amplas terrenarum rerum copias[4], ad illud genus pertinet, cui molendinum deputatum est, sed tamen ut sint fortissimi in tentationibus, sicut ille fuit; non enim aliter assumi poterunt. Nec puto esse alia genera hominum quibus constat Ecclesia, quam ista tria, habentia binas differentias, propter assumptionem et relictionem ; quamvis in singulis multæ studiorum voluntatumque diversitas, ad concordiam tamen unitatemque concurrentes, possint inveniri.

[1] Ezech. XIV, 14. — [2] Gen. VII, 6, etc. — [3] I Cor. VII, 32. — [4] Job. I, 1-3.

QUÆSTIO XLV.

I. Quid est quod ad semper orandum et non deficiendum, « De judice iniquo, » voluit parabolam ponere : « Qui cum Deum non timeret, et hominem non revere» retur, viduæ tamen assiduis interpellationibus cessit[1], » ut eam vindicaret, ne sibi ab illa tædium fieret? Nam hoc est quod ait, « Ne veniens sugillet me[2]. » Quoniam parabolas Dominus aut secundum similitudinem aliquam ponit : sicut de servo illo, cui Dominus dimisit quod ratione reddita debere inventus est, et ipse conservo suo dilationem saltem dare noluit[3]; et de fœneratore, qui cum duobus debitoribus donasset quod debebant, ab eo plus di» lectus est cui plus donavit[4]; et de homine qui habebat duos filios, majorem in agro sibi propinquantem, minorem autem in longinquo luxuriantem[5]; et innumerabilia hujusmodi. De his enim, in quantum similia sunt, ducitur intellectus ejus rei, cui adhibentur, insinuandæ aut requirendæ. Aut ex ipsa dissimilitudine aliquid probat, veluti est illud : « Quod si fœnum agri, quod hodie est, et » cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis » vos modicæ fidei[6]? » Ad hoc genus pertinet etiam illud quod de servo ait, cui dominus denuntiaverat ut a villicatu removeretur : fraudem quippe ille fecit domino suo, ut falsatis chirographis, debitoribus ejus, quantum commodum visum est, relaxaret. Neque ullo modo nos Dominus ut sibi fraudem faciamus hortatur : sed si qui fraudando sibi providit in posterum, laudatum eum dicit a domino; quanto majore alacritate sibi providere debent in æternam vitam, quibus ut juste operentur jubetur de

[1] Luc. xviii, 1. — [2] Ibid. 5. — [3] Matth. xviii, 23-35. — [4] Luc. vii, 41-43. — [5] Id. xv, 11. — [6] Matth. vi, 30.

mammona iniquitatis [1]; quod suo loco expositum est [2]. Ad hoc genus pertinet et ille, qui non propter amicitiam, sed ut tædio careret, jam dormiens excitatur, ut tres panes commodet amico suo. Si enim ille molestia compulsus dedit, quanto magis Deus, qui servos suos diligens ut petamus hortatur, dabit bona petentibus se [3]? Itaque illud superius genus his verbis adjungi potest, Sicut illud ita et illud : hoc autem posterius his verbis, Si illud, quanto magis illud? aut, Si non illud, quanto minus illud? sed alicubi obscure, alicubi aperte ista ponuntur. Hic ergo iniquus judex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, ut ostenderet Dominus quanto certiores esse debeant qui Deum perseveranter rogant fontem justitiæ atque misericordiæ, vel si quid excellentius dici aut audiri potest, cum apud iniquissimum judicem usque ad effectum implendi desiderii valuerit perseverantia deprecantis.

II. Ipsa vero vidua potest habere similitudinem Ecclesiæ, quod desolata videtur donec veniat Dominus, qui tamen in secreto etiam nunc curam ejus gerit. Si autem movet cur electi Dei se vindicari deprecentur, quod etiam in Apocalypsi Joannis de Martyribus dicitur [4], cum apertissime moneamur ut pro nostris inimicis et persecutoribus oremus [5]; intelligendum est eam vindictam esse justorum, ut omnes mali pereant [6] : pereunt autem duobus modis, aut conversione ad justitiam, aut amissa per supplicium potestate, qua nunc adversus bonos, quandiu hoc ipsum bonis expedit, vel temporaliter aliquid valent. Itaque etiamsi omnes homines converterentur ad Deum inter quos sunt etiam inimici, pro quibus jubemur orare; diabolus tamen qui operatur in filiis diffidentiæ [7], remaneret in

[1] Luc. XVI, 1. — [2] Vide supra, quæst. XXXIV. — [3] Matth. VII, 7-11. — [4] Apoc VI, 10. — [5] Matth. V, 44. — [6] Luc. VI, 27. — [7] Ephes. II, 2.

sæculi sine damnandus : quem finem justi cum venire desiderant, quamvis pro inimicis suis orent, tamen non absurde vindictam desiderare dicuntur.

QUÆSTIO XLVI.

« Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam » accipere sibi regnum, et reverti[1]. » ipse Dominus noster Jesus Christus intelligitur. Regio longinqua, Ecclesia gentium usque ad fines terræ. Reverti tamen se dicit : abiit enim, ut plenitudo gentium intraret; revertetur, ut omnis Israël salvus fiat[2]. Per decem mnas, Legem significat propter Decalogum. Decem autem servos, quibus sub illa positis gratia prædicata est. Sic enim intelligendum est eis datas mnas ad usum, cum intellexerunt eam ipsam Legem remoto velamine ad Evangelium pertinere. Cives ejus qui post eum miserunt legationem, dicentes se nolle ut regnet sibi, Judæi sunt, qui etiam post resurrectionem ejus miserunt persecutores Apostolis, et prædicationem Evangelii respuerunt. Rediit autem accepto regno, quia in manifestissima et eminentissima claritate venturus est, quia eis humilis apparuit, cum diceret : « Regnum meum » non est de hoc mundo[3]. « Quod autem servi reddentes rationem ex eo quod acceperant, laudantur qui lucrati sunt, significat eos bonam reddere rationem, qui bene usi sunt eo quod acceperunt, ad augendas divitias Domini per eos qui credunt in eum. Quod qui facere nolunt, in illo significati sunt qui mnam suam in sudario servavit. Sunt enim homines hac sibi perversitate blandientes ut dicant : Sufficit ut de se unusquisque rationem reddat, quid opus est aliis prædicare aut ministrare, ut etiam de ipsis reddere rationem quisque cogatur, cum apud Domi-

[1] Luc. XIX, 12. — [2] Rom. XI, 25. — [3] Joan. XVIII, 36.

num etiam illi sint inexcusabiles quibus Lex data non est, neque audito Evangelio dormierunt, quia per creaturam poterant cognoscere Creatorem, cujus invisibilia a constitutione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur[1]? Hoc est enim quasi metere ubi non seminavit, id est, etiam eos impietatis reos tenere, quibus verbum Legis aut Evangelii non ministratum est. Hoc autem veluti periculum judicii devitantes, pigro languore a verbi ministratione conquiescunt, et hoc est quasi in sudario ligare quod acceperunt. Mensam quo danda erat pecunia, professionem ipsam religionis accipimus, quæ tanquam publice proponitur ad usum necessarium saluti. Quod autem unus eorum qui bene usi sunt, decem acquisivit et alter quinque, significat eos esse acquisitos in gregem Dei, a quibus ipsa Lex per gratiam intellecta est : sive quia Decalogo continetur, sive quia ille per quem lata est, libros quinque conscripsit : ad hoc pertinent et decem et quinque civitates, quibus eos præponit. Multiplicatio enim intelligentiæ in ipsa varietate, quæ de unoquoque præcepto vel de unoquoque libro pullulat, ad unum redacta, quasi civitatem facit viventium rationum æternarum. Est enim civitas, non quorumlibet animantium, sed rationalium multitudo legis unius societate devincta. Quod autem ab illo qui uti noluit aufertur quod acceperat, et ei datur qui decem habebat, significatur et illum posse amittere munus Dei qui habens non habet, id est, non utitur; et in eo augeri qui habens habet, hoc est, bene utitur. Inimicos ergo suos quos jubet coram se interfici, significat impietatem Judæorum, qui ad eum converti noluerunt.

[1] Rom. 1, 20.

QUÆSTIO XLVII.

Quid est quod ait : « Facilius est camelum per foramen » acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei[1]. » Divitem hic appellat cupidum rerum temporalium et de talibus superbientem. His divitibus contrarii sunt pauperes spiritu; quorum est regnum cœlorum[2]. Nam eo manifestatur omnes cupidos, etiamsi facultatibus hujus mundi careant, ad hoc genus divitum quod est reprehensum pertinere; quia postea dixerunt qui audiebant : « Et quis poterit salvus fieri? » cum incomparabiliter major turba sit pauperum : videlicet intelligentes in eo numero deputari etiam illos, qui quanquam talia non habeant, tamen habendi cupiditate rapiuntur. Sensus est autem, facilius Christum pati pro dilectoribus sæculi, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Cameli autem nomine se intelligi voluit, quia humiliatus onera sustulit. In quo enim manifestius intelligitur, quam in ipso, quod scriptum est : « Quanto magnus es, humilia » te in omnibus[3]. » Per acum autem punctiones significat, per punctiones dolores in passione susceptos : foramen ergo acus dicit angustias passionis. Quod autem ait : « Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt » apud Deum[4]; » non ita accipiendum est, quod cupidi et superbi, qui nomine illius divitis significati sunt, in regnum cœlorum sint intraturi cum suis cupiditatibus et superbia : sed possibile est Deo, ut per verbum ejus sicut et jam factum esse, et etiam quotidie fieri videmus, a cupiditate temporalium ad charitatem æternorum et a perniciosa superbia ad humilitatem saluberrimam convertantur.

[1] Luc. xviii, 25.— [2] Matth. v, 3. — [3] Eccli. iii, 20. — [4] Luc. xviii, 27.

QUÆSTIO XLVIII.

I. Possemus de propinquantibus ad Jericho[1], sic intelligere, ut jam inde egressi, prope tamen adhuc essent ad eam civitatem : quod quidem minus usitate dicitur, sed tamen videri possit hoc dictum, quoniam Matthæus egredientibus eis ab Jericho dicit illuminatos duos cæcos qui juxta viam sedebant[2]. De numero quippe nulla est quæstio, si alter Evangelistarum de uno tacuit, unius reminiscens. Nam etiam Marcus unum commemorat, cum et ipse egredientibus eis ab Jericho dicat illuminatum, cujus et nomen dixit et patrem[3] : ut intelligamus eum fuisse notissimum, alterum ignotum, ut merito ille notus etiam solus decenter commemoraretur. Sed quoniam quæ consequuntur in Evangelio secundum Lucam, apertissime ostendunt illud quod ipse narrat adhuc venientibus eis Jericho factum esse ; nihil aliud restat intelligere, nisi bis esse factum hoc miraculum, semel in uno cæco, dum adhuc veniret in illam civitatem, et iterum in duobus cum inde egrederetur : ut illud unum Lucas, illud alterum Matthæus enarraret, neque hoc sine aliquo sacramento. Si enim Jericho lunam, et ob hoc mortalitatem interpretamur, morti propinquans Dominus, Judæis solis lumen Evangelii jusserat prædicari, quos significavit ille unus cæcus quem Lucas commemorat : a morte autem resurgens atque discedens, et Judæis et gentibus, quos duos populos significare videntur duo cæci commemorati a Matthæo.

II. Templum[4] in Evangelio ipsum hominem in-

[1] Luc. xviii, 35. — [2] Matth. xx, 29. — [3] Marc. xx, 46. — [4] Hanc in *templum* annotationem Augustinus in præfixo huic operi Quæstionum Elencho non recenset. Apud. Lov. incipit sic : *Templum in Evangelio ipsum Deum hominem factum intelliges* : at alii codices nec *Deum* addunt, nec *factum*.

telliges, vel etiam adjuncto corpore ejus, quod est Ecclesia. Secundum autem illud quod est caput Ecclesiæ, dictum est : « Solvite templum hoc, et in triduo » suscitabo illud[1]. » Secundum id vero quod etiam adjuncta Ecclesia intelligitur templum, videtur dixisse : » Auferte ista hinc : Scriptum est, Domus mea domus » orationis vocabitur, vos autem fecistis eam domum ne» gotiationis, vel speluncam latronum[2]. » Significavit enim futuros in Ecclesia, qui sua negotia potius agerent, vel receptaculum ibi haberent ad occultanda scelera sua, quam ut charitatem Christi sequerentur, et peccatorum confessione accepta venia corrigerentur.

QUÆSTIO XLIX.

Ad id quod dixit : « Non enim ultra incipiunt mori[3] : » Quia connubia propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem : ubi ergo mors non est, neque connubia. Sicut enim nunc sermo noster decedentibus et succedentibus syllabis peragitur atque perficitur : ita et ipsi homines quorum sermo est, decedendo ac succedendo peragunt atque perficiunt ordinem hujus sæculi, qui temporalium rerum pulchritudine contexitur. In illa autem vita quoniam Verbum Dei quo fruemur, nulla decessione et successione syllabarum completur, sed omnia quæ habet semper manendo simul habet, ita participes ejus, quibus ipsum solum erit vita, neque moriendo sibi decedent, neque nascendo succedent.

[1] Joan. II, 19. — [2] Ibid. 16 ; Luc. XIX, 46 ; Isaï. LVI, 7 ; Jerem. VII, 11, et Matth. XXI, 13. — [3] Luc. XX, 36.

QUÆSTIO L.

Quod dixit Dominus Discipulis : « Orate ne intretis in » tentationem : et ipse avulsus est ab eis quantum jac- » tus est lapidis[1] : » tanquam hoc eos admonuerit, ut in eum dirigerent lapidem, id est, usque ad eum perducerent intentionem Legis, quæ scripta erat in lapide[2]. Usque ad illum enim potest pervenire ille lapis : « Quoniam finis » Legis est Christus ad justitiam omni credenti[3]. »

QUÆSTIO LI.

Quod scriptum est de Domino : « Finxit se longius » ire[4] » non ad mendacium pertinet. Non enim omne quod fingimus mendacium est : sed quando id fingimus quod nihil significat, tunc est mendacium. Cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis, alioquin omnia quæ a sapientibus et sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundum usitatum intellectum non subsistit veritas talibus dictis. Non enim homo qui habuit duos filios, quorum junior accepta parte patrimonii sui profectus est in regionem longinquam[5], et cætera quæ in illa narratione contexuntur, ita dicuntur tanquam vere fuerit quisquam homo qui hoc in filiis suis duobus aut passus sit, aut fecerit. Ficta sunt ergo ista ad rem quamdam significandam, tam longe lateque majorem et tam incomparabiliter differentem, ut per illum fictum hominem

[1] Luc. xxii, 40, 41. — [2] Deut. ix, 9. — [3] Rom. x, 4. — [4] Luc. xxiv, 28. — [5] Id. xv, 11-32.

Deus verus intelligatur. Sicut autem dicta, ita etiam facta finguntur sine mendacio ad aliquam rem significandam: unde est etiam illud ejusdem Domini, quod in fici arbore quæsivit fructum eo tempore, quo illa poma nondum essent[1]. Non enim dubium est illam inquisitionem non fuisse veram: quivis enim hominum sciret, si non divinitate, vel tempore, poma illam arborem non habere. Fictio igitur quæ ad aliquam veritatem refertur, figura est: quæ non refertur, mendacium est. Quid ergo significat quod se ire longius Dominus finxit; cum comitaretur Discipulis, exponens eis sanctas Scripturas, utrum ipse esset ignorantibus? Quid putamus, nisi quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem pervenire posse homines intimavit? Ut cum longius ipse ab hominibus abscesserit super omnes cœlos, tamen ita cum eis sit qui hæc exhibent servis ejus, ut cum dicere cœperint: « Domine, quan» do te vidimus hospitem et adduximus[2]: » tanquam eum scilicet qui longe abscesserat: respondeat ille: « Cum » uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis[3]. » Tenet ergo Christum ne longius ab illo eat, quisquis catechizatus verbo, in omnibus bonis ei qui se catechizat communicat, sicut Apostolus dicit: « Communicet qui » catechizatur verbo ei qui se catechizat in omnibus » bonis[4]. » Et alio loco cum dixisset, « Necessitatibus » sanctorum communicantes: » statim subjecit: « Hospita» litatem sectantes[5]. » Et isti enim catechizati erant verbo, cum eis exponeret Scripturas, et quia hospitalitatem sectati sunt, eum quem in ipsa expositione Scripturarum non cognoverant, in panis fractione cognoscunt. Non enim auditores Legis justi sunt apud Deum, sed factores Legis justificabuntur[6].

[1] Matth. XXI, 19. — [2] Id. XXV, 38. — [3] Ibid. 40. — [4] Galat. VI, 6. — [5] Rom. XII, 13. — [6] Id. II, 13.

II Quod[1] Dominum in passione exuerunt veste propria, et induerunt fucata[2], significati sunt hi hæretici qui eum aiunt non verum corpus habuisse, sed fictum.

[1] Isthæc annotatiuncula neque computatur in Elencho superius proposito, neque hic omnibus in MSS. sed in plurimis tamen atque etiam in Corbeiensi antiquissimo reperitur. Abest ab editis Am. et Er. At. Apud. Rat. necnon in MS. Sorbonico pertinet ad subsequentem librum Quæstionum in Matthæum. — [2] Luc. xxiii, 11, et Matth. xxvii, 28.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

QUÆSTIONUM SEPTEMDECIM

IN

EVANGELIUM

SECUNDUM MATTHÆUM

LIBER UNUS.

QUÆSTIO I.

Quod dictum est : « Occisos infantes a bimatu et infra[1], » significatum est humiles habentes geminam charitatem, tanquam parvulos bimos posse mori pro Christo.

[1] Matth. II, 16.

QUÆSTIO II.

« Quod dico vobis in tenebris [1], » id est, cum adhuc in timore carnali estis, quia in tenebris est timor, « Di- » cite in lumine, » hoc est, in fiducia veritatis, accepto Spiritu sancto. « Et quod in aure auditis, prædicate super » tecta, » id est, quod in secreto auditis, calcato carnis domicilio prædicate.

QUÆSTIO III.

« Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere in ter- » ram ; non veni pacem mittere, sed gladium : veni enim » separare hominem adversus patrem suum [2]. » Quia renuntiat quis diabolo, qui fuit filius ejus. « Et filiam ad- » versus matrem suam : » Plebem Dei adversus mundanam civitatem, hoc est, perniciosam generis humani societatem, quam nunc Babylonia, nunc Ægypto, nunc Sodoma, nunc aliis atque aliis nominibus Scriptura significat. « Nu- » rum adversus socrum, » Ecclesiam adversus synagogam, quæ secundum carnem Christum peperit sponsum Ecclesiæ. Dividuntur autem gladio spiritus, quod est verbum Dei. « Et inimici hominis domestici ejus [3], » cum quibus antea consuetudine implicatus erat.

QUÆSTIO IV.

« Quod autem descendens de monte, » posteaquam præcepta illic Discipulis et multitudini dedit, « leprosum » statim, extendens manum suam, curat [4], » significat eos

[1] Matth. x, 27. — [2] Ibid. 34, 35. — [3] Ibid. 36. — [4] Id. viii, 1-3.

qui de illis implendis dubitabant, suo auxilio ab hujusmodi varietate mundari.

QUÆSTIO V.

Quod Dominus dixit Scribæ, qui eum sequi voluit, « Vulpes foveas habent, et volucres cœli tabernacula, » Filius hominis autem non habet ubi caput suum recli- » net [1], » intelligitur miraculis Domini commotus propter inanem jactantiam eum sequi voluisse, quam significant aves : finxisse autem discipuli obsequium, quæ fictio vulpium nomine significata est. Reclinatione vero capitis humilitatem suam significavit, quæ in illo simulatore ac superbo non habebat locum.

QUÆSTIO VI.

« Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Mortuos » hic non credentes dixit : « Mortuos autem suos [2], » qui nihilominus sine fide de corpore exirent.

QUÆSTIO VII.

« Excutite pulverem de pedibus vestris [3] : » aut ad contestationem laboris terreni, quem pro illis inaniter suscepissent : aut ut ostenderent usque adeo se ab ipsis nihil terrenum quærere, ut etiam pulverem de terra eorum sibi non paterentur adhærere.

[1] Matth. VIII, 20. — [2] Ibid. 22. — [3] Id. x, 14.

QUÆSTIO VIII.

« Estote ergo prudentes sicut serpentes [1] : » ad cavendum malum, in capite custodiendo, quod est Christus. Nam serpens totum corpus pro capite objicit persequenti : vel quod per angustias se coarctans veteri tunica exutus innovatur. Quod imitantur quibus dictum est, « Intrate per angustam portam [2] : » cum vetere homine exuuntur. Nam si cavendum malum ita moneret, ut violenter resistendum esset malis, non supra dixisset, « Mitto » vos sicut oves in medio luporum. » Simplices autem sicut columbas esse voluit, ad nulli nocendum. Nam hoc genus avis nullum omnino animalium necat, non solum grandium, contra quæ vires non habet, sed etiam minutissimorum, quibus etiam perparvi passeres aluntur. Est autem omnibus irrationalibus animantibus una quædam inter se societas, sicut etiam rationalibus sua, id est hominibus, non solum secum, sed etiam cum Angelis. Discunt ergo ex similitudine columbarum nulli prorsus nocere ad societatem suam pertinenti participatione rationis.

QUÆSTIO IX.

« Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ [3]. » Notandum confessionem poni in laude Dei. Non enim peccata Dominus confitebatur, quæ nulla habebat, præsertim quia eum exultantem hoc dixisse alius Evangelista commemorat [4] : quanquam et verba ipsa quæ dicit non habeant dubitationem, quod in laude Dei dicantur. Ergo confessionem vocat Scriptura generaliter quidquid mani-

[1] Matth. x, 16. — [2] Id. vii, 13. — [3] Id. xi, 25. — [4] Luc. x, 2.

feste, sicut cernitur, enuntiatur. Nam et illud quod ait, « Si quis me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo [1] : » vel sicut alibi est, « Coram Angelis Dei [2] : » non utique peccata confitetur qui Christum confitetur. Quod si propterea putant aliqui confessionem vocari, quia pro crimine objiciatur Christi nomen tempore persecutionis; numquid ita etiam Christus coram Patre vel coram Angelis hominem qui se confessus fuerit confitetur? Est etiam in Ecclesiastico ita positum, « Et hæc dicetis in confessione, opera Domini universa, quoniam bona valde [3]. » Quo in loco indubitanter Dei laudes exaggerantur. Hæc dicta sunt propter imperitiam fratrum, qui cum legente lectore audiunt hoc verbum, pectora statim tundunt, non attendentes quo loco dicatur, quasi non possit nisi peccatorum esse confessio.

QUÆSTIO X.

Notandum de eo quod illicite factum videretur Judæis, quod « Discipuli sabbato spicas evulsissent [4], » unum exemplum datum regiæ potestatis de David, alterum sacerdotalis de iis qui per ministerium templi sabbatum violant : ut multo minus ad ipsum evulsarum sabbato spicarum crimen pertineat, qui verus rex et verus sacerdos est, et ideo Dominus sabbati.

QUÆSTIO XI.

I. « Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit [5]. »

[1] Matth. x, 32. — [2] Luc. xxxii, 8. — [3] Eccli. xxxxi, 20. — [4] Matth. xii, 1-8. — [5] Ibid. 25.

Cum negligentius agerent præpositi Ecclesiæ, aut cum dormitionem mortis acciperent Apostoli, venit diabolus et superseminavit eos, quos malos filios Dominus interpretatur. Sed recte quæritur, utrum hæretici sint, an male viventes catholici. Possunt enim dici filii mali etiam hæretici, quia ex eodem Evangelii semine et Christi nomine procreati, pravis opinionibus ad falsa dogmata convertuntur. Sed quod dicit eos in medio tritici seminatos, quasi videntur illi fignificari qui unius communionis sunt: Verumtamen quoniam Dominus agrum ipsum, non Ecclesiam, sed hunc mundum interpretatus est, bene intelliguntur hæretici, quia non societate unius Ecclesiæ vel unius fidei, sed societate solius nominis Christiani in hoc mundo permiscentur bonis : ut illi qui in eadem fide mali sunt, palea potius quam zizania deputentur : quia palea etiam fundamentum ipsum habet cum frumento, radicemque communem. In illa plane sagena, qua concluduntur et mali et boni pisces, non absurde mali catholici intelliguntur [1]. Aliud est enim mare, quod magis mundum istum significat : aliud sagena, quæ unius fidei vel unius Ecclesiæ communionem videtur ostendere. Inter hæreticos et malos catholicos hoc interest, quod hæretici falsa credunt, illi autem vera credentes non vivunt ita ut credunt.

II. Solet autem etiam quæri, schismatici quid ab hæreticis distent, et hoc inveniri quod schismaticos non fides diversa faciat, sed communionis disrupta societas. Sed utrum inter zizania numerandi sint, dubitari potest. Magis autem videntur spicis corruptis esse similiores, sicut » scriptum est : Vento autem corrumpetur filius iniquus [2]: vel paleis aristarum fractis, vel scissis et de segete abruptis, Quo enim altiores, id est, superbiores, eo fragiliores, le-

[1] Matth. XII, 47. — [2] Sap. IV, 4.

vioresque sunt. Nec tamen consequens est, ut omnis hæreticus vel schismaticus corporaliter ab Ecclesia separetur. Si enim falsa de Deo credit, vel de aliqua parte doctrinæ quæ ad fidei pertinet ædificationem, ita ut non quærentis cunctatione temperatus sit, sed inconcusse credentis, nec omnino scientis opinione atque errore discordans, hæreticus est, et foris et animo, quamvis corporaliter intus videatur. Multos enim tales portat Ecclesia, quia non ita defendunt falsitatem sententiæ suæ, ut intentam multitudinem faciant : quod si fecerint tunc pelluntur. Item quicumque invident bonis, ita ut quærant occasiones excludendi eos, aut degradandi ; vel crimina sua sic defendere parati sunt, si objecta vel prodita fuerint, ut etiam conventiculorum segregationes vel Ecclesiæ perturbationes cogitent excitare ; jam schismatici sunt, et ab unitate corde discissi, etiamsi non inventis occasionibus aut occultatis factis suis Sacramento Ecclesiæ corporali conversatione socientur.

III. Quapropter illi soli catholici mali recte deputantur, qui quamvis vera credant quæ ad fidei doctrinam pertinent, et si quid forte nesciunt, quærendum existiment, et salva pietate discutiant sine aliquo præjudicio ipsius veritatis, et bonos vel quos bonos putant ament atque honorent quantum possunt ; tamen flagitiose atque facinorose vivunt, contra quam vivendum esse credunt. Tales enim etiamsi prodantur aut accusentur, pro disciplina Ecclesiæ salutisque suæ causa correpti, vel a communione suspensi, nullo modo sibi recedendum esse a communione catholica existimant, quocumque permissi fuerint satisfactionis quærentes locum : et aliquando per pœnitentiam in frumenta mutantur, sive correpti, sive remoti, sive etiam verbo Dei nullo nominatim accusante aut increpante perterriti. Aliquando autem etiam sub nomine

pœnitentium ita vivunt ut solent, aut non multo minus, quidam etiam amplius; nullo modo tamen a catholica unitate discedunt. Quibus ita viventibus si mors obrepserit, paleæ deputantur usque in finem. Hoc etiam ipsi credunt: nam si aliter credunt, et inconcusse tenent, jam inter hæreticos numerandi sunt, putantes omnibus Deum, etiam in magna iniquitate usque in finem vitæ perseverantibus, tantum quia Ecclesiæ unitatem, non sincera dilectione, (nam bene viverent,) sed magis pœnarum timore tenuerunt, veniam daturum. Isti ergo non hoc credunt, vel non firmiter opinantur, etsi adhuc forsitan quærunt: sed magis eos decipit spes dilationis, dum se diutius victuros putant, et perditos mores aliquando in melius mutaturos. Contra quos dicitur; « Ne tardes converti ad Deum, neque differas de die in diem: subito » enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet » te[1]. » Illi enim convertuntur, qui recte vivere incipiunt; hoc est enim ad Deum redire: qui autem concupiscentias suas perseveranter sequuntur, dorsum quodam modo habent ad Deum, quamvis in unitate constituti sæpe illum retorto collo conentur aspicere. Ergo et isti, ut ait Propheta, « Caro sunt et spiritus ambulans et non revertens[2]. » Sed tamen, ut dictum est, propter eamdem fidem atque unitatem Ecclesiæ, neque inter zizania, quoniam illa extra radicata sunt, neque inter aristarum paleam quæ se etiam frumentis audet aspera dissensione et fragili elatione superimponere, sed quamvis subjectam frumentis, tamen inter paleam quæ ultima ventilatione separanda est, numerantur.

IV. Boni autem catholici sunt, qui et fidem integram te sequuntur mores bonos: quod autem ad fidei doctrinam pertinet, ita quærunt, si quid quærendum habent, ut absit con-

[1] Eccli. v, 8, 9. — [2] Psal. LXXVII, 39.

certatio periculosa, vel quærenti, vel ei cum quo quæritur, vel eis qui disserentes audiunt. Ita autem docent, si quid docendum habent, ut usitata et confirmata securissime et fidentissime, et lenissime, ut possunt, insinuent: inusitata vero, etiamsi veritatis manifestatione liquidissima perceperunt, quærendi potius quam præcipiendi aut affirmandi modo, propter audientis infirmitatem. Si enim tantum habet pondus aliquod verum, ut vires discentis excedat; suspendendum est ut extendat crescentem, non imponendum ut obterat parvulum. Inde est illud Domini, « Sed Filius hominis cum venerit, putas inveniet fidem in » terra[1]? » Aliquando autem et occultandum est, sed cum spe hortatoria, ut non faciat desperatio frigidiores, sed desiderium capaciores. Inde est illud ejusdem Domini, « Multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare mo» do[2]. » Quod vero ad mores pertinet, hoc bene et breviter dicitur : Aut confligendum est cum amore temporalium bonorum, ut non vincat; aut etiam edomitus subditusque esse debet, ut cum surgere cœperit, facile reprimatur; aut ita extinctus, ut se omnino nulla ex parte commoveat. Ex quo fit ut etiam ipsam mortem propter veritatem alii fortiter obeant, alii æquanimiter, alii libenter. Quæ tria genera fructus sunt fertilis terræ, triceni, et sexageni, et centeni. In horum aliquo genere inveniendus est tempore mortis suæ, si quis de hac vita recte cogitat emigrare.

V. Toleranda sunt autem non solum zizania usque ad messem, quæ cum diabolus aspersis pravis erroribus falsisque opinionibus superseminasset, hoc est, præcedente nomine Christi hæreses superjecisset, magis ipse latuit atque occultissimus factus est; hoc est enim, « Et » abiit, » sed etiam palea usque ad ventilationem. Nec probatur fortius gravitas frumentorum, nisi paleæ perturba-

[1] Luc. XVIII, 8. — [2] Joan. XVI, 12.

tionibus, quas qui comprimere non potuerit veritate defensa, cesserit unitate servata. Quanquam in hac parabola Dominus, sicut in ejus expositione conclusit, non quædam, sed omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, zizaniorum nomine significasse intelligitur.

QUÆSTIO XII.

I. « Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, » tunc apparuerunt et zizania[1] » Cum enim spiritalis homo esse cœperit dijudicans omnia, tunc ei errores incipiunt apparere[2]. Servi autem dixerunt ei, « Vis, imus, et » colligimus ea[3]? » Utrum ipsi sunt servi, quos paulo post messores appellat? an quia in expositione parabolæ messores dixit esse Angelos, nec quisquam facile dicere ausus fuerit Angelos nescisse quis zizania superseminaverit, et ea tunc apparuisse Angelis cum herba fructum fecisset; magis oportet intelligi homines ipsos fideles servorum nomine hoc loco significatos, quos etiam bonum semen dicit? Nec mirum si et bonum semen ipsi dicuntur, et servi patrisfamilias : sicut et de se ait, quod et ipse sit janua, ipse sit pastor[4]. Ex diversis enim significationibus una res etiam plures et diversas similitudines recipit. Præsertim quia cum ad servos loqueretur, non ait. « In » tempore messis dicam vobis, Colligite primum ziza» nia, » sed « Dicam, inquit, messoribus[5]. » Unde intelligitur colligendorum zizaniorum ad comburendum alia esse ministeria, nec quemquam Ecclesiæ filium debere arbitrari ad se hoc officium pertinere.

II. Cum igitur esse quisque spiritalis cœperit, cognoscit errores hæreticorum, et omnino dijudicat atque discer-

[1] Matth. xiii, 26. — [2] I Cor. ii, 15. — [3] Matth. xiii, 28. — [4] Joan. x, 7 et 11. — [5] Matth. xiii, 30.

nit quidquid audierit aut legerit abhorrere a regula veritatis : sed donec in eisdem spiritalibus perficiatur, et quodam modo maturescat in fructum quem herba dedit, potest eum movere, quare sub nomine christiano tam multæ hæreticorum extiterint falsitates. Inde est quod servi dicunt : « Nonne bonum semen seminasti in agro tuo? » unde ergo habet zizania [1] ? » Deinde cum cognoverit hanc excogitasse fraudem diabolum, cum contra tanti nominis auctoritatem nihil se valere sentiret, ut fallacias suas eodem nomine obtegeret; potest ei suboriri voluntas, ut tales homines de rebus humanis auferat, si aliquam temporis habeat facultatem; sed utrum facere debeat, justitiam Dei consulit utrum hoc ei præcipiat, vel permittat, et hoc officium esse hominum veilt : hinc est quod servi dicunt : « Vis, imus et colligimus ea [2] ? » Quibus quia Veritas ipsa respondet, non ita hominem constitutum esse in hac vita, ut certus esse possit qualis quisque futurus sit postea, cujus in præsentia cernit errorem, vel quid etiam error ejus conferat ad provectum bonorum; non esse tales auferendos de hac vita, ne cum malos conatur interficere, bonos interficiat, quod forte futuri sunt; aut bonis obsit, quibus et inviti forte utiles sunt; sed tunc opportune fieri, cum jam in fine non restat vel tempus commutandæ vitæ, vel proficiendi ad veritatem ex occasione atque comparatione alieni erroris; tunc autem hoc non ab hominibus, sed ab Angelis fieri; inde est quod respondet paterfamilias : « Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis » simul et triticum, sed in tempore messis dicam messo» ribus [3], et cætera. » Atque hoc modo eos patientissimos et tranquillissimos reddit.

III. Quæri autem potest quod ait : « Alligate fasciculos » ad comburendum [4], » cur non unum falcem, aut unum

[1] Matth. XIII, 27. — [2] Ibid. 28. — [3] Ibid. 29. — [4] Ibid. 30.

acervum zizaniorum fieri dixit? Nisi forte propter varietatem hæreticorum, et non solum a tritico, verumetiam a se ipsis discrepantium, ipsa uniuscujusque hæreseos propria conventicula, in quibus singillatim sua communione devincti sunt, nomine fasciculorum designavit: ut jam tunc incipiant alligari ad comburendum, cum a catholica communione segregati suas proprias quasi ecclesias habere cœperint, ut combustio earum sit in fine sæculi, modo alligatio fasciculorum. Sed si ita esset, non jam multæ resipiscendo, et in Catholicam remeando ab errore descisceerent. Quapropter et alligatio fasciculorum in fine futura est, ut non confuse, sed pro modo perversitatis suæ uniuscujusque erroris pertinacia puniatur.

IV. « Ne forte colligentes zizania eradicetis simul et » triticum. » Utrum quia etiam boni cum adhuc infirmi sunt, opus habent in quibusdam malorum commixtione, sive ut per eos exerceantur, sive ut eorum comparatione magna illis exhortatio fiat, ut nitantur ad melius, quibus sublatis altitudo charitatis quasi evulsa marescat, quod est eradicari. Nam sic ait Apostolus: « Ut in charitate radicati » et fundati possitis comprehendere[1]. » An forte ideo simul eradicatur triticum, cum auferuntur zizania, quia multi primo zizania sunt, et postea triticum fiunt? qui nisi patienter cum mali sunt tolerentur, ad laudabilem mutationem non perveniunt: itaque si evulsi fuerint, simul eradicatur et triticum, quod futuri essent, si eis parceretur.

QUÆSTIO XIII.

« Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quæ» renti bonas margaritas. Inventa autem una pretiosa mar» garita, abiit et vendidit omnia quæ habuit, et emit

[1] Ephes. III, 17.

» eam [1]. Quæstio est, cur a numero plurali ad singularem transierit, ut cum quærat homo bonas margaritas, unam inveniat pretiosam, quam venditis omnibus quæ habet, emat. Aut ergo iste bonos homines quærens, cum quibus utiliter vivat, invenit unum præ omnibus sine peccato, mediatorem Dei et hominum hominem Christum Jesum [2]: aut præcepta quærens, quibus servatis cum hominibus recte conversetur, invenit dilectionem proximi, in quo uno dicit Apostolus omnia contineri [3] : ut, « Non occides; » Non mœchaberis : Non furaberis : Non falsum testimo-» nium dices, » et si quod est aliud mandatum, singulæ margaritæ sint, quæ in hoc sermone recapitulantur: Di-» liges proximum tuum tanquam te ipsum. » Aut bonos intellectus homo quærit, et invenit unum illud quo cuncti continentur, « In principio Verbum, et Verbum apud » Deum, et Verbum Deum [4]. » lucidum candore veritatis, et solidum firmitate æternitatis, et undique sui simile pulchritudine divinitatis, qui Deus penetrata carnis testudine intelligendus est. Ille enim ad margaritam ipsam jam pervenerat, quæ in tegumentis mortalitatis, quasi concharum obstaculo, in profundo hujus sæculi, atque inter duritias saxeas Judæorum aliquando latuerat : ille ergo ad ipsam margaritam jam pervenerat, qui ait: « Et si noveramus Christum secundum carnem, sed nunc jam non » novimus [5]. » Nec ullus omnino intellectus margaritæ nomine dignus est, nisi ad quem discussis omnibus carnalibus tegminibus pervenitur, quibus sive per verba humana, sive per similitudines circumpositas operitur, ut purus et solidus et nusquam a se dissonans, certa ratione cernatur. Quos tamen omnes veros et firmos et perfectos intellectus unus ille continet, per quem facta sunt omnia

[1] Matth. xiii, 45. — [2] 1 Tim. ii, 5. — [3] Rom. xiii, 8, 9. — [4] Joan. i, 1. — [5] 2 Cor. v, 16.

quod est Verbum Dei. Quodlibet autem horum trium sit vel si aliquid aliud occurrere potuerit, quod margaritæ unius et pretiosæ nomine bene significetur, pretium ejus est nos ipsi : qui ad eam possidendam non sumus liberi, nisi omnibus pro nostra liberatione contemptis, quæ temporaliter possidentur. Venditis enim rebus nostris nullum earum majus accipimus pretium, quam nos ipsos; quia talibus implicati, nostri non eramus : ut rursus nos ipsos pro illa margarita demus, non quia tanti valeamus, sed quia plus dare non possumus.

QUÆSTIO XIV.

I « Et oculos suos clauserunt, ne aliquando oculis vi- » deant : » id est, ipsi causa fuerunt, ut Deus eis oculos clauderet. Alius enim Evangelista dicit : « Excæcavit » oculos eorum[1]. » Sed utrum ut nunquam videant, an vero ne vel sic aliquando videant, cæcitate sua sibi displicentes, et se dolentes, et ex hoc humiliati atque commoti ad confitenda peccata sua, et pie quærendum Dominum. Sic enim Marcus hoc dicit : « Ne quando convertantur et » dimittantur eis peccata[2] » Ubi intelliguntur peccatis suis meruisse ut non intelligerent, et tamen hoc ipsum misericorditer eis factum, ut peccata sua cognoscerent, et conversi veniam mererentur. Quod autem Joannes hunc locum ita dicit : « Propterea non poterant credere, » quia iterum dixit Isaïas : Excæcavit oculos eorum, et » induravit cor eorum, ut non videant oculis, et intelli- » gant corde, et convertantur, et sanem eos[3] : » adversari videtur huic sententiæ, et omnino cogere, ut quod hic dictum est : « Ne quando oculis videant, » non accipiatur

[1] Matth. XIII, 15. — [2] Marc. IV, 12. — [3] Joan. XII, 39, 40, et Isaï. VI, 10.

ne vel sic aliquando oculis videant, sed prorsus ut non videant. Quandoquidem aperte ita dicit : « Ut oculis non » videant. » Et quod ait : Propterea non poterant cre- » dere, » satis ostendit non ideo factam illam excæcationem, ut ea commoti et dolentes se non intelligere, converterentur aliquando per pœnitentiam ; non enim possent hoc facere, nisi prius crederent, ut credendo converterentur, conversione sanarentur, sanitate intelligerent : sed ideo potius excæcatos, ut non crederent. Dicit enim apertissime : « Propterea non poterant credere. »

II. Quod si ita est, quis non exurgat in defensionem Judæorum, ut eos extra culpam fuisse proclamet, quod non crediderunt? Propterea enim non poterant credere, quia excæcavit oculos eorum. Sed quoniam potius Deus extra culpam debet intelligi, cogimur fateri aliis quibusdam peccatis ita eos excæcari meruisse : qua tamen excæcatione non potuerunt credere. Verba enim Joannis ista sunt : « Propterea non poterant credere, quia iterum » dixit Isaïas : Excæcavit oculos eorum. » Frustra itaque conamur intelligere, ideo fuisse cæcatos, ut converterentur, cum ideo converti non poterant, quia non credebant et ideo credere non poterant quia excæcati erant. An forte non absurde dicimus quosdam Judæorum fuisse sanabiles ; sed tanto tamen superbiæ tumore periclitatos, ut eis expedierit primo non credere, et ad hoc fuisse cæcatos, ut non intelligerent Dominum loquentem per parabolas, quibus non intellectis, non in eum crederent, non credentes autem cum cæteris desperatis crucifigerent eum ; atque ita post ejus resurrectionem converterentur, quando jam de reatu mortis Domini amplius humiliati vehementius diligerent a quo sibi tantum scelus dimissum esse gauderent. Quoniam tanta eorum erat superbia, ut tali humiliatione esset dejicienda. Quod incongrue dictum esse quilibet ar-

bitretur, si non ita contigisse in Actibus Apostolorum manifestissime legerit [1]. Non ergo abhorret quod ait Joannes, « Propterea non poterant credere, quia excæ» cavit oculos eorum ut non videant, » ab ea sententia, qua intelligimus ideo excæcatos ut converterentur, hoc est, ideo eis per obscuritates parabolarum occultatas sententias Domini, ut post ejus resurrectionem salubriore pœnitentia resipiscerent : quia per obscuritatem sermonis excæcati, dicta Domini non intellexerunt, et ea non intelligendo, non in eum crediderunt, non credendo crucifixerunt eum, atque ita post ejus resurrectionem miraculis, quæ in ejus nomine fiebant, exterriti, majore criminis reatu compuncti sunt et prostrati ad pœnitentiam, deinde accepta indulgentia ad obedientiam flagrantissima dilectione conversi.

III. Nam quibus non profuit illa cæcitas ad conversionem, quæ per linguam parabolarum fiebat, ita de illis Propheta alio loco dicit, quod etiam Apostolus commemoravit cum de obscuritate linguarum ageret : « In aliis » linguis, et in aliis labiis loquar populo huic, et nec sic » me exaudient, dicit Dominus [2]. » Non enim diceretur, « Nec sic me exaudient, » nisi ad hoc fieret, ut vel sic exaudirent : id est, ut eis ad humilem confessionem et sollicitam inquisitionem et obedientem conversionem et ferventem dilectionem valeret. Est vero etiam ista ratio medicinæ corporalis. Nam et pleraque medicamenta prius affligunt ut sanent, et ipsa collyria quæ ad oculos pertinent, si ea opus est intrinsecus infundi, nisi sensum videndi prius claudant et perturbent, prodesse non possunt.

IV. Nec moveat quod idem Propheta dicit : « Nisi cre» dideritis, non intelligetis : » quasi contrarium sit quod Joannes ait : « Propterea non poterant credere, quia

1 Act. II, 37. — 2 I Cor. XIV, 21, et Isaï. XXVIII, 11.

» excæcavit oculos eorum; » id est, quia illæ parabolæ ita dicebantur, ut ab eis non possent intelligi. Dicit enim aliquis, Si ut intelligerent credere debebant, quomodo propterea non poterant credere, quia non intelligebant, hoc est : « Quia excæcavit oculos eorum? » Sed quod ait Isaïas : « Nisi credideritis, non intelligetis[1], » de illa intelligentia dictum est, in qua semper manebitur, rerum ineffabilium : cum autem dicitur quod credatur, nisi quod dicitur intelligatur credi non potest. Intelligenda sunt ergo dicta, ut credantur quæ dici potuerunt : credenda autem quæ dici potuerunt, ut intelligantur quæ dici non possunt.

QUÆSTIO XV.

« Et sine parabolis non loquebatur eis[2]. » Non quia nihil proprie locutus est, sed quia nullum fere sermonem explicavit, ubi non aliquid per parabolam significavit, quamvis in eo aliqua et proprie dixerit : ita ut sæpe inveniatur totus sermo ejus parabolis explicatus, totus autem proprie dictus nullus inveniatur. Explicatos autem sermones dico, quando ex aliqua occasione rerum incipit loqui quousque terminet quidquid ad ipsam rem pertinet, et transeat ad aliud. Nonnunquam sane alius Evangelista contexit, quod alius diversis temporibus dictum indicat. Non enim omnimodo secundum rerum gestarum ordinem, sed secundum suæ quisque recordationis facultatem, narrationem quam exorsus est ordinavit.

[1] Isaï. VII, 9, juxta LXX. — [2] Matth. XIII, 34.

QUÆSTIO XVI.

« Intellexistis hæc omnia ? Dicunt ei : Etiam. Ait illis : » Ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorum, similis est » homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et » vetera[1]. » Utrum ista conclusione exponere voluit quem dixerit thesaurum in agro absconditum[2]? Quoniam sanctæ Scripturæ intelliguntur, quæ nomine duorum Testamentorum, Novi et Veteris, concluduntur : quemadmodum apud alium Evangelistam gladium bis acutum tali conclusione videtur exponere[3]. An quia in parabolis ista locutus est; et cum quæsisset ab eis utrum intellexissent, responderunt se intellexisse ; fortasse ista similitudine ultima patrisfamilias proferentis de thesauro suo nova et vetera, ostendere voluit eum doctum habendum esse in Ecclesia, qui etiam Scripturas veteres parabolis explicatas intellexerit, ab istis novis accipiens regulas? Quia et ista Dominus per parabolas enuntiavit, quamvis ipse Christus esset finis illorum; id est, ut in eo illa vetera complerentur : ut si ipse in quo illa complentur et manifestantur, per parabolas adhuc loquitur, donec ejus passio velum discindat, ut nihil sit occultum quod non reveletur; multo magis illa quæ ad commendandam tantam salutem tam longe de illo scripta sunt, parabolis operta esse noverimus : quæ cum Judæi ad litteram acciperent, noluerunt esse docti in regno cœlorum, neque transire ad Christum, ut auferretur velamen, quod supra cor eorum positum est.

[1] Matth. xiii, 51, 52. — [2] Ibid. 44. — [3] Apoc. i, 16.

QUÆSTIO XVII.

I. « Fratres ejus, Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas, » et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? Unde » ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo[1]. » Fratres apud Judæos dici solere cognatos usque adeo probatur, ut non solum ex propinquo generationis gradu, sicut sunt filii fratrum et sororum, qui etiam apud nos usitatissime fratres dicuntur; sed etiam avunculus et sororis filius, sicut sibi erant Jacob et Laban, fratres appellati inveniantur[2]. Non ergo mirum est dictos esse fratres Domini ex materno genere quoscumque cognatos; cum etiam ex cognatione Joseph dici potuerint fratres ejus ab eis, qui illum patrem Domini esse arbitrabantur.

II. Generalem justitiam non violat quis, nisi libidine transgressus fuerit aut placitum societatis humanæ, sicut est furtum, rapina, adulterium, incestus, et hujusmodi; aut naturam, sicut est contumelia, cædes, homicidium, concubitus masculorum vel pecorum, aut modum in concessis, sicut est superbum amplius verberare quam oportet, vel superfluum edere vel bibere amplius quam oportet, cum ipsa conjuge concumbere amplius quam oportet, et similia.

III. Bene intelligitur Spiritus sanctus ideo primum linguarum donum dedisse hominibus, quæ pacto et placito hominum institutæ sunt, et forinsecus per sensus corporis consuetudine audiendi discuntur, ut eis ostenderet quam facile posset sapientes facere per sapientiam Dei, quæ in eis interna est.

IV. Item voluntas Verbi sempiterni stabilis est semper, quia simul habet omnia : nostra autem voluntas ideo non

[1] Matth. XIII, 55, 56. — [2] Gen. XXIX, 15.

stat quia non habet simul omnia; ideo modo hoc, modo illud volumus. Item sic fuerunt in illo Verbo omnia quæ facta sunt, et ipsa susceptio hominis sic ab eo præcognita est, quomodo si pictor velit pingere totam domum, et cogitet vel noverit locum ubi etiam se pingere debeat: totum in arte habet, et in præparatione, et in voluntate, quamvis certis et suis quæque temporibus explicet. Sic omnis creatura et ipse homo qui ejusdem sapientiæ personam mystice et inenarrabili susceptione gestaturus erat, in ipsa sapientia tanquam Dei arte sempiterna semper erat, quamvis suis quæque temporibus efficiat, quæ pertendit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, atque in se manens innovat omnia[1].

V. Item quomodo quis velit velle mori, si sic velle mori pervenerat, qui jam habet sanam fidem et videt quo sibi perveniendum sit, ad hoc jam proficit, ut libenter de hac vita discedat. Non enim hoc est videre quo sibi perveniendum sit, quod est etiam amare illud, et ibi jam esse desiderare: quod in cujus animo effectum fuerit, necesse est ut libenter moriatur. Frustra itaque dicunt quidam, qui jam sanam fidem tenent, ideo se nolle mori ut proficiant, cum ipse profectus eorum in eo profectu sit, ut mori velint. Si ergo verum loqui volunt, non dicant: Ideo mori nolo, ut proficiam, sed: Ideo mori nolo, quia parum profeci. Itaque mori nolle fidelibus non consilium est ut proficiant, sed indicium quod parum profecerint. Proinde quod nolunt, ut perfecti sint; velint, et perfecti sunt.

[1] Sap. VIII, 1, et VII, 27.

PRÆFATIO

INCERTI AUCTORIS.

Omnibus divinæ Scripturæ paginis Evangelium excellit: quia quod Lex et Prophetæ futurum prædixerunt, hoc completum dicit Evangelium. Inter ipsos autem Evangeliorum scriptores Joannes eminet in divinorum mysteriorum profunditate, qui a tempore dominicæ ascensionis per annos sexaginta quinque Verbum Dei absque adminiculo scribendi usque ad ultima Domitiani prædicavit tempora. Sed occiso Domitiano, cum permittente Nerva de exilio rediisset Ephesum; compulsus ab episcopis Asiæ, de coæterna Patri divinitate Christi scripsit adversus hæreticos, qui eo absente irruperant in ejus Ecclesias, qui Christum ante Mariam fuisse negabant. Unde merito in figura quatuor animalium, aquilæ volanti comparatur : quæ volat altius cæteris avibus, et solis radios irreverberatis aspicit luminibus. Cæteri quippe Evangelistæ, qui temporalem Christi nativitatem, et temporalia ejus facta quæ gessit in homine, sufficienter exponunt, et de divinitate pauca dixerunt, quasi animalia gressibilia cum Domino ambulant in terra : hic autem pauca de temporalibus ejus gestis edisserens, sed divinitatis potentiam sublimius contemplans, cum Domino ad cœlum volat. Qui enim supra pectus Domini in cœna recubuit, cœlestis haustum sapientiæ cæteris excellentius de ipso Dominici pectoris fonte potavit. Legerat siquidem Evangelia trium Evangelistarum, et approbaverat fidem eorum et veritatem : in quibus deesse

vidit aliqua gestarum rerum historiæ, et ea maxime quæ Dominus gessit primo prædicationis suæ tempore, scilicet antequam Joannes Baptista clauderetur in carcere. Hæc ergo quasi dimissa ab illis scribit Joannes, quæ fecit Jesus antequam Joannes clauderetur : sed maxime divinitatem Christi et Trinitatis mysterium commendare curavit. Tres siquidem alii Evangelistæ dicta et facta Domini temporalia, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maxime valent, copiosius prosecuti, circa activam vitam sunt versati : in qua laboratur ut cor mundetur ad videndum Deum. Joannes vero pauca Domini facta dicit : verba vero Domini quæ Trinitatis unitatem et vitæ æternæ felicitatem insinuant, diligentius conscribit; et sic in contemplativa virtute commendanda, intentionem suam et prædicationem tenuit : in qua contemplativa vacatur ut Deus videatur. Iste siquidem est Joannes, quem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit, et cui Matrem virginem virgini commendavit.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

IN JOANNIS EVANGELIUM

TRACTATUS CXXIV[1].

TRACTATUS I[2].

In illud Joannis : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, etc., usque ad id : *Et tenebræ eam non comprehenderunt.*

I. Intuens quod modo [3] audivimus ex lectione apostolica, quod animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei [4], et cogitans, in hac præsenti turba Charitatis Vestræ necesse esse ut multi sint animales, qui adhuc secundum carnem sapiant, nondumque se possint ad spiritalem intellectum erigere, hæsito vehementer, quomodo, ut Dominus dederit, possim dicere, vel pro modulo meo explicare quod lectum est ex Evangelio : « In principio erat Verbum, et

[1] Habiti forte sub Christi annum 416. — [2] Habitus die dominico ex Tract. II, n. 1. — [3] Vide D. Guillon, tom. XXI, pag. 329-387. — [4] I Cor. II, 24.

» Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum[1] :» hoc enim animalis homo non percipit. Quid ergo, fratres? silebimus hinc? Quare ergo legitur, si silebitur? aut quare auditur, si non exponitur? sed et quid exponitur, si non intelligitur? Itaque quoniam rursum esse non dubito in numero vestro quosdam, a quibus possit non solum expositum capi, sed et antequam exponatur intelligi; non fraudabo eos qui possunt capere, dum timeo superfluus esse auribus eorum qui non possunt capere. Postremo aderit misericordia Dei fortasse ut omnibus satis fiat, et capiat quisque quod potest : quia et qui loquitur, dicit quod potest. Nam dicere ut est, quis potest? Audeo dicere, fratres mei, forsitan nec ipse Joannes dixit ut est, sed et ipse ut potuit; quia de Deo homo dixit : et quidem inspiratus a Deo, sed tamen homo. Quia inspiratus, dixit aliquid; si non inspiratus esset, dixisset nihil : quia vero homo inspiratus, non totum quod est dixit; sed quod potuit homo, dixit.

II. Erat enim iste Joannes, fratres charissimi, de illis montibus, de quibus scriptum est : « Suscipiant montes » pacem populo tuo, et colles justitiam[2]. » Montes, excelsæ animæ sunt : colles, parvulæ animæ sunt. Sed ideo montes excipiunt pacem, ut colles possint excipere justitiam. Quæ est justitia quam colles excipiunt? Fides, « Quia » justus ex fide vivit.[3] » Non autem exciperent minores animæ fidem, nisi majores animæ, quæ montes dictæ sunt, ab ipsa Sapientia illustrarentur, ut possint parvulis trajicere quod possint parvuli capere, et vivere ex fide colles, quia montes pacem suscipiunt. Ab ipsis montibus, dictum est Ecclesiæ : « Pax vobiscum[4] : » et ipsi montes pacem annuntiando Ecclesiæ, non diviserunt se adversus eum, a

[1] Joan. I, 1. — [2] Psal. LXXI, 3. — [3] Habac. II, 4, et Rom. I, 17. — [4] Joan. XX, 19.

quo susceperunt pacem, ut veraciter, non ficte nuntiarent pacem.

III. Sunt enim alii montes naufragosi, quo quisque navim cum impulerit, solvitur. Facile est enim cum videtur terra a periclitantibus, quasi conari ad terram : sed aliquando videtur terra in monte, et saxa latent sub monte; et cum quisque conatur ad montem, incidit in saxa; et non ibi invenit portum, sed planctum. Sic fuerunt quidam montes, et magni apparuerunt inter homines; et fecerunt hæreses et schismata, et diviserunt Ecclesiam Dei: sed isti qui diviserunt Ecclesiam Dei non erant illi montes, de quibus dictum est : « Suscipiant montes pacem populo tuo. » Quomodo enim pacem susceperunt, qui unitatem diviserunt?

IV. Qui autem susceperunt pacem nuntiandam populo, contemplati sunt ipsam Sapientiam, quantum humanis cordibus potuit contingi « Quod nec oculus vidit, nec auris » audivit, nec in cor hominis ascendit[1]. » Si in cor hominis non ascendit, quomodo ascendit in cor Joannis? Annon erat homo Joannes? An forte nec in cor Joannis ascendit, sed cor Joannis in illam ascendit? Quod enim ascendit in cor hominis, de imo est ad hominem : quo autem ascendit cor hominis, sursum est ab homine. Etiam sic, fratres, dici potest, quia si ascendit in cor Joannis, si aliquo modo potest dici, in tantum ascendit in cor Joannis, in quantum ipse Joannes non erat homo. Quid est : Non erat homo? In quantum cœperat esse Angelus : quia omnes sancti, Angeli; quia annuntiatores Dei. Ideo carnalibus et animalibus non valentibus percipere quæ sunt Dei, quid ait Apostolus? « Cum enim dicitis : Ego sum Pauli, » Ego Apollo, nonne homines estis[2]? » Quid eos volebat facere, quibus exprobrabat, quia homines erant? Vultis nosse quid eos facere volebat? Audite in Psalmis : « Ego

[1] I Cor. II, 9. — [2] Id. III, 4.

» dixi : Dii estis et filii Excelsi omnes[1].» Ad hoc ergo vocat nos Deus, ne simus homines. Sed tunc in melius non erimus homines, si prius nos homines esse agnoscamus, id est, ut ad illam celsitudinem ab humilitate surgamus : ne cum putamus nos aliquid esse, cum nihil simus, non solum non accipiamus quod non sumus, sed et amittamus quod sumus.

V. Ergo, fratres, de his montibus et Joannes erat, qui dixit : « In principio erat Verbum, et Verbum erat » apud Deum, et Deus erat Verbum. » Susceperat pacem mons iste, contemplabatur divinitatem Verbi. Qualis iste mons erat, quam excelsus? Transcenderat omnia cacumina terrarum, transcenderat omnes campos aëris, transcenderat omnes altitudines siderum, transcenderat omnes choros et legiones Angelorum. Nisi enim transcenderet ista omnia quæ creata sunt, non perveniret ad eum per quem facta sunt omnia. Non potestis cogitare quid transcenderit, nisi videatis quo pervenerit. Quæris de cœlo et terra? Facta sunt. Quæris de his quæ sunt in cœlo et terra? utique multo magis et ipsa facta sunt. Quæris de spiritalibus creaturis, de Angelis, Archangelis, Sedibus, Dominationibus, Virtutibus, Principatibus? et ipsa facta sunt. Nam cum enumeraret hæc omnia Psalmus, conclusit sic : « Ipse dixit, et facta sunt ; ipse mandavit, et creata sunt[2]. » Si dixit, et facta sunt, per Verbum facta sunt : si autem per Verbum facta sunt, non potuit Joannis cor pervenire ad id quod ait : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud » Deum ; et Deus erat Verbum : » nisi transcendisset omnia quæ sunt facta per Verbum. Qualis ergo iste mons, quam sanctus, quam altus inter illos montes, qui susceperunt pacem populo Dei, ut colles possent suscipere justitiam?

VI. Videte ergo, fratres, ne forte de ipsis montibus est

[1] Psal. LXXXI, 6. — [2] Id. CXVIII, 5.

Joannes, de quibus paulo ante cantavimus : « Levavi » oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi[1]. » Ergo, fratres mei, si vultis intelligere, levate oculos vestros in montem istum, id est, erigite vos ad Evangelistam, erigite vos ad ejus sensum. Sed quia montes isti pacem suscipiunt; non potest autem esse in pace, qui spem ponit in homine; nolite sic erigere oculos in montem, ut putetis in homine spem vestram esse collocandam; et sic dicite : « Levavi oculos meos in montes, unde » veniet auxilium mihi : » ut statim subjungatis : « Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum et terram[2]. » Ergo levemus oculos in montes, unde veniet auxilium nobis : et tamen non ipsi montes sunt, in quibus spes nostra ponenda est : accipiunt enim montes quod nobis ministrent : ergo unde et montes accipiunt, ibi spes nostra ponenda est. Oculos nostros cum levamus ad Scripturas, quia per homines ministratæ sunt Scripturæ, levamus oculos nostros ad montes unde auxilium veniet nobis : sed tamen quia ipsi homines erant, qui scripserunt Scripturas, non de se lucebant; sed ille erat lumen verum[3], qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Mons erat et ille Joannes Baptista qui dixit : « Non » sum ego Christus[4] : » ne quisquam spem in montem ponens, caderet ab illo qui montes illustrat, et ipse confessus ait : « Quoniam de plenitudine ejus omnes accepi» mus[5]. » Ita debes dicere : « Levavi oculos meos in mon» tes, unde veniet auxilium mihi : » ne auxilium quod tibi venit, montibus imputes : sed sequaris, et dicas : « Au» xilium meum a Domino, qui fecit cœlum et terram. »

VII. Ergo, fratres, ad hoc ista monuerim, ut quando erexistis cor ad Scripturas, cum sonaret Evangelium, « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum,

[1] Psal. cxx, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Joan. 1, 9. — [4] Ibid. 20. — [5] Ibid. 16.

» et Deus erat Verbum, » et cætera quæ lecta sunt, intelligatis vos levasse oculos ad montes. Nisi enim montes ista dicerent, unde omnino cogitaretis, non inveniretis. Ergo ex montibus venit vobis auxilium, ut hæc vel audiretis : sed nondum potestis intelligere quod audistis. Invocate auxilium a Domino, qui fecit cœlum et terram : quia montes sic potuerunt loqui, ut non possint ipsi illuminare; quia et ipsi illuminati sunt audiendo. Inde qui hæc dixit, accepit Joannes ille, fratres, qui discumbebat super pectus Domini[1], et de pectore Domini bibebat quod propinaret nobis. Sed propinavit verba : intellectum autem inde debes capere, unde et ipse biberat qui tibi propinavit : ut leves oculos ad montes, unde auxilium veniet tibi, ut inde tanquam calicem, id est, verbum propinatum acciperes; et tamen quia auxilium tuum a Domino, qui fecit cœlum et terram, inde impleres pectus, unde implevit ille : unde dixisti, « Auxilium meum a Domino, qui » fecit cœlum et terram : » qui potest ergo, impleat. Fratres, hoc dixi, Levet quisque cor suum quomodo illud videt idoneum et capiat quod dicitur. Sed forte hoc dicetis, quia ego vobis sum præsentior quam Deus. Absit. Multo est ille præsentior : nam ego oculis vestris appareo, ille conscientiis vestris præsidet. Ad me aures, ad illum cor, ut utrumque impleatis. Ecce oculos vestros et sensus istos corporis levatis ad nos; nec ad nos, non enim nos de illis montibus, sed ad ipsum Evangelium, ad ipsum Evangelistam : cor autem implendum ad Dominum. Et unusquisque sic levet, ut videat quid levet, et quo levet. Quid dixi, quid levet, et quo levet? Quale cor levet, videat; quia ad Dominum levat : ne sarcina voluptatis carnalis prægravatum, ante cadat, quam fuerit sublevatum. Sed videt se quisque gestare onus carnis? det operam per con-

[1] Joan. XIII, 25.

tinentiam, ut purget quod levet ad Deum. « Beati enim » mundi corde ; quoniam ipsi Deum videbunt [1]. »

VIII. Nam ecce quid prodest, quia sonuerunt verba : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, » et Deus erat Verbum? » Et nos diximus verba, cum loqueremur. Numquid tale Verbum erat apud Deum? Nonne ea quæ diximus sonuerunt atque transierunt? Ergo et Dei Verbum sonuit et peractum est? Quomodo omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil? Quomodo per illud regitur, quod per illud creatum est, si sonuit et transiit? Quale ergo Verbum quod et dicitur, et non transit? Intendat Charitas Vestra : magna res est. Quotidie dicendo verba viluerunt nobis, quia sonando verba et transeundo viluerunt, et nihil aliud videntur quam verba. Est verbum et in ipso homine, quod manet intus : nam sonus procedit ex ore, est verbum quod vere spiritaliter dicitur, illud quod intelligis de sono, non ipse sonus. Ecce verbum dico, cum dico, Deus. Quam breve est quod dixi, quatuor litteras, et duas syllabas. Numquidnam hoc totum est Deus, quatuor litteræ, et duæ syllabæ? An quantum hoc vile est, tantum charum est quod in eis intelligitur? Quid factum est in corde tuo, cum audisses, Deus? Quid factum est in corde meo, cum dicerem, Deus? Magna et summa quædam substantia cogitata est, quæ transcendat omnem mutabilem creaturam ; carnalem et animalem. Et si dicam tibi, Deus commutabilis est, an incommutabilis? Respondebis statim, Absit, ut ego vel credam, vel sentiam commutabilem Deum : incommutabilis est Deus. Anima tua quamvis parva, quamvis forte adhuc carnalis, non mihi potuit respondere nisi incommutabilem Deum : omnis autem creatura mutabilis : quomodo ergo potuisti scintillare in illud quod est super omnem creaturam, ut

[1] Matth. v, 8.

certus mihi responderes incommutabilem Deum? Quid est ergo illud in corde tuo, quando cogitas quamdam substantiam vivam, perpetuam, omnipotentem, infinitam, ubique præsentem, ubique totam, nusquam inclusam? Quando ista cogitas, hoc est Verbum de Deo in corde tuo. Numquid autem hoc est sonus ille, qui quatuor litteris constat, et duabus syllabis? Ergo quæcumque dicuntur et transeunt, soni sunt, litteræ sunt, syllabæ sunt. Hoc verbum transit, quod sonat : quod autem significavit sonus, et in cogitante est qui dixit, et in intelligente est qui audivit, manet hoc transeuntibus sonis.

IX. Refer animum ad illud verbum. Si tu potes habere verbum in corde tuo, tanquam consilium natum in mente tua, ut mens tua pariat consilium, et insit consilium quasi proles mentis tuæ, quasi filius cordis tui. Prius enim cor generat consilium, ut aliquam fabricam construas, aliquid amplum in terra moliaris; jam natum est consilium, et opus nondum completum est : vides tu, quid facturus est, sed alius non miratur, nisi cum feceris et construxeris molem, et fabricam illam ad exculptionem perfectionemque perduxeris : attendunt homines mirabilem fabricam et mirantur consilium fabricantis; stupent quod vident, et amant quod nod vident : quis est qui potest videre consilium ? Si ergo ex magna aliqua fabrica laudatur humanum consilium, vis videre quale consilium Dei est Dominus Jesus Christus, id est, Verbum Dei? Attende fabricam istam mundi : vide quæ sint facta per Verbum, et tunc cognosces quale sit Verbum. Attende hæc duo mundi corpora, cœlum et terram : quis explicat verbis ornatum cœli? quis explicat verbis fœcunditatem terræ? quis digne collaudat temporum vices? quis digne collaudat seminum vim? Videtis quæ taceam, ne diu commemorando parum dicam forte, quam potestis cogitare. Ex

fabrica ergo ista animadvertite quale verbum est per quod facta est : et non sola facta est. Omnia enim ista videntur, quia pertinent ad sensum corporis. Per illud verbum et Angeli facti sunt : per illud Verbum et Archangeli facti sunt. Potestates, Sedes, Dominationes, Principatus : per illud Verbum facta sunt omnia : hinc cogitate quale Verbum est.

X. Respondet mihi modo forte nescio quis : Et quis hoc Verbum cogitat? Noli ergo tibi quasi vile aliquid formare, cum audis Verbum et conjicere verba quæ audis quotidie, Ille talia verba dixit, Talia verba locutus est, Talia verba mihi narras ; assidue enim dicendo nomina verborum, quasi viluerunt verba. Et quando audis : « In principio » erat Verbum, » ne vile aliquid putares, quale consuevisti cogitare, cum verba humana soleres audire, audi quid cogites : « Deus erat Verbum. »

XI. Exeat nunc nescio quis infidelis Arianus : et dicat : Quia Verbum Dei factum est. Quomodo potest fieri ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia? Si et Verbum Dei ipsum factum est, per quod aliud Verbum factum est? Si hoc dicis, quia est Verbum Verbi, per quod factum est illud : ipsum dico ego unicum Filium Dei. Si autem non dicis Verbum Verbi, concede non factum per quod facta sunt omnia. Non enim per se ipsum fieri potuit, per quod facta sunt omnia, crede ergo Evangelistæ. Poterat enim dicere : In principio fecit Deus Verbum : quomodo dixit Moyses : « In principio fecit Deus » cœlum et terram [1] : » et omnia sic enumerat : Dixit Deus: Fiat, et factum est. Si dixit, quis dixit? utique Deus. Et quid factum est? Creatura aliqua. Inter dicentem Deum et factam creaturam quid est per quod factum est, nisi Verbum? Quia dixit Deus : Fiat, et factum est. Hoc Ver-

[1] Gen. 1, 1.

bum incommutabile : quamvis mutabilia per Verbum fiant, ipsum incommutabile est.

XII. Noli ergo credere factum, per quod facta sunt omnia : ne non reficiaris per Verbum, per quod reficiuntur omnia. Jam enim factus es per Verbum, sed oportet te refici per Verbum : si autem mala fuerit fides tua de Verbo, non poteris refici per Verbum. Et si tibi contigit fieri per Verbum, ut per illud factus sis, per te deficis : si per te deficis, ille te reficiat qui te fecit : si per te deterior efficeris, ille te recreet qui te creavit. Quomodo te autem recreet per Verbum, si male aliquid sentias de Verbo? Evangelista dicit : « In principio erat Verbum : » et tu dicis : In principio factum est Verbum. Ille, « Omnia per » ipsum facta sunt, » dicit : et tu dicis, Quia et ipsum Verbum factum est. Poterat dicere Evangelista : In principio factum est Verbum : sed quid ait? « In principio erat » Verbum. » Si erat, non est factum, ut ista omnia per ipsum fierent, et sine ipso nihil. Si ergo, « Erat in prin» cipio Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus » erat Verbum : » si non potes cogitare quid sit, differ ut crescas. Ille cibus est, accipe lac ut nutriaris, ut sis validus ad capiendum cibum.

XIII. Sane, fratres, quod sequitur : « Omnia per ipsum » facta sunt, et sine ipso factum est nihil [1], » videte, ne sic cogitetis, quia nihil aliquid est. Solent enim multi male intelligentes, « Sine ipso factum est nihil, » putare aliquid esse nihil. Peccatum quidem non per ipsum factum est : et manifestum est, quia peccatum nihil est, et nihil fiunt homines cum peccant. Et idolum non per Verbum factum est : habet quidem formam quamdam humanam, sed ipse homo per Verbum factus est ; nam forma hominis in idolo, non per Verbum facta est : et Scriptum

[1] Joan. I, 3.

est : « Scimus quia nihil est idolum [1]. » Ergo ista non sunt facta per Verbum : sed quæcumque naturaliter facta sunt, quæcumque sunt in creaturis, omnia omnino quæ fixa in cœlo sunt, quæ fulgent desuper, quæ volitant sub cœlo, et quæ moventur in universa natura rerum, omnis omnino creatura : dicam planius, dicam, fratres, ut intelligatis, ab Angelo usque ad vermiculum. Quid præclarius Angelo in creaturis? quid extremius vermiculo in creaturis? Per quem factus est Angelus, per ipsum factus est et vermiculus : sed Angelus dignus cœlo, vermiculus terra. Qui creavit, ipse disposuit. Si poneret vermiculum in cœlo, reprehenderes : si vellet Angelos nasci de putrescentibus carnibus, reprehenderes : et tamen prope hoc facit Deus, et non est reprehendendus. Nam omnes homines de carne nascentes, quid sunt nisi vermes? et de vermibus Angelos facit. Si enim ipse Dominus dicit : « Ego » autem sum vermis, et non homo [2] : » quis dubitat hoc dicere, quod scriptum est et in Job : « Quanto magis » homo putredo ; et filius hominis vermis [3]? » Primo dixit : « Homo putredo ; » et postea, « Filius hominis » vermis : » quia vermis de putredine nascitur, ideo, « Homo putredo, et filius hominis vermis. » Ecce quid fieri voluit propter te illud quod, « In principio erat Ver- » bum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Ver- » bum. » Quare hoc factum est propter te? ut surgeres qui manducare non poteras. Omnino ergo, fratres, sic accipite : « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso fac- » tum est nihil. » Universa enim creatura per ipsum facta est, major, minor : per ipsum facta sunt supera, infera : spiritalis, corporalis, per ipsum facta sunt. Nulla enim forma, nulla compages, nulla concordia partium, nulla qualiscumque substantia, quæ potest habere pondus, nu-

[1] I Cor. VIII, 4. — [2] Psal. XXI, 7. — [3] Job. XXV, 6.

merum, mensuram, nisi per illud Verbum est, et ab illo Verbo creatore, cui dictum est : « Omnia in mensura et » numero et pondere disposuisti [1]. »

XIV. Nemo ergo vos fallat, quando forte tædium patimini ad muscas. Etenim aliqui derisi sunt a diabolo, et ad muscas capti sunt. Solent enim aucupes ponere in muscipula muscas, ut esurientes aves decipiant : sic et isti ad muscas a diabolo decepti sunt. Nam nescio quis tædium patiebatur ad muscas : invenit illum Manichæus tædio affectum : et cum diceret se non posse pati muscas et odisse vehementer illas, statim ille : Quis fecit has? Et quia tædio affectus erat, et oderat illas, non ausus est dicere, Deus illas fecit : erat autem catholicus. Ille statim subjecit, Si Deus illas non fecit, quis illas fecit? Plane, ait ille, ego credo quia diabolus fecit muscas. Et ille statim, Si muscam diabolus fecit, sicut te video confiteri, quia prudenter intelligis, apem quis fecit, quæ paulo amplior est musca? Non ausus ille est dicere, quia Deus fecit apem, et muscam non fecit : quia res erat proxima. Ab ape duxit ad locustam, a locusta ad lacertum, a lacerto ad avem, ab ave duxit ad pecus, inde ad bovem, inde ad elephantem, postremo ad hominem : et persuasit homini, quia non a Deo factus est homo. Ita ille miser cum tædium passus est ad muscas, musca factus est, quem diabolus possideret. Beelzebub quippe interpretari dicitur princeps muscarum : de quibus scriptum est : « Muscæ morituræ exterminant oleum suavitatis [2]. »

XV. Quid igitur, fratres, quare ista dixi? Claudite aures cordis vestri adversus dolos inimici : intelligite quia Deus fecit omnia, et in suis gradibus collocavit. Quare autem patimur multa mala a creatura quam fecit Deus? quia offendimus Deum? Numquid hæc Angeli patiuntur?

[1] Sap. XI, 21. — [2] Eccli. X, 1.

Fortassis et nos in vita ista illa non timeremus. De pœna tua peccatum tuum accusa, non judicem. Non propter superbiam instituit Deus istam creaturam minimam et abjectissimam, ut ipsa nos torqueret : ut cum superbus fuerit homo, et se jactaverit adversus Deum; et, cum sit mortalis, mortalem terruerit; et, cum sit homo, proximum hominem non agnoverit; cum se erexerit, pulicibus subdatur. Quid est, quod te inflas humana superbia? Homo tibi dixit convicium, et tumuisti, et iratus es : pulicibus resiste ut dormias : cognosce qui sis. Nam ut noveritis, fratres, propter superbiam nostram domandam creata ista, quæ molesta nobis essent : populum Pharaonis superbum potuit Deus domare de ursis, de leonibus, de serpentibus : muscas et ranas illis immisit[1], ut rebus vilissimis superbia domaretur.

XVI. « Omnia ergo, fratres, omnia omnino per ipsum » facta sunt, et sine ipso factum est nihil. » Sed quomodo per ipsum facta sunt omnia? « Quod factum est, » in illo vita est. » Potest enim sic dici : « Quod factum » est in illo, vita est : » ergo totum vita est, si sic pronuntiaverimus. Quid enim non in illo factum est? Ipse est enim Sapientia Dei; et dicitur in Psalmo : « Omnia in » Sapientia fecisti[2]. » Si ergo Christus est Sapientia Dei, et Psalmus dicit : « Omnia in Sapientia fecisti : » omnia sicut per illum facta, ita in illo facta sunt. Si ergo omnia in illo, fratres charissimi, et quod in illo factum est, vita est : ergo et terra vita est, ergo et lignum vita est. Dicimus quidem lignum vitam, sed secundum intellectum lignum crucis, unde accepimus vitam. Ergo et lapis vita est. Inhonestum est sic intelligere, ne rursum nobis subrepat eadem sordidissima secta Manichæorum, et dicat, quia habet vitam lapis, et habet animam paries, et resti-

[1] Exod. VIII, 6 et 24. — [2] Psal. CIII, 24.

cula habet animam, et lana et vestis. Solent enim delirantes dicere, et cum repressi fuerint et repulsi; quasi de Scripturis proferunt dicentes: Ut quid dictum est: « Quod » factum est in illo, vita est? » Si enim omnia in ipso facta sunt, omnia vita sunt. Non te abducant: pronuntia sic: « Quod factum est: » hic subdistingue, et deinde infer, « In illo vita est. » Quid est hoc? Facta est terra, sed ipsa terra quæ facta est, non est vita: est autem in ipsa Sapientia spiritaliter ratio quædam, qua terra facta est, hæc vita est.

XVII. Quomodo possum, dicam Charitati Vestræ. Faber facit arcam. Primo in arte habet arcam: si enim in arte arcam non haberet, unde illam fabricando proferret? Sed arca sic est in arte, ut non ipsa arca sit, quæ videtur oculis. In arte invisibiliter est, in opere visibiliter erit. Ecce facta est in opere, numquid destitit esse in arte? Et illa in opere facta est, et illa manet quæ in arte est: nam potest illa arca putrescere, et iterum ex illa quæ in arte est, alia fabricari. Attendite ergo arcam in arte, et arcam in opere. Arca in opere non est vita, arca in arte vita est: quia vivit anima artificis, ubi sunt ista omnia antequam proferantur. Sic ergo, fratres charissimi, quia Sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem continet omnia, antequam fabricet omnia; hinc quæ fiunt per ipsam artem, non continuo vita sunt, sed quidquid factum est, vita in illo est. Terram vides, est in arte terra: cœlum vides, est in arte cœlum: solem et lunam vides, sunt et ista in arte: sed foris corpora sunt, in arte vita sunt. Videte, si quo modo potestis; magna enim res dicta est; et si non a me magno, aut non per me magnum, tamen a magno. Non enim a me parvulo dicta sunt hæc: sed ille non est parvulus ad quem respicio, ut dicam. Capiat quisque ut potest, in quantum

potest : et qui non potest nutriat cor, ut possit. Unde nutriat? De lacte nutriat, ut ad cibum perveniat. A Christo per carnem nato non recedat : donec perveniat ad Christum ab uno Patre natum Verbum Deum apud Deum, per quod facta sunt omnia : quia illa vita est, quæ in illo est lux hominum.

XVIII. Hoc enim sequitur : « Et vita erat lux homi- » num [1] : et ex ipsa vita homines illuminantur. Pecora non illuminantur, quia pecora non habent rationales mentes, quæ possint videre sapientiam. Homo autem factus ad imaginem Dei, habet rationalem mentem, per quam possit percipere sapientiam. Ergo illa vita per quam facta sunt omnia, ipsa vita lux est : et non quorumque animalium, sed lux hominum. Unde paulo post dicit : « Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem » venientem in hunc mundum [2]. » Ab illo lumine illuminatus est Joannes Baptista ; ab ipso et ipse Joannes Evangelista. Ex ipso lumine plenus erat qui dixit : « Non sum » ego Christus, sed qui post me venit, cujus non sum » ego dignus corrigiam calceamenti solvere [3]. » Ab illo lumine illuminatus erat qui dixit : « In principio erat » Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat » Verbum. » Ergo illa vita lux est hominum.

XIX. Sed forte stulta corda adhuc capere istam lucem non possunt, quia peccatis suis aggravantur, ut eam videre non possint. Non ideo cogitent quasi absentem esse lucem, quia eam videre non possunt : ipsi enim propter peccata tenebræ sunt. « Et lux in tenebris lucet, et te- » nebræ eam non comprehenderunt [4]. » Ergo, fratres, quomodo homo positus in sole cæcus, præsens est illi sol, sed ipse soli absens est : sic omnis stultus, omnis iniquus, omnis impius, cæcus est corde. Præsens est sa-

[1] Joan. 1, 4. — [2] Ibid. 9. — [3] Ibid. 20 et 27. — [4] Ibid. 5.

pientia, sed cum cæco præsens est, oculis ejus absens est: non quia ipsa illi absens est, sed quia ipse ab illa absens est. Quid ergo faciat iste? Mundet unde possit videri Deus. Quomodo si propterea videre non posset, quia sordidos et saucios oculos haberet, irruente pulvere vel pituita vel fumo, diceret illi medicus: Purga de oculo tuo quidquid mali est, ut possis videre lucem oculorum tuorum. Pulvis, pituita, fumus, peccata et iniquitates sunt: tolle inde ista omnia, et videbis sapientiam quæ præsens est, quia Deus est ipsa sapientia: et dictum est: « Beati » mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt[1]. »

TRACTATUS II[2].

De eo quod scriptum est: *Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Joannes*, etc., usque ad id: *Plenum gratiæ et veritatis.*

I. Bonum est, fratres, ut textum divinarum Scripturarum, et maxime sancti Evangelii, nullum locum prætermittentes pertractemus, ut possumus; et pro nostra capacitate poscamur, et ministremus vobis unde et nos pascimur. Capitulum primum præterito die Dominico tractatum esse meminimus, id est: « In principio erat » Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat » Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per » ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod » factum est, in illo vita est; et vita erat lux hominum; » et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non compre» henderunt[3]. » Huc usque tractatum esse credo: recor-

[1] Matth. v, 8. — [2] Habitus feria secunda. — [3] Joan. i, 2-5.

damini omnes qui affuistis; et qui non affuistis, credite nobis, et his qui adesse voluerunt. Nunc ergo quia non possumus semper omnia replicare, propter eos qui hoc volunt audire quod sequitur, et oneri est illis si repetantur priora cum defraudatione posteriorum; dignentur et qui non aderant non præterita exigere, sed cum his qui aderant et nunc audire præsentia.

II. Sequitur: « Fuit homo missus a Deo, cui nomen » erat Joannes [1]. » Etenim ea quæ dicta sunt superius, fratres charissimi, de divinitate Christi dicta sunt ineffabili, et prope ineffabiliter. Quis enim capiet, « In princi- » pio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum? » Et ne vilescat tibi nomen Verbi, per consuetudinem quotidianorum verborum, « Et Deus erat Verbum. » Hoc verbum idipsum est, unde hesterno die multum locuti sumus: et præstiterit Dominus, ut vel tantum loquendo aliquid ad corda vestra perduxerimus. « In principio erat Ver- » bum. » Idipsum est, eodem modo est, sicut est semper sic est, mutari non potest, hoc est, est. Quod nomen suum dixit famulo suo Moysi: « Ego sum qui sum: » et, « Mi- » sit me qui est [2]. » Quis ergo hoc capiet, cum videatis omnia mortalia mutabilia, cum videatis non solum corpora variari per qualitates, nascendo, crescendo, deficiendo, moriendo, sed etiam ipsas animas per affectum diversarum voluntatum distendi atque discindi: cum videatis homines et percipere posse sapientiam, si se illius luci et calori admoverint; et amittere posse sapientiam, si inde malo affectu recesserint? Cum videatis ergo ista omnia esse mutabilia, quid est quod est, nisi quod transcendit omnia, quæ sic sunt, ut non sint? Quis ergo hoc capiat? Aut quis, quomodocumque intenderit vires mentis suæ, ut attingat quomodo potest id quod est, ad id

[1] Joan I, 6. — [2] Exod. III, 14.

quod utcumque mente attigerit, possit pervenire? Sic est enim tanquam videat quisque de longe patriam, et mare interjaceat : videt quo eat, sed non habet qua eat. Sic ad illam stabilitatem nostram ubi quod est est, quia hoc solum semper sic est, ut est, volumus pervenire : interjacet mare hujus sæculi qua imus, etsi jam videmus quo imus : nam multi nec quo eant vident. Ut ergo esset et qua iremus, venit inde ad quem ire volebamus. Et quid fecit? Instituit lignum, quo mare transeamus. Nemo enim potest transire mare hujus sæculi nisi cruce Christi portatus. Hanc crucem aliquando amplectitur et infirmus oculis. Et qui non videt longe quo eat, non ab illa recedat, et ipsa illum perducet.

III. Itaque, fratres mei, hoc insinuaverim cordibus vestris : si vultis pie et christiane vivere, hærete Christo secundum id quod pro nobis factus est, ut perveniatis ad eum secundum id quod est, et secundum id quod erat. Accessit, ut pro nobis hoc fieret; quia hoc pro nobis factus est, ubi portentur infirmi, et mare sæculi transeant; et perveniant ad patriam; ubi jam navi non opus erit, quia nullum mare transitur. Melius est ergo non videre mente id quod est, et tamen a Christi cruce non recedere, quam videre illud mente, et crucem Christi contemnere. Bonum est super hoc et optimum, si fieri potest, ut et videatur quo eundum sit, et teneatur quo portetur qui pergit. Hoc potuerunt mentes magnæ montium, qui montes dicti sunt, quos maxime illustrat lumen justitiæ potuerunt, et viderunt illud quod est. Nam videns Joannes dicebat : « In principio erat Verbum, et Verbum erat » apud Deum, et Deus erat Verbum. » Viderunt hoc, et ut pervenirent ad id quod videbant de longe, a cruce Christi non recesserunt, et humilitatem Christi non contempserunt. Parvuli vero qui hoc non possunt intelligere,

non recedentes a cruce et passione et resurrectione Christi, in ipsa navi perducuntur ad id quod non vident, in qua navi perveniunt et illi qui vident.

IV. At vero quidam philosophi hujus mundi extiterunt, et inquisierunt Creatorem per creaturam; quia potest inveniri per creaturam, evidenter dicente Apostolo: « Invisibilia enim ejus a constitutione mundi, per ea » quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna » quoque virtus ejus et divinitas, ut sint inexcusabi- » les. » Et sequitur: « Quia cum cognovissent Deum. » Non dixit: Quia non cognoverunt: sed, « Quia cum cog- » novissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut » gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, » et obscuratum est insipiens cor eorum. » Unde obscuratum? Sequitur, et dicit apertius: « Dicentes enim se » esse sapientes, stulti facti sunt[1]. » Viderunt quo veniendum esset: sed ingrati ei qui illis præstitit quod viderunt, sibi voluerunt tribuere quod viderunt; et facti superbi amiserunt quod videbant, et conversi sunt inde ad idola et simulacra et ad culturas dæmoniorum, adorare creaturam, et contemnere Creatorem. Sed jam isti elisi ista fecerunt: ut autem eliderentur, superbierunt: cum autem superbirent, sapientes se esse dixerunt. Hi ergo de quibus dixit: « Qui cum cognovissent Deum, » viderunt hoc quod dicit Joannes, quia per Verbum Dei facta sunt omnia. Nam inveniuntur et ista in libris philosophorum: et quia unigenitum Filium habet Deus, per quem sunt omnia. Illud potuerunt videre quod est, sed viderunt de longe: noluerunt tenere humilitatem Christi, in qua navi securi pervenirent ad id quod longe videre potuerunt; et sorduit eis crux Christi. Mare transeundum est, et lignum contemnis? O sapientia superba, irrides

[1] Rom. 1, 20-22.

crucifixum Christum, ipse est quem longe vidisti : « In » principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum. » Sed quare crucifixus est? quia lignum tibi humilitatis ejus necessarium erat. Superbia enim tumueras, et longe ab illa patria projectus eras, et fluctibus hujus sæculi interrupta est via, et qua transeatur ad patriam non est, nisi ligno porteris. Ingrate, irrides eum qui ad te venit ut redeas. Ipse factus est via, et hoc per mare : inde in mari ambulavit[1], ut ostenderet esse in mari viam. Sed tu, qui quomodo ipse ambulare in mari non potes, navi portare, ligno portare : crede in crucifixum, et poteris pervenire. Propter te crucifixus est, ut humilitatem doceret : et quia si sic veniret ut Deus, non agnosceretur. Si enim sic veniret ut Deus, non veniret eis qui videre Deum non poterant. Non enim secundum id quod Deus est, aut venit, aut discedit : cum sit ubique præsens, et nullo loco contineatur. Sed secundum quid venit? quod apparuit homo.

V. Quia ergo sic erat homo, ut lateret in illo Deus, missus est ante illum magnus homo, per cujus testimonium inveniretur plusquam homo. Et quis est hic? « Fuit » homo. » Et quomodo posset iste verum de Deo dicere? « Missus a Deo. » Quid vocabatur? « Cui nomen erat » Joannes. » Quare venit? « Hic venit in testimonium ut » testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent » per illum[2]. » Qualis iste qui testimonium perhiberet de lumine? Magnum aliquid iste Joannes, ingens meritum, magna gratia, magna celsitudo. Mirare, plane mirare, sed tanquam montem. Mons autem in tenebris est, nisi luce vestiatur. Ergo tantum mirare Joannem, ut audias quod sequitur : « Non erat ille lumen[3] : » ne cum montem putas lumen esse, naufragium in monte facias, non solatium invenias. Sed quid debes mirari? montem tanquam

[1] Matth. XIV, 25. — [2] Joan. I, 6, 7. — [3] Ibid. 8.

montem. Erige autem te ad illum, qui illuminat montem, qui ad hoc erectus est, ut prior radios excipiat, et oculis tuis nuntiet. Ergo « Non erat ille lumen. »

VI. Quare igitur venit? « Sed ut testimonium perhibe-» ret de lumine. » Ut quid hoc? « Ut omnes crederent » per illum. » Et de quo lumine testimonium perhiberet? « Erat lux vera. » Quare additum est, « Vera? » Quia et homo illuminatus dicitur lux, sed vera lux illa est quæ illuminat. Nam et oculi nostri dicuntur lumina : et tamen nisi aut per noctem lucerna accendatur, aut per diem sol exeat, lumina ista sine causa patent. Sic ergo et Joannes erat lux, sed non vera lux : quia non illuminatus tenebræ, sed illuminatione factus est lux. Nisi autem illuminaretur, tenebræ erat, sicut omnes impii, quibus jam credentibus dixit Apostolus : « Fuistis aliquando tenebræ. » Modo autem quia crediderant, quid? « Nunc autem lux, inquit, in Do-» mino[1]. » Nisi adderet, in Domino, non intelligeremus. Lux, inquit, in Domino : tenebræ non in Domino eratis. Fuistis enim aliquando tenebræ : ibi non addiditt, in Domino. Ergo tenebræ in vobis, lux in Domino. Sic et « Ille » non erat lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. »

VII. Ubi autem est ipsa lux? « Erat lux vera, quæ illu-» minat omnem hominem venientem in hunc mundum[2]. » Si omnem hominem venientem, et ipsum Joannem. Ipse ergo illuminabat, a quo se demonstrari volebat. Intelligat Charitas Vestra : veniebat enim ad mentes infirmas, ad corda saucia, ad aciem animæ lippientis. Ad hoc venerat. Et unde posset anima videre quod perfecte est? Quomodo plerumque fit, ut in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse sol, quem oculis videre non possumus. Quia et qui saucios habent oculos, idonei sunt videre parietem illuminatum et illustratum a sole vel montem

[1] Ephes. v, 8. — [2] Joan. I, 9.

vel arborem, aut aliquid hujusmodi idonei sunt videre: et in alio illustrato demonstratur illis ortus ille, cui videndo adhuc minus idoneam aciem gerunt. Sic ergo illi omnes, ad quos Christus venerat, minus idonei erant eum videre: radiavit Joannem; et per illum confitentem se radiatum ac se illuminatum esse, non qui radiaret et illuminaret, cognitus est ille qui illuminat, cognitus est ille qui illustrat, cognitus est qui implet. Et quis est? « Qui illuminat, inquit, omnem hominem venientem in » mundum. » Nam si illinc non recederet, non esset illuminandus: sed ideo hic illuminandus, quia illinc recessit, ubi homo semper poterat esse illuminatus.

VIII. Quid ergo? Si venit huc, ubi erat? « In hoc » mundo erat. » Et hic erat, et huc venit: hic erat per divinitatem; huc venit per carnem: quia cum hic esset per divinitatem, ab stultis et cæcis et iniquis videri non poterat. Ipsi iniqui tenebræ sunt, de quibus dictum est: « Lux lucet in tenebris, et tenebræ eam non compre» henderunt [1]. » Ecce hic est et modo, et hic erat, et semper hic est; et nunquam recedit, nusquam recedit. Opus est, ut habeas unde videas, quod tibi nunquam recedit: opus est, ut tu non recedas, ab eo qui nusquam recedit: opus est, ut tu non deseras, et non desereris. Noli cadere, et non tibi occidet. Si tu feceris casum, ille tibi facit occasum: si autem tu stas, præsens est tibi. Sed non stetisti: recordare unde cecideris, unde te dejecit qui prior te cecidit. Dejecit enim te, non vi, non impulsu, sed voluntate tua. Si enim malo non consentires, stares, illuminatus maneres. Modo autem quia jam cecidisti, et factus es saucius corde, unde videri illa lux potest, venit ad te talis qualem posses videre, et talem se hominem præbuit, ut ab homine quæreret testimonium. Ab homine

[1] Joan. I, 5.

quærit testimonium Deus, et Deus testem habet hominem: habet Deus testem hominem, sed propter hominem: tam infirmi sumus. Per lucernam quærimus diem: quia lucerna dictus est ipse Joannes, Domino dicente: « Ille » erat lucerna ardens et lucens, et vos voluistis exultare » ad horam in lumine ejus; ego autem habeo testimonium » majus Joanne[1]. »

IX. Ergo ostendit quia propter homines voluit per lucernam demonstrari ad fidem credentium, ut per ipsam lucernam inimici ejus confunderentur. Illi enim inimici qui illum tentabant, et dicebant: « Dic nobis, in qua po» testate ista facis? Interrogabo vos et ego, inquit, unum » sermonem: Dicite mihi: Baptismus Joannis unde est? » de cœlo, an ab hominibus? Et turbati sunt, et dixe» runt apud semetipsos: Si dixerimus: De cœlo, dicturus » est nobis: Quare ergo non credidistis illi? (quia ille » Christo perhibuerat testimonium, et dixerat: Non sum » ego Christus, sed ille.) Si autem ex hominibus dixerimus » esse, timemus populum ne lapidet nos: quia tanquam » Prophetam habebant Joannem[2]: » Timentes lapidationem, sed plus timentes veritatis confessionem, responderunt mendacium veritati; « Et mentita est iniquitas sibi[3]. » Dixerunt enim: « Nescimus. » Et Dominus, quia ipsi contra se clauserant, negando se scire quod noverant, nec ipse illis aperuit, quia non pulsaverunt. Dictum est enim: « Pulsate, et aperietur vobis[4]. » Non solum autem illi non pulsaverunt, ut aperiretur: sed negando, ostium ipsum contra se obstruxerunt. Et ait eis Dominus: « Nec » ego dico vobis: in qua potestate ista facio. » Et confusi sunt per Joannem; impletumque in illis est, « Paravi lu» cernam Christo meo, inimicos ejus induam confusione[5]. »

[1] Joan. v, 35, 36. — [2] Matth. xxi, 23-27; Marc. xi, 28-33: Luc. xx, 2-8. et Joan. i, 20-27. — [3] Psal. xxvi, 12. — [4] Matth. vii, 7. — [5] Psal. cxxxi, 17, 18.

X. « In mundo erat, et mundus per eum factus est[1]. » Ne putes quia sic erat in mundo quomodo in mundo est terra, in mundo est cœlum, in mundo est sol, luna et stellæ, in mundo arbores, pecora, homines. Non sic iste in mundo erat. Sed quomodo erat? Quomodo artifex, regens quod fecit. Non enim sic fecit, quomodo facit faber. Forinsecus est arca quam facit, et illa in alio loco posita est cum fabricatur, et quamvis juxta sit, ipse alio loco sedet qui fabricat, et extrinsecus est ad illud quod fabricat: Deus autem mundo infusus fabricat, ubique positus fabricat, et non recedit aliquo, non extrinsecus quasi versat molem quam fabricat. Præsentia majestatis facit, quod facit: præsentia sua gubernat, quod fecit. Sic ergo erat in mundo, quomodo per quem mundus factus est: « Per ipsum enim mundus factus est, et mundus eum » non cognovit. »

XI. Quid est, « Mundus factus est per ipsum? » Cœlum, terra, mare et omnia quæ in eis sunt, mundus dicitur. Iterum alia significatione, dilectores mundi mundus dicuntur. « Mundus per ipsum factus est, et mundus eum » non cognovit. » Num enim cœli non cognoverunt Creatorem suum? aut Angeli non cognoverunt Creatorem suum? aut non cognoverunt Creatorem suum sidera, quem confitentur dæmonia? Omnia undique testimonium perhibuerunt. Sed qui non cognoverunt? Qui amando mundum dicti sunt mundus. Amando enim habitamus corde: amando autem hoc appellari meruerunt, quod ille ubi habitabant. Quomodo dicimus: Mala est illa domus; aut, Bona est illa domus: non in illa quam dicimus malam, parietes accusamus; aut in illa quam dicimus bonam, parietes laudamus: sed malam domum, inhabitantes malos; et bonam domum, inhabitantes bonos. Sic et mundum,

[1] Joan. I, 10.

qui inhabitant amando mundum. Qui sunt? Qui diligunt mundum : ipsi enim corde habitant in mundo. Nam qui non diligunt mundum, carne versantur in mundo; sed corde inhabitant cœlum, sicut Apostolus dicit : « Nostra » autem conversatio in cœlis est[1].» Ergo, « Mundus per » eum factus est, et mundus eum non cognovit. »

XII. « In sua propria venit : » quia omnia ista per eum facta sunt. « Et sui eum non receperunt[2]. » Qui sui? Homines quos fecit? Judæi quos primitus fecit super omnes gentes esse. Quia aliæ gentes idola adorabant, et dæmonibus serviebant; ille autem populus natus erat de semine Abrahæ : et ipsi maxime sui; quia et per carnem quam suscipere dignatus est, cognati. « In sua propria » venit, et sui eum non receperunt, » Non receperunt omnino, nullus recepit? Nullus ergo salvus factus est? Nemo enim salvus fiet, nisi qui Christum receperit venientem.

XIII. Sed addidit : « Quotquot autem receperunt eum.» Quid eis præstitit? Magna benevolentia, magna misericordia. Unicus natus est, et noluit manere unus : Multi homines cum filios non habuerint, peracta ætate adoptant sibi, et voluntate faciunt quod natura non potuerunt : hoc faciunt homines. Si autem aliquis habeat filium unicum, gaudet ad illum magis; quia solus omnia possessurus est, et non habebit qui cum eo dividat hæreditatem, ut pauperior remaneat. Non sic Deus : Unicum eumdum ipsum quem genuerat, et per quem cuncta creaverat, misit in hunc mundum, ut non esset unus, sed fratres haberet adoptatos. Non enim nos nati sumus de Deo, quomodo ille Unigenitus, sed adoptati per gratiam ipsius. Ille enim venit Unigenitus solvere peccata quibus peccatis implicabamur, ne adoptaret nos propter impedimentum

[1] Philip. III, 20. — [2] Joan. I, 11.

eorum : quos sibi fratres facere volebat, ipse solvit, et fecit cohæredes. Sic enim dicit Apostolus : « Si autem » filius et hæres per Deum [1] : » et iterum, « Hæredes qui- » dem Dei, cohæredes autem Christi [2]. » Non timuit ille habere cohæredes : quia hæreditas ejus non fit angusta, si multi possederint. Illi ipsi certe illo possidente fiunt hæreditas ipsius, et ipse vicissim fit hæreditas ipsorum. Audi quomodo ipsi fiant hæreditas ipsius : « Dominus dixit » ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te, postula » a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam [3]. » Ille quomodo fit hæreditas eorum? Dicit in Psalmo : « Domi- » nus pars hæreditatis meæ et calicis mei [4]. » Et nos illum possideamus, et ipse nos possideat : ille nos possideat, sicut Dominus ; nos illum possideamus sicut salutem, nos possideamus sicut lucem. Quid ergo dedit his qui recepe- runt illum ? « Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui » credunt in nomine ejus [5] : » ut teneant lignum et mare transeant.

XIV. Et quomodo illi nascuntur ? Isti quia filii Dei fiunt et fratres Christi, utique nascuntur. Nam si non nascun- tur, filii quomodo esse possunt ? Sed filii hominum nas- cuntur ex carne et sanguine, et ex voluntate viri, et ex complexu conjugii. Illi autem quomodo ei nascuntur ? « Qui non ex sanguinibus [6] : » tanquam maris et fœminæ. Sanguina non est latinum : sed quia græce positum est pluraliter, maluit ille qui interpretabatur sic ponere, et quasi minus latine loqui secundum grammaticos et ta- men explicare veritatem secundum auditum infirmorum. Si enim diceret sanguinem singulari numero, non expli- caret quod volebat : ex sanguinibus enim homines nascun- tur maris et fœminæ. Dicamus ergo, non timeamus ferulas

[1] Gal. IV, 7. — [2] Rom. VIII, 17. — [3] Psal. II, 7. — [4] Id. XV, 5. — [5] Joan. I, 12. — [6] Ibid. 13.

grammaticorum : dum tamen ad veritatem solidam et certiorem perveniamus. Reprehendit qui intelligit, ingratus quia intellexit. « Non ex sanguinibus, neque ex vo-» luntate carnis, neque ex voluntate viri. » Carnem pro fœmina posuit : quia de costa cum facta esset, Adam dixit, « Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne » mea[1] : » et Apostolus ait, « Qui diligit uxorem suam, » se ipsum diligit : nemo enim unquam carnem suam » odio habet[2]. » Ponitur ergo caro pro uxore, quomodo et aliquando spiritus pro marito. Quare? Quia ille regit, hæc regitur : ille imperare debet, ista servire. Nam ubi caro imperat, et spiritus servit, perversa domus est. Quid pejus domo, ubi fœmina habet imperium super virum? Recta autem domus, ubi vir imperat, fœmina obtemperat. Rectus ergo ipse homo, ubi spiritus imperat, caro servit.

XV. « Hi ergo non ex voluntate carnis, neque ex vo-» luntate viri, sed ex Deo nati sunt. » Ut autem homines nascerentur ex Deo, primo ex ipsis natus est Deus. Christus enim Deus, et Christus natus ex hominibus. Non quæsivit quidem nisi matrem in terra, quia jam Patrem habebat in cœlo : natus ex Deo, per quem efficeremur; et natus ex fœmina, per quem reficeremur. Noli ergo mirari, o homo, quia efficeris filius per gratiam, quia nasceris ex Deo secundum Verbum ejus. Prius ipsum Verbum voluit nasci ex homine, ut tu securus nascereris ex Deo, et diceres tibi, Non sine causa Deus nasci ex homine voluit, nisi quia alicujus momenti me existimavit, ut immortalem me faceret, et pro me mortaliter nasceretur. Ideo cum dixisset, « Ex Deo nati sunt : » quasi ne miraremur, et exhorreremus tantam gratiam, ut nobis incredibile videretur quia homines ex Deo nati sunt, quasi securum te faciens, ait, « Et Verbum caro factum est, et habitavit

[1] Gen. II, 23. — [2] Ephes. V, 28, 29.

» in nobis [1]. » Quid ergo miraris, quia homines ex Deo nascuntur? Attende ipsum Deum natum ex homnibus, « Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. »

XVI. « Quia vero Verbum caro factum est, et habita- » vit in nobis, » ipsa nativitate collyrium fecit, unde tergerentur oculi cordis nostri, et possemus videre majestatem ejus, per ejus humilitatem: Ideo « Factum est » Verbum caro, et habitavit in nobis : » sanavit oculos nostros : et quid sequitur? « Et vidimus gloriam ejus. » Gloriam ejus nemo posset videre, nisi carnis humilitate sanaretur. Unde non poteramus videre? Intendat ergo Charitas Vestra, et videte quod dico. Irruerat homini quasi pulvis in oculum, irruerat terra, sauciaverat oculum, videre non poterat lucem : oculus iste sauciatus inungitur : terra sauciatus erat, et terra illuc mittitur ut sanetur. Omnia enim collyria, et medicamenta, nihil sunt nisi de terra. De pulvere cæcatus es, de pulvere sanaris : ergo caro te cæcaverat, caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat consentiendo affectibus carnalibus, inde fuerat oculus cordis cæcatus. « Verbum caro factum est : » medicus iste tibi fecit collyrium. Et quoniam sic venit ut de carne vitia carnis extingueret, et de morte occideret mortem : ideo factum est in te, ut quoniam « Verbum caro » factum est, » tu possis dicere, « Et vidimus gloriam ejus. » Qualem gloriam? Qualis factus est filius hominis? Illa humilitas ipsius est, non gloria ipsius. Sed quo perducta est acies hominis, curata per carnem, « Vidimus, inquit, » gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum » gratia et veritate [1]. » De gratia et veritate alio loco uberius in ipso Evangelio, si Dominus dignatus fuerit donare, tractabimus. Hæc nunc sufficiant, et ædificamini in Christo, et confortamini in fide, et vigilate in bonis

[1] Joan. II, 14.

operibus : et a ligno nolite recedere, per quod possitis mare transire.

TRACTATUS III.

Ab eo quod scriptum est : *Joannes testimonium perhibet de ipso*, etc. usque ad id, *Unigenitus Filius, qui est in sinu Petris, ipse enarravit.*

I. Gratiam et veritatem Dei, qua plenus sanctis apparuit unigenitus Filius Dominus et Salvator noster Jesus Christus, distinguendam a Veteri Testamento, quoniam res est Novi Testamenti, suscepimus in nomine Domini, et Vestræ Charitati promisimus. Adestote ergo intenti, ut et quantum capio, donet Deus, et quantum capitis, audiatis. Reliquum enim erit, ut si semen quod spargitur in cordibus vestris, non abstulerint aves, nec spinæ præfocaverint, nec æstus exusserit, accedente pluvia cohortationum quotidianarum, et cogitationibus vestris bonis, quibus hoc agitur in corde, quod agitur in agro rastris, ut gleba frangatur, et semen operiatur, et germinare possit : ut afferatis fructum, ad quem gaudeat et lætetur agricola [1]. Si autem pro semine bono et pro pluvia bona, non fructum, sed spinas attulerimus, nec semen accusabitur, nec pluvia erit in crimine, sed spinis ignis debitus præparatur.

II. Homines sumus, quod puto non diu esse suadendum Charitati Vestræ, Christiani : et si Christiani, utique ipso nomine ad Christum pertinentes. Hujus signum in fronte gestamus : de quo non erubescimus, si et in

[1] Matth. xiii, 3-23.

corde gestemus. Signum ejus, est humilitas ejus. Per stellam eum Magi cognoverunt [1]; et erat hoc signum de Domino datum, cœleste atque præclarum : noluit stellam esse in fronte fidelium signum suum, sed crucem suam. Unde humiliatus, inde glorificatus : inde erexit humiles, quo humiliatus ipse descendit. Pertinemus ergo ad Evangelium, pertinemus ad Novum Testamentum. « Lex per Moysen » data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta » est [2]. » Interrogamus Apostolum, et dicit nobis, « Quo» niam non sumus sub lege, sed sub gratia [3]. Misit ergo Fi» lium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui » sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum recipe» remus [4]. » Ecce ad hoc venit Christus, ut eos qui sub lege erant redimeret : ut jam non simus sub lege : sed sub gratia. Quis ergo dedit legem ? Ille dedit legem, qui dedit et gratiam : sed legem per servum misit, cum gratia ipse descendit. Et unde facti erant homines sub lege ? non implendo legem. Qui enim legem implet, non est sub lege, sed cum lege : qui autem sub lege est, non sublevatur, sed premitur lege. Omnes itaque homines sub lege constitutos, reos facit lex; et ad hoc illis super caput est, ut ostendat peccata, non tollat. Lex ergo jubet, dator legis miseretur in eo quod jubet lex. Conantes homines implere viribus suis quod a lege præceptum est, ipsa sua temeraria et præcipiti præsumptione ceciderunt; et non sunt cum lege, sed sub lege facti sunt rei : et quoniam suis viribus implere non poterant legem, facti rei sub lege, imploraverunt liberatoris auxilium; et reatus legis fecit ægritudinem superbis. Ægritudo superborum, facta est confessio humilium : jam confitentur ægroti quia ægrotant; veniat medicus, et sanet ægrotos.

III. Medicus quis? Dominus noster Jesus Christus. Quis

[1] Matth. II, 2. — [2] Joan. I, 17. — [3] Rom. VI, 14. — [4] Galat. IV, 4, 5.

Dominus noster Jesus Christus? Ille qui visus est et ab eis a quibus crucifixus est. Ille qui apprehensus, colaphizatus, flagellatus, sputis illitus, spinis coronatus, in cruce suspensus, mortuus, lancea vulneratus, de cruce depositus, in sepulcro positus. Ille ipse Dominus noster Jesus Christus; ille ipse plane, et ipse est totus medicus vulnerum nostrorum, crucifixus ille cui insultatum est, quo pendente persecutores caput agitabant, et dicebant, « Si » Filius Dei est, descendat de cruce[1] : » ipse est totus medicus noster, ipse plane. Quare ergo non ostendit insultantibus, quia ipse erat Filius Dei, ut si se permisit in crucem levari, saltem cum illi dicerent : « Si Filius Dei » est, descendat de cruce : » tunc descenderet, et ostenderet eis verum se esse Filium Dei, quem illi ausi fuerant irridere? noluit. Quare noluit : numquid quia non potuit? potuit plane. Quid est enim amplius, de cruce descendere, an de sepulcro resurgere? Sed pertulit insultantes : nam crux non ad potentiæ documentum, sed ad exemplum patientiæ suscepta est. Ibi vulnera tua curavit, ubi sua diu pertulit : ibi te a morte sempiterna sanavit, ubi temporaliter mori dignatus est. Et mortuus est, an in illo mors mortua est? Qualis mors, quæ mortem occidit?

IV. Ipse est tamen Dominus noster Jesus Christus totus; qui videbatur, et tenebatur, et crucifigebatur? Num totus ipse est? Ipse est quidem, sed non totus illud quod viderunt Judæi, non hoc est totus Christus. Et quid est? « In principio erat Verbum. » In quo principio? « Et Verbum erat apud Deum. » Et quale Verbum? « Et Deus » erat Verbum. » Numquid forte a Deo factum est hoc Verbum? Non. « Hoc enim erat in principio apud Deum. » Quid ergo? Alia quæ fecit Deus non similia sunt Verbo?

[1] Matth. XXVII, 39, 40.

Non, quia « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso fac- » tum est nihil. » Quomodo per ipsum omnia sunt facta? Quia « Quod factum est, in ipso vita erat : » et antequam fieret, vita erat. Quod factum est, non est vita : sed in arte, hoc est, in Sapientia Dei, antequam fieret vita erat. Quod factum est, transiit : quod est in Sapientia, transire non potest. Vita ergo in illo erat, quod factum est. Et qualis vita? Quia et anima corporis vita est : corpus nostrum habet vitam suam; quam cum amiserit, mors est corporis : talis ergo erat illa vita? Non : sed « Vita erat lux homi- » num. » Numquid lux pecorum? Nam ista lux et hominum et pecorum est. Est quædam lux hominum : unde distant homines a pecoribus videamus, et tunc intelligemus quid sit lux hominum. Non distas a pecore; nisi intellectu : noli aliunde gloriari. De viribus præsumis? a bestiis vinceris : de velocitate præsumis? a muscis vinceris : de pulchritudine præsumis? quanta pulchritudo est in pennis pavonis? Unde ergo melior es? ex imagine Dei. Ubi imago Dei? in mente, in intellectu. Si ergo ideo melior pecore, quia habes mentem qua intelligas, quod non potest pecus intelligere; inde autem homo, quia melior pecore; lux hominum est lux mentium. Lux mentium supra mentes est, et excedit omnes mentes. Hoc erat vita illa, per quam facta sunt omnia.

V. Ubi erat? hic erat : an apud Patrem erat, et hic non erat? an quod verius est, et apud Patrem erat, et hic erat? Si ergo hic erat, quare non videbatur? Quia « Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehen- » derunt. » O homines, nolite esse tenebræ, nolite esse infideles, injusti, iniqui, rapaces, avari, amatores sæculi : hæ sunt enim tenebræ. Lux non est absens; sed vos absentes estis a luce. Cæcus in sole præsentem habet solem, sed absens est ipse soli. Nolite ergo esse tenebræ. Hæc est

enim forte gratia, de qua dicturus sum, ut jam non simus tenebræ, et dicat nobis Apostolus : « Fuistis enim ali» quando tenebræ, nunc autem lux in Domino[1]. » Quia ergo non videbatur lux hominum, id est, lux mentium; opus erat ut homo diceret de luce testimonium, non quidem tenebrosus, sed jam illuminatus. Nec tamen quia illuminatus, ideo ipsa lux : « Sed ut testimonium perhiberet de » lumine. » Nam « Non erat ille lux. » Et quæ erat lux? « Erat » lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in » hunc mundum. » Et ubi erat ista? « In hoc mundo » erat. » Et quomodo « In hoc mundo erat? » numquid sicut ista lux solis, lunæ, lucernarum, sic et ista lux in mundo est? Non. Quia « Mundus per eum factus est, et » mundus eum non cognovit : » hoc est, « Lux in tene» bris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt. » Mundus enim tenebræ : quia dilectores mundi, mundus. Num enim creatura non agnovit Creatorem suum? Testimonium dedit cœlum de stella[2]; testimonium dedit mare, portavit ambulantem Dominum[3]; testimonium dederunt venti, ad ejus jussum quieverunt[4]; testimonium dedit terra, illo crucifixo contremuit[5] : si omnia ista testimonium dederunt, quomodo mundus eum non cognovit, nisi quia mundus dilectores mundi, corde habitantes mundum? Et malus mundus, quia mali habitatores mundi : sicut mala domus, non parietes, sed inhabitantes.

VI. « In propria venit, » id est, in sua venit, « Et sui » eum non receperunt. » Quæ ergo spes est, nisi quia « Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios » Dei fieri? » Si filii fiunt, nascuntur : si nascuntur, quomodo nascuntur? Non ex carne : « Non ex sanguinibus,

[1] Ephes. v, 8. — [2] Matth. II, 2. — [3] Id. XIV, 26. — [4] Id. VIII, 27. — [5] Id. XXVII, 51.

» non ex voluntate carnis, non ex voluntate viri : sed ex » Deo nati sunt. » Gaudeant ergo, quia ex Deo nati sunt; præsumant se pertinere ad Deum; accipiant documentum, quia ex Deo nati sunt : « Et Verbum caro factum » est, et habitavit in nobis. » Si Verbum non erubuit nasci de homine, erubescunt homines nasci de Deo? Hoc autem quia fecit, curavit; quia curavit, videmus. Hoc enim quod « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, » medicamentum nobis factum est, ut quia terra cæcabamur, de terra sanaremur. Et sanati quid videremus? « Et » vidimus, inquit, gloriam ejus, gloriam tanquam Unige- » niti a Patre, plenum gratia et veritate [1]. »

VII. Joannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens : « Hic erat quem dixi : Qui post me venit, ante » me factus est [2]. » Post me venit, et præcessit me. Quid est : « Ante me factus est? » Præcessit me : non, factus est antequam factus essem ego; sed, antepositus est mihi : hoc est, « Ante me factus est. » Quare ante te factus est, cum potest te venerit? « Quia prior me erat. » Prior te, o Joannes? Quid magnum, si prior te? Bene, quia tu illi perhibes testimonium; audiamus ipsum dicentem : « Et ante » Abraham ego sum [3]. » Sed et Abraham in medio genere humano ortus est; multi ante illum, multi post illum : audi vocem Patris ad Filium, « Ante luciferum genui te [4]. » Qui ante luciferum genitus est, omnes ipse illuminat. Dictus est enim quidam Lucifer qui cecidit : erat enim Angelus, et factus est diabolus; et dixit de illo Scriptura : « Lucifer qui mane oriebatur, cecidit [5]. » Unde lucifer? quia illuminatus lucebat. Unde autem tenebrosus factus? quia in veritate non stetit [6]. Ergo ille ante luciferum, ante

[1] Joan. I, 1-14. — [2] Ibid. 15. — [3] Joan. VIII, 58. — [4] Psal. CIX, 3. — [5] Isaï. XIV, 12. — [6] Joan. VIII, 44.

omnem illuminatum : siquidem ante omnem illuminatum sit necesse est, a quo illuminantur omnes qui illuminari possunt.

VIII. Ideo hoc sequitur : « Et de plenitudine ejus nos » omnes accepimus[1]. » Quid accepistis? « Et gratiam pro » gratia. » Sic enim habent verba evangelica, collata cum exemplaribus græcis. Non ait : Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia : sed sic ait : « Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et » gratiam pro gratia, » id est, accepimus : ut nescio quid nos voluerit intelligere de plenitudine ejus accepisse ; et insuper gratiam pro gratia. Accepimus enim de plenitudine ejus, primo gratiam ; et rursum accepimus gratiam, gratiam pro gratia. Quam gratiam primo accepimus? fidem. In fide ambulantes, in gratia ambulamus. Unde enim hoc meruimus? quibus nostris præcedentibus meritis? Non se quisque compalpet, redeat in conscientiam suam, quærat latebras cogitationum suarum, redeat ad seriem factorum suorum : non attendat quid sit, si jam aliquid est ; sed quid fuerit, ut esset aliquid, inveniet non se dignum fuisse nisi supplicio. Si ergo supplicio dignus fuisti, et venit ille qui non peccata puniret, sed peccata donaret ; gratia tibi data est, non merces reddita. Unde vocatur gratia? quia gratis datur. Non enim præcedentibus meritis emisti quod accepisti. Hanc ergo accepit gratiam primam peccator, ut ejus peccata dimitterentur. Quid meruit? Interroget justitiam, invenit pœnam : interroget misericordiam, invenit gratiam. Sed hoc et promiserat Deus per Prophetas : itaque cum venit dare quod promiserat ; non solum gratiam dedit, sed et veritatem. Quomodo exhibita est veritas? quia factum est quod promissum est.

[1] Joan. 1, 16.

IX. Quid est ergo, « Gratiam pro gratia? » Fide promeremur Deum; et qui digni non eramus quibus peccata dimitterentur, ex eo quia tantum donum indigni accepimus, gratia vocatur. Quid est gratia? gratis data. Quid est gratis data? donata, non reddita. Si debebatur, merces reddita est, non gratia donata: si autem vere debebatur, bonus fuisti: si autem, ut verum est, malus fuisti, credidisti autem in eum qui justificat impium[1]: (Quid est, qui justificat impium? ex impio facit pium.) cogita quid per legem tibi imminere debebat, et quid per gratiam consecutus sis. Consecutus autem istam gratiam fidei, eris justus ex fide. « Justus enim ex fide vivit[2]: » et promereberis Deum vivendo ex fide: cum promerueris Deum vivendo ex fide, accipies præmium immortalitatem, et vitam æternam. Et illa gratia est. Nam pro quo merito accipis vitam æternam? pro gratia. Si enim fides gratia est, et vita æterna quasi merces est fidei: videtur quidem Deus vitam æternam tanquam debitam reddere: (Cui debitam? fideli, quia promeruit illam per fidem.) sed quia ipsa fides gratia est; et vita æterna gratia est pro gratia.

X. Audi Paulum apostolum confitentem gratiam, et postea debitum expetentem. Confessio gratiæ quæ est in Paulo? « Qui prius fui blasphemus, et persecutor et in-
» juriosus: sed misericordiam, inquit, consecutus sum[3]. »
Indignum se dixit qui consequeretur: consecutum tamen non per merita sua, sed per misericordiam Dei. Audi illum jam flagitantem debitum, qui prmo indebitam susceperat gratiam: « Ego enim, inquit, jam immolor, et tempus
» resolutionis meæ instat: bonum certamen certavi,
» cursum consummavi, fidem servavi: de cætero respo-
» sita est mihi corona justitiæ. » Jam debitum flagitat, jam debitum exigit. Nam vide verba sequentia: « Quam

[1] Rom iv, 5. — [2] Habac. xi, 4, et Rom i, 17 — [3] i Tim i, 13.

» mihi reddet Dominus in illa die, justus judex[1]. » Ut ante susciperet gratiam, misericordem Patrem opus habebat : ut præmium gratiæ, judicem justum. Qui non damnavit impium, damnabit fidelem? Et tamen si bene cogites, ipse dedit fidem primo, qua eum promeruisti : non enim de tuo promeruisti, ut tibi aliquid deberetur. Quod ergo præmium immotalitatis postea tribuit, dona sua coronat, non merita tua. Ergo, fratres, « Omnes de ple» nitudine ejus accepimus : » de plenitudine misericordiæ ejus, de abundantia bonitatis ejus accepimus. Quid? remissionem peccatorum, ut justificaremur ex fide. Et insuper quid? « Et gratiam pro gratia : » id est, pro hac gratia in qua ex fide vivimus, recepturi sumus aliam : quid tamen nisi gratiam? Nam si dixero, quia et hoc debetur, aliquid mihi assigno, quasi cui debeatur. Coronat autem in nobis Deus dona misericordiæ suæ : sed si in ea gratia quam primam accepimus, perseveranter ambulemus.

XI. « Lex enim per Moysen data est[2] : » quæ reos tenebat. Quid enim ait Apostolus? « Lex subtravit, ut abun» daret delictum[3]. » Hoc proderat superbis, ut abundaret delictum : multum enim sibi dabant, et quasi viribus suis multum assignabant; et non poterant implere justitiam, nisi adjuvaret ille qui jusserat. Superbiam illorum volens domare Deus, dedit Legem, tanquam dicens : Ecce implete, ne putetis deesse jubentem. Non deest qui jubeat, sed deest qui impleat.

XII. Si ergo deest qui impleat, unde non implet? Quia natus cum traduce peccati et mortis. De Adam natus, traxit secum quod ibi conceptum est. Cecidit primus homo; et omnes qui de illo nati sunt, de illo traxerunt concupiscentiam carnis. Oportebat ut nasceretur alius homo, qui nul-

[1] 2 Tim. IV, 6-8. — [2] Joan. I, 17. — [3] Rom. V, 20.

Iam traxit concupiscentiam. Homo, et homo : homo ad mortem, et homo ad vitam. Sic dicit Apostolus, « Quoniam » quidem per hominem mors, et per hominem resurrec- » tio mortuorum[1]. » Per quem hominem mors, et per quem hominem resurrectio mortuorum? Noli festinare : sequitur, et dicit : « Sicut enim in Adam omnes moriun- » tur, sic et in Christo omnes vivificabuntur[2]. » Qui pertinent ad Adam? omnes qui nati sunt de Adam. Qui ad Christum? omnes qui nati sunt per Christum. Quare omnes peccato? quia nemo natus est præter Adam. Ut autem nascerentur ex Adam, necessitatis fuit ex damnatione : nasci per Christum, voluntatis est et gratiæ. Non coguntur homines nasci per Christum : non quia voluerunt, nati sunt ex Adam. Omnes tamen qui ex Adam, cum peccato peccatores : omnes qui per Christum, justificati et justi, non in se, sed in illo. Nam in se si interroges, Adam sunt : in illo si interroges, Christi sunt. Quare? Quia ille caput Dominus noster Jesus Christus, non cum traduce peccati venit : sed tamen venit cum carne mortali.

XIII. Mors peccatorum pœna erat : in Domino munus misericordiæ erat, non pœna peccati. Non enim aliquid habebat Dominus quare juste moreretur. Ipse ait : « Ecce » venit princeps hujus mundi, et in me nihil invenit. » Quare ergo moreris? Sed ut sciant omnes, quia volunta- » tem Patris mei facio, surgite, eamus hinc[3]. » Non habebat ille quare moreretur, et mortuus est : tu habes quare, et mori dedignaris? Dignare æquo animo pati per meritum tuum, quod ille pati dignatus est, ut te a sempiterna morte liberaret. Homo, et homo : sed ille nonnisi homo, iste Deus homo. Ille homo peccati, iste justitiæ Mortuus es in Adam, resurge in Christo : nam utrumque debetur tibi. Jam credidisti in Christum, reddes

[1] I Cor. xv, 21. — [2] Ibid. 22. — [3] Joan. xiv, 30, 31.

tamen quod debes de Adam. Sed non te in æternum tenebit vinculum peccati : quia mortem tuam æternam occidit mors temporalis Domini tui. Ipsa est gratia, fratres mei, ipsa est et veritas : quia promissa et exhibita.

XIV. Non erat ista in Veteri Testamento, quia Lex minabatur, non opitulabatur; jubebat, non sanabat; languorem ostendebat, non auferebat : sed ille præparabat, medico venturo cum gratia et veritate; tanquam ad aliquem quem curare vult medicus, mittat primo servum suum, ut ligatum illum inveniat. Sanus non erat, sanari nolebat, et ne sanaretur, sanum se esse jactabat : missa Lex est, ligavit eum; invenit se reum, jam clamat de ligatura. Venit Dominus, curat amaris aliquantum et acribus medicamentis : dicit enim ægroto, Ferto; dicit, Tolera, dicit, Noli diligere mundum, habeto patientiam, curet te ignis continentiæ, ferrum persecutionum tolerent vulnera tua. Expavescebas quamvis ligatus : liber ille et non ligatus bibit quod tibi dabat : prior passus est ut te consolaretur, tanquam dicens, Quod times pati pro te, prior patior pro te. Hæc est gratia, et magna gratia. Quis illam digne collaudat?

XV. De humilitate Christi loquor, fratres mei. Majes tatem Christi et divinitatem Christi quis loquitur? In explicando et dicendo ut quoquomodo humilitatem Christi loqueremur, non sufficimus, imo deficimus : totum cogitantibus committimus : non audientibus adimplemus. Cogitate humilitatem Christi. Sed quis nobis, inquis, eam explicat, nisi tu dicas? Ille intus dicat, Melius illud dicit, qui intus habitat, quam qui foris clamat. Ipse vobis ostendat gratiam humilitatis suæ, qui cœpit habitare in cordibus vestris. Jamvero si in ejus humilitate explicanda et eroganda deficimus, majestatem ejus quis loquatur? Si Verbum caro factum conturbat nos,

In principio erat Verbum quis explicabit? Tenete ergo, fratres, soliditatem istam.

XVI. « Lex per Moysen data est : Gratia et veritas per » Jesum Christum facta est. » Per servum Lex data est, reos fecit : per Imperatorem indulgentia data est, reos liberavit. « Lex per Moysen data est. » Non sibi aliquid amplius servus assignet, quam quod per illum factum est. Electus ad magnum ministerium tanquam fidelis in domo, sed tamen servus, agere secundum Legem potest, solvere a reatu Legis non potest. « Lex ergo per Moysen » data est, Gratia et veritas per Jesum Christum facta » est. »

XVII. Et ne forte aliquis dicat, Et gratia et veritas non est facta per Moysen, qui vidit Deum? Statim subjecit, « Deum nemo vidit unquam. » Et unde innotuit Moysi Deus? Quia revelavit servo suo Dominus. Quis Dominus? Ipse Christus, qui præmisit Legem per servum, ut veniret ipse cum gratia et veritate. « Deum enim nemo » vidit unquam. » Et unde illi servo quantum capere posset apparuit? Sed « Unigenitus, inquit, Filius qui est » in sine Patris, ipse enarravit[1]. » Quid est : « In sinu » Patris? » in secreto Patris. Non enim Deus habet sinum, sicut nos habemus in vestibus, aut cogitandus est sic sedere quomodo nos, aut forte cinctus est ut sinum haberet : sed quia sinus noster intus est, secretum Patris sinus Patris vocatur. In secreto Patris qui Patrem novit, ipse enarravit. Nam « Deum nemo vidit unquam. » Ipse ergo venit, et narravit quidquid vidit. Quid vidit Moyses? Moyses vidit nubem, vidit Angelum, vidit ignem : omnis illa creatura est : typum Domini sui gerebat, non ipsius Domini præsentiam exhibebat. Namque aperte habes in Lege : « Et loquebatur Moyses cum Domino, contra in

[1] Joan. I, 18.

» contra, sicut amicus cum amico suo. » Sequeris ipsam Scripturam, et invenis Moysen dicentem : « Si inveni » gratiam in conspectu tuo, ostende mihi te ipsum mani- » feste, ut videam te. » Et parum est quia dixit : responsum accepit : « Non potes videre faciem meam [1]. » Loquebatur ergo, fratres mei, cum Moyse Angelus, portans typum Domini : et illa omnia quæ ibi per Angelum facta sunt, futuram istam gratiam et veritatem promittebant. Qui bene scrutantur Legem, noverunt : et cum opportunum est, ut et nos aliquid inde dicamus, quantum Dominus revelat, non tacemus Charitati Vestræ.

XVIII. Illud autem sciatis, quia omnia quæ corporaliter visa sunt, non erant illa substantia Dei. Illa enim oculis carnis videmus : Dei substantia unde videtur? Evangelium interroga : « Beati mundo corde : quia ipsi Deum » videbunt [2]. » Fuerunt homines [3], qui dicerent vanitate sui cordis decepti, Pater invisibilis est, Filius autem visibilis est. Unde visibilis? Si propter carnem, quia suscepit carnem; manifestum est. Illi enim qui carnem Christi viderunt, aliqui crediderunt, aliqui crucifixerunt : et qui crediderunt, illo crucifixo nutaverunt ; et nisi ipsam post resurrectionem palparent, fides ad eos non revocaretur. Si ergo propter carnem visibilis Filius ; et nos concedimus, et est catholica fides : si autem ante carnem sicut ipsi dicunt, id est, antequam incarnaretur, multum delirant, et multum errant. Facta enim sunt illa visibilia corporaliter per creaturam, in quibus typus ostenderetur : non utique substantia ipsa demonstrabatur et manifestabatur. Et hoc attendat Charitas Vestra lene documentum. Sapientia Dei videri oculis non potest. Fratres, si Christus Sapientia Dei et Virtus Dei [4]; si Christus Verbum Dei;

[1] Exod. XXXIII, 11, 13 et 20. — [2] Matth v, 8. — [3] Ariani. — [4] I Cor. I, 24.

verbum hominis oculis non videtur, Verbum Dei videri sic potest?

XIX. Expellite ergo de cordibus vestris carnales cogitationes, ut vere sitis sub gratia, ut ad Novum Testamentum pertineatis. Ideo vita æterna promittitur in Novo Testamento. Legite Vetus Testamentum, et videte, quia carnali adhuc populo ea quidem præcipiebantur quæ nobis. Nam unum Deum colere, et nobis præcipitur. « Non » accipies in vanum nomen Domini Dei tui, » et nobis præcipitur : quod est secundum præceptum. « Observa » diem sabbati, » magis nobis præcipitur : quia spiritaliter observandum præcipitur. Judæi enim serviliter observant diem sabbati, ad luxuriam, ad ebrietatem. Quanto melius fœminæ eorum lanam facerent, quam illo die in menianis saltarent. Absit, fratres, ut illos dicamus observare sabbatum. Spiritaliter observat sabbatum Christianus, abstinens se ab opere servili. Quid est enim ab opere servili? a peccato. Et unde probamus? Dominum interroga : « Omnis qui facit peccatum, servus est pec» cati [1]. » Ergo et nobis præcipitur spiritaliter observatio sabbati. Jam illa omnia præcepta nobis magis præcipiuntur, et observanda sunt : « Non occides : Non mœcha» beris : Non furaberis : Non falsum testimonium dices : » Honora patrem et matrem : Non concupisces rem pro» ximi tui : Non concupisces uxorem proximi tui [2]. » Nonne ista omnia et nobis præcipiuntur? Sed quærere mercedem, et invenies ibi dici, Ut expellantur hostes a facie tua, et accipiatis terram quam promisit Deus patribus vestris [3]. Quia non poterant capere invisibilia, per visibilia tenebantur. Quare tenebantur? Ne penitus interirent, et ad idola laberentur. Nam fecerunt hoc, fratres mei, sicut

[1] Joan. VIII, 34. — [2] Exod. XX, 3-17, et Deut. V, 16-21. — [3] Levit. XXVI, 1-13.

legitur, obliti tanta miracula quæ fecit Deus coram oculis eorum. Mare discissum est, via facta est in mediis fluctibus; sequentes hostes eorum eisdem aquis operti sunt, per quas illi transierunt[1]: et cum Moyses homo Dei recessisse ab oculis eorum, idolum petierunt, et dixerunt : « Fac nobis deos qui nos præeant, quia ille » homo dimisit nos. » Tota spes eorum in homine posita erat, non in Deo. Ecce mortuus est homo : numquid mortuus est Deus, qui eruerat eos de terra Ægypti ? Et cum fecissent sibi imaginem vituli, adoraverunt, et dixerunt, « Hi sunt dii tui, Israël, qui te liberaverunt de » terra Ægypti[2]. » Quam cito obliti tam manifestam gratiam? Quibus ergo modis teneretur populus talis, nisi promissis carnalibus?

XX. Ea ibi jubentur in Decalogo Legis quæ et nobis, sed non ea promittuntur quæ nobis. Nobis quid promittitur? Vita æterna. « Hæc est autem vita æterna, ut cognos- » cant te unum verum Deum, et quem misisti Jesum » Christum[3]. » Cognitio Dei promittitur : ipsa est gratia pro gratia. Fratres, modo credimus, non videmus : pro ista fide præmium erit, videre quod credimus. Noverant hoc Prophetæ, sed occultum erat antequam veniret. Nam quidam suspirans amator in Psalmis ait : « Unam petii a » Domino, hanc requiram[4]. » Et quæris quid petat? Forte enim terram petit fluentem lacte et melle carnaliter, quamvis spiritaliter ista quærenda sit et petenda : aut forte subjectionem hostium suorum, aut mortem inimicorum, aut imperia et facultates hujus sæculi. Ardet enim amore, et multum suspirat, et æstuat, et anhelat. Videamus quid petat. « Unam petii a Domino, hanc requiram. » Quid est hoc quod requirit. « Ut inhabitem, inquit, in domo

[1] Exod. XIV, 21-31. — [2] Id. XXXII, 1-4. — [3] Joan. XVII, 3. — [4] Psal. XXVI, 4.

» Domini, per omnes dies vitæ meæ. » Et puta quia habitas in domo Domini, unde ibi erit gaudium tuum? « Ut » contempler, inquit, delectationem Domini. »

XXI. Fratres mei, unde clamatis, unde exultatis, unde amatis, nisi quia ibi est scintilla hujus charitatis? Quid desideratis rogo vos? Videri potest oculis? tangi potest? pulchritudo aliqua est quæ oculos delectat? Nonne Martyres amati sunt vehementer; et quando eos commemoramus, inardescimus amore? Quid in illis amamus, fratres? Membra laniata a feris? Quid fœdius, si oculos carnis interroges: quid pulchrius, si oculos cordis interroges? Quid tibi videtur adolescens pulcherrimus fur? Quomodo horrent oculi tui? Numquid oculi carnis horrent? Si ipsos interroges, nihil illo corpore compositius, nihil ordinatius; et parilitas membrorum, et coloris delectatio illicit oculos: et tamen cum audis quia fur est, fugis hominem animo. Vides ex alia parte senem curvum: baculo innitentem, vix se moventem, rugis undique exaratum: quid vides quod oculos delectet? Audis quia justus est: amas, amplecteris. Talia nobis præmia promissa sunt, fratres mei: tale aliquid amate, tali regno suspirate, talem patriam desiderate; si vultis pervenire ad id, cum quo venit Dominus noster, id est, ad gratiam et veritatem. Si autem corporalia præmia concupieris a Deo, adhuc sub Lege es, et ideo ipsam Legem non implebis. Quando enim videris abundare ista temporalia in eis qui Deum offendunt, nutant gressus tui, et dicis tibi, Ecce ego colo Deum, quotidie ad Ecclesiam curro, genua mihi trita sunt in orationibus, et assidue ægroto; homicidia faciunt homines, rapinas faciunt, exultant et abundant, bene est illis. Talia ergo quærebas a Deo? Certe ad gratiam pertinebas. Si gratiam ideo tibi dedit Deus, quia gratis dedit, gratis ama. Noli ad præmium diligere Deum,

ipse sit præmium tuum. Dicat anima tua, « Unam petii » a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Do- » mini per omnes dies vitæ meæ, ut contempler delectatio- » nem Domini. » Noli timere, ne fastidio deficias; talis erit illa delectatio pulchritudinis, ut semper tibi præsens sit, et nunquam satieris; imo semper satieris, et nunquam satieris. Si enim dixero, quia non satiaberis, fames erit; si dixero, quia satiaberis, fastidium timeo : ubi nec fastidium erit, nec fames, qui dicam nescio : sed Deus habet quod exhibeat non invenientibus quomodo dicant, et credentibus quod accipiant.

TRACTATUS IV.

Ab eo quod scriptum est. *Et hoc est testimonium Joannis quando miserunt Judæi ab Jerosolymis sacerdotes* etc. usque ad id, *Ipse est qui baptizat in Spiritu sancto.*

I. Sæpissime audivit Sanctitas Vestra, et optime nostis, quoniam Joannes Baptista quanto præclarior erat in natis mulierum, et quanto humilior ad cognoscendum Dominum, tanto meruit esse amicus sponsi; sponso zelans, non sibi, non suum honorem quærens, sed judicis sui, quem tanquam præco præibat. Itaque Prophetis præcedentibus prænuntiare de Christo futura concessum est : huic autem digito ostendere. Sicut enim ignorabatur Christus ab his qui Prophetis non crediderunt antequam veniret, sic ab eis ignorabatur et præsens. Venerat enim humiliter primo et occultus; tanto occultior, quanto humilior : populi autem spernentes per superbiam suam humilitatem Dei,

crucifixerunt Salvatorem suum, et fecerunt damnatorem suum.

II. Sed qui primo venit occultus, quia venit humilis, numquid deinceps non est venturus manifestus, quia excelsus? Audistis modo Psalmum; « Deus manifestus veniet, » Deus noster et non silebit[1]. » Siluit ut judicaretur, non silebit cum cœperit judicare. Non diceretur : « Manifes- » tus veniet, » nisi primo venisset occultus; nec diceretur; « Non silebit, » nisi quia primo siluit. Quomodo siluit? Interroga Isaïam : « Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram eo qui se tonderet, fuit sine » voce, sic non aperuit os suum[2]. » Veniet autem ma- » nifestus, et non silebit. » Quomodo manifestus? « Ignis » ante eum præibit, et in circuitu ejus tempestas valida[3]. » Tempestas illa tollere habet totam paleam de area, quæ modo trituratur; et ignis incendere quod tempestas abstulerit. Modo autem tacet : tacet judicio, sed non tacet præcepto. Si enim tacet Christus, quid sibi volunt hæc Evangelia? Quid sibi volunt voces apostolicæ? quid cantica Psalmorum? quid eloquia Prophetarum? In his enim omnibus Christus non tacet. Sed tacet modo, ut non vindicet : non tacet, ut non moneat. Veniet autem præclarus in vindictam, et apparebit omnibus, et qui in eum non credunt. Modo vero quia et præsens occultus erat, oportebat ut contemneretur. Nisi enim contemneretur, non crucifigeretur : si non crucifigeretur, non funderet sanguinem, quo pretio nos redemit. Ut autem daret pretium pro nobis, crucifixus est; ut crucifigeretur, contemptus est; ut contemneretur, humilis apparuit.

III. Tamen quia quasi in nocte apparuit in corpore mortali, lucernam sibi accendit unde videretur. Ipsa lucerna Joannes erat[4], de quo jam multa audivistis; et præsens

[1] Psal. XLIX, 3. — [2] Isaï. LIII, 7. — [3] Psal. XLIX, 3. — [4] Joan. V, 35.

lectio Evangelii verba Joannis continet, primo, quod præcipuum est, confitentis quia non ipse erat Christus. Tanta autem excellentia erat in Joanne, ut posset credi Christus : et in eo probata est humilitas ejus, quia dixit se non esse, cum posset credi esse. Ergo « Hoc est testi- » monium Joannis, quando miserunt Judæi ab Jeroso- » lymis sacerdotes et Levitas ad eum, ut interrogarent » eum, Tu quis es[1] ? » Non autem mitterent, nisi moverentur excellentia auctoritatis ejus, quia ausus est baptizare. « Et confessus est, et non negavit. » Quid confessus est? « Et confessus est, quia non sum ego Christus[2]. »

IV. « Et interrogaverunt eum, Quid ergo? Elias es » tu[3] ? » Noverant enim quia præcessurus erat Elias Christum. Non enim alicui incognitum erat nomen Christi apud Judæos. Istum non putaverunt esse Christum : non omnino Christum non esse venturum. Cum sperarent venturum, sic offenderunt in præsentem, offenderunt tanquam in humilem lapidem. Lapis enim ille adhuc parvus erat, jam quidem præcisus de monte sine manibus : sicut dicit Daniel propheta, vidisse se lapidem præcisum de monte sine manibus. Sed quid sequitur? « Et crevit, in- » quit, lapis ille, et factus est mons magnus, et imple- » vit universam faciem terræ[4]. » Videat ergo Charitas Vestra quod dico : Christus ante Judæos jam præcisus erat de monte. Montem regnum vult intelligi Judæorum. Sed regnum Judæorum non impleverat universam faciem terræ. Inde præcisus est ille lapis, quia inde natus est in præsentia Dominus. Et quare sine manibus? quia sine opere virili virgo peperit Christum[5]. Jam ergo erat lapis ille præcisus sine manibus, ante oculos Judæorum : sed humilis erat. Non immerito; quia nondum creverat lapis

[1] Joan. I, 19. — [2] Ibid. 20. — [3] Ibid. 21. — [4] Dan. II, 34, 35. — [5] Luc. I, 34.

ille, et impleverat orbem terrarum : quod ostendit in regno suo, quod est Ecclesia, qua implevit totam faciem terræ. Quia ergo nondum creverat, offenderunt in illum tanquam in lapidem : et factum est in eis quod scriptum est : « Qui ceciderit super lapidem istum, conquassabi- » tur, et super quos ceciderit lapis ille, conteret eos [1]. » Primo super humilem ceciderunt, excelsus super illos venturus est : sed ut eos venturus excelsus conterat, primo eos humilis quassavit. Offenderunt in eum, et quassati sunt; non contriti, sed quassati; veniet excelsus, et conteret eos. Sed ignoscendum est Judæis, quia offenderunt in lapidem, qui nondum creverat. Quales sunt illi qui in ipsum montem offenderunt. Jam de quibus dicam cognoscitis. Qui negant Ecclesiam toto orbe diffusam, non in humilem lapidem, sed in ipsum montem offendunt : quod factus est ille lapis dum cresceret. Cæci Judæi non viderunt humilem lapidem : quanta cæcitas est non videre montem?

V. Ergo viderunt humilem, et non cognoverunt. Demonstrabatur illis per lucernam. Nam primo ille, quo major nemo surrexerat in natis mulierum, dixit : « Non » sum ego Christus. » Dictumque illi est : « Numquid » tu es Elias? Respondit : Non sum [2]. » Christus enim præmittit ante se Eliam, et dixit : « Non sum, » et fecit nobis quæstionem. Timendum est enim, ne minus intelligentes contraria putent Joannem dixisse quam Christus dixit. Quodam enim loco, cum Dominus Jesus Christus in Evangelio quædam diceret de se, responderunt illi Discipuli : « Quomodo ergo dicunt Scribæ, id est, periti » Legis, quia Eliam oportet primum venire? » Et ait Dominus, « Elias jam venit, et fecerunt ei quæ voluerunt : » etsi vultis scire, ipse est Joannes Baptista [3]. Dominus

[1] Luc. xx, 28. — [2] Joan. i, 21. — [3] Matth. xvii, 10-13, et xi, 11-14.

Jesus Christus dixit : « Elias jam venit, et ipse est Joan» nes Baptista : » Joannes autem interrogatus sic se confessus est Eliam non esse, quomodo nec Christum esse. Et utique sicut verum confessus est Christum se non esse, sic verum confessus est nec Eliam se esse. Quomodo ergo comparabimus dicta præconis cum dictis judicis? Absit ut præco mentiatur : hoc enim loquitur quod audit a judice. Quare ergo ille : « Non sum Elias : » et Dominus, « Ipse » est Elias? » Quia in eo Dominus Jesus Christus præfigurare voluit futurum adventum suum, et hoc dicere, quia in spiritu Eliæ erat Joannes. Et quod erat Joannes ad primum adventum, hoc erit Elias ad secundum adventum. Quomodo duo adventus judicis, sic duo præcones. Judex quidem ipse, præcones autem duo : non duo judices. Oportebat enim judicem primo venire judicandum. Misit ante se primum præconem, vocavit illum Eliam : quia hoc erit in secundo adventu Elias, quod in primo Joannes.

VI. Namque intendat Charitas Vestra quam verum dicam. Quando conceptus est Joannes, vel potius quando natus est, Spiritus sanctus hoc de illo homine implendum prophetavit : « Et erit, inquit, præcursor Altissimi, in » spiritu et virtute Eliæ [1]. » Non ergo Elias, « Sed in » spiritu et virtute Eliæ. » Quid est, « In spiritu et virtute » Eliæ? » in eodem Spiritu sancto vice Eliæ. Quare vice Eliæ? quia quod Elias secundo, hoc Joannes primo adventui fuit. Recte ergo modo Joannes proprie respondit. Nam Dominus figurate, « Elias ipse est Joannes : » iste autem, ut dixi, proprie, « Non sum ego Elias. » Si figuram præcursionis advertas, Joannes ipse est Elias : quod enim ille ad primum adventum, hoc ille ad secundum erit. Si proprietatem personæ interroges, Joannes Joannes, Elias

[1] Luc. I, 17.

Elias. Dominus ergo ad præfigurationem recte, « Ipse est » Elias : » Joannes autem recte ad proprietatem. « Non sum » Elias. » Nec Joannes falsum, nec Dominus falsum : nec præco falsum, nec Judex falsum ; sed si intelligas. Quis autem intelliget? Qui imitatus fuerit humilitatem præconis, et cognoverit celsitudinem judicis. Nihil enim humilius ipso præcone. Fratres mei, nullum tantum meritum Joannes, habuit quam de ista humilitate, quod cum posset fallere homines, et putari Christus, et haberi pro Christo, (tantæ enim gratiæ tantæque excellentiæ fuit,) confessus est tamen aperte, et dixit : « Non sum ego » Christus. Numquid tu Elias es? » Jam si diceret : Elias sum ; ergo jam in secundo adventu adveniens Christus judicaret, non adhuc in primo judicaretur. Tanquam dicens, Venturus est et Elias : « Non sum, inquit, Elias. » Sed observate humilem, ante quem venit Joannes, ne sentiat excelsum ante quem venturus est Elias. Nam et Dominus ita complevit : « Ipse est Joannes Baptista qui » venturus est. » Ipsa præfiguratione venit iste, qua proprietate venturus est Elias. Tunc Elias per proprietatem Elias erit, nunc per similitudinem Joannes erat. Modo Joannes per proprietatem Joannes, per similitudinem Elias est. Ambo præcones sibi dederunt similitudines suas, et tenuerunt proprietates suas : unus autem Dominus judex, sive illo præcone præcedente, sive illo.

VII. « Et interrogaverunt eum : Quid ergo? Elias es tu? » Et dixit : Non. Et dixerunt ei : Propheta es tu? Et respondit : Non. Dixerunt ergo ei : Quis es tu? ut responsum demus his qui miserunt nos. Quid dicis de te ipso? » Ait : Ego vox clamantis in deserto [1]. » Isaïas illud dixit. In Joanne prophetia ista impleta est, « Ego vox clamantis in » deserto. » Quid clamantis? « Dirigite viam Domini, rectas

[1] Joan. I, 21-23

» facite semitas Dei nostri [1]. » Non vobis videtur præconis esse dicere : Exite, facite viam ? Nisi quod præco Exite dicit : Joannes dicit : Venite. A judice repellit præco, ad judicem vocat Joannes. Imo vocat Joannes ad humilem, ne judex sentiatur excelsus. « Ego vox clamantis in de» serto, Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaïas propheta. » Non dixit, Ego sum Joannes, Ego sum Elias, Ego sum Propheta. Sed quid dixit? Hoc vocor, « Vox clamantis » in deserto : Dirigite viam Domino : » Ego sum ipsa prophetia.

VIII. « Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis : » id est, ex principibus Judæorum. « Et interrogaverunt, » et dixerunt ei : Quid ergo baptizas, si tu non es Chris» tus, neque Elias, neque Propheta [2]? » Quasi audaciæ videbatur esse baptizare, quasi, In qua persona? quærimus utrum tu sis Christus; tu dicis te non esse; quærimus ne forte præcursor illius sis, quia novimus ante Christi adventum venturum esse Eliam; negas te esse : quærimus ne forte aliquis multum præveniens præco, es id est, propheta, et accepisti hanc potestatem; nec prophetam te esse dicis. Et non erat propheta Joannes : major erat quam propheta. Dominus de illo tale testimonium dedit. « Quid existis in desertum videre. Arundinem vento agi» tari? » Utique, Non vento agitari, subaudis, quia non hoc erat Joannes, quasi qui a vento moveretur : qui enim a vento movetur, circumflatur omni spiritu seductorio. « Sed » quid existis videre? Hominem mollibus vestitum ? » Vestiebatur enim Joannes asperis, id est, tunica facta de pilis cameli. « Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum » sunt. » Non ergo existis videre hominem mollibus vestitum. « Sed quid existis videre? Prophetam? Ita dico vo» bis, major quam Propheta hic [3]. » Quia Prophetæ longe

[1] Isaï. XL, 3. — [2] Joan. I, 24, 25. — [3] Matth. XI, 7-9.

ante prænuntiaverunt, Joannes præsentem demonstrabat.

IX. « Quid ergo tu baptizas, si tu non es Christus, » neque Elias, neque Propheta? Respondit eis Joannes, » et dixit : Ego baptizo in aqua, medius autem vestrum » stetit quem vos nescitis. » Humilis enim non videbatur, et propterea lucerna accensa est. Videte quomodo dat locum, qui aliud posset putari. « Ipse est qui post me » venit, qui ante me factus est. » Sicut jam diximus, id est, antepositus est mihi. « Cujus ego non sum dignus ut » solvam corrigiam calceamenti ejus [1]. » Quantum se abjecit? Et ideo multum elevatus est : quoniam qui se humiliat, exaltabitur [2]. Unde debet videre Sanctitas Vestra, quia si Joannes sic se humiliavit, ut diceret : « Non sum » ego dignus corrigiam solvere; » quomodo habent humiliari, qui dicunt : Nos baptizamus, nos quod damus nostrum est, et quod nostrum est, sanctum est. Ille dicit, Non ego, sed ille : illi dicunt, Nos [3]. Non est dignus Joannes solvere corrigiam calceamenti ejus : quod si dignum se diceret, quam humilis esset? Et si dignum se diceret, et sic diceret : Ille venit post me, qui ante me factus est, cujus tantummodo corrigiam calceamenti dignus sum solvere : multum se humiliasset. Quando autem nec ad hoc dignum se dicit, vere plenus Spiritu sancto erat, qui sic servus Dominum agnovit, et ex servo amicus fieri meruit.

X. « Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi » erat Joannes baptizans. Altera die vidit Joannes Jesum » venientem ad se, et ait : Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit » peccatum mundi [4]. » Nemo sibi arroget, et dicat, quia ipse auferat peccatum mundi. Jam intendite, contra quos superbos intendebat digitum Joannes. Nondum erant nati hæretici, et jam ostendebantur : contra illos clamabat tunc a fluvio, contra quos modo clamat ex Evan-

[1] Joan. I, 25-27. — [2] Luc. XIV, 11. — Joan I, 28, 29.

gelio. Venit Jesus; et quid dicit ille? « Ecce Agnus Dei. » Si agnus innocens, et Joannes agnus. Annon et ipse innocens? Sed quis innocens? quantum innocens? Omnes ex illa traduce veniunt et ex illa propagine, de qua cantat gemens David, « Ego in iniquitate conceptus sum, et » in peccatis mater mea in utero me aluit [1]. » Solus ergo ille Agnus, qui non sic venit. Non enim in iniquitate conceptus est; quia non de mortalitate conceptus est; nec eum in peccatis mater ejus in utero aluit, quem virgo concepit, virgo peperit; quia fide concepit, et fide suscepit. Ergo « Ecce Agnus» Dei. » Non habet iste traducem de Adam : carnem tantum sumpsit de Adam, peccatum non assumpsit. Qui non assumpsit de nostra massa peccatum, ipse est qui tollit nostrum peccatum. « Ecce Agnus Dei, » ecce qui tollit peccatum mundi. »

XI. Nostis quia quidam homines dicunt aliquando : Nos tollimus peccata hominibus, qui sancti sumus : si enim non fuerit sanctus qui baptizat, quomodo tollit peccatum alterius, cum sit homo ipse plenus peccato? Contra istas disputationes verba nostra non dicamus, hunc legamus : « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. » Non sit præsumptio hominibus in homines : non transmigret passer in montes, in Domino confidat [2]; et si levat oculos in montes, unde veniet auxilium ei [3], intelligat quia auxilium ejus a Domino, qui fecit cœlum et terram. Tantæ excellentiæ Joannes, dicitur ei : Tu es Christus? dicit, Non. Tu es Elias? dicit, Non. Tu es Propheta? dicit, Non. Quare ergo baptizas? « Ecce Agnus Dei, ecce qui » tollit peccatum mundi : hic est de quo dixi, Post me » venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat [4]. » Post me venit, » quia posterius natus est : « Ante me factus est, » quia prælatus est mihi : « Prior me erat, quia

[1] Psal. L, 7. — [2] Id. x, 2. — [3] Id. cxx, 1, 2. — [4] Joan. I, 29, 30.

» in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum,
» et Deus erat Verbum. »

XII. « Et ego nesciebam eum, » dixit : « Sed ut manifes-
» taretur Israëli, propterea veni ego in aqua baptizans. Et
» testimonium perhibuit Joannes, dicens : Quia vidi Spi-
» ritum de cœlo descendentem quasi columbam, et man-
» sit super eum : et ego nesciebam eum, sed qui me misit
» baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris
» Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est
» qui baptizat in Spiritu sancto : et ego vidi et testimo-
» nium perhibui, quia hic est Filius Dei[1]. » Intendat modicum Charistas Vestra : Joannes quando didicit Christum? Missus est enim ut baptizaret in aqua. Quæsitum est quare? « Ut manifestaretur Israëli, » dixit. Quid profuit baptismus Joannis? Fratres mei, si profuit aliquid, et modo maneret, et baptizarentur homines baptismo Joannis; et sic venirent ad baptismum Christi. Sed quid ait? « Ut manifestaretur Israëli : » id est, ipsi Israël, populo Israël ut manifestaretur Christus, venit baptizare in aqua. Accepit ministerium baptismatis Joannes, in aqua pœnitentiæ parare viam Domino, non existens Dominus : at ubi cognitus est Dominus, superfluo ei via parabatur : quia cognoscentibus se ipse factus est via : itaque non duravit diu baptismus Joannis. Sed quomodo demonstratus est Dominus? Humilis : ut ideo acciperet baptisma Joannes, in quo baptizaretur ipse Dominus.

XIII. Et opus erat Domino baptizari? Et ego interrogans cito respondeo : Opus erat Domino nasci? opus erat Domino crucifigi? opus erat Domino mori? opus erat Domino sepeliri? Si ergo tantam suscepit pro nobis humilitatem, baptismum non erat suscepturus? Et quid profuit quia suscepit baptismum servi? Ut tu non dedignareris

[1] Joan. I, 31-33.

suscipere baptismum Domini. Intendat Charitas Vestra : Futuri erant aliqui in Ecclesia excelsioris gratiæ catechumeni. Fit enim aliquando ut videas catechumenum abstinentem ab omni concubitu, valefacientem sæculo, renuntiantem omnibus quæ possidebat, distribuentem pauperibus, et catechumenus est, instructus etiam forte doctrina salutari supra multos fideles. Timendum est huic ne dicat apud semetipsum de baptismate sancto quo peccata dimittuntur : Quid plus accepturus sum? Ecce ego melior sum illo fideli et illo fideli : cogitans fideles aut conjugatos, aut forte idiotas, aut habentes et possidentes res suas, quas ipse distribuit jam pauperibus, et meliorem se esse arbitrans quam ille qui jam baptizatus est, dedignetur venire ad baptismum, dicens : Hoc sum accepturus quod habet ille et ille : et proponat sibi illos quos contemnit, et quasi sordeat illi hoc accipere quod acceperunt inferiores, quia jam videtur ipse sibi melior : et tamen omnia peccata super illum sunt, et nisi venerit ad salutarem baptismum, ubi peccata solvuntur, cum omni excellentia sua non potest intrare in regnum cœlorum. Sed ut illam excellentiam invitaret Dominus ad baptismum suum, ut peccata illi dimitterentur, venit ipse ad baptismum servi sui : et cum ipse non haberet quod ei dimitteretur, nec quod in illo lavaretur, suscepit a servo baptismum : et tanquam allocutus est filium superbientem et extollentem se, ac dedignantem forte accipere cum idiotis unde ei possit salus venire, et quasi dicens : Quantum te extendis? quantum extollis? quanta est excellentia tua? quanta gratia tua? major potest esse quam mea? si ego veni ad servum, tu dedignaris venire ad Dominum? si ego suscepi baptismum servi, tu dedignaris a Domino baptizari?

XIV. Nam ut noveritis, fratres mei, quia non ex ne-

cessitate alicujus vinculi peccati Dominus veniebat ad ipsum Joannem; sicut dicunt alii Evangelistæ, cum ad illum veniret baptizandus Dominus, ait ipse Joannes, « Tu ad me venis? ego a te debeo baptizari. » Et quid ei ipse respondit? « Sine modo; impleatur omnis justitia[1]. » Quid est, « Impleatur omnis justitia? » Mori veni pro hominibus, baptizari non habeo pro hominibus? Quid est, « Impleatur omnis justitia? » impleatur omnis humilitas. Quid ergo? Non erat suscepturus baptismum a bono servo, qui passionem suscepit a servis malis? Intendite ergo. Baptizato Domino, si propterea baptizavit Joannes, ut in ejus baptismo Dominus ostenderet humilitatem, nemo alius baptizaretur baptismo Joannis? Multi autem baptizati sunt baptismo Joannis : baptizatus est Dominus baptismo Joannis, et cessavit baptismus Joannis : inde jam missus est in carcerem Joannes; deinceps nemo baptizatus invenitur illo baptismate. Si ergo propterea venit et Joannes baptizans, ut Domini humilitas nobis demonstraretur, ut quia ille suscepit a servo, nos non dedignaremur suscipere a Domino : Dominum solum Joannes baptizaret? Sed si solum Dominum Joannes baptizaret, non deessent qui putarent sanctius fuisse baptisma Joannis quam Christi : quasi baptismate Joannis solus Christus meruisset baptizari, baptismate autem Christi genus humanum. Intendat Charitas Vestra. Baptismate Christi baptizati sumus, non tantum nos, sed et universus orbis terrarum, et baptizatur usque in finem. Quis nostrum potest ex aliqua parte comparari Christo, cujus se Joannes dixit indignum solvere corrigiam calceamenti? Si ergo ille Christus tantæ excellentiæ homo Deus, solus baptizaretur baptismo Joannis, quid dicturi erant homines? Qualem baptismum habuit Joannes? magnum baptismum habuit,

[1] Matth. III, 14, 15.

ineffabile sacramentum : vide, quia solus Christus meruit baptizari Joannis baptismo. Atque ita major videretur baptismus servi, quam baptismus Domini. Baptizati sunt et alii baptismo Joannis, ne melior baptismus videretur Joannis quam Christi : baptizatus autem et Dominus, ut Domino suscipiente baptismum servi, non dedignarentur alii servi suscipere baptismum Domini; ad hoc ergo missus erat Joannes.

XV. Sed noverat Christum, annon noverat? Si non noverat, quare dicebat quando venit ad fluvium Christus, « Ego a te debeo baptizari [1]? » hoc est, Scio qui sis. Si ergo jam noverat, certe tunc cognovit quando vidit columbam descendentem. Manifestum est quia columba non descendit super Dominum, nisi posteaquam ascendit ab aqua baptismi. Dominus baptizatus ascendit ab aqua, aperti sunt cœli, et vidit super eum columbam. Si ergo post baptismum descendit columba, et antequam baptizaretur Dominus, dixit illi Joannes : « Tu ad me » venis, ego a te debeo baptizari ? » ante, illum noverat, cui dixit : « Tu ad me venis, ego a te debeo baptizari ? » quomodo ergo dixit : « Et ego nesciebam eum, sed qui me » misit baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem » videris Spiritum descendentem sicut columbam, et ma» nentem super eum ipse est qui baptizat in Spiritu » sancto [2]? » Non parva quæstio est, fratres mei. Si vidistis quæstionem, non parum vidistis : superest ut ipsius solutionem Dominus det. Tamen illud dico, si vidistis quæstionem, non est parum. Ecce positus est Joannes ante oculos vestros, stans ad fluvium Joannes Baptista : ecce venit Dominus adhuc baptizandus, nondum baptizatus : audi vocem Joannis : « Tu ad me venis? ego a te debeo baptizari : » ecce jam cognoscit Dominum, a quo vult baptizari. Bap-

[1] Matth. III, 14. — [2] Joan. I, 33.

tizatus Dominus ascendit ab aqua, aperiuntur cœli, descendit Spiritus, modo illum cognoscit Joannes : si modo illum cognoscit, quid dixit antea : « Ego a te debeo bap- » tizari? » Si autem non eum modo cognoscit, quia jam noverat eum, quid est quod dixit : « Non noveram eum, » sed qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit : » Super quem videris Spiritum descendentem, et ma- » nentem super eum sicut columbam, ipse est qui bap- » tizat in Spiritu sancto. »

XVI. Fratres, ista quæstio si hodie solvatur, gravat vos, non dubito, quia jam multa dicta sunt. Sciatis autem talem istam quæstionem esse, ut hæc sola perimat partem Donati. Ad hoc dixi Charitati Vestræ, ut intentos vos facerem, similiter ut soleo : simul ut oretis pro nobis et vobis, ut et nobis det Dominus digna loqui, et vos digna capere mereamini. Interim hodie dignamini differre : sed hoc breviter dico interim, donec solvatur; interrogate pacifice, sine rixa, sine contentione, sine altercationibus, sine inimicitiis; et vobiscum quærite, et alios interrogate, et dicite : Hanc quæstionem proposuit nobis hodie episcopus noster, aliquando si Dominus concesserit, soluturus eam. Sed sive solvatur, sive non solvatur, putate me proposuisse quod me movet : moveor enim multum. Dicit Joannes : « Ego a te debeo baptizari : » tanquam Christo cognito. Si enim non noverat eum a quo volebat baptizari, temere dicebat : « Ego a te debeo baptizari. » Noverat ergo eum. Si noverat eum, quid est ergo quod dicit : « Non noveram eum, sed qui me misit baptizare in aqua, » ipse mihi dixit : Super quem videris Spiritum descen- » dentem et manentem super eum, sicut columbam, ipse » est qui baptizat in Spiritu sancto? » Quid dicturi sumus? Quia non scimus quando venerit columba? Ne forte ibi lateant, legantur alii Evangelistæ, qui planius illud

dixerunt : et invenimus apertissime tunc descendisse columbam, cum Dominus ab aqua ascendit. Super baptizatum enim aperti sunt cœli, et vidit Spiritum descendentem [1]. Si jam baptizatum cognovit, venienti ad baptisma quomodo dicit : « Ego a te debeo baptizari? » Hanc vobiscum interim ruminate, hanc vobiscum conferte, hanc vobiscum tractate. Præstet Dominus Deus noster, ut antequam a me audiatis, alicui vestrum priori eam revelet. Tamen, fratres, hoc sciatis, quia per istius quæstionis solutionem, vocem pars Donati de Baptismi gratia, ubi nebulas obtendunt imperitis, et retia tendunt avibus volantibus, si frontem habeant, omnino non habebunt : omnino eorum ora claudentur.

TRACTATUS V.

Rursum in illud : *Et ego nesciebam eum*, etc. Quid novi Joannes didicerit de Domino per columbam.

I. Sicut Dominus voluit, ad diem promissionis nostræ pervenimus : præstabit etiam hoc, ut ad ipsius promissionis redditionem pervenire possimus. Tunc enim ea quæ dicimus, et nobis et vobis utilia sunt, si ab ipso sunt : quæ autem ab homine sunt, mendacia sunt : sicut ipse dixit Dominus noster Jesus Christus : « Qui loquitur mendacium, de suo loquitur [2]. » Nemo habet de suo, nisi mendacium et peccatum. Si quid autem homo habet veritatis atque justitiæ, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo, ut ex eo quasi guttis quibusdam irrorati, et in hac peregrinatione interim consolati, ne deficiamus in via,

[1] Matth. III, 16; Marc. I, 10, et Luc. III, 21, 22. — [2] Joan. VIII, 44.

venire ad ejus requiem satietatemque possimus. Si ergo « Qui loquitur mendacium, de suo loquitur : » qui loquitur veritatem, de Dei loquitur. Verax Joannes, veritas Christus : verax Joannes, sed omnis verax a veritate verax est : si ergo verax est Joannes, et verax esse homo non potest, nisi a veritate ; a quo erat verax, nisi ab eo qui dixit : « Ego sum veritas [1]? » Non ergo, posset dicere, aut veritas contra veracem, aut verax contra veritatem. Veracem veritas misit : et ideo verax erat, quoniam a veritate missus erat. Si veritas Joannem miserat, Christus eum miserat. Sed quod Christus cum Patre facit, Pater facit : et quod Pater cum Christo facit, Christus facit. Nec seorsum Pater aliquid facit sine Filio; nec seorsum aliquid Filius sine Patre : inseparabilis charitas, inseparabilis unitas, inseparabilis majestas, inseparabilis potestas, secundum hæc verba quæ ipse posuit, « Ego et Pater unum » sumus [2]. » Quis ergo misit Joannem? Si dicamus, Pater, verum dicimus : si dicamus, Filius, verum dicimus : manifestius autem ut dicamus, Pater et Filius. Quem misit autem Pater et Filius, unus Deus misit : quia Filius dixit : « Ego et Pater unum sumus. » Quomodo ergo nesciebat eum a quo missus est? Dixit enim, « Ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, » ipse mihi dixit [3]. Interrogo Joannem, Qui te misit baptizare in aqua, quid tibi dixit? « Super quem videris Spi» ritum descendentem, sicut columbam, et manentem » super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. » Hoc tibi, o Joannes, dixit, qui te misit? Manifestum quia hoc. Quis ergo te misit? Forte Pater. Verus Deus Pater, et veritas Deus Filius : si Pater sine Filio te misit, Deus sine veritate te misit : si ideo autem verax es, quia veritatem loqueris, et ex veritate loqueris : non te misit Pater

[1] Joan. XIV, 6. — [2] Id. X, 30. — [3] Id. I, 33.

sine Filio, sed simul te misit Pater et Filius : si ergo et Filius te misit cum Patre, quomodo nesciebas eum a quo missus es? Quem videras in veritate, ipse te misit ut agnosceretur in carne, et dixit : « Super quem videris Spiritum » descendentem sicut columbam, et manentem super » eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. »

II. Hoc audivit Joannes, ut nosset eum quem non noverat, an ut plenius nosset quem jam noverat? Si enim omni ex parte non nosset, non venienti ad fluvium ut baptizaretur diceret : « Ego a te debeo baptizari, et tu venis » ad me? [1] » noverat ergo. Quando autem columba descendit? Jam baptizato Domino, et ab aqua ascendente. At si ille qui eum misit, dixit : « Super quem videris Spi» ritum descendentem, sicut columbam, et manentem » super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto : » et non noverat eum, sed columba descendente cognovit eum; columba vero tum descendit, quando Dominus ab aqua ascendit ; tunc autem cognoverat Joannes Dominum, quando ad eum Dominus ad aquam veniebat : manifestatur nobis, quia Joannes secundum aliquid noverat, secundum aliquid nondum noverat Dominum. Nisi autem hoc intellexerimus, mendax erat. Quomodo erat verax agnoscens, qui dicit : « Tu ad me venis baptizari, et ego a te » debeo baptizari? » Verax est cum hoc dicit? Et quomodo rursus verax est cum dicit : « Ego non noveram eum, sed » qui misit me baptizare in aqua, ipse mihi dixit : Super » quem videris Spiritum descendentem, sicut columbam, » et manentem super eum, ipse est qui baptizat in Spi» ritu sancto? » Innotuit per columbam Dominus, non ei qui se non noverat, sed ei qui in eo aliquid noverat, aliquid non noverat. Nostrum est ergo quærere quid in eo Joannes nondum noverat, et per columbam didicit.

[1] Matth. III, 14.

III. Quare missus est Joannes baptizans? Jam memini me quantum potui dixisse Charitati Vestræ. Si enim baptismus Joannis necessarius erat saluti nostræ; et modo debuit exerceri. Non enim modo non salvantur homines, aut non modo plures salvantur, aut alia tunc salus erat, et alia modo. Si mutatus est Christus, mutata est et salus: si salus in Christo est, et idem ipse Christus est, eadem nobis salus est. Sed quare missus est Joannes baptizans? Quia oportebat baptizari Christum. Quare oportebat baptizari Christum? Quare oportuit nasci Christum? Quare oportuit crucifigi Christum [1]? Si enim viam humilitatis demonstraturus advenerat, et se ipsum facturus ipsam humilitatis viam: in omnibus ab eo implenda erat humilitas. Auctoritatem dare baptismo suo hinc dignatus est, ut cognoscerent servi quanta alacritate deberent currere ad baptismum Domini, quando ipse non dedignatus est suscipere baptismum servi. Donatum enim erat hoc Joanni, ut ipsius baptismus diceretur.

IV. Hoc attendat, et distinguat, et noverit Charitas Vestra. Baptismus quem accepit Joannes, baptismus Joannis dictus est: solus tale donum accepit: nullus ante illum justorum: nullus post illum, ut acciperet baptismum, qui baptismus illius diceretur. Accepit quidem; non enim a se posset aliquid: si enim a se quis loquitur, mendacium de suo loquitur[2]. Et unde accepit, nisi a Domino Jesu Christo? Ab illo ut baptizare posset accepit, quem postea baptizavit. Nolite mirari: sic enim hoc fecit Christus in Joanne, quomodo quiddam fecit in matre. De Christo enim dictum est: «Omnia per ipsum facta sunt[3]:» si omnia per ipsum, et Maria per ipsum facta est, de qua postea natus est Christus. Intendat Charitas Vestra. Quo-

[1] Interrogando respondet quæstioni, ut supra Tract. IV, n. 13. — [2] Joan. VIII, 4. — [3] Id. I, 3.

modo creavit Mariam, et creatus est per Mariam : sic dedit baptismum Joanni, et baptizatus est a Joanne.

V. Ad hoc ergo accepit baptismum a Joanne, ut accipiens quod inferius erat ab inferiore, ad id quod superius erat hortaretur inferiores. Sed quare non solus ipse baptizatus est a Joanne, si ad hoc missus erat Joannes, per quem baptizaretur Christus, ut pararet viam Domino, id est ipsi Christo? Et hoc jam diximus : sed commemoramus, quia necessarium est præsenti quæstioni. Si solus Dominus noster Jesus Christus baptizatus esset baptismate Joannis: tenete quod dicimus; non tantum valeat sæculum, ut deleat e cordibus vestris, quod ibi scripsit Spiritus Dei; non tantum valeant spinæ curarum, ut effocent semen quod seminatur in vobis : quare enim cogimus eadem repetere, nisi quia de memoria cordis vestri securi non sumus? Si ergo solus Dominus baptizatus esset baptismo Joannis, non deessent qui sic eum haberent, ut putarent baptismum Joannis majorem esse, quam est baptismus Christi. Dicerent enim : Usque adeo illud baptisma majus est, ut solus Christus eo baptizari meruisset. Ergo ut daretur nobis a Domino exemplum humilitatis, ad percipiendam salutem baptismatis, Christus suscepit quod ei opus non erat, sed propter nos opus erat. Et rursus, ne hoc ipsum quod accepit a Joanne Christus, præponeretur baptismati Christi, permissi sunt et alii baptizari a Joanne. Sed qui baptizati sunt a Joanne, non eis suffecit : baptizati sunt enim baptismo Christi; quia non baptismus Christi erat baptismus Joannis. Qui accipiunt baptismum Christi, baptismum Joannis non quærunt : qui acceperunt baptismum Joannis, baptismum Christi quæsierunt. Ergo Christo suffecit baptismus Joannis. Quomodo non sufficeret, quando nec ipse erat necessarius? Illi enim nullus baptismus erat necessarius, sed ad hortandos nos ad baptismum suum,

suscepit baptismum servi. Et ne præponeretur baptismus servi baptismo Domini, baptizati sunt alii baptismate conservi. Sed qui baptizati sunt baptismate conservi, oportebat ut baptizarentur baptismate Domini : qui autem baptizantur baptismate Domini, non opus habent baptismate conservi.

VI. Quoniam ergo acceperat Joannes baptismum, qui proprie Joannis diceretur ; Dominus autem Jesus Christus noluit baptismum suum alicui dare, non ut nemo baptizaretur baptismo Domini, sed ut semper ipse Dominus baptizaret : id actum est, ut et per ministros Dominus baptizaret, id est, ut quos ministri Domini baptizaturi erant, Dominus baptizaret, non illi. Aliud est enim baptizare per ministerium, aliud baptizare per potestatem. Baptisma enim tale est, qualis est ille, in cujus potestate datur, non qualis est ille, per cujus ministerium datur. Talis erat baptismus Joannis, qualis Joannes; baptismus justus tanquam justi, tamen hominis : sed qui acceperat a Domino istam gratiam, et tantam gratiam, ut dignus esset præire judicem, et eum digito ostendere, et implere vocem prophetiæ illius, « Vox clamantis in deserto, » Parate viam Domino [1]. » Tale autem baptisma Domini, qualis Dominus : ergo baptisma Domini divinum, quia Dominus Deus.

VII. Potuit autem Dominus Jesus Christus, si vellet, dare potestatem alicui servo suo, ut daret baptismum suum tanquam vice sua, et transferre a se baptizandi potestatem, et constituere in aliquo servo suo, et tantam vim dare baptismo translato in servum, quantam vim haberet baptismus datus a Domino. Hoc noluit ideo, ut in illo spes esset baptizatorum, a quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo servum ponere spem in servo. Ideoque

[1] Isaï. XL, 3.

clamabat Apostolus, cum videret homines volentes ponere spem in se ipso : « Numquid Paulus pro vobis cruci- » fixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis[1] ?» Baptizavit ergo Paulus tanquam minister, non tanquam ipsa potestas : baptizavit autem Dominus tanquam potestas. Intendite. Et potuit hanc potestatem servis dare, et noluit. Si enim daret hanc potestatem servis, id est, ut ipsorum esset quod Domini erat, tot essent baptismi quot essent servi : ut quomodo dictum est baptisma Joannis, sic diceretur baptisma Petri, sic baptisma Pauli; sic baptisma Jacobi, baptisma Thomæ, Matthæi, Bartholomæi : illud enim baptisma Joannis dictum est. Sed forte aliquis resistit, et dicit : Proba nobis quia illud baptisma Joannis dictum est. Probabo, ipsa veritate dicente, quando interrogavit Judæos : « Baptisma Joannis unde est? de cœlo, » an ex hominibus[2] ? » Ergo ne tot baptismata dicerentur, quot essent servi qui baptizarent accepta potestate a Domino; sibi tenuit Dominus baptizandi potestatem, servis ministerium dedit. Dicit se servus baptizare, recte dicit, sicut Apostolus dicit : «Baptizavi autem et Stephanæ » domum[3] : » sed tanquam minister. Ideo si sit et malus, et contingat illi habere ministerium, et si eum homines non norunt, et Deus eum novit : permittit Deus baptizari per eum, qui sibi tenuit potestatem.

VIII. Hoc autem Joannes non noverat in Domino. Quia Dominus erat, noverat : quia ab ipso debebat baptizari, noverat : et confessus est, quia veritas erat ille, et ille verax missus a veritate : hoc noverat. Sed quid in eo non noverat? Quia sibi retenturus erat baptismatis sui potestatem, et non eam transmissurus et translaturus in aliquem servum : sed sive baptizaret in ministerio servus

[1] I Cor. I, 13. — [2] Matth. XXI, 25. — [3] I Cor. I, 16.

bonus, sive baptizaret in ministerio servus malus, non sciret se ille qui baptizaretur baptizari, nisi ab illo qui sibi tenuit baptizandi potestatem. Et ut noveritis, fratres, quia hoc in illo non noverat Joannes, et hoc didicit per columbam : Dominum enim noverat, sed eum baptizandi sibi potestatem retenturum, et nulli servo eam daturum nondum noverat : secundum hoc dixit : « Et ego nesciebam » eum. » Et ut noveritis, quia ibi hoc didicit, attendite sequentia : « Sed qui misit me baptizare in aqua, ipse mihi » dixit : Super quem videris Spiritum descendentem, » quasi columbam, et manentem super eum, ipse est. » Quid ipse est? Dominus. Sed jam noverat Dominum. Ergo putate huc usque dixisse Joannem : « Ego non noveram » eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi » dixit. » Quærimus quid dixerit? Sequitur : «Super quem » videris Spiritum descendentem, quasi columbam, et » manentem super eum. » Non dico sequentia; interim attendite : « Super quem videris Spiritum descendentem » tanquam columbam, et manentem super eum, ipse » est. » Sed quid ipse est. Quid me voluit per columbam docere qui me misit? Quia ipse erat Dominus? Jam noveram a quo missus eram : jam noveram eum cui dixi : «Tu » ad me venis baptizari? Ego a te debeo baptizari : » usque adeo ergo noveram Dominum, ut ego ab eo vellem baptizari, non ut a me ipse baptizaretur : et tunc mihi dixit: « Sine modo, impleatur omnis justitia [1], » pati veni, baptizari non venio? « Impleatur omnis justitia : » ait mihi Deus meus, impleatur omnis justitia, doceam plenam humilitatem : novi superbientes in futuro populo meo, novi aliquos in aliqua excellentiori gratia futuros homines, ut cum viderint idiotas aliquos baptizari, illi quia meliores sibi videntur, sive continentia, sive eleemosynis, sive doc-

[1] Matth. III, 14, 15.

trina, dedignentur isti fortasse accipere, quod illi inferiores acceperunt : oportet ut sanem eos, ut non dedignentur venire ad baptisma Domini, quia ego veni ad baptisma servi.

IX. Jam ergo hoc noverat Joannes, et noverat Dominum. Quid ergo docuit columba? Quid voluit per columbam, id est, per Spiritum sanctum sic venientem docere, qui miserat eum, cui ait : « Super quem videris Spiritum » descendentem, tanquam columbam, et manentem super » eum, ipse est? » Quis ipse est? Dominus. Novi. Sed numquid hoc jam noveras, quia Dominus iste baptizandi habens potestatem, eam potestatem nulli servo daturus est, sed sibi eam retenturus est, ut omnis qui baptizatur per servi ministerium, non imputet servo, sed Domino? numquid hoc jam noveras? Non hoc noveram : adeo quid mihi dixit? « Super » quem videris Spiritum descendentem tanquam colum» bam, et manentem super eum, ipse est qui baptizat in » Spiritu sancto. » Non ait, Ipse est Dominus; non ait, Ipse est Christus; non ait, Ipse est Deus; non ait, Ipse est Jesus; non ait, Ipse est qui natus est de virgine Maria, posterior te, prior te : non ait hoc; jam enim hoc noverat Joannes. Sed quid non noverat? Tantam potestatem baptismi ipsum Dominum habiturum et sibi retenturum, sive præsentem in terra, sive absentem corpore in cœlo et præsentem majestate, sibi retenturum baptismi potestatem : ne Paulus diceret, Baptismus meus; ne Petrus diceret, Baptismus meus. Ideo videte, intendite voces Apostolorum. Nemo Apostolorum dixit, Baptismus meus. Quamvis unum omnium esset Evangelium, tamen invenis dixisse, Evangelium meum : non invenis dixisse, Baptisma meum.

X. Hoc ergo didicit Joannes, fratres mei. Quod didicit Joannes per columbam, discamus et nos. Non enim co-

lumba Joannem docuit, et Ecclesiam non docuit, cui Ecclesiæ dictum est, « Una est columba mea[1]. » Columba doceat columbam ; noverit columba, quod Joannes didicit per columbam. Spiritus sanctus in specie columbæ descendit. Hoc autem quod discebat Joannes in columba, quare in columba didicit? Oportebat enim ut disceret : nec hoc forte oportebat nisi ut per columbam disceret. Quid dicam de columba, fratres mei? Aut quando mihi sufficit facultas vel cordis vel linguæ, dicere quomodo volo? et forte non digne volo quomodo dicendum est; nec si tamen possum dicere quomodo volo : quanto minus quomodo dicendum est? Ego a meliore hoc audire vellem, non vobis dicere.

XI. Discit Joannes eum quem noverat : sed in eo discit, in quo eum non noverat; in quo noverat non discit. Et quid noverat? Dominum. Quid non noverat? Potestatem Dominici baptismi in nullum hominem a Domino transituram, sed ministerium plane transiturum : potestatem a Domino in neminem, ministerium et in bonos et in malos. Non exhorreat columba ministerium malorum, respiciat Domini potestatem. Quid tibi facit malus minister, ubi bonus est Dominus? quid te impedit malitiosus præco, si est benevolus judex? Joannes didicit per columbam hoc. Quid est quod didicit? Ipse repetat : « Ipse » mihi dixit, inquit, Super quem videris Spiritum des- » cendentem, tanquam columbam, et manentem super » eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. » Non ergo te decipiant, o columba, seductores, qui dicunt, Nos baptizamus[2]. Columba, agnosce quid docuit columba. « Hic » est qui baptizat in Spiritu sancto. » Per columbam discitur, quia hic est : et tu ejus potestate putas te baptizari, cujus ministerio baptizaris? Si hoc putas, nondum es in

[1] Cant. VI, 8. — [2] Contra Donatistas.

corpore columbæ : et si non es in corpore columbæ, non mirandum quia simplicitatem non habes. Simplicitas enim maxime per columbam designatur.

XII. Quare per simplicitatem columbæ didicit Joannes, quia « Hic est qui baptizat in Spiritu sancto. » Fratres mei, nisi quia columbæ non erant qui Ecclesiam dissipaverunt? Accipitres erant, milvi erant. Non laniat columba. Et vides illos invidiam nobis facere, quasi de persecutionibus quas passi sunt. Corporales quidem passi quasi persecutiones, cum essent flagella Domini manifeste dantis disciplinam ad tempus, ne damnet in æternum, si eam non cognoverint, seque correxerint. Illi vere persequuntur Ecclesiam, qui dolis persequuntur : illi gravius cor feriunt, qui linguæ gladio feriunt ; illi acerbius sanguinem fundunt, qui Christum, quantum in ipsis est, in homine occidunt. Perterriti videntur quasi judicio potestatum. Quid tibi facit potestas si bonus, es? Si autem malus es, time potestatem : « Non enim frustra gladium » portat[1], » dicit Apostolus. Tuum gladium noli educere, quo percutis Christum. Christiane, quid tu persequeris in Christiano? quid in te persecutus est imperator? Carnem persecutus est, tu in Christiano spiritum persequeris. Non occidis tu carnem. Et tamen nec carni parcunt : quotquot potuerunt cædendo necaverunt ; nec suis nec alienis pepercerunt. Notum est hoc omnibus. Invidiosa est potestas, quia legitima est : invidiose facit, qui jure facit ; sine invidia facit, qui præter leges facit. Attendat unusquisque vestrum, fratres mei, quid habeat Christianus. Quod homo est, commune cum multis : quod Christianus est, secernitur a multis ; et plus ad illum pertinet quod Christianus, quam quod homo. Nam quod Christianus, renovatur ad imaginem Dei[2], a quo homo factus

[1] Rom. XIII, 4. — [2] Coloss. III, 10.

est ad imaginem Dei : quod autem homo, posset et malus, posset et paganus, posset et idololatra[1]. Hoc tu persequeris in Christiano, quod melius habet : hoc enim illi vis auferre unde vivit. Vivit enim temporaliter secundum spiritum vitæ, quo corpus animatur : vivit autem ad æternitatem secundum baptisma, quod accepit a Domino : hoc illi vis tollere, quod accepit a Domino; hoc illi vis tollere unde vivit. Latrones eos quos volunt expoliare, sic volunt, ut ipsi plus habeant, et illi nihil habeant : tu et tollis huic, et apud te non erit plus; non enim plus tibi fit, quia huic tollis. Sed vere hoc faciunt, quod hi qui tollunt animam : et alteri tollunt, et ipsi duas animas non habent.

XIII. Quid ergo vis auferre? Unde tibi displicet quem vis rebaptizare? Dare non potes quod jam habet, sed facis negare quod habet. Quid acerbius faciebat paganus, persecutor Ecclesiæ? exerebantur gladii adversus Martyres, emittebantur bestiæ, ignes admovebantur : ut quid ista? ut diceret qui ista patiebatur, Non sum Christianus. Quid doces tu eum quem vis rebaptizare, nisi ut primo dicat, Non sum Christianus? Ad quod aliquando persecutor proferebat flammam, ad hoc tu producis linguam : seducendo facis, quod ille occidendo non fecit. Et quid est quod daturus es, et cui daturus es? Si tibi verum dicat, et non seductus a te mentiatur, dicturus est, Habeo. Interrogas : Habes baptisma? Habeo, dicit. Quandiu habeo dicit, inquis, non sum daturus. Et noli dare : quod enim vis dare, hærere in me non potest; quia quod accepi, auferri a me non potest. Sed tamen expecta, videam quid me vis docere. Dic, inquit, primo, Non habeo. Sed hoc habeo : si dixero, Non habeo, mentior : quod enim ha-

[1] Tribus his locis *possidet*, pro *posset*, legendum existimat Morel, Élement. Critic. pag. 241.

beo, habeo. Non habes, inquit. Doce quia non habeo. Malus tibi dedit. Si malus Christus, malus mihi dedit. Non, inquit, malus Christus : sed non tibi Christus dedit. Quis ergo mihi dedit? responde : ego me a Christo scio accepisse. Dedit tibi, inquit, sed traditor nescio quis, non Christus. Videro quis fuerit minister, videro quis fuerit præco ; de officiali non disputo, judicem attendo : et forte quod objicis officiali, mentiris : sed nolo discutere, causam officialis sui cognoscat Dominus amborum : forte si exigam ut probes, non probas ; imo mentiris : probatum est te probare non potuisse [1] : sed non ibi pono causam meam, ne cum studiose cœpero defendere homines innocentes, putes me spem meam vel in hominibus innocentibus posuisse : fuerint homines qualeslibet, ego a Christo accepi, ego a Christo baptizatus sum. Non, inquit, sed ille episcopus te baptizavit, et ille episcopus illi scommunicat. A Christo sum baptizatus, ego novi. Unde nosti? Docuit me columba, quam vidit Joannes. O milve male, non me dilanias a visceribus columbæ : in columbæ membris numeror ; quia quod columba docuit, hoc novi, tu mihi dicis, Ille te baptizavit, aut ille te baptizavit : per columbam mihi et tibi dicitur. « Hic est qui baptizat : » cui credo, milvo an columbæ.

XIV. Certe tu mihi dic, ut per illam lucernam confundaris, qua confusi sunt et priores inimici, pares tui Pharisæi, qui cum interrogarent Dominum : In qua potestate ista faceret : « Interrogabo et ego vos, inquit, istum ser» monem : Dicite mihi, Baptisma Joannis unde est, de » cœlo an ex hominibus [2]? Et illi qui præparabant jaculari dolos, irretiti sunt quæstione, cœperunt volvere apud semetipsos, et dicere : « Si dixerimus quia de cœlo est,

[1] Tangit causam Cæciliani. Confer epistolas 43, 88, 185, etc. — [2] Matth. XI, 23-27, Marc. XI, 28, et Luc. X, 2.

» dicturus est nobis : Quare non credidistis ei ? » Joannes enim dixerat de Domino : « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit » peccatum mundi[1]. » Quid ergo quæritis, in qua potestate facio? O lupi, in potestate Agni facio quod facio. Sed ut nossetis Agnum, quare non credidistis Joanni, qui dixit: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi? » Scientes ergo illi quid dixisset Joannes de Domino, dixerunt apud se : « Si dixerimus quia de cœlo est baptismus » Joannis, dicet nobis : Quare ergo non credidistis ei? Si » dixerimus quia ex hominibus est, lapidabimur a populo : » quia prophetam habent Joannem. » Hinc timebant homines, hinc veritatem fateri confundebantur. Tenebræ tenebras responderunt, sed a luce superatæ sunt. Quid enim responderunt? « Nescimus : » quod sciebant, dixerunt, « Nescimus. » Et Dominus, « Nec ego vobis dico, inquit, » in qua potestate ista facio. » Et confusi sunt primi inimici. Unde? de lucerna. Quis erat lucerna? Joannes. Probamus, quia lucerna erat? probamus. Dominus enim dicit: « Ille erat lucerna ardens et lucens[2]. » Probamus, quia et de ipso confusi sunt inimici? Psalmum audi : « Paravi, » inquit, lucernam Christo meo, inimicos ejus induam » confusione[3]. »

XV. Adhuc in hujus vitæ tenebris ad lucernam fidei ambulamus, teneamus et nos lucernam Joannem, confundamus et inde inimicos Christi : imo ipse confundat inimicos suos per lucernam suam. Interrogemus et nos quod Dominus Judæos, interrogemus et dicamus : Baptisma Joannis unde est? de cœlo an ex hominibus? Quid dicturi sunt? videte, si non et ipsi tanquam inimici de lucerna confunduntur. Quid dicturi sunt? Si dixerint ex hominibus; et ipsi sui eos lapidabunt : si autem dixerint, de cœlo, dicamus eis : Quare ergo non credidistis ei? Di-

[1] Joan. I, 29. — [2] Id. V, 35. — [3] Psal. CXXXI, 17, 18.

cunt fortasse : Credimus ei. Quomodo ergo dicitis quia vos baptizatis, et Joannes dicit : « Hic est qui baptizat? Sed ministros, inquiunt, tanti judicis justos oportet esse per quos baptizatur. Et ego dico, et omnes dicimus, quia justos oportet esse tanti judicis ministros : sint ministri justi, si volunt; si autem noluerint esse justi qui cathedram Moysi sedent, securum me fecit magister meus, de quo Spiritus ejus dixit : « Hic est qui baptizat. » Quomodo securum me fecit? « Scribæ, inquit, et Pharisæi cathe- » dram Moysi sedent; quæ dicunt, facite; quæ autem fa- » ciunt, facere nolite : dicunt enim, et non faciunt[1]. » Si fuerit minister justus, computo illum cum Paulo, computo illum cum Petro; cum istis computo justos ministros: quia vere justi ministri gloriam suam non quærunt; ministri enim sunt, pro judicibus haberi nolunt, spem in se poni exhorrescunt : ergo computo cum Paulo justum ministrum. Quid enim dicit Paulus? « Ego plantavi, Apollo » rigavit, sed Deus incrementum dedit : neque qui plan- » tat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat » Deus[2]. » Qui vero fuerit superbus minister, cum Zabolo computatur : sed non contaminatur donum Christi, quod per illum fluit purum, quod per illum transit liquidum venit ad fertilem terram; puta quia ipse lapideus est, quia ex aqua fructum ferre non potest : et per lapideum canalem transit aqua, trensit aqua ad areolas; in canali lapideo nihil generat, sed tamen hortis plurimum fructum affert. Spiritalis enim virtus sacramenti ita est ut lux : et ab illuminandis pura excipitur, et si per immundos transeat, non inquinatur. Sint plane ministri justi, et gloriam suam non quærant, sed illius cujus ministri sunt : non dicant : Baptisma meum est; quia non est ipsorum. Attendant ipsum Joannem. Ecce Joannes plenus erat Spiritu sancto;

[1] Matth. xxxii, 2, 3. — [2] I Cor. iii, 6, 7.

et baptismum de cœlo habebat, non ex hominibus : sed quatenus habebat? Ipse dixit, « Parate viam Domino[1].» Ubi autem cognitus est Dominus, ipse factus est via; non jam opus erat baptismate Joannis, quo pararetur via Domino.

XVI. Tamen quid nobis solent dicere? Ecce post Joannem baptizatum est. Antequam enim bene ista quæstio tractaretur in Ecclesia catholica, multi in ea erraverunt, et magni et boni[2] : sed quia de membris columbæ erant, non se præciderunt, et factum est in eis quod dixit Apostolus : « Si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis Deus revelabit[3].» Unde isti qui se separaverunt, indociles facti sunt. Quid ergo solent dicere? Ecce post Joannem baptizatum est, post hæreticos non baptizatur? Quia quidam qui habebant baptisma Joannis, jussi sunt a Paulo baptizari[4] : non enim habebant baptisma Christi. Quid ergo exaggeras meritum Joannis, et quasi abjicis infelicitatem hæreticorum? Et ego tibi concedo sceleratos esse hæreticos : sed hæretici baptisma Christi dederunt, quod baptisma non dedit Joannes.

XVII. Recurro ad Joannem, et dico : «Hic est qui baptizat.» Sic enim melior Joannes quam hæreticus, quomodo melior Joannes quam ebriosus, quomodo melior Joannes quam homicida. Si post deteriorem baptizare debemus, quia post meliorem baptizarunt Apostoli; quicumque apud ipsos baptizati fuerint ab ebrioso, non dico ab homicida, non dico a satellite alicujus scelerati[5], non dico a raptore rerum alienarum, non dico ab oppressore pupillorum, non

[1] Isaï. XL, 3, et Joan. I, 23. — [2] Cyprianum in primis subintelligit, cumque ipso Carthaginensem synodum, de qua in lib. de Baptismo contra Donatistas VI et VII. — [3] Philip. III, 15. — [4] Act. XIX, 3-5. — [5] Respicit ad Thamugadensem episcop. Optatum, qui Gildonis satelles dictus est. Confer. epist. 87 ad Emeritum.

a separatore conjugum ; nihil harum dico, quod solemne est dico, quod quotidianum est dico, quo vocantur omnes dico, et in ista civitate, quando eis dicitur : Alogiemus, bene sit nobis, et tali die festo januariarum non debes jejunare, ea dico levia, quotidiana : ab ebrioso homine cum baptizatur, quis est melior, Joannes an ebriosus? Responde si potes, quod ebriosus tuus melior sit quam Joannes : nunquam hoc audebis. Ergo tu quia sobrius es, baptiza post ebriosum tuum. Si enim post Joannem baptizaverunt Apostoli, quanto magis debet post ebriosum sobrius baptizare? An dicis, In unitate mecum est ebriosus? Ergo Joannes amicus sponsi, non erat in unitate cum sponso.

XVIII. Sed tibi ipsi dico, quisquis es, Tu es melior, an Joannes? Non audebis dicere : Ego sum melior quam Joannes. Ergo post te baptizent tui, si te fuerint meliores. Si enim post Joannem baptizatum est, erubesce quia post te non baptizatur. Dicturus es : Sed ego baptismum Christi habeo, et doceo. Aliquando ergo agnosce judicem, et noli præco superbus esse. Baptismum Christi das, ideo non post te baptizatur: post Joannem ideo baptizatum est; quia non Christi baptismum dabat, sed suum : quia sic acceperat ut ipsius esset. Non ergo tu melior quam Joannes : sed baptismus qui per te datur, melior quam Joannis. Ipse enim Christi est, iste autem Joannis. Et quod dabatur a Paulo, et quod dabatur a Petro, Christi est : et si datum est a Juda, Christi erat. Dedit Judas, et non baptizatum est post Judam; dedit Joannes, et baptizatum est post Joannem : quia si datus est a Juda baptismus, Christi erat: qui autem a Joanne datus est, Joannis erat. Non Judam Joanni, sed baptismum Christi etiam per Judæ manus datum, baptismo Joannis etiam per manus Joannis dato recte præponimus. Etenim dictum est de Domino antequam pateretur, quia baptizabat plures quam Joannes : deinde

adjunctum est : « Quamvis ipse non baptizaret, sed Disci» puli ejus [1]. » Ipse, et non ipse : ipse potestate, illi ministerio : servitutem ad baptizandum illi admovebant, potestas baptizandi in Christo permanebat. Ergo baptizabant Discipuli ejus, et ibi adhuc erat Judas inter Discipulos ejus : quos ergo baptizavit Judas, non sunt iterum baptizati : et quos baptizavit Joannes, iterum baptizati sunt? Plane iterum, sed non iterato baptismo. Quos enim baptizavit Joannes, Joannes baptizavit : quos autem baptizavit Judas, Christus baptizavit. Sic ergo quos baptizavit ebriosus, quos baptizavit homicida, quos baptizavit adulter, si baptismus Christi erat, Christus baptizavit. Non timeo adulterum, non ebriosum, non homicidam : quia columbam attendo, per quam mihi dicitur : « Hic est qui bap» tizat. »

XIX. Cæterum, fratres mei, delirum est dicere, quia melioris meriti fuit, non dico Judas, sed quilibet hominum, quam ille de quo dictum est : « In natis mulierum » nemo exurrexit major Joanne Baptista [2]. » Non ergo huic quisquam servus, sed baptisma Domini etiam per servum malum datum, baptismati etiam amici servi præponitur. Audi quales commemorat apostolus Paulus falsos fratres, invidia prædicantes verbum Dei, et quid de illis dicit : « Et in hoc gaudeo, sed et gaudebo [3]. » Christum enim annuntiabunt, per invidiam quidem, sed tamen Christum. Non per quid, sed quem vide : per invidiam tibi prædicatur Christus? vide Christum, vita invidiam. Noli imitari malum prædicatorem, sed imitare bonum qui tibi prædicatur. Christus ergo a quibusdam per invidiam prædicabatur. Et quid est invidere? horrendum malum. Ipso malo Zabolus dejectus est, ipsum dejecit multum maligna pestis : et habebant illam quidam Christi prædi-

[1] Joan. IV, 1, 2. — [2] Matth. XI, 11. — [3] Philip. I, 18.

catores quos tamen prædicare permittit Apostolus. Quare? quia Christum prædicabant. Qui autem invidet, odit; et qui odit, quid de illo dicitur? Audi apostolum Joannem: « Qui odit fratrem suum, homicida est[1].» Ecce post Joannem baptizatum est, post homicidam non baptizatum est: quia Joannes dedit baptismum suum, homicida dedit baptismum Christi. Quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluatur.

XX. Non respuo Joannem, sed potius credo Joanni. Quid credo Joanni? quod didicit per columbam. Quid didicit per columbam? « Hic est qui baptizat in Spiritu » sancto. » Jam ergo, fratres, tenete hoc, et cordibus vestris infigite. Si enim hodie voluero plenius dicere, quare per columbam, tempus non sufficit. Quia enim res discenda insinuata est Joanni per columbam, quam non noverat in Christo Joannes, quamvis jam nosset Christum, exposui quantum arbitror Sanctitati Vestræ: sed quare hanc ipsam rem per columbam oportuit demonstrari, si breviter dici posset, dicerem: sed quia diu dicendum est, et onerare vos nolo, quomodo adjutus sum orationibus vestris, ut illud quod promisi, implerem; adjuvante etiam atque etiam pia intentione et votis bonis, et illud apparebit vobis, quare Joannes quod didicit in Domino, quia « Ipse est qui baptizat in Spiritu sancto, » et nulli servo suo translegavit potestatem baptizandi, non debuit discere nisi per columbam.

[1] I Joan. III, 15.

TRACTATUS VI.

In eumdem Evangelii locum. Quare Deus per columbæ speciem ostendere voluerit Spiritum sanctum.

I. Fateor Sanctitati Vestræ, timueram ne frigus hoc frigidos vos ad conveniendum faceret : sed quia ista celebritate et frequentia vestra, spiritu vos fervere demonstratis, non dubito quia etiam orastis pro me, ut debitum vobis exolvam. Promiseram enim in nomine Christi disserere hodie, cum angustia temporis tunc impediret, ne id possemus explicare tractando, quare Deus per columbæ speciem ostendere voluerit Spiritum sanctum. Hoc ut explicetur, illuxit nobis dies hodiernus; et sentio audiendi cupiditate et pia devotione vos celebrius congregatos. Expectationem vestram Deus impleat ex ore nostro. Amastis enim ut veniretis : sed amastis, quid? Si nos, et hoc bene; nam volumus amari a vobis, sed nolumus in nobis. Quia ergo in Christo vos amamus, in Christo nos redamate, et amor noster pro invicem gemat ad Deum : ipse enim gemitus columbæ est.

II. Si ergo gemitus columbæ est, quod omnes novimus, gemunt autem columbæ in amore; audite quid dicat Apostolus, et nolite mirari, quia in columbæ specie voluit demonstrari Spiritus sanctus : « Quid enim oremus sicut » oportet, inquit, nescimus : sed ipse Spiritus interpellat » pro nobis gemitibus inenarrabilibus[1]. » Quid ergo, fratres

[1] Rom. VIII, 26.

mei, hoc dicturi sumus, quia Spiritus gemit, ubi perfecta et æterna beatitudo est ei cum Patre et Filio? Spiritus enim sanctus Deus, sicut Dei Filius Deus, et Pater Deus. Ter dixi Deus, sed non dixi tres deos : magis enim Deus ter, quam dii tres; quia Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus : hoc optime nostis. Non ergo Spiritus sanctus in semetipso apud semetipsum in illa Trinitate, in illa beatitudine, in illa æternitate substantiæ gemit : sed in nobis gemit, quia gemere nos facit. Nec parva res est, quod nos docet Spiritus sanctus gemere : insinuat enim nobis quia peregrinamur, et docet nos in patriam suspirare, et ipso desiderio gemimus. Cui bene est in hoc sæculo, imo qui putat quod ei bene sit, qui lætitia rerum carnalium, et abundantia temporalium, et vana felicitate exultat, habet vocem corvi : vox enim corvi clamosa est, non gemebunda. Qui autem novit in pressura se esse mortalitatis hujus, et peregrinari se a Domino[1], nondum tenere illam perpetuam quæ nobis promissa est beatitudinem, sed habere illam in spe, habiturus in re, cum Dominus venerit in manifestatione præclarus, qui prius in humilitate venit occultus : qui hoc novit, gemit. Et quandiu propter hoc gemit, bene gemit : Spiritus illum docuit gemere, a columba didicit gemere. Multi enim gemunt in infelicitate terrena, vel quassati damnis, vel ægritudine corporis prægravati, vel carceribus inclusi, vel catenis colligati, vel fluctibus maris jactati, vel aliquibus inimicorum insidiis circumsept gemunti : sed non columbæ gemitu gemunt, non amore Dei gemunt, non spiritu gemunt. Ideo tales cum ab ipsis pressuris fuerint liberati, exultant in grandibus vocibus : ubi apparet quia corvi sunt, non columbæ. Merito de arca missus est corvus, et non est reversus : missa est columba, et reversa est : illas

[1] 2 Cor. v, 6.

duas aves misit Noë[1]. Habebat ibi corvum, habebat et columbam, utrumque hoc genus arca illa continebat : et si arca figurabat Ecclesiam, videtis utique quia necesse est ut in isto diluvio sæculi utrumque genus contineat Ecclesia, et corvum et columbam. Qui sunt corvi? qui sua quærunt. Qui columbæ? qui ea quæ Christi sunt quærunt[2].

III. Propterea ergo cum mitteret Spiritum sanctum, duobus modis eum ostendit visibiliter; per columbam, et per ignem : per columbam super Dominum baptizatum, per ignem super Discipulos congregatos. Cum enim ascendisset Dominus in cœlum post resurrectionem, peractis cum Discipulis suis quadraginta diebus, impleto die Pentecostes, misit eis Spiritum sanctum, sicut promiserat. Spiritus ergo tunc veniens implevit locum illum, factoque primo sonitu de cœlo tanquam ferretur flatus vehemens, sicut in Actibus Apostolorum legimus, « Visæ, inquit, » illis sunt linguæ divisæ velut ignis, qui et insedit super » unumquemque eorum, et cœperunt linguis loqui, si- » cut Spiritus dabat eis pronuntiare[3]. » Hac vidimus columbam super Dominum, hac linguas divisas super Discipulos congregatos : ibi simplicitas, hic fervor ostenditur. Sunt enim qui dicuntur simplices, et pigri sunt : vocantur simplices, sunt autem segnes. Non talis erat Stephanus plenus Spiritu sancto : simplex erat, quia nemini nocebat; fervens erat, quia impios arguebat. Non enim tacuit Judæis : ejus sunt verba illa flammantia : « Dura » cervice, et non circumcisi corde et auribus, vos semper » restitistis Spiritui sancto[4]. » Magnus impetus : sed columba sine felle sævit. Nam ut noveritis quia sine felle sæviebat, illi auditis his verbis qui corvi erant, ad lapides statim adversus columbam cucurrerunt, cœpit Stephanus

[1] Gen. VIII, 6 et 9 — [2] Philip. II, 21. — [3] Act. II, 3, 4. — [4] Id. VII, 51.

lapidari : et qui paulo ante fremens et fervens spiritu, tanquam in inimicos impetum fecerat, et tanquam violentus invectus erat in verbis igneis atque ita flammantibus, ut audistis, « Dura cervice, et non circumcisi corde » et auribus : » ut qui ea verba audiret, putaret Stephanum, si ei liceret, statim illos velle consumi : venientibus in se lapidibus ex manibus eorum, genu fixo ait : « Do» mine, ne statuas illis hoc delictum[1]. » Inhæserat unitati columbæ. Prior enim illud fecerat magister, super quem descendit columba : qui pendens in cruce ait : « Pater, » ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt[2]. » Ergo ne Spiritu sanctificati dolum habeant, in columba demonstratum est : ne simplicitas frigida remaneat, in igne demontratum est. Nec moveat, quia linguæ divisæ sunt. Distant enim linguæ, ideo divisis linguis apparuit. « Lin» guæ, inquit, divisæ velut ignis, qui et insedit super » unumquemque eorum. » Distant inter se linguæ, sed linguarum distantia non sunt schismata. In linguis divisis noli dissipationem timere, unitatem cognosce in columba.

IV. Sic ergo, sic oportebat demonstrari Spiritum sanctum venientem super Dominum, ut intelligat unusquisque, si habet Spiritum sanctum, simplicem se esse debere sicut columbam : habere cum fratribus veram pacem, quam significant oscula columbarum. Habent enim oscula et corvi, sed in corvis falsa pax, in columba vera pax. Non omnis ergo qui dicit, « Pax vobiscum, » quasi columba audiendus est. Unde ergo discernuntur oscula corvorum ab osculis columbarum ? Osculantur corvi, sed laniant : a laniatu innocens est natura columbarum : ubi ergo laniatus, non est vera in osculis pax : illi habent veram

[1] Act. VII, 51-59. — [2] Luc. XXIII, 34.

pacem, qui Ecclesiam non laniaverunt. Nam corvi de monte pascuntur, hoc columba non habet : de frugibus terræ vivit, innocens ejus victus est : quod vere, fratres, mirandum est in columba. Sunt passeres brevissimi, vel muscas occidunt : nihil horum columba ; non enim de morte pascitur. Qui laniaverunt Ecclesiam, de mortibus pascuntur. Potens est Deus, rogemus ut reviviscant qui devorantur ab eis et non sentiunt. Multi agnoscunt, quia reviviscunt; nam ad eorum adventum quotidie gratulamur in nomine Christi. Vos tantum sic estote simplices, ut sitis ferventes : et fervor vester in linguis sit. Nolite tacere : ardentibus linguis loquentes, accendite frigidos.

V. Quid enim, fratres mei? Quis non videat quod illi non vident? Nec mirum : quia qui inde reverti nolunt, sicut corvus qui de arca emissus est. Quis enim non videat quod illi non vident? Et ipsi Spiritui sancto ingrati sunt. Ecce columba descendit super Dominum, et super Dominum baptizatum; et apparuit ibi sancta illa et vera Trinitas, quæ nobis unus Deus est. Ascendit enim Dominus ab aqua, sicut in Evangelio legimus, « Et ecce aperti sunt » ei cœli, et vidit Spiritum descendentem velut colum- » bam, et mansit super eum : et statim vox consecuta » est : Tu es Filius meus dilectus, in quo mihi complacui[1]. » Apparet manifestissima Trinitas, Pater in voce, Filius in homine, Spiritus in columba. In ista Trinitate quo missi sunt Apostoli, videamus quod videmus, et quod mirum est quia illi non vident : non enim vere non vident, sed ad id quod facies eorum ferit, oculos claudunt. Quo missi sunt Discipuli, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ab illo de quo dictum est : « Hic est qui baptizat. » Dictum est enim ministris ab eo qui sibi tenuit hanc potestatem.

[1] Matth. III, 16, 17.

VI. Hoc enim in illo vidit Joannes, et cognovit quod non noverat : non quia eum non noverat Filium Dei, aut eum non noverat Dominum, aut non noverat Christum, aut vero et hoc non noverat quia ipse baptizaturus esset in aqua et Spiritu sancto; nam et hoc noverat : sed quia ita ut sibi teneret ipsam potestatem, et in nullum ministrorum eam transferret, hoc est quod didicit in columba. Per hanc enim potestatem, quam Christus solus sibi tenuit, et in neminem ministrorum transfudit, quamvis per ministros suos baptizare dignatus sit, per hanc stat unitas Ecclesiæ, quæ significatur in columba, de qua dictum est : « Una est columba mea, una est matri suæ[1]. » Si enim, ut jam dixi, fratres mei, transferretur potestas a Domino ad ministrum, tot baptismata essent, quot ministri essent, et jam non staret unitas baptismi.

VII. Intendite, fratres. Antequam veniret Dominus noster Jesus Christus ad baptismum, (nam post baptismum descendit columba in qua cognovit Joannes quiddam proprium, cum ei dictum esset, « Super quem videris Spi» ritum descendentem sicut columbam, et manentem super » eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto ;) » noverat quia ipse baptizat in Spiritu sancto : sed quia tali proprietate, ut potestas ab eo non transiret in alterum, quamvis eo donante, hoc ibi didicit. Et unde probamus quia jam et hoc noverat Joannes, quia baptizaturus erat Dominus in Spiritu sancto : ut hoc intelligatur didicisse in columba, quod ita erat baptizaturus Dominus in Spiritu sancto, ut in neminem alium hominem potestas illa transiret? unde probamus? Columba jam baptizato Domino descendit : ante autem quam veniret Dominus ut baptizaretur a Joanne in Jordane, diximus quia noverat eum, illis vocibus ubi ait : « Tu ad me venis baptizari? ego a te

[1] Cant. VI, 8.

» debeo baptizari[1]. » Sed ecce Dominum noverat, noverat Filium Dei : unde probamus quod jam noverat, quia ipse baptizaret in Spiritu sancto? Antequam veniret ad fluvium, cum multi ad Joannem concurrerent baptizari, ait illis, « Ego quidem baptizo vos in aqua, qui autem post » me venit, major me est, cujus non sum dignus corri» giam calceamenti solvere : ipse vos baptizabit in Spiritu » sancto et igni[2]. » Jam et hoc noverat. Quid ergo per columbam didicit, ne mendax postea inveniatur, (quod avertat a nobis Deus opinari,) nisi quemdam proprietatem in Christo talem futuram, ut quamvis multi ministri baptizaturi essent, sive justi sive injusti, non tribueretur sanctitas baptismi, nisi illi super quem descendit columba, de quo dictum est : « Hic est qui baptizat in Spiritu » sancto[3]? » Petrus baptizet, hic est qui baptizat; Paulus baptizet, hic est qui baptizat; Judas baptizet, hic est qui baptizat.

VIII. Nam si pro diversitate meritorum baptisma sanctum est, quia diversa sunt merita, diversa erunt baptismata; et tanto quisque aliquid melius putatur accipere, quanto a meliore videtur accepisse. Ipsi sancti, intelligite fratres, boni pertinentes ad columbam, pertinentes ad sortem civitatis illius Jerusalem, ipsi boni in Ecclesia, de quibus dicit Apostolus, « Novit Dominus qui sunt » ejus[4] : » diversarum gratiarum sunt, non omnes paria merita habent : sunt alii aliis sanctiores, sunt alii aliis meliores. Quare ergo si unus ab illo, verbi gratia, justo sancto baptizetur, alius ab alio inferioris meriti apud Deum, inferioris gradus, inferioris continentiæ, inferioris vitæ, unum tamen et par et æquale est quod acceperunt nisi quia « Hic est qui baptizat? » Quomodo ergo cum baptizat bonus, et melior, non ideo iste bonum accepit,

[1] Matth. III, 14. — [2] Ibid. 11-14. — [3] Joan. I, 33. — [4] 2 Tim. II, 19.

et ille melius, sed quamvis bonus et melior fuerint ministri, unum et æquale est quod acceperunt, non est melius in illo, et inferius in isto : sic et cum baptizat malus ex aliqua vel ignorantia Ecclesiæ, vel tolerantia, (aut enim ignorantur mali, aut tolerantur, toleratur palea quousque in ultimo ventiletur area :) illud quod datum est, unum est, nec impar propter impares ministros; sed par et æquale, propter, « Hic est qui baptizat. »

IX. Ergo, dilectissimi, videamus quod videre illi nolunt; non quod non videant, sed quod se videre doleant : quasi clausum sit contra illos. Quo missi sunt Discipuli, in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, ut baptizarent tanquam ministri? quo missi sunt? « Ite, dixit, bap» tizate gentes[1]. » Audistis, fratres, quomodo venit illa hæreditas, « Postula a me, et dabo tibi gentes hæredi» tatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ[2]. » Audistis quomodo a Sion prodiit lex, et verbum Domini ab Jerusalem[3]. Ibi enim audierunt Discipuli, « Ite, bap» tizate gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti[4]. » Intenti facti sumus, cum audiremus, « Ite, baptizate » gentes. » In cujus nomine? « In nomine Patris et Filii » et Spiritus sancti. » Iste unus Deus, quia non in nominibus Patris et Filii et Spiritus sancti : sed, « In nomine » Patris et Filii et Spiritus sancti. » Ubi unum nomen audis, unus est Deus : sicut de semine Abrahæ dictum est, et exponit Paulus apostolus, « In semine tuo benedi» centur omnes gentes, non dixit, In seminibus, tanquam » in multis, sed tanquam in uno, Et semine tuo quod » est Christus[5]. » Sicut ergo quia ibi non dicit, In seminibus, docere te voluit Apostolus, quia unus est Christus : sic et hic cum dictum est, In nomine, non, In nomini-

[1] Matth. xxviii, 19. — [2] Psal. ii, 8. — [3] Isaï. ii, 3. — [4] Matth. xxviii, 19. — [5] Gen. xxii, 18, et Galat. iii, 16.

bus, quomodo ibi, In semine, non, In seminibus, probatur unus Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus.

X. Sed, Ecce, inquiunt Discipuli ad Dominum, audivimus in quo nomine baptizemus, ministros nos fecisti, et dixisti nobis, « Ite, baptizate in nomine Patris et Filii » et Spiritus sancti : » quo ibimus? Quo, non audistis? ad hæreditatem meam. Interrogatis, Quo ibimus? ad id quod emi sanguine meo. Quo ergo? Ad gentes, inquit. Putavi quia dixit, Ite, baptizate Afros in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Deo gratias. Solvit Dominus quæstionem, docuit columba. Deo gratias. Ad gentes Apostoli missi sunt : si ad gentes, ad omnes linguas. Hoc significavit Spiritus sanctus divisus in linguis, unitus in columba. Hac linguæ dividuntur, hac columba copulat. Linguæ gentium concordarunt, et una lingua Africæ discordavit? Quid evidentius, fratres mei? In columba unitas, in linguis gentium societas. Aliquando enim et linguæ per superbiam discordaverunt, et tunc sunt factæ linguæ ex una multæ. Post diluvium enim superbi quidam homines, velut adversus Deum se munire conantes, quasi aliquid esset excelsum Deo, aut aliquid tutum superbiæ, erexerunt turrim ; quasi ne diluvio, si postea fieret, delerntur. Audierant enim et recensuerant, quia omnis iniquitas erat deleta diluvio : ab iniquitate temperare nolebant ; altitudinem turris contra diluvium requirebant ; ædificaverunt turrim excelsam. Vidit Deus superbiam ipsorum, et hunc errorem illis immitti fecit, ut non se cognoscerent loquentes, et factæ sunt diversæ linguæ per superbiam [1]. Si superbia fecit diversitates linguarum, humilitas Christi congregavit diversitates linguarum. Jam quod illa turris dissociaverat, Ecclesia colligit. De una lingua factæ sunt multæ ; noli mirari, superbia hoc fecit : de multis lin-

[1] Gen. XI, 1-9.

guis fit una; noli mirari, charitas hoc fecit. Quia etsi soni diversi linguarum sunt, in corde unus Deus invocatur; una pax custoditur. Unde debuit ergo, charissimi, demonstrari Spiritus sanctus, unitatem quemdam designans, nisi per columbam, ut pacatæ Ecclesiæ diceretur, « Una est » columba mea [1]? » Unde debuit humilitas, nisi per avem simplicem et gementem, non per avem superbam et exaltantem se sicut corvus?

XI. Et forte dicent, Quia ergo columba, et una columba, præter unam columbam baptimus esse non potest: ergo si apud te est columba, vel tu es columba. quando ad te venio, tu da mihi quod non habeo. Scitis hoc ipsorum esse: modo vobis apparebit, non esse de voce columbæ, sed de clamore corvi. Nam paululum attendat Charitas Vestra, et timete insidias: imo cavete, et excipite verba contradicentium respuenda, non transglutienda et visceribus danda. Facite inde quod fecit Dominus, quando illi obtulerunt amarum potum; gustavit, et respuit [2]: sic et vos, audite, et abjicite. Quid enim dicunt? videamus. Ecce, inquit, tu es columba, o Catholica, tibi dictum est, « Una est columba mea, una est matri suæ [3]: » tibi certe dictum est. Expecta, noli me interrogare: si mihi dictum est, proba primum; si mihi dictum est, cito volo audire. Inquit, Tibi dictum est. Respondeo voce Catholicæ, Mihi. Hoc autem, fratres, quod ore meo solius sonuit, sonuit, ut arbitror, et de cordibus vestris, et omnes pariter diximus, Ecclesiæ catholicæ dictum est: « Una est columba » mea, una est matri suæ. » Præter ipsam columbam, inquit, baptismus non est; ego præter ipsam columbam sum baptizatus; ergo non habeo baptismum: si baptismum non habeo, quare mihi non das quando ad te venio?

[1] Cant. VI, 8. — [2] Matth. XXVII, 34. — [3] Cant VI, 8.

XII. Et ego interrogo : interim sequestremus, cui dictum sit, « Una est columba mea, una est matri suæ : » adhuc quærimus : aut mihi dictum est, aut tibi dictum est : sequestremus cui dictum sit. Hoc ergo quæro, si columba est simplex, innocens, sine felle, pacata in osculis, non sæva in unguibus ; quæro utrum ad hujus columbæ membra pertineant avari, raptores, subdoli, ebriosi, flagitiosi : membra sunt columbæ hujus? Absit, inquit. Et revera, fratres, quia hoc dixerit? Ut nihil aliud dicam, raptores solos si dicam, membra accipitris possunt esse, non membra columbæ : milvi rapiunt, accipitres rapiunt, corvi rapiunt : columbæ non rapiunt, non dilaniant : ergo raptores non sunt membra columbæ. Non apud vos fuit vel unus raptor? Quare manet baptismus quem dedit accipiter, non columba? Quare non baptizatis apud vos ipsos post raptores et adulteros et ebriosos, post avaros apud vos ipsos? An isti omnes membra columbæ sunt? Sic dehonestatis columbam vestram, ut ei membra vulturina faciatis. Quid ergo, fratres, quid dicimus? Mali et boni sunt in Ecclesia catholica : ibi autem soli mali sunt. Sed forte inimico animo hoc dico : et hoc postea requiratur. Et ibi certe dicunt, quia sunt boni et mali : nam si dixerint solos bonos se habere; credant illis sui, et subscribo. Non sunt apud nos, dicant, nisi sancti, justi, casti, sobrii; non adulteri, non fœneratores, non fraudatores, non perjuri, non vinolenti. Dicant; non enim attendo linguas ipsorum, sed tango corda ipsorum. Cum autem noti sint nobis et vobis et suis, sicut et vos et vobis in Catholica et illis noti estis; nec nos eos reprehendamus, nec illi se palpent. Nos fatemur in Ecclesia et bonos et malos esse, sed tanquam grana et paleam. Aliquando qui baptizatur a grano, palea est; et qui baptizatur a palea, granum est. Alioquin si qui baptizatur a grano, valet; et qui baptizatur a palea,

non valet : falsum est, « Hic est qui baptizat[1]. » Si autem verum est : « Hic est qui baptizat : » et quod ab illo datur, valet ; et quomodo columba, baptizat. Non enim malus ille columba est, aut ad membra columbæ pertinet : nec hic potest dici in Catholica, nec apud illos, si illi dicunt, columbam esse Ecclesiam suam. Quid ergo intelligimus, fratres? Quoniam manifestum est, et omnibus notum, etsi nolint convincuntur : quia et ibi quando dant mali non post illos baptizatur ; et hic quando dant mali, non post illos baptizatur. Columba non baptizat post corvum : corvus quare vult baptizare post columbam ?

XIII. Intendat Charitas Vestra : Et quare designatum est nescio quid per columbam, ut baptizato Domino veniret columba, id est, Spiritus sanctus in specie columbæ, et maneret super eum, cum in adventu columbæ hoc cognosceret Joannes, propriam quamdam potestatem in Domino ad baptizandum? quia per hanc propriam potestatem, sicut dixi, pax Ecclesiæ firmata est. Et potest fieri ut habeat aliquis baptismum præter columbam : ut prosit ei baptismus præter columbam, non potest. Intendat Charitas Vestra, et intelligat quod dico : nam et ista circumventione sæpe seducunt fratres nostros, qui pigri et frigidi sunt. Simus simpliciores et ferventiores. Ecce, inquiunt, ego accepi, annon accepi ? Respondeo : Accepisti. Si ergo accepi, non est quod mihi des ; securus sum, etiam testimonio tuo : et ego enim me dico accepisse, et tu me fateris accepisse: utriusque lingua securum me facit : quid ergo mihi promittis ? quare me vis catholicum facere, quando non mihi aliquid daturus est amplius, et me jam accepisse fateris quod te habere dicis? ego autem quando dico : Veni ad me, dico quia non habes tu, qui fateris quia habeo : quare dicis : Veni ad me?

[1] Joan. I, 33.

XIV. Docet nos columba. Respondet enim de capite Domini, et dicit : Baptismum habes, charitatem autem qua gemo, non habes. Quid est hoc, inquit, Baptismum habeo, charitatem non habeo? Sacramenta habeo et charitatem non? Noli clamare : ostende mihi quomodo habeat charitatem, qui dividit unitatem. Ego, inquit, habeo baptismum. Habes, sed baptismus ille sine charitate nihil tibi prodest : quia sine charitate tu nihil es. Nam baptismus ille, etiam in illo qui nihil est, non est nihil : baptisma quippe illud aliquid est, et magnum aliquid est : propter illum de quo dictum est : « Hic est qui baptizat. » Sed ne putares illud quod magnum est, tibi aliquid prodesse posse si non fueris in unitate, super baptizatum columba descendit, tanquam dicens : Si baptismum habes, esto in columba, ne non tibi prosit quod habes. Veni ergo ad columbam, dicimus : non ut incipias habere quod non habebas, sed ut prodesse tibi incipiat quod habebas. Foris enim habebas baptismum ad perniciem : intus si habueris, incipit prodesse ad salutem.

XV. Non enim tantum tibi non proderat baptisma, et non etiam oberat. Et sancta possunt obesse : in bonis enim sancta ad salutem insunt; in malis ad judicium. Certe enim, fratres, novimus quid accipiamus, et utique sanctum est quod accipimus, et nemo dicit, non esse sanctum : et quid ait Apostolus? « Qui autem manducat et bibit indigne, » judicium sibi manducat et bibit [1]. » Non ait quia illa res mala est : sed quia ille malus male accipiendo, ad judicium accipit bonum quod accipit. Num enim mala erat buccella, quæ tradita est Judæ a Domino [2]? absit. Medicus non daret venenum : salutem medicus dedit, sed indigne accipiendo ad perniciem accepit, qui non pacatus accepit. Sic ergo et qui baptizatur. Habeo, inquit, mihi.

[1] I Cor. XI, 29. — [2] Joan. XIII, 26.

Fateor, habes : observa quod habes, eo ipso quod habes damnaberis. Quare? Quia rem columbæ præter columbam habes. Si rem columbæ in columba habeas, securus habes. Puta te esse militarem, si characterem imperatoris tui intus habeas, securus militas : si extra habeas, non solum tibi ad militiam non prodest character ille, sed etiam pro desertore punieris. Veni ergo, veni; et noli dicere : Jam habeo, jam sufficit mihi. Veni, columba te vocat, gemendo te vocat. Fratres mei, vobis dico, gemendo vocate, non rixando : vocate orando, vocate invitando, vocate jejunando, de charitate intelligant quia doletis illos. Non dubito, fratres mei, quia si videant dolorem vestrum, confundentur, et reviviscent. Veni ergo, veni : noli timere; time si non venis : imo non time, sed plange. Veni, gaudebis si veneris : gemes quidem in tribulationibus peregrinationis; sed gaudebis in spe. Veni ubi est columba, cui dictum est : «Una est columba mea, una est matri suæ.»[1] Columbam unam vides super caput Christi, linguas non vides in toto orbe terrarum? Idem Spiritus per columbam, idem et per linguas : si per columbam idem Spiritus, et per linguas idem Spiritus, Spiritus sanctus orbi terrarum datus est, a quo te præcidisti, ut clames cum corvo, non ut gemas cum columba. Veni ergo.

XVI. Sed sollicitus es forte, et dicis : Foris baptizatus, timeo, ne inde sim reus, quia foris accepi. Jam cœpisti cognoscere quid gemendum sit : verum dicis, quia reus es; non quia accepisti, sed quia foris accepisti. Tene ergo quod accepisti, emenda quod foris accepisti : accepisti rem columbæ, præter columbam : duo sunt quæ audis, accepisti, et præter columbam accepisti : quod accepisti, approbo; quia foris accepisti, improbo. Tene ergo quod accepisti; non

[1] Cant. vi, 8.

mutatur, sed agnoscitur : character est Regis mei, non ero sacrilegus; corrigo desertorem, non immuto characterem.

XVII. Noli de baptismate gloriari, quia dico, ipsum est: ecce dico, ipsum est, tota Catholica dicit, ipsum est : advertit columba, et agnoscit, et gemit, quia ipsum foris habes : videt ibi quod agnoscat, videt et quod corrigat. Ipsum est, veni : gloriaris quia ipsum est, et non vis venire. Quid ergo mali qui non pertinent ad columbam? Ait tibi columba : Et mali inter quos gemo, qui non pertinent ad membra mea, et necesse est ut inter illos gemam, nonne habent quod te habere gloriaris? nonne multi ebriosi habent baptismum? nonne multi avari? nonne multi idololatræ, et quod est pejus, furtim : nonne Pagani ad idola eunt, vel ibant publice? nunc occulte Christiani sortilegos quærunt, mathematicos consulunt. Et isti habent baptismum, sed columba gemit inter corvos. Quid ergo gaudes quia habes? hoc habes quod habet et malus. Habeto humilitatem, charitatem, pacem : habeto bonum quod nondum habes, ut prosit tibi bonum quod habes.

XVIII. Nam quod habes, habuit et Simon Magus[1] : Actus Apostolorum testes sunt, ille liber canonicus omni anno in Ecclesia recitandus. Anniversaria solemnitate post passionem Domini nostri illum librum recitari, ubi scriptum est, quomodo conversus sit Apostolus, et ex persecutore prædicator factus[2] : ubi etiam die Pentecostes missus est Spiritus sanctus, in linguis diversis velut ignis[3]. Ibi legimus multos credidisse in Samaria per prædicationem Philippi : intelligitur autem sive unus ex Apostolis, sive ex Diaconis; quia septem ibi Diaconos legimus ordinatos, inter quos est etiam nomen Philippi[4]. Per Philippi ergo prædicationem crediderunt Samaritæ: Samaria cœpit abun

[1] Act. VIII, 13. — [2] Id. IX, 1-30. — [3] Id. II, 1-4. — [4] Id. VI, 3-6.

dare fidelibus : ibi erat iste Simon Magus; per magicas factiones suas dementaverat populum, ut eum virtutem Dei putarent : commotus tamen signis quæ a Philippo fiebant, etiam ipse credidit; sed quomodo ipse crediderit, posteriora sequentia demonstraverunt : baptizatus est autem et Simon. Audierunt hoc Apostoli, qui erant Jerusalem : missi sunt ad illos Petrus et Joannes, invenerunt multos baptizatos : et quia nullus ipsorum adhuc acceperat Spiritum sanctum, sicut tunc descendebat, ad ostendendam significationem gentium crediturarum, ut linguis loquerentur in quos descendebat Spiritus sanctus; imposuerunt illis manus orantes pro eis, et acceperunt Spiritum sanctum. Simon ille, qui non erat in ecclesia columba, sed corvus, quia ea quæ sua sunt quærebat, non quæ Jesu Christi [1]; unde in Christianis potentiam magis amaverat quam justitiam, vidit per impositionem manuum Apostolorum dari Spiritum sanctum, (non quia ipsi dabant, sed quia ipsis orantibus datus est), et ait Apostolis : « Quid vultis a me accipere pecuniæ, » ut et per impositionem manuum mearum detur Spiritus » sanctus? » Et ait illi Petrus : « Pecunia tua tecum sit in » perditionem : quoniam donum Dei putasti pecunia com» parandum. » Cui dicit : « Pecunia tua tecum sit in per» ditionem? » utique baptizato. Jam baptisma habebat : sed columbæ visceribus non hærebat. Audi quia non hærebat : verba ipsa Petri apostoli adverte, sequitur enim : « Non est » tibi pars neque sors in hac fide ; in felle enim amaritu» dinis video te esse [2]. » Columba fel non habet : Simon habebat ; ideo separatus erat a columbæ viceribus. Baptisma illi quid proderat? Noli ergo de baptismate gloriari, quasi ex ipso salus tibi sufficiat : noli irasci, depone fel, veni ad columbam : hic tibi proderit, quod foris non solum non proderat, sed etiam oberat.

[1] Philip. II, 21. — [2] Act. VIII, 5-23.

XIX. Neque dicas, Non venio, quia foris sum baptizatus. Ecce incipe habere charitatem, incipe habere fructum, inveniatur in te fructus, mittet te columba intro. Invenimus hoc in Scriptura. Imputribilibus lignis arca fuerat fabricata [1] : imputribilia ligna sancti sunt, fideles pertinentes ad Christum. Quomodo enim in templo lapides vivi de quibus ædificatur templum, homines fideles dicti sunt : sic ligna imputribilia homines perseverantes in fide. In ipsa ergo arca ligna imputribilia erant, arca enim Ecclesia est : ibi baptizat columba : arca enim illa in aqua ferebatur : ligna imputribilia intus baptizata sunt. Invenimus quædam ligna foris baptizata, omnes arbores quæ erant in mundo. Ipsa tamen aqua erat, non erat altera : omnis de cœlo venerat, et de abyssis fontium : ipsa erat aqua in qua baptizata sunt ligna imputribilia, quæ erant in arca, in qua baptizata sunt ligna foris. Missa est columba, et primo non invenit requiem pedibus suis : rediit ad arcam; plena enim erant aquis omnia, et maluit redire quam rebaptizari. Corvus autem ille emissus est antequam siccaret aqua : rebaptizatus redire noluit; mortuus est in his aquis. Avertat Deus corvi illius mortem. Nam quare non est reversus, nisi quia interceptus est? At vero columba non inveniens requiem pedibus suis, cum ei undique clamaret aqua, Veni, veni, hic tingere : quomodo clamant isti hæretici : Veni, veni, hic habes : non inveniens illa requiem pedibus suis, reversa est ad arcam. Et misit illam Noë iterum, sicut vos mittit arca, ut loquamini illis : et quid fecit postea columba? quia erant ligna foris baptizata, reportavit ad arcam ramum de oliva. Ramus ille et folia et fructum habebat [2] : non sint in te sola verba, non sint in te sola folia; sit fructus, et redis ad

[1] Gen. VI, 14. — [2] Id. VIII, 6-11.

arcam, non per te ipsum, columba te revocat. Gemite foris, ut illos intro revocetis.

XX. Etenim fructus iste olivæ, si discutiatur, invenies quid erat. Olivæ fructus charitatem significat. Unde hoc probamus? Quomodo enim oleum a nullo humore premitur, sed disruptis omnibus exilit et supereminet: sic et charitas non potest premi in ima; necesse est, ut ad superna emineat. Propterea de illa dicit Apostolus, « Adhuc supereminentiorem viam vobis demonstro[1]. » Quia diximus de oleo, quia supereminet, ne forte non de charitate dixerit Apostolus, « Supereminentiorem viam vobis demonstro, » audiamus quid sequitur: « Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum tanquam æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. » I nunc, Donate, et clama, Disertus sum. I nunc, et clama, Doctus sum. Quantum disertus? quantum doctus? numquid linguis Angelorum locutus es? Et tamen si linguis Angelorum loquereris, charitatem non habens, audirem æra sonantia et cymbala tinnentia. Soliditatem aliquam quæro, fructum in foliis inveniam: non sint sola verba, habeant olivam, redeant ad arcam.

XXI. Sed, inquies, habeo sacramentum. Verum dicis: sacramentum divinum est: habes baptisma, et ego confiteor. Sed quid dicit idem Apostolus? « Si sciero omnia sacramenta, et habuero prophetiam et omnem fidem, ita ut montes transferam: » ne forte et hoc diceres, Credidi, sufficit mihi. Sed quid dicit Jacobus? « Et dæmones credunt et contremiscunt[2]. » Magna est fides, sed nihil prodest si non habeat charitatem. Confitebantur et dæmones Christum. Ergo credendo, sed non diligendo dicebant, « Quid nobis et tibi[3]? » Fidem habebant, chari-

[1] I Cor. XII, 31, et XIII, 1. — [2] Jacob. II, 19. — [3] Marc. I, 24.

tatem non habebant : ideo dæmones erant. Noli de fide gloriari, adhuc dæmonibus comparandus es. Noli dicereChristo, Mihi et tibi quid est? Unitas enim Christi tibi loquitur. Veni, cognosce pacem, redi ad viscera columbæ. Foris baptizatus est : habeto fructum, et redis ad arcam.

XXII. Et tu : Quid nos quæritis si mali sumus? Ut boni sitis. Ideo vos quærimus, quia mali estis : nam si mali non essetis, invenissemus vos, non vos quæreremus. Qui bonus est, jam inventus est : qui malus est, adhuc quæritur. Ideo vos quærimus : redite ad arcam. Sed jam habeo baptismum. « Si omnia sacramenta sciero, et habuero pro» phetiam et omnem fidem, ita ut montes transferam, » charitatem autem non habeam, nihil sum. » Fructum ibi videam, olivam ibi videam, et revocaris ad arcam.

XXIII. Sed quid ais? Ecce nos multa mala patimur. Hæc si pro Christo pateremini, non pro honoribus vestris. Audite quod sequitur : Jactant se enim aliquando, quia eleemosynas multas faciunt, dant pauperibus; quia patiuntur molestias : sed pro Donato, non pro Christo. Vide quomodo patiaris : nam si pro Donato pateris, pro superbo pateris : non es in columba, si pro Donato pateris. Non erat ille amicus sponsi : nam si amicus esset sponsi, gloriam sponsi quæreret, non suam. Vide amicum sponsi dicentem, « Hic est qui baptizat[1]. » Ille non erat amicus sponsi, pro quo pateris. Non habes vestem nuptialem; et si ad convivium venisti, foras habes mitti[2] : imo quia foras missus es, ideo miser es : redi aliquando, et noli gloriari. Audi quid dicat Apostolus : « Si distribuero » omnia mea pauperibus, et tradidero corpus meum ut » ardeam, charitatem autem non habeam. » Ecce quod non habes. « Si tradidero, inquit, corpus meum ut ar-

[1] Joan. III, 19. — [2] Matth. XXII, 13.

» deam : » et utique pro nomine Christi : sed quia sunt multi qui jactanter illud faciunt, non cum charitate, ideo, « Si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem » autem non habeam, nihil mihi prodest[1]. » Charitate fecerunt Martyres illi, qui in tempore persecutionis passi sunt; charitate fecerunt; isti autem de tumore et de superbia faciunt : nam cum persecutor desit, se ipsos præcipitant. Veni ergo, ut habeas charitatem. Sed nos habemus martyres. Quos martyres? Non sunt columbæ, ideo volare conati sunt, et de petra ceciderunt.

XXIV. Omnia ergo, fratres mei, videtis, quia clamant adversus illos, omnes paginæ divinæ, omnis prophetia, totum Evangelium, omnes Apostolicæ litteræ, omnis gemitus columbæ; et nondum evigilant, nondum expergiscuntur. Sed si columba sumus; gemamus, toleremus, speremus : aderit misericordia Dei, ut efferveat ignis Spiritus sancti in simplicitate vestra, et venient. Non est desperandum, orate, prædicate, diligite, prorsus potens est Dominus. Jam cœperunt cognoscere frontem suam : multi cognoverunt; multi erubuerunt : aderit Christus, ut cognoscant et cæteri. Et certe, fratres mei, vel palea sola ibi remaneat, omnia grana colligantur : quidquid ibi fructificavit, redeat ad arcam per columbam.

XXV. Modo deficientes ubique, quid nobis proponunt, non invenientes quid dicant? Villas nostras tulerunt, fundos nostros tulerunt. Proferunt testamenta hominum. Ecce ubi Gaius Seius donavit fundum Ecclesiæ, cui præerat Faustinus. Cujus episcopus erat Faustinus Ecclesiæ? Quid est Ecclesia; Ecclesiæ, dixit, cui præerat Faustinus : sed non Ecclesiæ præerat Faustinus, sed parti præerat. Columba autem Ecclesia est. Quid clamas? Non devoravimus villas, columba illas habeat : quæratur quæ sit columba, et ipsa

[1] I Cor. XIII, 2, 3.

habeat. Nam nostis, fratres mei, quia villæ istæ non sunt Augustini : et si non nostis, et putatis me gaudere in possessione villarum, Deus novit, ipse scit quid ego de illis villis sentiam, vel quid ibi sufferam : novit gemitus meos, si mihi aliquid de columba impertire dignatus est. Ecce sunt villæ : quo jure defendis villas? divino an humano? Respondeant : divinum jus in Scripturis habemus, humanum jus in legibus regum. Unde quisque possidet quod possidet? nonne jure humano? Nam jure divino, « Domini » est terra et plenitudo ejus[1] : » pauperes et divites Deus de uno limo fecit, et pauperes et divites una terra supportat. Jure tamen humano dicit : Hæc villa mea est, hæc domus mea, hic servus meus est. Jure ergo humano, jure imperatorum. Quare? Quia ipsa jura humana per imperatores et reges sæculi Deus distribuit generi humano. Vultis legamus leges imperatorum, et secundum ipsas agamus de villis? Si jure humano vultis possidere, recitemus leges imperatorum : videamus si voluerunt aliquid ab hæreticis possideri. Sed quid mihi est imperator? Secundum jus ipsius possides terram. Aut tolle jura imperatorum, et quis audet dicere : Mea est illa villa, aut, Meus est ille servus, aut, Domus hæc mea est? Si autem ut teneantur ista ab hominibus, jura acceperunt regum, vultis recitemus leges, ut gaudeatis quia vel unum hortum habetis, et non imputetis nisi mansuetudini columbæ, quia vel ibi vobis permittitur permanere? Leguntur enim leges manifestæ, ubi præceperunt imperatores eos, qui præter Ecclesiæ catholicæ communionem usurpant sibi nomen christianum, nec volunt in pace colere pacis auctorem, nihil nomine Ecclesiæ audeant possidere.

XXVI. Sed quid nobis et imperatori? Sed jam dixi, de jure humano agitur. Et tamen Apostolus voluit serviri

[1] Psal. XXIII, 1.

regibus, voluit honorari reges, et dixit: « Regem reve-
» remini[1]. » Noli dicere: Quid mihi et regi? Quid tibi ergo et possessioni? Per jura regum possidentur possessiones. Dixisti: Quid mihi et regi? Noli dicere possessiones tuas: quia ad ipsa jura humana renuntiasti, quibus possidentur possessiones. Sed de divino jure ago, ait. Ergo Evangelium recitemus, videamus quousque Ecclesia catholica Christi est, super quem venit columba, quæ docuit: « Hic est qui baptizat. » Quomodo ergo jure divino possideat, qui dicit: Ego baptizo; cum dicat columba, « Hic » est qui baptizat[1]; » cum dicat Scriptura, « Una est » columba mea, una est matri suæ[2]? » Quare laniastis columbam? Imo laniastis viscera vestra: nam vobis laniatis, columba integra perseverat. Ergo, fratres mei, si ubique non habent quod dicant, ego dico quod faciant: veniant ad Catholicam, et nobiscum habebunt non solum terram, sed etiam illum qui fecit cœlum et terram.

[1] Joan. I, 33. — [2] Cant. VI, 8.

FINIS TOMI CENTESIMI VIGESIMI-PRIMI.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIO (1) pag. 32.

Hujus lectionis difficultatem, ab exemplari scilicet profectam non sincero, quandoquidem in sacris Bibliis non *ad Caïpham*, sed *a Caïpha*, græc. ἀπὸ τοῦ Καϊάφα legimus, expedire conatur iterum in Joan. Tract. CXIV.

ANNOTATIO (2) pag. 48.

Hic Augustinus silentio præterit verba illa versionis Vulgatæ, *ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea*, etc. quæ in antiquis libris non extare, et secundum Hieronymum de Matthæi textu non esse observavit jampridem Nicolaus de Lira : habentur tamen in vetust. Cod. Biblicis.

ANNOTATOI (3) pag. 304.

In MSS. incipit quæstio XLV ab istis verbis : *Error hæreticorum* : nec præmittuntur illa, *Quod Petrus necdum solidatus*, etc. horum tamen loco in quibusdam codicibus ponitur, *De trina*, vel, *In trina Petri negatione*. Præterea in Editis Rat. Am. et Er. ad istam quæstionem hæc subjiciuntur : *Notandum, quod Petrus semel ante primum galli cantum negavit Dominum, illos significasse qui Christum ante resurrectionem*

Deum esse non putaverunt, ejus morte turbati. Illud autem quod bis ante secundum galli cantum, eos qui nunc in illo vel secundum Deum, vel secundum hominem, vel secundum utrumque errant, et ideo veritatem negant ante Ecclesiæ resurrectionem : ut primus galli cantus intelligatur capitis resurrectio, hoc est, ipsius Domini ; secundus autem ipsius, sed in corpore universæ Ecclesiæ : quæ absunt a cæteris codicibus, excepto uno MS. Cisterciensi.

CONCORDANTIA

BIBLIOTHECÆ LATINÆ CUM GALLICA.

BIBLIOTHECA LATINA.	BIBLIOTHECA GALLICA.
In Joannis Evangelium, Tractatus I-VI. Pag. 385	Ejusdem fragmenta, tom. XXI, pag. 329-346

INDEX

TOMI CENTESIMI VIGESIMI-PRIMI.

DE CONSENSU EVANGELISTARUM.

LIBER III.

In quo Evangelistarum a cœnæ narratione ad Evangelii finem concordia, collocato simul ordineque digesto singulorum contextu, demonstratur.

LIBER IV.

De iis quæ pecularia sunt Marci, Lucæ et Joannis.

DE SERMONE DOMINI IN MONTE

LIBRI DUO.

LIBER I.

Explicatur prior pars sermonis a Domino in monte habiti, contenta Matthæi capite quinto.

LIBER II.

In posteriorem partem sermonis Domini in monte, contentam Matthæi capitibus sexto et septimo

QUÆSTIONUM EVANGELIORUM

LIBRI DUO.

LIBER I.

LIBER II.

QUÆSTIONUM SEPTEMDECIM

LIBER UNUS.

IN JOANNIS EVANGELIUM

TRACTATUS I-VI.

EXPLICIT INDEX.

